नं. ५०४१

ऐतरेय ब्राह्मणम्

× × ×

पत्र. ~~१९८~~ 298 —— सं. ×

संहिता ब्राह्मणं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तो
४

॥अथ सपंचिकाप्रारंभः॥ॐ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऐ०ब्रा०॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ ॥ अग्निर्वै देवानामवमो विष्णुः परमस्तदंतरेण सर्वा अन्या देव
॥१॥ ता आग्नावैष्णवं पुरोळाशं निर्वपंति दीक्षणीयमेकादशकपालं सर्वाभ्य एवैनं तद्देवता
भ्योऽनंतरायं निर्वपंत्यग्निर्वै सर्वा देवता विष्णुः सर्वा देवता एते वै यज्ञस्यांत्ये तन्वौ यदग्नि
श्च विष्णुश्च तद्यदाग्नावैष्णवं पुरोळाशं निर्वपंत्यंतत एव तद्देवानृध्नुवंति तदाहुर्य
देकादशकपालः पुरोळाशो द्वावग्नाविष्णू केनयोस्तत्र क्लृप्तिः का विभक्तिरित्यष्टाक
पाल आग्नेयोऽष्टाक्षरा वै गायत्री गायत्रमग्नेश्छंदस्त्रिकपालो वैष्णवस्त्रिर्हीदं विष्णु राम
र्व्यक्रमत सैनयोस्तत्र क्लृप्तिः सा विभक्तिर्घृते चरुं निर्वपेत योऽप्रतिष्ठितो मन्येतास्यां वाव स न ॥१॥
प्रतितिष्ठति यो न प्रतितिष्ठति तद्यद्घृतं तत्स्त्रियै पयो ये तंडुलास्ते पुंसः तन्मिथुनं मिथु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नेनैवैनंतत्स्वजयापशुभिः प्रजनयतिप्रजयैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेदा॥ आरब्धयज्ञोवाएष
आरब्धदेवतोयोदर्शपूर्णमासाभ्यांयजतआमावास्येनवाहविषेष्ट्वापौर्णमासेनवातस्मिन्ने
वहविषितस्मिन्बर्हिषिदीक्षेतैषोएकादीक्षासप्तदशसामिधेनीरनुब्रूयात्सप्तदशोवैप्रजापतिर्द्वा
दशमासाःपंचर्त्तवोहेमंतशिशिरयोःसमासेनतावान्संवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापत्यायत
नाभिरेवाभीराध्नोतियएवंवेद॥३॥यज्ञोवैदेवेभ्यउदक्रामत्तमिष्टिभिःप्रैषमैछन्यदिष्टिभिःप्रैष
मैछंस्तदिष्टीनामिष्टित्वंतमन्वविंदन्ननुवित्तयज्ञोराध्नोतियएववेदाहूतयोवैनामैतायदाहू
तयएताभिर्वैदेवान्यजमानोह्वयतितदाहूतीनामाहूतित्वमूतयःखलुवैतानामयाभिर्दे
वायजमानस्यहवमायंतियेवैपंथानोयाःस्रुतयस्तावाऊतयस्तउएवैतत्स्वर्गयाणायंजमा
नस्यभवंतितदाहुर्यदन्योजुहोत्यथयोनुचाहयजतिचकस्मात्तंहोतेत्याचक्षतइतियद्वावस
तत्रयथाभाजनंदेवताअमुमावहामुमावहेत्यावाहयतितदेवहोतुर्होतृत्वंहोताभवतिहोत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०प्र० स्वेनभागधेयेनसमर्धयन्त्येवंवेद ॥२॥ पुनर्वाएतमृत्विजोगर्भंकुर्वन्तियंदीक्षयन्त्यद्भिरभिषिंचन्तिरेतो
२ ति वाआपःसरेतसमेवैनंतत्कृत्वादीक्षयन्तिनवनीतेनाभ्यंजन्त्याज्यंवैदेवानांसुरभिघृतंमनुष्या
णामायुतंपितृणांनवनीतंगर्भाणांतद्यन्नवनीतेनाभ्यंजन्तिस्वेनैवैनंतद्भागधेयेनसमर्धयं
त्यांजन्त्येनंतेजोवाएतदक्ष्योर्यदांजनंसतेजसमेवैनंतत्कृत्वादीक्षयन्त्येकविंशत्यादर्भपिंजूलैः
पावयन्तिशुद्धमेवैनंतत्पूतंदीक्षयन्तिदीक्षितविमितंप्रपादयन्तियोनिर्वाएषादीक्षितस्ययद्दीक्षित
विमितंयोनिमेवैनंतत्स्वांप्रपादयन्तितस्माद्ध्रुवाद्योनेरास्तेचचरतिचतस्माद्ध्रुवाद्योनेर्गर्भाधी
यन्तेचप्रचजायन्तेतस्माद्दीक्षितंनान्यत्रदीक्षितविमितादादित्योभ्युदियाद्वाभ्यस्तमियाद्वापिवा
भ्याश्रावयेयुर्वाससाप्रोर्णुवन्त्युल्बंवाएतद्दीक्षितस्ययद्वासउल्बेनैवैनंतत्प्रोर्णुवन्तिकृष्णाजि राम
नमुत्तरंभवत्युत्तरंवाउल्बाज्जरायुजरायुणैवैनंतत्प्रोर्णुवन्तिमुष्टीकुरुतेमुष्टीवैकृत्वागर्भोन्तः ॥२॥
शेतेमुष्टीकृत्वाकुमारोजायतेतद्यन्मुष्टीकुरुतेयज्ञंचैवतत्सर्वाश्चदेवतामुष्ट्योःकुरुतेत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दाकुर्यात्पूर्वेद्युर्दक्षिणः संसवोऽस्ति परिगृहीतो वा तस्य यज्ञः परिगृहीता देवता नितस्यार्तिरस्य परदी दा
क्षिणत्वं यथा लथो हे युग्मुच्ये कृष्णा ॥ जनमत्र मन्थ्य सम्येनेति तस्मान्मुखाग भो जरायो जायं तेऽसहे
व वासससोम्य वेति तस्मात्स हैवोल्बेन कुमारो जायते ॥ ३ ॥ त्वमग्ने सप्रथा असि सोम यास्ते मयो भुव सि
त्या इत्याज्यभागयोः पुरोनुवाक्ये अनुब्रूयाद्यः पूर्वमनीजानस्यात्तस्मै त्वयाय संवितन्वत इति य इमेवास्मा
एतद्धितनोऽस्त्यग्निः प्रत्नेन मन्मना सोम गीर्भिष्ट्वा वयमिति यः पूर्वमीजानस्यात्तस्मै प्रत्नमिति पूर्वकर्मा
भिवदति तत्तं नादृत्यमग्निर्वृत्राणि जंघनत्सोमासि सत्पतिरिति वार्त्रघ्नावेव कुर्याद्वृत्रं वा एष हंति यं
यज्ञ उपनमति तस्माद्वार्त्रघ्नावेव कर्तव्यावग्निर्मुखं प्रथमो देवतानामग्निश्च विष्णो तप उत्तमं महद्
इत्याग्नावैष्णवस्य हविषो याज्यानुवाक्ये भवत आग्नावैष्णव्यो रूपसमृद्धे एतद्वै यज्ञस्य समृद्धं
यद्रूपसमृद्धं यत्कर्म क्रियमाणमृगभिवदत्यग्निश्च ह वै विष्णुश्च देवानां दीक्षापालौ तौ दीक्षाया ईशा
ते तद्यदाग्नावैष्णवं हविर्भवति यौ दीक्षाया ईशाते तौ प्रीतौ दीक्षां प्रयच्छतां यौ दीक्षयितारौ तौ दीक्षयेता
मिति त्रिष्टुभौ भवतः सेन्द्रियत्वाय ॥ ४ ॥ गायत्र्यौ स्विष्टकृतः संयाज्ये कुर्वीत तेजस्कामो ब्रह्मवर्चसकामस्तेजो वै

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०प्र०

॥३॥

ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एवं विद्वान् गायत्र्यौ कुरुत उष्णिहावायुष्कामः कुर्वीतायु
र्वा उष्णिक् सर्वमायुरेति य एवं विद्वानुष्णिहौ कुरुतेनुष्टुभौ स्वर्गकामः कुर्वीत द्वयोर्वा अनुष्टुभोश्चतुःषष्टिर
क्षराणि त्रय इम ऊर्ध्वा एकविंशा लोका एकविंशत्यैकविंशत्यैवेमांल्लोकान् रोहति स्वर्ग एव लोके चतुःषष्टितमे
न प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति य एवं विद्वाननुष्टुभौ कुरुते बृहत्यौ श्रीकामो यशस्कामः कुर्वीत श्रीर्वै यशश्छंदसां
बृहती श्रियमेव यश आत्मन्धत्ते य एवं विद्वान् बृहत्यौ कुरुते पंक्ती यज्ञकामः कुर्वीत पांक्तो वै यज्ञ उपैनं
यज्ञो नमति य एवं विद्वान् पंक्ती कुरुते त्रिष्टुभौ वीर्यकामः कुर्वीतौजो वा इंद्रियं वीर्यं त्रिष्टुबोजस्वीन्द्रियवान्वी
र्यवान् भवति य एवं विद्वांस्त्रिष्टुभौ कुरुते जगत्यौ पशुकामः कुर्वीत जागता वै पशवः पशुमान् भवति य
एवं विद्वाञ्जगत्यौ कुरुते विराजावन्नाद्यकामः कुर्वीतान्नं वै विराट् तस्माद्यस्यैवेह भूयिष्ठं भवति स एव मन्नं
भूयिष्ठं लोके विराजति तद्विराजो विराट्त्वं वि स्वेषु राजति श्रेष्ठः स्वानां भवति य एवं वेद ॥५॥ अथो
पंचवीर्यं वा एतच्छंदो यद्विराड्यत्त्रिपदा तेनोष्णिहागायत्र्यौ [illegible] यदस्या एकादशाक्षराणि पदानि तेन
त्रिष्टुब्यत्त्रयस्त्रिंशदक्षरा तेनानुष्टुब्न वा एकेनाक्षरेण छंदांसि वियंति न द्वाभ्यां यद्विराट् तत् पंचमं सर्वेषां ॥३॥
छंदसां वीर्यमवरुंधे सर्वेषां छंदसां वीर्यमश्नुते सर्वेषां छंदसां सायुज्यं सरूपतां सलोकतामश्नुतेन्नादो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऽपतिर्भवस्वभुतेमनयाम्नाघं यः एवंविद्वान्विराजौ कुरुतेतं स्माद्विराजावेव कर्तव्ये प्रेद्धो अग्न इमो
अग्न इत्येते अनृतं वा वहीक्षा न सन्दीक्षान्त स्माद्दीक्षितेन सत्यमेव वदितव्यमथो खल्वाहुः को र्हति मनु
ष्यः सर्वं सत्यं वदितुं सत्यसंहिता वै देवा अनृतसंहिता मनुष्या इति विचक्षणवतीं वाचं वदेच्चक्षुर्वै वि
चक्षणं वि ह्येनेन पश्यतीत्येतद्ध वै मनुष्येषु सत्यं निहितं यच्चक्षुस्तस्मादाचक्षाणमाहुरद्रागिति स यद्य
दर्शमित्याहाथास्य श्रद्दधति यद्यु वै स्वयं पश्यति न बहूनां चनान्येषां श्रद्दधाति तस्माद्विचक्षणमेव णवती
वाचं वदेत्सत्योत्तरा हैवास्य वागुदिता भवति ॥ २ ॥ १५ ॥ इति प्रथमो ध्यायः ॥ स्वर्गं वा एतेन लोक
रीय मुपप्रयन्ति यत्प्रायणीयस्तत्प्रायणीयस्य प्रायणीयत्वं प्राणो वै प्रायणीय उदानो वा उदयनीयः समानो होता
भवति प्राणानां कृत्स्ने प्राणानां प्रतिप्रज्ञात्यै स यद्वै देवेभ्यः कामयते देवानां किं चनाश्नुते व्यक्तुं न भाजा
नं स्तेभुजादितिं स्ययेमं तं प्रजानाना प्रोति सा तपेयमब्रवीत्सा वै वो वरं वृणा इति लीकोत्तिसेतमेव वरमवृ
णीत मत्प्रायणा यज्ञाः सन्तु मदुदयना इति तथेति तस्मादादित्यश्चरुः प्रायणीयो भवत्यादित्य उदय
नीयोऽवरं वृतो ह्यस्या अथो एतं वरमवृणीत मयेव प्राचीं दिशं प्रजानाथार्थाग्निरदक्षिणां सोमेन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ग्र॰॥ प्रतीचीं सवित्रोदीचीमदितिं पथ्यां यजति यत्पथ्यां यजति तस्मादसौ पुरस्तादुदेति पश्चास्तमेति पथ्यां ह्ये
॥६॥ षोनुसंचरत्यग्निं यजति यदग्निं यजति तस्माद्दक्षिणतोग्नौ ओषधयः पच्यमाना आयन्त्याग्नेय्यो
ह्योषधयः सोमं यजति यत्सोमं यजति तस्मात्प्रतीच्यो बह्व्य आपः स्यन्दन्ते सौम्या ह्यापः सवि
तारं यजति यत्सवितारं यजति तस्मादुत्तरतः पश्चादयं भूयिष्ठं पवमानः पवते सवितृप्रसूतो
ह्येष एतत्पवत उत्तमामदितिं यजति यदुत्तमामदितिं यजति तस्मादसाविमां वृष्ट्याभ्युन
त्त्यभिजिघ्रति पञ्च देवता यजति पाङ्क्तो यज्ञः सर्वा दिशः कल्पन्ते कल्पते यज्ञोपि तस्यै ज
५ नतायै कल्पते यत्रैवंविद्वान् होता भवति ॥७॥ ब्रह्मवर्चसकामो भैषज्याहुतिभिः प्राङ्
सद्याः तेजो वै ब्रह्मवर्चसं प्राची दिक् तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एवं विद्वान् प्राङ् एति यो न्नाद्यमि
भि च्छेदन्नाद्याकुमिति दक्षिणा सद्या दन्नादो वा एषोग्निरन्नपतिरिति सोग्निर्भवत्यन्नपतिर्भवत्युत्प्रजा ॥राम॥
यान्नाद्यं य एवं विद्वान् दक्षिणैति ॥६॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यः पशूनिछेत्सयाजाकुतिभिः प्रसङ् सइयास्पशवो वा एतेय दाप: पशुमान्भवतियएवंविद्वान्प्रयदृति
यः सोमपीथमिछेत्सयाजाकुतिभिस्तदृ सइयाउत्तराहवै सोमो राजा प्रसोमपीथमाप्नोतियएवंविद्वा
नुदङृतिस्वर्गैवैवोर्ध्वादिक्सर्वासुदिक्षुराध्नोतिसम्यंचोवाइमेलोकाःसम्यंचोस्माइमेलोकाःश्रि
येदीप्यतियएवंवेदपथ्यांयजतियत्पथ्यांयजतिवाचमेवतद्यज्ञमुखेसंभरतिप्राणापानाव
ग्नीषोमौप्रसवायसवितापतिष्ठित्याअदितिःपथ्यामेवयजतियत्पथ्यामेवयजतिवाचैवतद्य
ज्ञंपथामपिनयतिचक्षुषीएवाग्नीषोमौप्रसवायसवितापतिष्ठित्याअदितिश्चक्षुषावैदेवाय
ज्ञंप्राजानंश्चक्षुषावाएतत्प्रज्ञायतेयदप्रज्ञेयंतस्मादपिमुग्धश्चरित्वायदेवानुष्ठाचक्षुषाप्रजा
नात्यथप्रजानातियद्वैतद्देवायज्ञंप्राजानंस्तंनस्यांवावतत्प्राजानन्नस्यांसमभरन्नस्यैवेयज्ञस्तायते
स्यैक्रियतेस्यैसंभ्रियतेइयंस्वादितिस्तदुत्तमामदितियजतियदुत्तमामदितियजतियसस्यप्रज्ञात्यै
स्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यै॥७॥देवविशःकल्पयितव्याइत्याहुस्ताःकल्पमानाअनुमनुष्यविशः
कल्पंतइतिसर्वाविशःकल्पंतेकल्पतेयज्ञोपितस्यैजनतायैकल्पतेयत्रैवंविद्वान्होताभवतिस्व

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऐ० ब्र० ॥ स्तिनः पथ्यासु धन्वस्वित्यन्वाह स्वस्त्यप्सु वृजने स्वर्वतीति ॥ स्वस्ति नः पुत्रकृथेषु योनिषु स्वस्ति राये मरुतो
॥५॥ दधातनेति मरुतो वै देवानां विशस्ता एवैतद्यज्ञमुखे वीक्लृपत्सर्वैश्छंदोभिर्यजेदित्याहुः सर्वैर्वै छंदोभि
रिष्ट्वा देवाः स्वर्गं लोकमजयंस्तथैवैतद्यजमानः सर्वैश्छंदोभिरिष्ट्वा स्वर्गं लोकं जयति स्वस्ति नः पथ्यासु
धन्वसु ॥ स्वस्तिरिद्धि प्रपथे श्रेष्ठेति पथ्यायाः स्वस्तेस्त्रिष्टुभौ अग्ने नय सुपथा राये अस्मानादेवानाम
पि पंथामगन्मेत्यग्नेस्त्रिष्टुभौ त्वं सोम प्रचिकितो मनीषा या ते धामानि दिवि या पृथिव्यामिति
सोमस्य त्रिष्टुभौ ना विश्वदेवं सत्पतिं य इमा विश्वा जातानीति सवितुर्गायत्र्यौ सुत्रामाणं पृथिवीं द्या
मनेहसं मही मू षु मातरं सुव्रतानामित्यदितेर्जगत्यावेतानि वाव सर्वाणि छंदांसि गायत्रं त्रैष्टुभं जागतम
न्वन्यान्येतानि हि यज्ञे प्रतमामिव क्रियंत एतैर्ह वा अस्य छंदोभिर्यजतः सर्वैश्छंदोभिरिष्टं भवति य
एवं वेद ॥ ९ ॥ ता वा एताः प्रवत्यो नेतृमत्यः पथिमत्यः स्वस्तिमत्य एतस्य हविषो याज्यानुवाक्या
एताभिर्वा इष्ट्वा देवाः स्वर्गं लोकमजयंस्तथैवैतद्यजमान एताभिरिष्ट्वा स्वर्गं लोकं जयति तासु पदम
स्ति स्वस्ति राये मरुतो दधातनेति मरुतो ह वै देवविशोऽन्तरिक्षभाजनास्तेभ्यो ह योनिवेद्यः स्वर्गं ॥५॥
लोकमेतीश्वरा हैनं निवारोद्धोर्विवाम धितोः स यदाह स्वस्ति राये मरुतो दधातनेति तं मरुद्भ्यो दि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वषिष्टोमयजमानं निवेदयति नह वाऽएनं मनुतो देवविशः स्वर्गं लोकं यन्तं निरुन्धते न विमथ्नते स्वस्ति हैन
मत्यर्जन्ति स्वर्गं लोकमभि यऽएवं वेद विराजावेतस्य हविषः स्विष्टकृतः संयाज्ये स्यातां ये त्रयस्त्रिंशद
क्षरे ॥ सेदग्निरग्नीरत्यस्त्वन्यान्सेदग्निर्यो वनुष्यतो निपाती त्येते विराजौ वाऽइष्ट्वा देवाः स्वर्गं लोकमज
यंस्तथैवैतद्यजमानो विराड्भ्यामिष्ट्वा स्वर्गं लोकं जयति ते त्रयस्त्रिंशदक्षरे भवतस्त्रयस्त्रिंशद्वै देवा
[illegible] अष्टौ वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्याः प्रजापतिश्च वषट्कारश्चैतस्
थमे यज्ञमुखे देवता अक्षरभाजः करोत्यक्षरेणाक्षरेणैव तद्देवतां प्रीणाति देवपात्रेणैव तद्देवतास्तर्प
यति ॥ १० ॥ प्रयाजवदननुयाजं कर्तव्यं प्रायणीयमित्याहुर्हीनमिव वाऽएतद्यदीङ्खितमिव यत्प्रायणीय
स्यानुयाजा इति तत्तन्नादृत्यं प्रयाजवदेवानुयाजवत्कर्तव्यं प्राणा वै प्रयाजाः प्रजानुयाजा यत्प्रया
जानन्तरियात्प्राणांस्तद्यजमानस्यान्तरियाद्यदनुयाजानन्तरियात्प्रजां तद्यजमानस्यान्तरियात्तस्मा
त्प्रयाजवदेवानुयाजवत्कर्तव्यं पत्नीर्न संयाजयेत्संस्थितं यजुर्न जुहुयात्तावत्येव यज्ञः संस्थितः प्राय
णीयस्य निष्कासं निदध्यात्तमुदयनीयेनाभिनिर्वपेद्यज्ञसंततायै यज्ञस्याव्यवच्छेदायाथो खलु यस्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा० प्र० १ ॥ मेवस्थाल्यां प्रायणीयं निर्वपेत्तस्यामुदयनीयं निर्वपेत्तावतैव यज्ञः संततोऽव्यवच्छिन्नो भवत्यमुष्मिन्
॥ ६ ॥ वा एतेन लोके राध्नुवंति नास्मिन्निति स्माहुर्य प्रायणीयमिति प्रायणीयं निर्वपंति प्रायणीयमिति चरंति प्र मिति २ प्र
यंसे वास्माल्लोकाद्यजमाना इयं विद्यायैव तदा कुर्व्यतिषजेद्याज्यानुवाक्या याः प्रायणीयस्य पुरोनुवा
क्यास्ता उदयनीयस्य याज्याः कुर्याद्या उदयनीयस्य पुरोनुवाक्यास्ताः प्रायणीयस्य याज्याः कुर्यात्तद्व्यति यनी
षजत्युभयोर्लोकयोर्ऋद्ध्या उभयोर्लोकयोः प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋध्नोत्युभयोर्लोकयोः प्रतिति
ष्ठति प्रतितिष्ठति य एवं वेदादित्यश्चरुः प्रायणीयो भवत्यादित्य उदयनीयो यज्ञस्य धृत्यै यज्ञस्य वल्सेन
द्धैय ज्ञस्याप्रस्रंसाय तद्यथैवाद इति ह स्माह तेजन्या उभयतोऽन्तयोरप्रस्रंसाय वल्सौ नह्यत्येवमेवैत
द्यज्ञस्योभयतोऽन्तयोरप्रस्रंसाय वल्सौ नह्यति यदादित्यश्चरुः प्रायणीयो भवत्यादित्य उदयनीयः पथ्ययै
वेतः स्वस्त्या प्रयंति पथ्यां स्वस्तिमभ्युद्यंति स्वस्त्यैवेतः प्रयंति स्वस्त्युद्यंति ॥ ११ ॥ इति द्वितीयोऽध्यायः ॥ ॥
प्राच्यां वै दिशि देवाः सोमं राजानमक्रीणंस्तस्मात्प्राच्यां दिशि क्रीयते तं त्रयोदशान्मासादक्रीणंस्तस्मात्त्रयो ॥ ६ ॥
द्विव दशो मासो नानुविद्यते न वै सोमविक्रय्यनुविद्यते पापो हि सोमविक्रयी तस्य क्रीतस्य मनुष्यानभ्युपावर्त्तमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यदष्टाभिरवारुंधतोष्टाभिराप्नुवत

नस्यंदिशो वीर्याणींद्रियाणिव्युदसीदंस्तान्येकयर्चावारुरुत्संतैतानिनाशक्नुवंस्तानिद्वाभ्यांतानितिसृभि
स्तानिचतसृभिस्तानिपंचभिस्तानिषड्भिस्तानिसप्तभिर्नैवावारुंधतैतान्यष्टाभिरवारुंधताष्टाभिराप्नु
वततदष्टानामष्टतमश्नुतेयद्यत्कामयतेयएवंवेदतस्मादेतेषुकर्मस्वष्टावष्टावनूच्यंतेइंद्रियाणांवीर्याणा
मवरुध्यै ॥१२॥ सोमायक्रीतायप्रोह्यमाणायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युर्नेद्वादभिष्ट्रेयःप्रेहीत्यन्वाहायंवावलो
कोभद्रस्तस्माद्दसावेवलोकःश्रेयात्स्वर्गमेवतल्लोकंयजमानंगमयतिबृहस्पतिःपुरएतातेअस्त्वितिब्रह्मवै
बृहस्पतिर्ब्रह्मैवास्माएतत्पुरोगवमकर्णवैब्रह्मण्वद्रिष्यत्यथेमवस्यवरआपृथिव्याइतिदेवयजनंवैवरंपृ
थिव्यैदेवयजनएवैनंतदवसाययत्यारेशत्रून्कृणुहिसर्ववीरइतिद्विषंतमेवास्मैतत्पाप्मानंभ्रातृव्यमपबाधतेध
रंपादयतिसोमयास्तेमयोभुवइतितृचंसौम्यंगायत्रमन्वाहसोमोराजनिप्रोह्यमाणेस्वयैवैनंतद्देवतयास्वे
नछंदसासमर्धयतिसर्वेनंदंतियशसागतेनेत्यन्वाहयशोवैसोमोराजासर्वोहवाएतेनक्रीयमाणेनानंदतियश्चय न३
ज्ञेलप्स्यमानोभवतियश्चनसभासाहेनसख्यासखायइत्येषवैब्राह्मणानांसभासाहःसखायत्सोमोराजाकिल्बि
षस्पृदित्येषउएवकिल्बिषस्पृद्योवैभवतियःश्रेष्ठतामश्नुतेसकिल्बिषंभवतितस्मादाहर्कुर्मोनुवोचोमाप्रचारीः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

* सन्नसन्निमेवैनंतत्करोति

ग्रा०प्र०॥ किल्बिषंनुमायातयंनिनिंदितुपिप्पारिस्सन्नंवैपितुर्दक्षिणावैपितुर्तामेनेनसनोस्थैर्यं हितोभवति
॥७॥ वाजिनायेतींद्रियंवैवीर्यंवाजिनंमाजरसंहास्मेंवाजिनंनापछिद्यतेयएवंवेदांगंदेवइत्यन्वाहागतो
हिसतर्हिभवत्युत्तमिर्वर्धतुक्षयमित्युतवोवैसोमस्यराजोराजभ्रातरोयथामनुष्यस्यैतेरेवैनंततसहाग
मयतिदधातुनःसवितासुप्रजामिषमित्याशिषमाशास्तेसनःक्षपाभिरहभिश्चजिन्वत्वित्यहानिवाअ
हानिरात्रयःक्षपाअहोरात्रैरेवास्माएतामाशिषमाशास्तेप्रजावंतंरयिमस्मेसमिन्वत्वित्याशिषमेवाशा
स्तेयातेधामानिहविषायजंतीत्यन्वाहतातेविश्वापरिभूरस्तुयज्ञं॥गयस्फानःप्रतरणःसुवीरइति
गवांनःस्फावयितापतारयितेत्येवैतदाहावीरहाप्रचरासोमदुर्यानितिगृहावैदुर्याबिभ्यतिवैसोमाद्रा
ज्ञआयतोयजमानस्यगृहाःसयदेतामन्वाहशांत्येवैनंतच्छमयतिसोस्यशांतोनप्रजांनपशून्हिनस्ति
मांधियंशिक्षमाणस्यदेवेतिवारुण्यापरिदधातिवरुणदेवत्योवाएषतावद्यावद्दुपनद्धोयावत्परिश्रितानिप्र राम
पद्यतेस्वयैवैनंतद्देवतयास्वेनछंदसासमर्द्धयतिशिक्षमाणस्यदेवेतिशिक्षतेवाएषयोयजतेक्रतुंदक्षंवरुण ॥६॥
संशिशाधीतिवीर्यंप्रज्ञानंवरुणसंशिशाधीत्येवैतदाहययातिविश्वादुरितातरेमसुतर्माणमधिनावंरुहे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मेतियज्ञोवैसुतर्मानौः कृष्णाजिनंवैसुतर्मानौर्वाग्वैसुतर्मानौर्वाचमेवतदारुह्यतयास्वर्गंलोकमभि
संतरतिताएकादशान्वाहरूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवद
तितासांत्रिःप्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमांताद्वादशसंपद्यंतेद्वादशवैमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजा
पत्यायतनाभिरेवाभीराध्नोतियएवंवेदत्रिःप्रथमांत्रिरुत्तमामन्वाहयज्ञस्यैवतद्बर्सौनह्यतिस्थेम्नेबला
याविस्रंसाय॥१३॥अन्यतरोनड्वान्युक्तःस्यादन्यतरोविमुक्तोथराजानमुपावहरेयुर्यदुभयोर्विमुक्तयो
रुपावहरेयुःपितृदेवत्यंराजानंकुर्युर्यद्युक्तयोरयोगक्षेमःप्रजाविंदेत्ताःप्रजाःपरिप्लवेरन्योनड्वान्विमुक्त
स्तच्छालासदांप्रजानांरूपंयोयुक्तस्तच्चक्रियाणांतेयेयुक्तेन्येविमुक्तेन्यउपावहरंत्युभावेवतेक्षेमयोगौ
कल्पयंतिदेवासुरावाएषुलोकेषुसमयतंततएतस्यांप्राच्यांदिश्ययतंततांस्ततोसुराअजयंस्तेदक्षिणस्यां
दिश्ययतंततांस्ततोसुराअजयंस्तेप्रतीच्यांदिश्ययतंततांस्ततोसुराअजयंस्तउदीच्यांदिश्ययतंततांस्त
तोसुराअजयंस्तउदीच्यांप्राच्यांदिश्ययतंततेततोनपराजयंतसैषादिगपराजितातस्मादेतस्यांदिशि
यतेतवायातयेद्वेश्वरोहानृणाकर्तोस्तेदेवाअब्रुवन्नराजतयावैनोजयंतिराजानंकरवामहाइति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०प्र०॥
॥८॥

तथेतितेसोमंराजानमकुर्वंस्तेसोमेनराज्ञासर्वादिशोजयन्नेषवैसोमराजायोयजतेप्राचि
ष्ठस्यादध्यतितेनप्राचींदिशंजयतितंदक्षिणापरिवहंतितेनदक्षिणांदिशंजयतितंप्रत्यंचमाव
र्तयंतितेनप्रतीचींदिशंजयतितमुदीचस्तिष्ठतउपावहरंतितेनोदीचींदिशंजयतिसोमेनरा
ज्ञासर्वादिशोजयतियएवंवेद॥१४॥हविरातिथ्यंनिरुप्यतेसोमेराजन्यागतेसोमोवैराजाय
जमानस्यगृहानागछतितस्माएतद्धविरातिथ्यंनिरुप्यतेतदातिथ्यस्यातिथ्यत्वंनवकपा
लोभवतिनववैप्राणाःप्राणानांक्लृप्त्यैप्राणानांप्रतिप्रज्ञात्यैवैष्णवोभवतिविष्णुर्वैयज्ञःस्वयैवै
नंतद्देवतयास्वेनछंदसासमर्धयतिसर्वाणिवावछंदांसिचपृष्ठानिचसोमंराजानंक्रीतमन्वा
यंतियावंतःखलुवैराजानमनुयंतितेभ्यःसर्वेभ्यआतिथ्यंक्रियतेग्निंमंथंतिसोमेराजन्यागतेतद्य राम
थैवादोमनुष्यराजआगतेन्यस्मिन्वार्हत्युक्षाणंवावेहतंवाक्षदंतएवमेवास्मैतत्क्षदंतेयदग्निंमं ॥८॥
थंत्यग्निर्हिदेवानांपशुः॥१५॥अग्नयेमथ्यमानायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युरभित्वादेवसवितरितिसा

स्मा२

8

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वित्रीमन्वाहतद्दकुर्यदग्नयेमथ्यमानायानुवाचाहाथकस्मात्सावित्रीमन्वाहेतिसवितावैप्रसवानामी
शेसवितृप्रसूतारेवैनंतन्मंथंतितस्मात्सावित्रीमन्वाहमहीद्यौःपृथिवीचनइतिद्यावापृथिवीयाम
न्वाहतदाकुर्यदग्नयेमथ्यमानायानुवाचाहाथकस्माद्द्यावापृथिवीयामन्वाहेतिद्यावापृथिवीभ्यां
वाएतंजातंदेवाःपर्यगृह्णंस्ताभ्यामेवाद्यापिपरिगृहीतस्तस्माद्द्यावापृथिवीयामन्वाहत्वामग्नेपुष्क
नेयंगायत्र रादधीतितचमौम्नोहाग्नोमथ्यमानेस्वयैवैनंतद्देवतयास्वेनछंदसासमर्धयत्यथवानिरमंथते
तिरूपसमृद्धमेतद्धैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतिसयदिनजायेतयदिचि
रंजायेतराक्षोघ्नीगायत्र्योनूच्याअग्नेहंसिन्यत्रिणमित्येतारक्षसामपहत्यैरक्षांसिवाएनंतर्ह्या
लभंतेयर्हिनजायतेयर्हिचिरंजायते सयद्येकस्यामेवानूक्तायांजायेतयदिद्वयोरथोतब्रुवंतुजंत
वइतिजातायजातवतीमभिरूपामनुब्रूयाद्यद्यज्ञेभिरूपंतत्समृद्धमायंहस्तेनखादिनमितिहस्ताभ्यांह्ये
नंमंथंतिशिशुंजातमितिशिशुरिववाएषप्रथमजातोयदग्निर्नबिभ्रतीविशामग्निंस्वध्वरमितियद्धै

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री० प्र०॥ वानां नेतिं तदेषामो ३ मिति प्रदेवं देववीतये भरता वसुवित्तममिति प्रह्रियमाणायाभिरूपायद्य
॥९॥ ज्ञेभिरूपं तत्समृद्धं मास्वेयोनो निषीदस्विति स्येषह वा अस्य स्वो योनिर्यदग्निरग्नेराजातं जातवेदसी
तिथि ३ ति जात इतरो जातवेदा इतरः प्रियं शिशीतातिथिमिति स्येषह वा अस्याप्रियो तिथिर्यदग्निरग्नेः स्योन आ
मे ४ गृहपतिमिति शिरांस्यैवैनं तद्दधात्यग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा॥ हव्यवाड्जुह्वास्य
इत्यभिरूपाय यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धं त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्त्सतेति वि प्र इतरो विप्र इ
तरः सन्नितरः सन्नितरः सखा सख्या समिध्यस इति स्येषह वा अस्य स्वः सखा यदग्निरग्नेस्तं मर्ज
यन्त सुक्रतुं पुरो यावानमाजिषु॥ स्वेषु क्षयेषु वाजिनमिति स्येषह वा अस्य स्वः क्षयो यज्ञेन यज्ञम यदग्निरग्ने
यजन्त देवा इत्युत्तमया परिदधाति यज्ञेन वै तद्देवा यज्ञमयजन्त यदग्निनाग्निमयजन्त ते स्वर्गं
लोकमायंस्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्॥ ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति दे ॥९॥
वा इति छन्दांसि वै साध्या देवास्तेग्रेग्निनाग्निमयजन्त ते स्वर्गं लोकमायन्नादित्याश्चैवेहास्मिं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गिरसश्चतेग्रेग्निनाग्निमयजंततेस्वर्गंलोकमायन्तेषामास्वर्ग्याहुतिर्यदग्न्याहुतिर्यदिह्वा अप्यब्रा
णोक्तोयदिदुरुक्तोक्तोयजतेथहैषाहुतिर्गछत्येवदेवान्नपाप्मनासंसृज्यतेगछत्यस्याहुतिर्देवान्ना
स्याहुतिःपाप्मनासंसृज्यतेयएवंवेदतामेतांस्त्रयोदशान्वाहरूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपस
मृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतितासांत्रिःप्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमांताःसप्तदशसंपद्यंतेसप्तदशोवै
प्रजापतिर्द्वादशमासाःपंचर्तवस्तावान्त्संवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापत्यायतनाभिरेवाभीराध्नो
तियएवंवेदत्रिःप्रथमांत्रिरुत्तमामन्वाहयज्ञस्यैवतद्बर्सौनह्यतिस्थेम्नेबलायाविस्रंसाय॥१६॥समि
धाग्निंदुवस्यताप्यायस्वसमेतुतइत्याज्यभागयोःपुरोनुवाक्येभवतआतिथ्यवत्यौरूपसमृद्धेए
तद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतिसैषाग्नेय्यातिथिमतीनसौम्यातिथि
मत्यस्तियत्सौम्यातिथिमतीस्यात्तद्भ्यर्धसास्यादितत्वैवैषातिथिमतीयदापीनवतीयदावाअतिथिंपरि
वेविषत्यापीनइवबैसतर्हिभवतितयोर्जुषाणेनैवयजतीदंविष्णुर्विचक्रमेतदस्यप्रियमभिपाथोअ
श्यामितिवैष्णव्यौत्रिपदामनूच्यचतुष्पदयायजतिसप्तपदानिभवंतिशिरोवाएतद्यज्ञस्ययदातिथ्यं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ प्र॰ ॥ सहवैशीर्षन्प्राणाःशीर्षन्नेवतत्प्राणांदधातिहोतारंचित्ररथमध्वरस्यप्रयाजमग्निंभरतस्यशृण्व
॥१०॥ इतिस्विष्टकृतःसंयाज्येभवतआतिथ्यवत्योरूपसमृद्धंएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रिय
माणमृगभिवदतित्रिष्टुभौभवतःसेन्द्रियत्वायेळांतंभवतीळांतेनवाएतेनदेवाअराध्नुवन्यदाति
थ्यंतस्मादिळांतमेवकर्त्तव्यंप्रयाजानेवात्रयजंतिनानुयाजान्प्राणावैप्रयाजाअनुयाजास्तेयइमे
शीर्षन्प्राणास्तेप्रयाजायेवांचस्तेनुयाजाःसयोत्रानुयाजान्यजेद्यथेमान्प्राणानालुप्यशीर्षन्धित्से
त्तादृक्तदतिरिक्तंतस्मुवाइमेप्राणाविद्वेयेचेमेयेचेमेतद्यद्देवात्रप्रयजंतिनानुयाजांस्तत्रसकामम् याजान्यं
पाप्तोयोनुयाजेषुयोनुयाजेषु॥१७॥ ॥इतितृतीयोध्यायः॥यज्ञोवैदेवेभ्यउदक्रामन्नवोहमन्नंभ
विष्यामीतिनेतिदेवाअब्रुवन्नन्नमेवनोभविष्यसीतितंदेवाविमेथिरेसहैभ्योविहृतोनप्रबभूवतेहोचु रामराम
र्देवानवैनइत्थंविहृतोलंभविष्यतिहंतेमंयज्ञंसंभरामेतितथेतितंसंजभ्रुस्तंसंभृत्योचुरश्विनाविमं
भिषज्यतमित्यश्विनौवैदेवानांभिषजावश्विनावध्वर्यूतस्मादध्वर्यूघर्मंसंभरतस्तंसंभृत्याहतुर्ब्रह्मन्प्रव ॥१०॥
र्ग्येणप्रचरिष्यामोहोतरभिष्टुहीति॥१८॥ब्रह्मजज्ञानंप्रथमंपुरस्तादितिप्रतिपद्यतेब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्म

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णो वै नं तद्द्विषन्यतीयं पित्रेराड्ह स्य गच्छ इति वाग्वै राष्ट्री वाचमेवास्मिंस्तद्दधाति महान्मही अस्त
भायद्धिजातइति ब्राह्मणस्य सामन्तसैवै रहस्य तिर्ब्रह्मणो वै नं तद्द्विषन्यस्य भि यं देवं सवितार
मोप्योरिति सावित्री प्राणो वै सविता प्राणमेवास्मिंस्तद्दधाति संसीदस्व महाँ असीत्यवैनंसम
सादयन्नेजंति यं प्रथयंतोनविप्राइ सज्यमाना याभिरूपां यद्यशे भिरूपं तत्समर्द्धं प
नंगमन्नमनतुरस्यमायद्यायोमः सनुस्यो अभिदामदग्नेभवानो अग्ने सुमना उपेता
विति दंद्ध अभिरूपैयद्यसेभिरूपं तत्समर्द्धं रूणुघपाजः प्रसितिंन पृथ्वीमिति पंचरा
क्षोघ्नीरक्षसामपहत्यै परिलाजिवेणोगिरोधिद्धयोरदधाउकथ्यं नमः श्रुकं ते अ
न्यद्यजतं ते अन्यदद्पश्यंगोपामनिपद्यमानमिति चलस्त्र एकपालिन्यस्ताहरक
विंशतिर्भवंश्यैकविंशोयं पुरुषो दशहस्त्या अंगुल्यो दशपाद्या आत्मैकविंशस्त
मिममात्मानमेकविंशं संस्कुरुते ॥१६॥ सत्वेद्दशस्य धमतः समस्वरंमितिनवपान्योनववैप्राणाः वभा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰प्र॰॥ प्राणानेवास्मिंस्तद्दधाति। अयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा इति। अयं वै वेनस्तस्माद्वा ऊर्ध्वा अन्ये प्राणा।
११॥ वेनंत्यवांचोन्ये तस्माद्वेनः प्राणो वा अयं सं नाभेरिति। तस्मान्नाभिस्तेन नाभेनाभिश्चैव प्रा
णमेवास्मिंस्तद्दधाति। पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते तपोष्पवित्रं विततं दिवस्पदे। वियस्पवि
त्रं धिषणा अतन्वतेति। पूतवंतः प्राणास्त इमे वा चौरे तस्योमह्यः पुरीष्य इत्येतानेवास्मिं
स्तद्दधाति॥२०॥ गणानां त्वा गणपतिं हवामह इति ब्राह्मणस्पत्यं ब्रह्म वै बृहस्पतिर्ब्र
ह्मणैवैनं तद्भिषज्यति। प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामेति घर्मतन्वः सतनुमेवैनं तत्सरू
पं करोति। रथंतरमाजभारा वसिष्ठः। भरद्वाजो बृहदाचक्रे अग्नेरिति। बृहद्रथंतरमे वंत
वैनं तत्करोति। अपश्यं त्वा मनसा चेकितानमिति। प्रजावान्प्राजापत्यः प्रजामेवास्मिंस्तद्दधा
ति। काराधद्धोत्राश्विना वामिति। नव विंश ह संस्तरे तेषु घ्नस्यां तस्यां विशुद्धमिव वा अं ॥३१॥
तरस्य मणीय इव चैतस्मादेता विछंदसो भवंत्येतामेवाश्विनोः कक्षीवानिन्द्रियं धामोपा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्य वीय इव च १

गछंतु परमं लोकमजयंतु पाश्विनोः प्रियंधामगछति जयति परमंलोकंय एवंवेदा मा यान्तिह
यसामनीकमिमिति सक्तं पीपिवांसमश्विनाधर्ममछेत्यभिरूपं यद्यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धं तदुत्रैष्टुभं त्रिष्टुप्
वीर्यमेवास्मिंस्तद्दधाति ग्नावाणेव तदिदर्थं जरेथेइवेकर्णो शिवनासेवे त्यंगसमारव्यायमेवास्मिं तिसृक्षो
स्तदिंद्रियाणिदधाति तदुत्रैष्टुभं वीर्यं वै त्रिष्टुब्वीर्यमेवास्मिंस्तद्दधाति के द्यावापृथिवी पूर्वचित्त क्षी६३
यइति सूक्तमग्निं घर्मं सुरुचं यामंनिष्टय इत्यभिरूपं यद्यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धं तदु जागतं जागता वै
पशवः पशूनेवास्मिंस्तद्दधाति याभिरमुमावतं याभिरमुमावतमश्विनावतो हा ता आश्विनौ कामांदुदु
ति शातुस्तानेवास्मिंस्तद्दधाति तैरेवैनं तत्समर्धयत्यारुचतुष्पसः पृश्निरग्रियइति चितवतीलक्ष्
मेवास्मिंस्तद्दधाति तेभिरक्तुभिः परिपातमस्मानित्सुतमयापरिद्धा त्यारिष्टेभिरश्विनासौ
भगेभिः ॥ तन्नो मित्रो वरुणो मामहंतामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौरित्येतैरेवैनं तत्कामैः समर्धय
तीतिनुपूर्वं पटलं ॥ २ ॥ अथोत्तरस्मै पड्क्ये सुदुघां धेनुमेतां हिंकृण्वती वसुपत्नी वसूनामभिस्वादेव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ओ॰प्र॰ सवितःसमीवत्संनमातृभिरंथेस्तमनःशशयोयोमयोभूर्गौरमीमेदनुवत्संमिषंतंनमसेदुपसी
३२॥ दतसंजानानाउपसीदन्नभिसंवादशमिविंवस्वतोदुहंतिसमैकांसमिद्धोअग्नेरेषपारतिदिव
स्तदुग्धयक्षतममस्यकर्मान्मन्वन्नमोदुग्धेघृतंपयेउजिष्ठब्रह्मपास्यतेदुक्षसिपुषीमिषसु
पद्धवपयसागोधुमोषमादुलेसिंचतांश्रेयमान्नमाश्विनोर्धर्मापिबःसमुत्स्येमहतीरपइस्येकविंरा
12 गिरामिरपाम्पयश्रोमिसूपंतंसमद्रदुग्धदेवःसविलाहिरण्ययेस्यनृजिष्ठंतंप्रेतदुग्धंपर्णस्पतिरि
त्यनुप्रेतिगंधवइथापदमंस्यरसनीतिरवरमवेससनाकेसुपर्णमुपपतंतंतमिपुपावेशातितह्वो
वांधुर्मान्नेक्षतिस्वहोतोभाषिवतमश्विनेतिप्रवाहोयजस्यग्नेवीहीस्यनुवषट्करोतिविश्वकृदाजनंय
दुग्धियास्वाद्वंतंघृतंपयोस्यापिबतमश्विनेस्यपराहोयजस्यग्नेवीहीस्यनुवषट्करोतिस्विष्टकृद्धाग राम
नंत्रयाणांहवेहविषांस्विष्टकृतेनमममयंसोमस्यघर्मस्यवाजिनस्येतिसयदनुवषट्के
रोत्यग्नेर्वास्विष्टकृतोनेतरिस्मिन्याआराद्दिपासादतेब्रह्माजपतिस्वाहारुतःशुचिर्देवेषुघर्मःसमुद्रा ३२॥
दूर्मिमुदयार्जिनेनोद्भ्रसःसमुद्रमाभिषाभिपातिसरवेषाणामभ्यावर्तस्वोध्वेदघुपाद्वतयद्धो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नःपाह्यंहसस्तंयेमिस्यानमस्विनइत्यभिरूपाययज्ञेभिरूपंतत्समृद्धंपावकशोचेतवहिक्षयं
परीतिभक्षमाकांक्षन्तेकुतेहविर्मधुहविरिंद्रेमेग्नावश्यामतेदेवघर्म॥मधुमतःपितुमतो
वाजवतोंगिरस्वतोनमस्तेअस्तुमामाहिंसीरितिघर्मस्यभक्षयतिश्येनोनयोनिंसदनंधिया
कृतमायस्मिंन्त्समयवासवाइतिसंसादयमानायान्वाहहविर्हविष्मोमहिसद्मदैव्यमितिपदहके
साद्दयिष्यंलोभवंतिसूयवसाद्गवतीहिभूयाइत्युत्तमयापरिदधातितदेतद्देवमिथुनंयद्ध
र्मःसयोघर्मस्तछिश्नंयौशफौतौशफौयोपयमनीतेश्रोणिकपालेयस्पयस्तद्रेतस्तदिदमग्नौदै
वयोन्यांप्रजननेरेतःसिच्यतेग्निर्वैदेवयोनिःसोग्नेर्देवयोन्याआहुतिभ्यःसंभवत्यृङ्मयोय
जुर्मयःसाममयोवेदमयोब्रह्ममयोमृतमयःसंभूयदेवताअप्येतियएवंवेदयश्चैवंविद्वाने
तेनयज्ञक्रतुनायजते॥२२॥देवासुरावाएषुलोकेषुसमयतंततेवाअसुराइमानेवलोका
न्पुरःकुर्वतयथोजीयांसोवलीयांसएवंतेवाअयस्मयीमेवेमामकुर्वतरजतामंतरिक्षंहरिणीं
दिवंतत्तथेमांल्लोकान्पुरःकुर्वततेदेवाअसुरान्पुरोवाइमेसुराइमांल्लोकानकृतपुरइमांल्लोकान्प्रति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा॰ प्र॰

१२

केरवामहाइतितथेतितेसदएवास्याः प्रत्यक्कुर्वतोग्नीध्रमंतरिक्षाद्धविर्धानेदिवस्तेतथेमांल्लो
कान्नुसमस्यकुर्वतंतेदेवा अब्रुवन्नुपसदउपायामोपसदावैमहापुरंजयंतीतितथेतितेयामेवप्र
थमामुपसदमुपायंस्तयैवैनानस्माल्लोकादनुदंतयांद्वितीयांतयांतरिक्षाद्यांतृतीयांतयादिव
स्तांस्तेभ्योलोकेभ्योनुदंततेवाएतेभ्योलोकेभ्योनुत्ताअसुराऋतूनश्रयंततेदेवाअब्रुवन्नुपसद
एवोपायामेतितथेतितइमास्तिस्रःसतीरुपसदोद्विर्द्विरेकैकामुपायंस्ताःषट्संपद्यंतेषड्वाऋ
तवस्तान्वाऋतुभ्योनुदंततेवाऋतुभ्योनुत्ताअसुरामासानश्रयंततेदेवाअब्रुवन्नुपसदएवो
पायामेतितथेतितइमाःषट्सतीरुपसदोद्विर्द्विरेकैकामुपायंस्ताद्वादशसंपद्यंतेद्वादशवैमा
सास्तान्वैमासेभ्योनुदंततेवैमासेभ्योनुत्ताअसुराअर्धमासानश्रयंततेदेवाअब्रुवन्नुपसदए
वोपायामेतितथेतितइमाद्वादशसतीरुपसदोद्विर्द्विरेकैकामुपायंस्ताश्चतुर्विंशतिःसंपद्यंते रामो
चतुर्विंशतिर्वाअर्धमासास्तान्वाअर्धमासेभ्योनुदंततेवाअर्धमासेभ्योनुत्ताअसुराअहोरा १२
त्रेअश्रयंततेदेवाअब्रुवन्नुपसदएवोपायामेतितथेतितेयामेवपूर्वाह्णेउपसदमुपायंस्तयैवै

13

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नानक्षोनु इदं तयाममपरान्हे तयारात्रैस्तास्तथोभाभ्यामितरायैस्तस्मात्तु पूर्वान्ह एवं शर्वयोपसदाभ्यच
रितव्यं खपरान्हे परया तावं तमेव तद्विषते लोके परिशिनष्टि ॥२॥ जितयो वै नामैता यदुपसदो
सपत्नां वा एताभिर्देवा विजितिं व्यजयंत सपत्नो विजितिं विजयते य एवं वेद यां देवा एषु लोके
षु यामृतुषु यां मासेषु यामर्धमासेषु यामहोरात्रयोर्विजितिं व्यजयंत तां विजितिं विजयते
य एवं वेद ते देवा अबिभयुरस्माकं विप्रेमाणमन्विदमसुरा आभविष्यंतीति ते व्युत्क्रम्यामंत्र
यंताग्निर्वसुभिरुदक्रामदिंद्रो वसुभिरुदक्रामदिंद्रो रुद्रैर्वरुण आदित्यैर्बृहस्पतिर्विश्वैर्देवैस्ते
तथा व्युत्क्रम्यामंत्रयंत तेब्रुवन्हंत या एव न इमाः प्रियतमास्तन्वस्ता अस्य वरुणस्य राज्ञो गृहे सं
निदधामहै ताभिरेव नः स न संगच्छातै यो न एतदतिक्रामाद्य आलुलोभयिषादिति
तथेति ते वरुणस्य राज्ञो गृहे तनूः सन्न्यदधत ते यद्वरुणस्य राज्ञो गृहे तनूः सन्न्यदध
त तत्तानूनप्त्रमभवत्तत्तानूनप्त्रस्य तानूनप्त्रत्वं तस्मादाहुर्न सतानूनप्त्रिणे द्रोग्धव्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री॰प्र॰॥
॥३४॥
14

भिन्नंति तस्मादिदमसुराणाम्वामभवंति ॥२०॥ शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदातिथ्यं ग्रीवा उपस
दः समानबर्हिषी भवतः समानं हि शिरो ग्रीवं मिथुं वा एतां देवाः समस्कुर्वत यदुपसदस्ता
स्या अग्निरनीकमासीत्सोमः शल्यो विष्णुस्तेजनं वरुणः पर्णानि तामाज्यधन्वानो व्यसृ
जंस्तया पुरो भिंदंत आयंस्तस्मादेता आज्यहविषो भवंति चतुरोऽग्रे स्तनान्व्रतमुपेयु
पसत्सु चतुः संधि ह्येषुरनीकं शल्यस्तेजनं पर्णानि त्रीन्स्तनान्व्रतमुपेयुपसत्सु त्रिषंधिर्ह्ये
षुरनीकं शल्यस्तेजनं ॥ द्वौ स्तनौ व्रतमुपेयुपसत्सु द्विषंधिर्ह्येषुः शल्यश्च ह्येव तेजनं चैकं
स्तनं व्रतमुपेयुपसत्स्वेकया ह्येवेषुरिष्वा स्वाय तत एकया वीर्यं क्रियते परोवरीयांसो वा इ
मे लोका अर्वाग्गंहीयांसः परस्तादर्वाचीरुपसद उपैत्येषामेव लोकानामभिजित्यै उपस राम
द्यायमीळ्हुष इमां मे अग्ने समिधमिमामुपसदं वनेः इति तिस्रः तिस्रः सामिधेन्योऽनूप
सच्छांए तद्धेवत्स्य समृद्धंयदूपसमृद्धं यत्कर्म क्रियमाणमृगभिवदति सजिवतीर्याज्यानु ॥३४॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वाक्याः कुर्यादग्निर्वै त्रीणि जं घनघ उग्र इव शर्य हा त्वं सो मा सि सत्पतिर्गयस्फानो अमीव
हेदं विष्णुर्विचक्रमे त्रीणि पदा विचक्रम इत्येता विपर्यस्ताभिरुपराक्रय जति न्तो वा एता
भिर्देवाः पुरोभिंदंत आयंन्यदुपसदः सच्छंदसः कर्तव्या नविछंदसो यद्धि छंदसः कुर्याद्क्षीवा
स ३ सुतऽँडदध्यादीग्धरोग्लावोजनितोस्तस्मा छंदसएव कर्तव्या नविछंदस[illegible]स्माहो पावि
र्जोनश्रुते य उपसदां किल वै तद्ब्राह्मणो यस्मादप्यश्लीलस्य श्रोत्रियस्य मुखं [illegible] यते
तहामिव रेमलीवित्याज्य हविषो ह्युपसदो ग्रीवासु मुखमध्याहितं तस्मात्तस्मतदाह ॥२५॥
देव वर्म वा एतद्यत्प्रयाजाश्चानुयाजाश्चाप्रयाजमननुयाजं भवतीषु संशिता अप्रतिशी
राय स्वरूपदति कस्याश्रावयति यज्ञस्याभिक्रांत्या अनपक्रमाय तदाहुः क्रूरमिव वा एतत्सोम
मस्य राज्ञो अन्ते चरंति यदस्य घृतेनान्ते चरंति घृतेन हि वज्रेणेंद्रो वृत्रमहंस्तो घेदंशुरंशुष्टे देव सो
माप्यायतामिंद्रायैकधनविदे आ तुभ्यमिंद्रः प्यायतामा त्वमिंद्राय प्यायस्वाप्याययास्मान्त्सखीन्॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री·प्र·॥ सन्यामेधेयास्वाप्तितेदेवसोमसुत्यामुद्दचमशीयेतैराजानमाप्याययंतियदेवास्यतत्क्रूरमिवांतेचरंति
१५॥ तदेवास्यैतेनाप्याययंत्यथोएतन्नेवर्धयंत्येवद्यावापृथिव्योर्वोरुपगभौयत्सोमोराजातद्यदेष्टारा
यएष्टावामानिद्वेषेभगाय॥इत्यन्ततवाहिभ्यांनमोदिवेनमःपृथिव्याइत्यस्तरेनिन्हवतेद्यावापृ
थिवीभ्यामेवतन्नमस्कुर्वंत्यथोएनेवर्द्धयंत्येवर्द्धयंत्येव॥२६॥इतिपंचिकायांचतुर्थोध्यायः॥॥ ४
सोमोवैराजागंधर्वेष्वासीत्तंदेवाश्चऋषयश्चाभ्यध्यायन्कथमयमस्मान्सोमोराजागच्छेदिति
सावागब्रवीत्स्त्रीकामावैगंधर्वामयैवस्त्रियाभूतयापणध्वमितिनेतिदेवाअब्रुवन्कथंवयं
त्वदृतेस्यामेतिसाब्रवीत्क्रीणीतैववयर्हिवाववोमयार्थोभवितातर्ह्येववोहंपुनरागंतास्मीति
३ तथेतितयामहानग्न्याभूतयासोमंराजानमक्रीणंस्तामनुकृतिमस्कन्नांवत्सतरीमाजंतिसो
मक्रयणीतयासोमंराजानंक्रीणंतितांपुनर्निष्क्रीणीयात्पुनर्हिसातानागच्छत्तस्मादुपांशुवा श्रीकृष्ण
चाचरितव्यंसोमेराजनिक्रीतेगंधर्वेषुहितर्हिवाग्भवतिसाग्नावेवप्रणीयमानेपुनरागच्छति॥२७॥ १५॥
अग्नयेप्रणीयमानायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युःप्रदेवंदेव्याधियाभरताजातवेदसं॥हव्यानोवक्षदा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नुषगि।ति गायत्रीं ब्राह्मणस्यानुब्रूया।द्गायत्रो वै ब्राह्मण।स्तेजो वै ब्रह्मवर्चसं गायत्री।तेजसैवैनं तद्ब्र
ह्मवर्चसेन समर्धयती।मं महे विदथ्याय शूषमि।ति त्रिष्टुभं राजन्यस्यानुब्रूया।त्त्रैष्टुभो वै राजन्य।ओजो न्य
वाइंद्रियं वीर्यं त्रि।ष्टुबोजसैवैनं तदिंद्रियेण वीर्येण समर्धय।ति शश्वत्त्वईऊाय प्रजभ्रुरि।ति स्वाना
मेवैनं तछेछंग मय।ति शृणोतु नो दम्येभिरनीकैः शृणोत्वग्निर्दिव्यैरजस्र इ।त्याजरसं हास्मिं।स्ते
जस्तो दीदाययदेवं वेद।अयमिह प्रथमो धायि धातृभिरि।ति जगतीं वैश्यस्यानुब्रूया।ज्जागतो वै वैश्यो।
जागताः पशवः।पशुभिरेवैनं तत्समर्धयति।वनेषु चित्रं विभ्वं विशे विश इत्यभिरूपा।यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्ध।
मयमुष्य प्र देवयुरि।त्यनुष्टुभि वाचं विसृजते।वाग्वा अनुष्टु।ब्वाच्येव तद्वाचं विसृजते।यमुष्य इति यदाही
ऽ यमुष्या।गमं या पुरा गंधर्वेष्ववाकू समि।ध्येव तद्वाकू स।र्मायि यग्निरुरुष्यन्नी।यांवा अग्निरुरुष्य।त्यमता दिवज
मनइ।त्यमृत तमेवास्मिंस्तद्धा।ति सह सद्भिः सहीयां देवो जीवातवे कृतमइ।ति देवो ह्येष एतज्जीवातवे कृतो।
यदग्निरिळायास्त्वा पदे वयं नाभा पृथिव्या अधी।त्येतद्वा इळायास्पदं।यदुत्तरवेदीनाभि।र्जातवेदो निधीमही

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री० प्र०॥ १६॥ तिनिधास्यंतोह्येनंभवंत्यग्नेहव्यायवोळ्हवइतिहव्यंहिवक्ष्यन्भवत्यग्नेविश्वेभिःस्वनीकदेवैरूर्णावंतंप्रथमः
सीदयोनिमितिविश्वैरेवैनंतद्देवैःसहासादयतिकुलायिनंघृतवंतंसवित्रइतिकुलायमिवह्येतद्यज्ञे
यतेयत्सेलुदारवाःपरिधयोगुग्गुलूर्णास्तुकाःसुगंधितेजनानीतियज्ञंनययजमानायसाध्वितियज्ञ
मेवतदृजुधाप्रतिष्ठापयतिसीदहोतःस्वउलोकेचिकित्वानित्यग्निर्वैदेवानांहोतातस्यैषस्वोलोकोयदु
16 त्तरवेदीनाभिःसादयायज्ञंसुकृतस्ययोनावितियजमानोवैयज्ञोयजमानायैवैतामाशिषमाशास्तेदेवा
वींर्देवान्हविषायजास्यग्नेबृहद्यजमानेवयोधाइतिप्राणोवैवयःप्राणमेवास्मियजमानेदधातिनिहो
४८ ताहोतृषदनेविदानइत्यग्निर्वैदेवानांहोतातस्यैतद्धोतृषदनंयदुत्तरवेदीनाभिस्त्वेषोदीद्दिवांअसदत्सु
दक्षइत्यासन्नोहिसतर्हिभवत्यदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठइत्यग्निर्वैदेवानांवसिष्ठःसहस्रंभरःशुचिजिह्वोअ
ग्निरित्येषाहवाअस्यसहस्रंभरतायदेनमेकंसंतंबहुधाविहरंतिप्रहवैसाहस्रंपोषमाप्नोतियएवंवेदत्वंदूतः श्रीकृष्णा
त्वमुनःपरस्पाइत्युत्तमयापरिदधातित्वंवस्यआवृषभप्रणेता॥अग्नेतोकस्यनस्तनेतनूनामप्रयुच्छंदीद्य ॥१६॥
द्बोधिगोपाइत्यग्निर्वैदेवानांगोपाअग्निमेवतत्सर्वतोगोप्तारंपरिदत्तआत्मनेचयजमानायचयत्रैवंविद्वानेत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यापरिद्धायैयोसंवेसंविष्णामेवैतांस्वस्तिकुलतैताएनासघावन्वाह रूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रू
पसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृगभिवदतितासांत्रिःप्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमांताद्वादशसंपद्यंतेद्वादशवैमा
साःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्राजापत्यायतनाभिरेवाभीराध्नोतियएवंवेदत्रिःप्रथमांत्रिरुत्तमा
मन्वाहयज्ञस्यैवतद्बर्सौनह्यतिस्थेम्नेबलायाविस्रंसाय॥२॥हविर्धानाभ्यांप्रोह्यमाणाभ्यामनुब्रू
हीत्याहाध्वर्युर्युजेवांब्रह्मपूर्व्यंनमोभिरित्यन्वाहब्रह्मणावाएतेदेवाअयुंजतयद्धविर्धानेब्रह्मणैवैने
एतद्युंक्तेनवैब्रह्मण्वद्रिष्यतिप्रेतांयज्ञस्यशंभुवेतित्र्यचंद्यावापृथिवीयमन्वाहतदाहुर्यद्धविर्धानाभ्यां
प्रोह्यमाणाभ्यामनुवाचाहाथकस्मात्त्र्यचंद्यावापृथिवीयमन्वाहेतिद्यावापृथिवीवैदेवानांहविर्धा
नेआस्तांतेउएवाद्यापिहविर्धानेतेहीदमंतरेणसर्वंहविर्यदिदंकिंचतस्मात्त्र्यचंद्यावापृथिवीय
मन्वाहयमेइवयतमानेयदैतमितियमेइवह्येतेयतमानेप्रबाहुगितःप्रवांभरन्मानुषादेवयंतइति
देवयंतोह्येनेमानुषाःप्रभरंत्यासीदतंस्वमुलोकंविदाने॥स्वासस्थेभवतमिंदवेनइतिसोमोवैराजेंदुः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰प्र॰॥ सोमायैवैनेनएतद्राज्ञआसदंदेचीक्षुपदंदधिद्वयोरदधाउक्थ्यंवचइतिद्वयोर्हितत्ततीयंछदिरधिनिधीयतउक्थ्यंवच
॥१७॥ इतियदाहयज्ञियंवैकर्मोक्थ्यंवचोयज्ञमेवैतेनसमर्धयतियतस्तुचामिथुनायासपर्यतः॥असंयत्तोवृत्तेतेक्षेति
पुष्यतीतियदेवादःपूर्वंयत्तवत्सदमाहतदेवैतेनशांत्याशमयतिमद्राशान्तिर्यजमानायसुन्वतइत्याशिवमाशास्तेवि
श्वारूपाणिप्रतिमुंचतेकविरितिविश्वरूपामन्वाहसररराद्यामीक्षमाणोनुब्रूयाद्विश्वमिवाहिरूपंररराट्याःशुक्लमिव
चकृष्णमिवचविश्वंरूपमवरुंधेआत्मनेचयजमानायचयत्रैवंविद्वान्नेतांररराद्यामीक्षमाणोन्वाहपरित्वागिर्वणोगि
17
रइत्युत्तमयापरिदधातिसयदेवहविर्धानेसंपरिश्रितेमन्येतोथपरिदध्यादनग्नंभावुकाहहोतुश्चयजमानस्यच
भार्याभवंतियत्रैवंविद्वानेतयाहविर्धानयोःसंपरिश्रितयोःपरिदधातियजुषावाएतेसंपरिश्रियेतेयद्धविर्धा
नेयजुषैवैनेएतत्परिश्रयंतितोयदेवाध्वर्युश्चप्रतिप्रस्थाताचोभयतोमिथ्योनिहन्यातामथपरिदध्यादत्राह
तेसंपरिश्रितेभवतस्ताएताअष्टावन्वाहरूपसमृद्धाएतद्वैयज्ञस्यसमृद्धंयद्रूपसमृद्धंयत्कर्मक्रियमाणमृ श्रीकृष्ण
गभिवदतितासांत्रिःप्रथमामन्वाहत्रिरुत्तमांताद्वादशसंपद्यंतेद्वादशवैमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजा ॥१७॥
पतिःप्रजापत्यायतनाभिरेवाभीराध्नोतियएवंवेदत्रिःप्रथमांत्रिरुत्तमामन्वाहयज्ञस्यैवतद्बर्सौनह्यतिस्थे
म्नेबलायाविस्रंसाय॥२६॥अग्नीषोमाभ्यांप्रणीयमानाभ्यामनुब्रूहीत्याहाध्वर्युःसावीर्हिदेवप्रथमायपित्रइतिसावि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रीमन्वाहत्तद्यदग्नीषोमाभ्यांप्रणीयमानाभ्यामनुब्रूयाहाथकस्मात्सावित्रीमन्वाहेतिसविता वैप्र
सवानामीशे सवितृप्रसूताएवैनौतत्प्रणयंतितस्मात्सावित्रीमन्वाहप्रैतुब्रह्मणस्पतिरितिब्राह्मणस्पत्या
मन्वाहतद्यदग्नीषोमाभ्यांप्रणीयमानाभ्यामनुब्रूयाहाथकस्माद्ब्राह्मणस्पत्यामन्वाहेतिब्र
ह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मैवाभ्यामेतत्पुरोगवमकरोवैब्रह्मसएवाहिष्यतिप्रदेव्येतुसूनृतेतितस्माद्ब्राह्म
णस्पत्यामन्वाह होतादेवोअमर्त्यइतितृचमाग्नेयंगायत्रमन्वाहसोमेराजानिप्रणीयमानेसोमं
वैराजानंप्रणीयमानेसोमेवैराजानंप्रणीयमानमंतरेणैवसदोहविर्धानान्यसुरारक्षांस्यजिघां
संस्तमग्निर्मायया ... नसुररक्षादेतिमाययेतिमायया हि सतमत्यनयत्तस्मात्स्याग्निंपु
रस्तादुरंसुपत्यागेदिवेदिवेउपाग्निपुंपगनिमततिमितितिस्त्रश्चेकांचान्वाहेभ्यसोहवाएतोसंयंतोय
जमानंहिंसितोपश्चात्सोपूर्वमुपश्लोभवातियमुचैनमपरंप्रणयंतितस्यापितिस्त्रश्चेकांचान्वाहसंजा
नानावैवैनौतत्संगमयतिप्रतिष्ठायामेवैनौतत्स्थापयत्पात्मनश्च यजमानस्यैचाहिंसाया

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा·प्र अग्नेनुवस्यभ्रातिहर्यतद्वचद्रसाऽहृतांइद्यमानामन्वाहाग्नायएवतम्पुरिमाहुतिंगमयतिसोमोजि
॥१८॥ गातिगातुविद्रितित्वंसोम्यगायअमन्वाहसोमेराजनिप्रणीयमानेस्ववैवैनंतद्देवतयास्वेन
छंदसासमर्द्धयतिसोमःसखाधन्वथमासदद्दिवासलध्यान्हिसलाहिंभयतिनदातिअन्येवानुभू
पास्तगताइवाग्नीध्रंजल्यातमस्यराजावरुणस्तमाभ्यिनोतिवैस्ववीमन्वाहअग्नेरयंतमाक
18 नस्ययेधसः॥दाधारदृंहमुनाममहार्यादंब्रजंयाविहुःसरिवर्योऽअपोल्लुतद्गातविह्ववै
देवानांद्वारपःसएवास्माएतद्वारंविवरणोत्संतश्चभागाअदितिर्भवासीतिप्रपाद्यमानेऽन्वा
हश्येनोतयोनिंसदनंधियाकृतामिमासन्नेहिरण्ययमासदंदेवएषतोतीहिरण्मयमिवह
वाएषएतद्देवेभ्यश्छदयतियत्कृसाजिनंतस्मादेतामन्वाहास्तभ्नाद्द्यामसुरोविश्ववेदाह
तियारुण्यापदद्रिध्यातिवरुणहैवसोवाएषतावद्यावदुपनद्धोयावत्परिश्रितानिप्रपद्यते ॥३॥मा॥
स्वयैवैनंतद्देवतयास्वेनच्छंदसासमर्धयतितंपशुपवाधावेयुरभयंवेच्छेरन्नोमायंदस्युव ॥१८॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री॰प्र१॥ हृतोंब हंतमिच्छेत्तयापरिदध्याद्यावन्त्यो हाभ्यचभि क्षतियावन्त्यो हाभयंध्यायति तावन्त्यो
॥१८॥ हाभयंभवति यत्रैवंविद्वान्नेतयापरिदधाति तस्मादेवंविद्वान्नेतयैवपरि दध्यात्ता एताः सप्तदश्या
न्वाह रूपसमृद्धा एतद्वै यज्ञस्य समृद्धं यद्रूपसमृद्धं यत्कर्म क्रियमाणमृगभिवदति तासां त्रिः
१ प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां ता एकविंशतिः संपद्यंत एकविंशो वै प्रजापतिर्द्वादश मासाः पंचर्त
वस्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंश उत्तमा प्रतिष्ठा तद्दैवं क्षत्रं सा श्रीस्तदाधिपत्यं तद्ब्र
ध्नस्य विष्टपं तत्प्रजापतेरायतनं तत्स्वाराज्यमृध्नोत्येतमेवैताभिरेकविंशत्यैकविंशत्या॥
॥इति प्रथमपंचिकायां पंचमोध्यायः॥ इति प्रथमपंचिका समाप्ता याम जी जनतू ॥ १८ ॥ राम॥

॥ ॥ शुभं भवतु॥ ॥ ॥ ॥ ॥१८॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रथमप्र।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्वितीयपंचिकाप्रारंभः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री०द्वि० श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ ॥ यज्ञेन वै देवा ऊर्ध्वाः स्वर्गं लोकमायंस्तेऽबिभयुरिमं नो दृष्ट्वा मनुष्या
१ ॥ श्चर्षयश्चानुप्रज्ञास्यन्तीति ते वै यूपेनैवायोपयंस्तं यूपेनैवायोपयंस्तद्यूपस्य यूपत्वं तमवा
वाचीनाग्रं निमित्योर्ध्वा उदायंस्ततो वै मनुष्याश्चर्षयश्च देवानां यज्ञवास्त्वभ्यायन्यज्ञस्य
किंचिदेषिष्यामः प्रज्ञात्या इति ते वै यूपमेवाविंदन्नवाचीनाग्रं निमितं ते विदुरनेन वै देवा यज्ञमुद
युयम्निति तमुत्खायोर्ध्वं न्यमिन्वंस्ततो वै ते प्र यज्ञमजानन्प्र स्वर्गं लोकं तद्यद्यूप ऊर्ध्वो निमीयते
यज्ञस्य प्रज्ञात्यै स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै वज्रो वा एष यद्यूपः सोऽष्टाश्रिः कर्तव्योऽष्टाश्रिर्वै वज्र
स्तं तं प्रहरति द्विषते भ्रातृव्याय वधं योऽस्य स्तृत्यस्तस्मै स्तर्तवै वज्रो वै यूपः स एष द्विषतो वध उद्यत
स्तिष्ठति तस्माद्धाप्येतर्हि यो द्वेष्टि तस्याप्रियं भवत्यमुष्यायं यूपोऽमुष्यायं यूप इति दृष्ट्वा खादिरं यूपं
कुर्वीत स्वर्गकामः खादिरेण वै यूपेन देवाः स्वर्गं लोकमजयंस्तथैवैत यजमानः खादिरेण यूपेन स्वर्ग १
र्गं लोकं जयति बैल्वं यूपं कुर्वीतान्नाद्यकामः पुष्टिकामः समां समां वै बिल्वो गृभीतस्तदन्नाद्यस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पमामूलाच्छाखाभिरनुचितस्तत्पुष्टेः पुष्यति प्रजां च पशूंश्च य एवं विद्वान्बैल्वं यूपं कुरुते यदे
व बैल्वं ३ बिल्वं ज्योतिरिति वा आचक्षते ज्योतिः स्वेषु भवति श्रेष्ठः स्वानां भवति य एवं वेद पा
लाशं यूपं कुर्वीत तेजस्कामो ब्रह्मवर्चसकामस्तेजो वै ब्रह्मवर्चसं वनस्पतीनां पलाशस्ते
जस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एवं विद्वान्पालाशं यूपं कुरुते यदेव पालाशं ३ सर्वेषां वा एष व
नस्पतीनां योनिर्यत्पलाशस्तस्मात्पलाशस्यैव पलाशेनाचक्षतेऽमुष्य पलाशममुष्य पला
शमिति सर्वेषां हास्य वनस्पतीनां काममुपाप्तं भवति य एवं वेद ॥३॥ अञ्ज्मो यूपमनु
ब्रूहीत्याहाध्वर्युरञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्त इत्यन्वाहाध्वरे ह्येनं देवयन्तोऽञ्जन्ति वनस्पते मधु
ना दैव्येनेत्येतद्वै मधु दैव्यं यदाज्यं यदूर्ध्वस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद्यद्वा क्षयो मातुरस्या
उपस्थ इति यदि च तिष्ठासि यदि च शयासै द्रविणमेवास्मासु धत्तादित्येवैतदाहोच्छ्र
यस्व वनस्पत इत्युच्छ्रीयमाणायाभिरूपा यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं वर्ष्मन्पृथिव्या अधीत्ये

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा० द्वि० सदैवपर्वपृथिव्यै। पत्रपूपमुन्निन्नं। तिसुमतीमीयमानोवर्चोधायज्ञवाहसइ। त्याशिष
२॥ नाशास्ते। समिद्धस्यश्रयमाणःपुरस्ताद्। इतिसमिद्धस्यह्येषलन्सुरस्ताद्धूयते। श्रयस्व
न्वानोअजरंसुवीरम्। इत्याशिषमेवाशास्ते। आरेअस्मदमतिंबाधमानइ। त्यशनायावैपा
प्मामति। स्तामेवतदारान्नुदते। यज्ञाच्चयजमानाच्चो। च्छ्रयस्वमहतेसौभगाये। त्याशिषमेवा
2 शास्ते। ऊर्ध्वऊषुणऊतयेतिष्ठादेवोनसविते। तियद्वैदेवानांने। तितदेषामो। मिति। तिष्ठदेवइ
वसवितेत्येवतदाह। ऊर्ध्वोवाजस्यसनिते। तिवाजसनिमेवैतंधनसांसनोति। यदञ्जिभिर्वा
घद्भिर्विह्वयामहइ। तिछन्दांसिवाअञ्जयोवाघतस्तैरेतद्देवान्यजमानाविह्वयन्ते। ममयज्ञ
मागच्छन्तममयज्ञमिति। यदिहवाअभिवहवइवयजन्ते। थस्यदेवायज्ञमेवगच्छन्ति। यत्रैवंवि
द्वानेतामन्वाह। ऊर्ध्वोनःपाह्यंहसोनिकेतुनाविश्वंसमत्रिणंदहे। तिरक्षांसिवैपाप्मात्रिणो। रक्षा २

ष्ठापानं रहेत्येवं तत्तदाहुः कथीन ऊर्ध्वांचरणाय जीवसइति यदाह कथीन ऊर्ध्वांचरणाय जी
वसइत्येवं तदाह यदिह वा अपिनीत इव यजमानो भवति परिहैवैनं तत्संवत्सराय ददाति वि
हादेवेषु नो दुवइत्याशिषमेवाशास्ते जातो जायते सुदिनत्वे अह्नामिति जातो ह्येष एतज्जा
यते समर्य आविदथे वर्धमान इति वर्धयत्येवैनं तत्पुनंति धीरा अपसो मनीषेति पुनंत्ये
वैनं तद्देवया विप्र उदियर्ति वाचमिति देवेभ्य एवैनं तन्निवेदयति युवा सुवासाः परिवीत आ
गादिति पुनमया परिदधाति प्राणो वै युवा सुवासाः सोयं शरीरैः परिवृतः स उ श्रेयान्भवति
जायमान इति श्रेयाञ्छ्रेयान्ह्येष एतद्भवति जायमानस्तं धीरासः कवय उन्नयंति स्वाध्यो
मनसा देवयंत इति ये वा अनूचानास्ते कवयस्त एवैनं तदु[illegible]न्नयंति ता एताः सप्तान्वाह रूप ३२
समृद्धा एतद्वै यज्ञस्य समृद्धं यद्रूपसमृद्धं यत्कर्म क्रियमाणमृगभिवदति तासां त्रिः प्रथमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰द्वि॰ ३।।

मन्वाह द्विरुत्तमां ता एकादश संपद्यंते त एकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप् त्रिष्टुबिंद्रस्य वज्र इंद्राय
तनाभिरेवाभीराध्नोति य एवं वेद त्रिः प्रथमां त्रिरुत्तमामन्वाह यज्ञस्यैव तद्बर्सौ नह्यति
स्थेम्ने बलायाविस्रंसाय ।।२।। तिष्ठेद्यूपा३ अनु प्रहरे३दित्याहुस्तिष्ठेत्पशुकामस्य दे
वेभ्यो वै पशवोऽन्नाद्यायालंभाय नातिष्ठंत तेऽपक्रम्य प्रतिवावदतोऽतिष्ठन्नास्मानालप्स्य
ध्वे नास्मानिति ततो वै देवा एतं यूपं वज्रमपश्यंस्तमेभ्य उदश्रयंस्तस्माद्बिभ्यत उपावर्तं
त तमेवाद्याप्युपावर्तंते ततो वै देवेभ्यः पशवोऽन्नाद्यायालंभायातिष्ठंत तिष्ठंतेऽस्मै पश
वोऽन्नाद्यायालंभाय य एवं वेद यस्य चैवं विदुषो यूपस्तिष्ठत्यनु प्रहरेत्स्वर्गकामस्य तमु
ह स्मैतं पूर्वेऽन्वेव प्रहरंति यजमानो वै यूपो यजमानः प्रस्तरोऽग्निर्वै देवयोनिः सोऽग्नेर्देवयो २
न्या आहुतिभ्यः संभूय हिरण्यशरीर ऊर्ध्वः स्वर्गं लोकमेष्यतीत्यथ ये तेभ्यो वर आसंस्त

3

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

एतं स्वरुमपश्यन्यूपशकलं तं तस्मिन्काले नुप्रहरेत्तत्र सकाममुपाप्तो यो नुप्रहरणे तत्र सका
मउपाप्तो यः स्थाणौ सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्य आत्मानमालभते यो दीक्षते ऽग्निः सर्वा देव
ताः सोमः सर्वा देवताः स यदग्नीषोमीयं पशुमालभते सर्वाभ्य एव तद्देवताभ्यो यजमा
न आत्मानं निष्क्रीणीते तदाहुर्द्विरूपोऽग्नीषोमीयः कर्तव्यो द्विदेवत्यो हीति तत्तन्नादृत्यं पीव इ
व कर्तव्यः पीवोरूपा वै पशवः कृशित इव खलु वै यजमानो भवति तद्यत्पीवा पशुर्भवति
यजमानमेव तत्स्वेन मेधेन समर्धयति तदाहुर्नाग्नीषोमीयस्य पशोरश्नीयात्पुरुषस्य वा
एषोऽश्नाति योऽग्नीषोमीयस्य पशोरश्नाति यजमानो ह्येतेनात्मानं निष्क्रीणीत इति तत्तन्ना
दृत्यं वार्त्रघ्नं वा एतद्धविर्यदग्नीषोमीयोऽग्नीषोमाभ्यां वा इन्द्रो वृत्रमहंस्तावेनमब्रूतामावा
भ्यां वै वृत्रमवधीर्वरं ते वृणावहा इति वृणाथामिति तावेतमेव वरमवृणातां श्वः सुत्यायां
पशुं स एनयोरेषोऽच्युतो वरस्तो ह्येनयोस्तस्मादाश्यं चैव लीप्सितव्यं च ॥३॥ आग्नी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ द्वि॰ ॥ ॥ ४ ॥ 5

न्प्रीणाति। तेजो वै ब्रह्मवर्चसमाज्यं। यत्तेजसैवैनं तद्ब्रह्मवर्चसेन समर्धयति। समिधो यज-
ति। प्राणा वै समिधः। प्राणा हीदं सर्वं समिन्धते यदिदं किंच। प्राणानेव तत्प्रीणाति। प्राणान्यज-
माने दधाति। तनूनपातं यजति। प्राणो वै तनूनपात्स हि तन्वः पाति। प्राणमेव तत्प्रीणाति।
प्राणं यजमाने दधाति। नराशंसं यजति। प्रजा वै नरो वाक्शंसः। प्रजां चैव तद्वाचं च प्रीणाति।
प्रजां च वाचं च यजमाने दधाति। इळो यजति। अन्नं वा इळो। अन्नमेव तत्प्रीणाति। अन्नं यजमाने दधा-
ति। बर्हिर्यजति। पशवो वै बर्हिः। पशूनेव तत्प्रीणाति। पशून्यजमाने दधाति। दुरो यजति। वृ-
ष्टिर्वै दुरो। वृष्टिमेव तत्प्रीणाति। वृष्टिमन्नाद्यं यजमाने दधाति। उषासानक्ता यजति। अहोरात्रे
वा उषासानक्ता। अहोरात्रे एव तत्प्रीणाति। अहोरात्रयोर्यजमानं दधाति। दैव्या होतारा यजति।
प्राणापानौ वै दैव्या होतारा। प्राणापानावेव तत्प्रीणाति। प्राणापानौ यजमाने दधाति। ॥ ६ ॥
तिस्रो देवीर्यजति। प्राणो वा अपानो व्यानस्तिस्रो देव्यः। ता एव तत्प्रीणाति। ता यजमाने दधा-

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ति त्वष्टारं यजति वाग्वै त्वष्टा वाग्घी[stain] सर्वं ताष्टीव वाचमेव तत्प्रीणाति वाचं यजमाने
दधाति वनस्पतिं यजति प्राणो वै वनस्पतिः प्राणमेव तत्प्रीणाति प्राणं यजमाने दधा
ति स्वाहाकृतीर्यजति प्रतिष्ठा वै स्वाहाकृतयः प्रतिष्ठायामेव तद्यज्ञमंततः प्रतिष्ठा
पयति ताभिर्यथ ऋष्याप्रीणीयाद्यथ ऋष्याप्रीणाति यजमानमेव तद्बंधुताया
नोत्सृजति ॥ ४ ॥ पर्यग्नये क्रियमाणायानुब्रूहीत्याहाध्वर्युरग्निर्होता नो अध्व
र इति तृचमाग्नेयं गायत्रमन्वाह पर्यग्नि क्रियमाणे स्वयैवैनं तद्देवतया स्वेन छं
दसा समर्धयति वाजी सन्परिणीयत इति वाजिनमिव ह्येनं संतं परिणयंति परि
त्रिविष्ट्यध्वरं यात्यग्नी रथीरिवेत्येष हि रथीरिवाध्वरं परियाति परि वाजपतिः कवि
रित्येष हि वाजानां पतिरुपप्रेष्य होतर्हव्या देवेभ्य इत्याहाध्वर्युरजैदग्निरसनद्वाजमि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा·द्वि·॥तिमैत्रावरुण उपप्रैषंप्रतिपद्यतैतद्धकुर्यदध्वर्युर्होतारमुपप्रैष्यत्यथकस्मान्मैत्रावरुण
॥५॥ उपप्रैषंप्रतिपद्यतइतिमनोवैयज्ञस्यमैत्रावरुणोवाग्यज्ञस्यहोतामनसावाइषितावाग्वद
तियांह्यन्यमनावाचंवदत्यसुर्यावैसावागदेवजुष्टातद्यन्मैत्रावरुणउपप्रैषंप्रतिपद्यते
मनसैवतद्वाचमीरयतितन्मनसेरितयावाचादेवेभ्योहव्यंसंपादयति॥५॥दैव्याःशमि
तारआरभध्वमुतमनुष्याइत्याहयेचैवदेवानांशमितारोयेचमनुष्याणांतानेवतत्सं
शास्त्युपनयतमेध्यादुरआशासानामेधपतिभ्यांमेधमितिपशुर्वैमेधोयजमानो
मेधपतिर्यजमानमेवतत्स्वेनमेधेनसमर्धयत्यथोखल्वाहुर्यस्यैवावकस्यैचदेवतायै
ति पशुरालभ्यतेसैवमेधप[illegible]रितिसयद्येकदेवत्यःपशुःस्यान्मेधपतयइतिब्रूयाद्यदिद्वि ॥५॥
देवत्योमेधपतिभ्यामितियदिबहुदेवत्योमेधपतिभ्यइत्येतदेवस्थितंप्रास्माअग्निंभर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नान्व

तेति पशुर्वै नीयमानः स मृत्युं प्रापश्यत्स देवान्कामयतैतुं तं देवा अब्रुवन्नेहि स्वर्गं [illegible] लो वैत्वा

कं गमयिष्याम इति स तथेत्यब्रवीत्तस्य वै मे युष्माकमेकः पुरस्तादेत्विति तथेति तस्या

ग्निः पुरस्तादैत्सोऽग्निमनुप्राच्यावत तस्मादाहुराग्नेयो वाव सर्वः पशुरग्निं हि सोऽनुप्राच्य यो ३

वतेति तस्माद्धस्याग्निं पुरस्ताद्धरंति स तृणीत बर्हिरिष्योषध्यात्मा वै पशुः पशुमेवत

त्सर्वात्मानं करोत्यन्वेनं माता मन्यतामनु पितानु भ्राता सगर्भ्योऽनु सखा सयूथ्य इति

जनित्रैरेवैनं तत्समनुमतमालभंते उदीचीनां अस्य पदो निधत्तात्सूर्यं चक्षुर्गमयताद्वातं

प्राणमन्ववसृजतादंतरिक्षमसुं दिशः श्रोत्रं पृथिवीं शरीरमित्येष्वेवैनं तल्लोकेष्वा[illegible]

दधात्येकधास्य त्वचमाच्छ्यतात्पुरा नाभ्या अपिशसो वपामुत्खिदतादंतरेवोष्माणं वारयध्वा णं

दिति पशुष्वेव तत्प्राणान्दधाति श्येनमस्य वक्षः कृणुतात्प्रशसा बाहू शला दोषणी कश्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रो·द्वि·
॥६॥

येवांस्माछिद्रेश्रोणीकवषोरुस्तेकपर्णीष्ठा।वेंतापद्दुंशन्तिरस्यवंऋपस्ता।अनुष्ठोच्याव
यताऽज्ञात्रंगात्रमस्यान्नूनंरूणुतादित्संगान्येवास्यैतज्ज्ञात्राणिप्रीणात्यूवध्यगोहंपार्थि
वंखनतादित्याहौषधंवाऊवध्यमित्येवाओषधीनांप्रतिष्ठोतदेनत्स्वायामेवप्रति
ष्ठायामंततःप्रतिष्ठापयति॥६॥अस्माकंरक्षःसंसृजतादित्याहतुषैर्वैफलीकरणैर्दे
वाहविर्यज्ञेभ्योरक्षांसिनिरभजन्नस्मामहायज्ञात्सयदस्माकंरक्षःसंसृजतादित्याह
रक्षांस्येवतत्स्वेनभागधेयेनयज्ञान्निरवदयतेतत्तदुनेद्यज्ञेरक्षसांकीर्तयेत्कानि
रक्षांस्यृतेरक्षांवैयज्ञइतितदुवाआहुःकीर्तयेदेवयोवैभागिनंभागान्नुदतेचयते
वैनंसयदिवैनंनचयतेऽथपुत्रमथपौत्रंचयतेत्वेवैनमितिसयदिकीर्तयेदुपांश्विरइववाए ॥६॥
तद्यच्चोपांशुतिरइववैतद्यद्रक्षांस्यथयदुच्चैःकीर्तयेदीश्वरोहास्यवाचोरक्षोभाषो
डुपांशुकीर्त्तये २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जन्निते।यैवं राक्षसीं वाचं वदति।स यां वै दृप्तो वदति।यामुन्मत्तः सा वै राक्षसी।वाङ् नात्म
आ ना दृप्यति।नास्य प्रजायां दृप्तञ्जायते य एवं वेद।वनिष्ठुमस्य मा रावि।ष्टोरुकं मन्यमा
ना।नेद्वस्तोके तनयं।रविता रवच्छमितार इति।ये चैव देवानां शमितारो।ये च मनुष्या
णां।तेभ्य एवैनं तत्परिददा।त्यध्रिगो शमीध्वं सुशमि शमीध्वं।शमीध्वमध्रिगा ३ उ इ
ति त्रिर्ब्रूयाद् अपापेति चाध्रिगुर्वै देवानां।शमिता पापो निग्रभीता।शमितृभ्यश्चैवैन
त्तं निग्रभीतृभ्यश्च।सं प्रयच्छति।शमितारो यदत्र सुकृतं कृणवथास्मासु तद्यद्दुष्कृत
मन्यत्र तदित्याहाग्निर्वै देवानां होतासीत्।स एनं वाचा व्यशाद्वाचा वा एनं होता वि
शास्ति।तद्यदर्वाग्यस्परः कं तं ति।यद्दुल्बणं यच्छिथुरं क्रियते।शमितृभ्यश्चैवैनत्तं नि
ग्रभीतृभ्यश्च।समनुदिशति।स्वस्त्येव होतोन्मुच्यते।सर्वायुः सर्वायुत्वाय।सर्वमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ द्वि॰ पुरेति य एवं वेद ॥६॥ पुरुषं वै देवाः पशुमालभंत । तस्मादालब्धान्मेध उदक्रा
॥७॥ मत्सोऽश्वं प्राविशत् । तस्मादश्वो मेध्योऽभवदथैनमुत्क्रांतमेधमत्यर्जंत । स किंपुरुषो
ऽभवत्तेऽश्वमालभंत । सोऽश्वादालब्धादुदक्रामत्स गां प्राविशत् । तस्माद्गौर्मेध्योऽभवद
थैनमुत्क्रांतमेधमत्यर्जंत । स गौरमृगोऽभवत्ते गामालभंत । स गोरालब्धादुदक्राम
त्सोऽविं प्राविशत् । तस्मादविर्मेध्योऽभवदथैनमुत्क्रांतमेधमत्यर्जंत । स गवयोऽभवत्तेऽवि
मालभंत । सोऽवेरालब्धादुदक्रामत्सोऽजं प्राविशत् । तस्मादजो मेध्योऽभवदथैनमुत्क्रांतमे
धमत्यर्जंत । स उष्ट्रोऽभवत् । सोऽजे ज्योक्तमामिवारमत । तस्मादेष एतेषां पशूनां प्रयुक्तत
मो यदजस्तेऽजमालभंत । सोऽजादालब्धादुदक्रामत्स इमां प्राविशत् । तस्मादियं मेध्याभ
वदथैनमुत्क्रांतमेधमत्यर्जंत । स शरभोऽभवत्त एत उत्क्रांतमेधा अमेध्याः पशवस्तस्मा ॥७॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

देतेषांमाश्नीयात्तमस्यामन्वगछन्स्सोनुगतोव्रीहिरभवत्तद्यत्पशौपुरोळाशमनुनिर्व
पंतिसमेधेननःपशुनेष्टमसत्केवलेननःपशुनेष्टमसदितिसमेधेन[illegible]स्यपशुनेष्टंम हा २॥
वतिकेवलेनहास्यपशुनेष्टंभवतियएवंवेद॥ ८॥ सवाएषपशुरेवालभ्यंयत्पुरो ते
ळाशस्तस्ययानिकिंशारूणितानिरोमाणियेतुषाःसात्वग्येफलीकरणास्तदसृग्य
सा त्पिष्टंकिक्नस्तन्मांसंयत्किंचित्कंसारंतदस्थिसर्वेषांएषपशूनांमेधेनयजतेयःपुरो वा
ळाशेनयजतेतस्मादाहुःपुरोळाशसत्रंलोक्यमितिसुवमेतानिद्विरोचनान्यग्नि
ष्वसोमसक्रतूअधत्तं॥युवंसिंधूंरभिशस्तेरवद्यादग्नीषोमावमुंचतंगृभीतानि
तिवपायैयजतिसर्वाभिर्वाएषदेवताभिरालब्धोभवतियोदीक्षितोभवतितस्मादाहु
र्नदीक्षितस्याश्नीयादितिसयदग्नीषोमावमुंचतंगृभीतानिवपायैयजतिसर्वाभ्यएव
ति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऐ॰ द्वि॰ तद्देवताभ्योयजमानंप्रमुंचतितस्मादाहुरशितव्यंवपायांहुतायांयजमानोहिसतर्हिभव
८॥ तीत्यान्वंदिवोमातरिश्वाजभारेतिपुरोळाशंयजत्यमथ्नादन्यंपरिश्येनोअद्रेरितीतद्वच
सिषड्तद्वैवमेधःसमाहृतोभवतिस्वदस्वहव्यासमिषोदिदीहीतिपुरोळाशस्विष्टकृतोय
जतिहविरेवास्माएतत्स्वदयतीषमूर्जमात्मन्धत्तेइडामुपह्वयतेपशवोवाइळापशूने
8 वतदुपह्वयतेपशून्यजमानेदधाति॥९॥मनोतायैहविषोवदीयमानस्यानुब्रूहीत्या
हाध्वर्युस्त्वंह्यग्नेप्रथमोमनोतेतिसूक्तमन्वाहतदाहुर्यदन्यदेवत्यउतपशुर्भवत्यथक
स्मादाग्नेयीरेवमनोतायैहविषोवदीयमानस्यान्वाहेतितिस्रोवैदेवानांमनोतास्ता
सुहितेषांमनांस्योतानिवाग्वैदेवानांमनोतातस्यांहितेषांमनांस्योतानिगौर्वैदेवा ॥८॥
नांमनोतातस्यांहितेषांमनांस्योतान्यग्निर्वैदेवानांमनोतातस्मिन्हितेषांमनांस्योता हरंबु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न्यग्निःसर्वामनोताअग्नौमनोताःसंगछंतेतस्मादाग्नेयीरेवमनोतायद्यपिहविषोव
दीयमानस्यान्वाहाग्नीषोमाहविषःप्रस्थितस्येतिहविषोयजतिहविषइतिरूपस
मृद्धाप्रस्थितस्येतिरूपसमृद्धासर्वाभिर्हास्यसमृद्धिभिःसमृद्धंहव्यंदेवानप्येतिय
एवंवेदवनस्पतिंयजतिप्राणोवैवनस्पतिर्जीवंहास्यहव्यंदेवानप्येतियत्रैवंविद्वान्व
नस्पतिंयजतिस्विष्टकृतंयजतिप्रतिष्ठावैस्विष्टकृत्प्रतिष्ठायामेवतद्यज्ञमंततःप्रति
ष्ठापयतीळामुपह्वयतेपशवोवाइळापशूनेवतदुपह्वयतेपशून्यजमानेदधातिद
धाति॥१०॥ ॥इतिप्रथमोध्यायः॥ ॥देवावैयज्ञमतन्वततांस्तन्वानानसुराअभ्याय
न्यज्ञवेशसमेषांकरिष्यामइतितानाप्रीतेपशौपुरइवपर्यग्नेर्यूपंप्रतिपुरस्तादुपायंस्तेदे
वाःप्रतिबुध्याग्निमयीःपुरस्त्रिपुरंपर्यास्यंतयज्ञस्यचात्मनश्चगुप्त्यैताएषामग्निमाअग्नि
मय्यःपुरोदीप्यमानाभ्राजमानाअतिष्ठंस्ताअसुराअनपधृष्यैवापाद्रवंस्तेग्निनेवपु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा०द्वि० रस्तादसुररक्षांस्यपाघ्नताग्निनापघ्नानथैवैतद्यजमानायत्पर्यग्निकुर्वंत्यग्निमयी
॥९॥ रेवतत्सुरस्त्रिपुरंपर्यस्यतेयज्ञस्यचात्मनश्चगुप्त्यैतस्मात्पर्यग्निकुर्वंतितस्मात्प
र्यग्नयेन्वाहतंवाएतंपशुमाप्रीतंसंतंपर्यग्निकृतमुदंचंनयंतितस्योल्मुकंपुरस्ता
१ द्धरंतियजमानोवाएषनिदानेनयत्पशुरनेनज्योतिषायजमानःपुरोज्योतिःस्वर्गंलोकमेष्य
तीतितेनज्योतिषायजमानःपुरोज्योतिःस्वर्गंलोकमेतीतितंयत्रनिहनिष्यंतोभवंतितदध्वर्युर्बर्हिरध
न ६ स्तादुपास्यतियदेवैमदआप्रीतंसंतंपर्यग्निकृतंबर्हिर्वेदिनयंतिबर्हिषदमेवैनंतत्कुर्वंतितस्योव
ध्यगोहंखनंत्योषधंवाऊवध्यमितियंवाओषधीनांप्रतिष्ठातदेनत्स्वायामेवप्रतिष्ठायामंततः
प्रतिष्ठापयंतितदाहुर्यदेषहविरेवयत्पशुरथास्यवङ्कपेतिलोमानित्वगसृक्कुष्ठिकाःशफाविषा
त्वशो ३ णेस्कंदतिपिशितंकेनास्यतदापूर्यतइतियदेवैतत्पुरोळाशमनुनिर्वपंतितेनैवास्यतदापूर्यतेपशु
भ्योवैमेधाउदक्रामंस्तौव्रीहिश्चैवयवश्चभूतावजायेतांतद्यत्पशोपुरोळाशमनुनिर्वपंतिसमेधेननःपशु ॥९॥
नेष्टमसत्केवलेननःपशुनेष्टमसदितिसमेधेनहास्यपशुनेष्टंभवतिकेवलेनहास्यपशुनेष्टंभवतिय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

एवंवेद ॥ ११ ॥ तस्यवपामुत्खिद्याहरंतितामध्वर्युः स्रुवेणाभिघारयन्नाह स्तोकेभ्योनुब्रूहीतित
यत्स्तोकाश्च्योतंतिसर्वदेवत्यावैस्तोकानेन्मइमेनभिप्रीतादेवान्गछानितिजुषस्वसप्रथस्तममि
त्यन्वाहवचोदेवप्सरस्तममिंहव्याजुह्वानआसनीत्यग्नेर्वैवैनांस्तदास्येजुहोतीमंनोयज्ञममृतेषुधे
हीतिसूक्तमन्वाहइमाहव्याजातवेदोजुषस्वेतिहव्यजुष्टिमाशास्तेस्तोकानामग्नेमेदसोघृतस्येति
मेदसश्चह्विघृतस्यचभवंतिहोतःप्राशानःप्रथमोनिषद्येत्यग्निर्वैदेवानांहोताग्नेप्राशानप्रथमो
निषद्येत्येवमस्याहघृतवंतःपावकतेस्तोकाश्च्योतंतिमेदसइतिमेदसश्चह्येवहिघृतस्यचभवंति
स्वधर्मंदेववीतयेश्रेष्ठंनोधेहिवार्यमित्याशिषमाशास्तेतुभ्यंस्तोकाघृतश्चुतोग्नेविप्रायसंत्येति
घृतश्चुतोहिभवंत्यृषिःश्रेष्ठःसमिध्यसेयज्ञस्यप्राविताभवेतियज्ञसमृद्धिमाशास्तेतुभ्यंश्च्योतंत्य
ध्रिगोशचीवःस्तोकासोअग्नेमेदसोघृतस्येतिमेदसश्चह्येवहिघृतस्यचभवंतिकविशस्तोबृहृ
ताभानुनागाहव्याजुषस्वमेधिरेतिहव्यजुष्टिमेवाशास्तेओजिष्ठंतेमध्यतोमेदउद्भृतंप्रतेवयंददामहे।
श्च्योतंतितेवसोस्तोकाअधित्वचिप्रतितांदेवशोवीहीत्यभ्येवैनांस्तद्वषट्करोतियथासोमस्याग्नेवीहि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा०द्वि० ॥ त्तिं तद्यत्स्तोकाश्च्योतंति सर्वदेवत्या वै स्तोकास्तस्मादियं स्तोकशो वृष्टिर्विभक्तोपाचरति ॥ ३२ ॥ तदाहुः
॥१०॥ कास्वाहाकृतीनां पुरोनुवाक्या कः प्रैषः का याज्येति या एवैता अन्वाहैताः पुरोनुवाक्या यः प्रैषः स प्रैषो
या याज्या सा याज्येति तदाहुः का देवता स्वाहाकृतय इति विश्वेदेवा इति ब्रूयात्तस्मात्स्वाहाकृतं हविरदंतु
देवा इति यजंतीति देवा वै यज्ञेन श्रमेण तपसाहुतिभिः स्वर्गं लोकमजयंस्तेषां वपायामेवाहुतायां स्व
र्गो लोकः प्राख्यायत ते वपामेवाहुत्वानादृत्येतराणि कर्माण्यूर्ध्वाः स्वर्गं लोकमायंस्ततो वै मनुष्याश्च
ऋषयश्च देवानां यज्ञवास्त्वभ्यायन्यशस्य किंचिदेशिष्यामः प्रज्ञात्या इति ते भितः परिचरंत एतं पशु
मेव निरंतरं शयानं ते विदुरियान्वाव किल पशुर्यावती वपेति स एतावानेव पशुर्यावती वपाथ यदेनं तृ
तीयसवने श्रपयित्वा जुह्वति भूयसीभिर्न आहुतिभिरिष्टमसत्केवलेन नः पशुनेष्टमसदिति भूयसी
भिर्हास्याहुतिभिरिष्टं भवति केवलेन हास्य पशुनेष्टं भवति य एवं वेद ॥ ३३ ॥ सा वा एषामृताहुतिरेव
यद्वपाहुतिरमृताहुतिरग्न्याहुतिरमृताहुतिराज्याहुतिरमृताहुतिः सोमाहुतिरेता वा अशरीरा आ
हुतयो या वै काश्चाशरीरा आहुतयोमृतत्वमेव ताभिर्यजमानो जयति सा वा एषा रेत एव यद्वपा प्रेव वै रेतो ली ॥१०॥
यते प्रेव वपा लीयते शुक्लं वै रेतः शुक्ला वपाशरीरं वै रेतोशरीरा वपा यद्वै लोहितं यन्मांसं तच्छरीरं तस्माद्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्यावद्दलोहितंतावत्परिवासयेतिरेनापंचावत्ताभवतियद्यपिचतुरवत्तीयजमानस्यादथपंचाव
त्तैववपाज्यस्योपस्तृणातिहिरण्यशक्लोवपाहिरण्यशक्लआज्यस्योपरिष्टादभिघारयतितद्
कुर्यद्धिरण्यंनविद्येतकथंस्यादितिद्विराज्यस्योपस्तीर्यैववपामवदायद्विरुपरिष्टादभिघारयत्य
मृतंवाआज्यममृतंहिरण्यंतत्रसकामउपाप्तोयआज्येतत्रसकामउपाप्तोयोहिरण्येतत्संचसं
पद्यंतेपांक्तोयंपुरुषःपंचधाविहितोलोमानित्वङ्मांसमस्थिमज्जासयावानेवपुरुषस्तावंतंयजमा
नंसंस्कृत्याग्नौदेवयोन्यांजुहोत्यग्निर्वैदेवयोनिःसोग्नेर्देवयोन्याआहुतिभ्यःसंभूयहिरण्यशरी
रऊर्ध्वःस्वर्गंलोकमेति॥१७॥देवेभ्यःप्रातर्यावभ्योहोतरनुब्रूहीत्याहाध्वर्युरेतेवावदेवाःप्रातर्यावा
सप्तभि५ णोयदग्निरुषाअश्विनौतएतेसप्तभिश्छंदोभिरागछंत्यास्यदेवाःप्रातर्यावाणोहवंगछंतियएवंवेदप्र
जापतौवैस्वयंहोतरिप्रातरनुवाकमनुवक्ष्यत्युभयेदेवासुरायज्ञमुपावसन्नस्मभ्यमनुवक्ष्यत्यस्मभ्यमि
तिसवैदेवेभ्यएवान्वब्रवीत्ततोवैदेवाअभवन्परासुराभवन्भवत्यात्मनापरास्यद्विषन्पाप्माभ्रातृव्योभवतिय
एवंवेदप्रातर्वैसतंदेवेभ्योन्वब्रवीद्यत्प्रातरन्वब्रवीत्तत्प्रातरनुवाकस्यप्रातरनुवाकत्वंमहतिरात्र्याअनू
च्यःसर्वस्यैवाचःसर्वस्यब्रह्मणःपरिगृहीत्यैयोवैभवतिसःश्रेष्ठतामश्नुतेतस्यवाचंप्रोदितामनुप्रवदंति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्मान्महति रात्र्या अनूच्यः पुरा वाचः प्रवदितोरनूच्यो यद्वाचि प्रोदितायामनुब्रूयादन्यस्यैवैन
मुदितानुवादिनं कुर्यात्तस्मान्महति रात्र्या अनूच्यः पुरा शकुनिवादादनुब्रूयान्निर्ऋतेर्वा एतन्मु
खं यद्वयांसि यच्छकुनयस्तत्पुरा शकुनिवादादनुब्रूयान्मा यज्ञियां वाचं प्रोदितामनुप्रवादिष्मेति
तस्मान्महति रात्र्या अनूच्योथो खलु यदैवाध्वर्युरुपाकुर्यादथानुब्रूयाद्यदा वा अध्वर्युरुपाक
रोति वाचैवोपाकरोति वाचा होतान्वाह वाग्घि ब्रह्म तत्तत्र स काम उपाप्तो यो वाचि च ब्रह्मणि च॥१५॥
प्रजापतौ वै स्वयंहोतरि प्रातरनुवाकमनुवक्ष्यति सर्वा देवता आशंसंत मामभि प्रतिपत्स्यति मा
ममीति स प्रजापतिरैक्षत यद्येकां देवतामादिष्टामभिप्रतिपत्स्यामीतरा मे केन देवता उपाप्ता
भविष्यंतीति स एतामृचमपश्यदापो रेवतीरित्यापो वै सर्वा देवता रेवत्यः सर्वा देवताः स एतय
र्चा प्रातरनुवाकं प्रत्यपद्यत ताः सर्वा देवताः प्रामोदंत मामभि प्रत्यपादि मामभीति सर्वाभिर्हास्मिन्दे
वताभिः प्रातरनुवाकमनुब्रुवंति प्रमोदंते सर्वाभिर्हास्य देवताभिः प्रातरनुवाकः प्रतिपन्नो भवति य
एवं वेद ते देवा अबिभयुरादातारो वै न इमं प्रातर्यज्ञमसुरा यथौजीयांसो बलीयांस एवमिति तान
ब्रवीदिन्द्रो मा बिभीत त्रिषमृद्धमेभ्यो हं प्रातर्वज्रं प्रहर्तास्मीत्येतां वाव तदृचमब्रवीद्वज्रस्तेनय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दर्पो नव्रीयो वज्रस्तेन यत्त्रिष्टुब्वज्रस्तेन यद्वाक्तमेभ्यः प्राहरं तेनैनानहंस्ततो वै देवा अभवन्परासुरा
भवत्यात्मना परास्य द्विषन्पाप्मा भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद तदाहुः सर्वैर्होता स्याद्य एतस्यामर्चिस
र्वाणि छंदांसि प्रजनयेदस्यैषा वाव त्रिरनूक्ता सर्वाणि छंदांसि भवत्येषा छंदसां प्रजातिः॥ १६॥ शतम
नूच्यमायुष्कामस्य शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः शतेंद्रिय आयुष्येवैनं तद्वीर्य इंद्रिये दधाति त्रीणि
च शतानि षष्टिश्चानूच्यानि यज्ञकामस्य त्रीणि च वै शतानि षष्टिश्च संवत्सरस्याहानि तावान्सं
वत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञ उपैनं यज्ञो नमति यस्यैवं विद्वान्त्रीणि च शतानि षष्टिं चान्वा
ह सप्त च शतानि विंशतिश्चानूच्यानि प्रजापशुकामस्य सप्त च वै शतानि विंशतिश्च संवत्सरस्याहोरा
त्रास्तावान्संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिर्यं प्रजायमानं विश्वं रूपमिदमनुप्रजायते प्रजापतिमेव तत्प्र
जायमानं प्रजया पशुभिरनुप्रजायते प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेदाष्टौ शतान्यनूच्या
न्य ब्राह्मणोक्तस्य यो वा दुरुक्तोक्तः शमलगृहीतो यजेताष्टाक्षरा वै गायत्री गायत्र्या वै देवाः पाप्मा
नं शमलमपाघ्नत गायत्र्यैवास्य तत्पाप्मानं शमलमपहंत्यप पाप्मानं हते य एवं वेद सहस्रमनूच्यं स्वर्ग
कामस्य सहस्राश्वीने वा इतः स्वर्गो लोकः स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै संपत्त्यै संगत्या अपरिमितमनू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऐ०द्वि० ॥ त्यमपरिमितो वै प्रजापतिः प्रजापतेर्वा एतदुक्थं यत्प्रातरनुवाकस्तस्मिंत्सर्वे कामा अ
॥३२॥ वरुध्यंते स यदपरिमितमन्वाह सर्वेषां कामानामवरुद्ध्यै सर्वान्कामानवरुंधे य एवं वेद
तस्मादपरिमितमेवानूच्यं स सप्ताग्नेयानि छंदांस्यन्वाह सप्त वै देवलोकाः सर्वेष्वेव देवलो
केषु राध्नोति य एवं वेद स सप्तोषस्यानि छंदांस्यन्वाह सप्त वै ग्राम्याः पशवोऽव ग्राम्यान्पशून्रुंधे
य एवं वेद स सप्ताश्विनानि छंदांस्यन्वाह सप्तधा वै वागवदत्तावद्वै वागवदत्सर्वस्यै वाचः स
12 र्वस्य ब्रह्मणः परिगृहीत्यै तिस्रो देवता अन्वाह त्रयो वा इमे त्रिवृतो लोका एषामेव लोका
नामभिजित्यै ॥१७॥ तदाहुः कथमनूच्यः प्रातरनुवाक इति यथाछंदसमनूच्यः प्रातरनु
वाकः प्रजापतेर्वा एतान्यंगानि यच्छंदांस्येष उ एव प्रजापतिर्यो यजते तद्यजमानाय हितं
पच्छोऽनूच्यः प्रातरनुवाकश्चतुष्पादा वै पशवः पशूनामवरुद्ध्यै अर्धर्चश एवानूच्यो यथै
वैनमेतदन्वाह प्रतिष्ठाया एव द्विप्रतिष्ठो वै पुरुषश्चतुष्पादाः पशवो यजमानमेव तद्द्विप्रतिष्ठं
चतुष्पात्सु पशुषु प्रतिष्ठापयति तस्मादर्धर्चश एवानूच्यस्तदाहुर्यद्व्यूळ्हः प्रातरनुवाकः कथ ॥३२॥
मव्यूळ्हो भवतीति यदेवास्य बृहतीमध्यान्नैतीति ब्रूयात्तेनेत्सा क्लृप्ति भागा वा अन्या देवता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अन्यास्तोमभागा अन्ये भागा आहुतयो अग्नावाहुतयो हूयंते ताभिराहुतिभागाः प्रीणात्यथ य
त्स्तुवंति च शंसंति च तेन स्तोमभागाश्च ते भागा उभय्यो हास्यैता देवताः प्रीता अभीष्टा भवंति य
एवं वेद त्रयस्त्रिंशद्वै देवाः सोमपास्त्रयस्त्रिंशदसोमपा अष्टौ वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्याः
प्रजापतिश्च वषट्कारश्चैते देवाः सोमपा एकादश प्रयाजा एकादशानुयाजा एकादशोपयाजा
एते सोमपाः पशुभाजनाः सोमेन सोमपान्प्रीणाति पशुनासोमपानुभय्यो हास्यैता देवताः प्री
ता अभीष्टा भवंति य एवं वेदाभूदुषा रुशत्पशुरित्युत्तमया परिदधाति तदाहुर्यत्त्रीन्क्रतून्नाहा
ग्नेयमुषस्यमाश्विनं कथमस्यैकया परिदधतः सर्वे त्रयः क्रतवः परिहिता भवंतीत्यभूदु
षा रुशत्पशुरित्युषसो रूपमाग्निरधाय्यृत्विय इत्यग्नेरयोजि वां वृषण्वसू रथो दस्रावमर्त्यो मा
ध्वी मम श्रुतं हवमित्याश्विनो एवमु हास्यैकया परिदधतः सर्वे त्रयः क्रतवः परिहिता भवंति
भवंति ॥ १८ ॥ इति द्वितीयोऽध्यायः ॥ ॥ ऋषयो वै सरस्वत्यां सत्रमासत ते कवषमैलूषं सोमादनयं
दास्याः पुत्रः कितवोऽब्राह्मणः कथं नो मध्येऽदीक्षिष्टेति तं बहिर्धन्वोदवहन्नत्रैनं पिपासा हंतु सरस्वत्या उ
दकं मा पादिति स बहिर्धन्वोदूळ्हः पिपासया वित्त एतदपोनप्त्रीयमपश्यत्प्र देवत्रा ब्रह्मणे गातुरे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री ब्रा० ॥ त्विति तेनापां प्रियं धामोपागच्छन्नमापो नूदायं स्तं सरस्वतीसमंतं पर्यधावन् तस्माद्धाप्येतर्हि परिसा
॥१३॥ रकमित्याचक्षते यदेनं सरस्वती समंतं परिससार ते वा ऋषयो ब्रुवन्विदुर्वा इमं देवा उपेमं ह्वयामहा
इति तथेति तमुपाह्वयंत तमुपहूयैतदपोनप्त्रीयमकुर्वत प्रदेवत्रा ब्रह्मणे गातुरे त्विति तेनापां प्रि
13 यं धामोपागच्छन्नुप देवानामुपापां प्रियं धाम गच्छत्युप देवानां जयति परमं लोकं य एवं वेद यद्वे
वं विद्वानेतदपोनप्त्रीयं कुरुते तत्संततमनुब्रूयात्संततवर्षी ह प्रजाभ्यः पर्जन्यो भवति यत्रै वं वि
द्वानेतत्संततमन्वाह यद्वव ग्राह मनुब्रूयाज्जीमूतवर्षी ह प्रजाभ्यः पर्जन्यः स्यात्तस्मात्संततमे
वानूच्यं तस्य त्रिः प्रथमां संततमन्वाह तेनैव तत्सर्वं संततमनूक्तं भवति ॥ ९ ॥ ता एता नवानंतरा
यमन्वाह हिनोता नो अध्वरं देवयज्येति दशमीमावर्तते तीरधनुद्विधारा इस्सार त्नास्विक धनासु
प्रतियदापो अदृश्रमायतीरिति प्रतिदृश्यमानास्वा धेनवः पयसा तूर्ण्यर्था इत्युपायतीषु समन्या
यंत्युपयंत्यन्या इति समायतीष्वापो वा अस्पर्धंत वयं पूर्वं यज्ञं वक्ष्यामो वयमिति याश्चेमाः पूर्वे द्युर्व ३३
सतीवर्यो गृह्यन्ते याश्च प्रातरेकधनास्ताभ्यः गुरः पश्यदापो वैस्पर्धंत इति ता एतयर्चा समसपयत्स

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मन्यायत्सुपयंसन्याइतिताःसमजानतसंजानानाहास्यापोयज्ञंनहंतियएवंवेदापोनदेवीरुपयंतिहोत्रि
यमितिहोतृचमसेसमवनीयमानास्वन्वाहवसतीवरीःस्वेकधनासुचावेरपोध्वर्यो३उ३इतिहोताध्वर्युंपृ
छत्यापोवेयज्ञोविदोयज्ञो३इस्येवतदाहोतेमनंनमुरित्यध्वर्युःप्रत्याहोतेमाःपश्येत्येवतदाहताःस्वध्वर्यो
इंद्रायसोमंसोतामधुमंतंवृष्टिवनिंतीव्रांतबहुरमध्यंवसुमतेरुद्रवतेआदित्यवतेऋभुमतेविभुमतेवाज
वतेबृहस्पतिवतेविश्वदेव्यावते।यस्येंद्रःपीत्वावृत्राणिजंघनत्प्रसजन्यानितारिषो३मितिप्रत्युत्तिष्ठतिप्रसु
श्रेयावाआपःप्रतिवैश्रेयांसमायंतमुत्तिष्ठंतितस्मात्प्रत्युत्थेयाअनुपर्यावर्त्यांअनुवैश्रेयांसंपर्यावर्तं
तेतस्मादनुपर्यावर्त्यांअनुब्रुवंतेवानुप्रपत्तव्यमीश्वरोहयद्यप्यन्योयजेताथहोतारंयशोर्तोस्तस्मादनु
ब्रुवंतेवानुप्रपत्तव्यामंवयोयंसध्वभिरित्येतामनुब्रुवन्ननुप्रपद्येतजामयोअध्वरीयतां।पंचतीर्मधुना
पयइतियोमध्व्योयशोतौब्रुभूषेदमूर्याउपसूर्येयाभिर्वासूर्यःसहेतितेजस्कामोब्रह्मवर्चसकामोयोदेवी
रुपद्ब्र्येयत्रगावःपिबंतिनइतिपशुकामस्तास्ताःसर्वाएवानुब्रुवन्ननुप्रपद्येततेषांकामानामवरुध्यै
एतान्कामानवरुंधेयएवंवेद।इमाअग्मन्रेवतीर्जीवधन्याइतिसादयमानास्वन्वाहवसतीवरीःस्वेकधनासु
चोग्मंन्नापशुश्चतीबर्हिरेदमितिसन्नासुसएतयापरिदधाति॥२०॥शिरोवाएतद्यज्ञस्ययत्प्रातरनु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श॰ द्वि॰ ॥ वाक्ः प्राणापानाउपांश्वंतर्यामौ मित्र एव वाङ्नाङ्गुतयोरुपांश्वंतर्यामयोर्हि तां वाचं विसृजेत यदङ्गुत
॥१४॥ योरुपांश्वंतर्यामयोर्हि तां वाचं विसृजेत वा चाविज्ञे यजमानस्य प्राणान्वीयाद्य एनं तत्र ब्रूयाद्वाचाव
ज्ञेण यजमानस्य प्राणान्व्यगात्प्राण एनं हास्यतीति शश्वत्तथा स्यात्तस्मान्नाङ्गुतयोरुपांश्वंतर्यामयोर्हि
तां वाचं विसृजेत प्राणं यच्छ स्वाहा त्वा सुहव सूर्यायेत्युपांशुमनुमंत्रयेत तमभिप्राणेत्प्राण प्राणं मे य
च्छेत्यपानं यच्छ स्वाहा त्वा सुहव सूर्यायेत्यंतर्याममनुमंत्रयेत तमभ्यपानेदपानापानं मे यच्छेति व्यानाय
15 त्वेत्युपांशुसवनं ग्रावाणमभिमृश्य वाचं विसृजते आत्मा वा उपांशुसवन आत्मन्येव तद्धोता प्राणा
न्प्रतिधाय वाचं विसृजते स सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति य एवं वेद ॥२३॥ तदाहुः सर्पेत् न सर्पे३
त् इति सर्पेदिति हैक आहुरुभयेषां वा एष देवमनुष्याणां भक्षो यद्बहिष्पवमानस्तस्मादेनमभिसंग
च्छंत इति वदंतस्तत्तन्नादृत्यं यत्सर्पेद्वचमेवं तत्साम्नोनुवर्त्मानं कुर्याद्य एनं तत्र ब्रूयादनुवर्त्मान्वा अ
यं होता साम्नगस्याभूदुद्गातरि यशो धाद्ध्योष्यायतनाच्चोष्यत आयतनादिति शश्वत्तथा स्या
त्तस्मान्नैवासीनोनुमंत्रयेत यो देवानामिह सोमपीथो यज्ञे वर्हिषि वेद्यां तस्यापि भक्षयामसी १४
त्येवमु हास्यात्मा सोमपीथादनंतरितो भवत्यथो ब्रूयादमुष्य मासि मुखं भूयासमिति मुखं वा एतद्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ज्ञस्य यद्बहिष्पवमानो ग्रु स्वं स्वेषु भवति श्रेष्ठः स्वानां भवति य एवं वेदासुरी वै दीर्घजिह्वी देवानां प्रातः
सवनमवालेट् तद्ध्ममायन्ते देवाः प्राजिज्ञासंत ते मित्रावरुणावब्रुवन्युवमिदं निष्कुरुतमिति तौ तथेत्य
ब्रूतां तौ वै वो वरं वृणावहा इति वृणाथामिति तावेतमेव वरमवृणातां प्रातःसवने पयस्यां सैनयो वे२
रेषा च्युता वरवृता ह्येनयोस्तस्माद्यदस्यै विमत्तमिव तदस्यै समन्ह्वं विमत्तमिव हि तौ तया निरकुरुतां।
॥२२॥ देवानां वै सवनानि नाध्रियंत त एतान्पुरोळाशानपश्यंस्ताननुसवनं निरवपन्त्सवनानां
धृत्यै तथो वै तानि तेषामध्रियंत तद्यदनुसवनं पुरोळाशा निरूप्यंते सवनानामेव धृत्यै तथा हि
तानि तेषामध्रियंत पुरो वा एतान्देवा अक्रत यत्पुरोळाशास्तत्पुरोळाशानां पुरोळाशत्वं तद्यदनुस
वनं पुरोळाशान्निर्वपेदष्टाकपालं प्रातःसवने एकादशकपालं माध्यंदिने सवने द्वादशकपालं तृतीय
सवने तथा हि सवनानां रूपं तथा छंदसामिति तत्तन्नादृत्यमेष्टा वा एते सर्वे निरूप्यंते यदनुसवनं पुरोळा
शास्तस्मात्तानेकादशकपालानेव निर्वपेत्तदा कुर्यात्तो घृतेनानक्तं स्यात्ततः पुरोळाशस्य प्राश्नीयात्सो
मपीथस्य गुप्त्यै घृतेन ह्येव वज्रेणैतद्देवा यज्ञमहन्निति तत्तन्नादृत्यं हविर्वा एतद्यदुत्पूतं सोमपीथो वा एष यदु
त्पूतं तस्मान्नस्य यत एव कुतश्च प्राश्नीयात्सर्वं तो वा एताः स्वधा यजमानमुपक्षरंति यदेतानि हवींष्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रो०द्वि०॥
॥१५॥

स्यंधानाःकरंभःपरिवापःपुरोळाशःपयस्येतिसर्वंतएवैनंस्वधाउपक्षरंतियएवंवेद॥२३॥योवैयज्ञंह
विष्पंक्तिंवेदहविष्पंक्तिनायज्ञेनराध्नोतिधानाःकरंभःपरिवापःपुरोळाशःपयस्येत्येषवैयज्ञोहविष्पंक्ति
र्हविष्पंक्तिनायज्ञेनराध्नोतियएवंवेदयोवैयज्ञमक्षरपंक्तिंवेदाक्षरपंक्तिनायज्ञेनराध्नोतिसुमत्पद्वग्दइ
त्येषवैयज्ञोक्षरपंक्तिरक्षरपंक्तिनायज्ञेनराध्नोतियएवंवेदयोवैयज्ञंनराशंसपंक्तिंवेदनराशंसपंक्तिनायज्ञेन
राध्नोतिद्विनाराशंसंप्रातःसवनंसैकंनाराशंसं।तृतीयसवनमेषवैयज्ञोनराशंसपंक्तिर्नराशंसपंक्तिना
यज्ञेनराध्नोतियएवंवेदयोवैयज्ञंसवनपंक्तिंवेदसवनपंक्तिनायज्ञेनराध्नोतिपशुरुपवसथेत्रीणिसव
नानिपशुरनुबंध्यइत्येषवैयज्ञःसवनपंक्तिःसवनपंक्तिनायज्ञेनराध्नोतियएवंवेदहरिवांइंद्रोधानाअ
त्तुपूषण्वान्करंभंसरस्वतीवान्भारतीवान्परिवापइंद्रस्यापूपइतिहविष्पंक्त्यायजत्येकसामेवाइंद्रस्यहरीपश
वःपूषान्नंकरंभःसरस्वतीवान्भारतीवानितिवाग्वैसरस्वतीप्राणोभरतःपरिवापइंद्रस्यापूपइत्यन्नमेवपरि
वापइंद्रियमपूपएतासामेवतद्देवतानांयजमानंसायुज्यंसरूपतांसलोकतांगमयतिगच्छतिश्रियःसायुज्यंग ॥१५॥
च्छतिश्रेष्ठतांयएवंवेदहविरग्नेवीहीत्यनुसवनंपुरोळाशःस्विष्टकृतोयजत्यवत्सारोवाएतेनाग्नेःप्रियंधामोपा
गच्छत्सपरमंलोकमजयदुपा [illegible] प्रियंधामगच्छतिजयतिपरमंलोकंयएवंवेदयश्चैवंविद्वानेतयाहविष्पंक्त्यायज

द्विनाराशंसं
माध्यंदिनं
सवनं५

15

गे:

हरेबू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तैयजतीतिचयजतीतिच॥२४॥इतितृतीयोध्यायः॥ देवावैसोमस्यराज्ञोग्रपेयेनसमपादयन्नहं
प्रथमःपिबेयमहंप्रथमःपिबेयमित्येवाकामयंततेसंपादयंतोब्रुवन्हंताजिमयामसयोनउज्जेष्य
तिसप्रथमःसोमस्यपास्यतीतितथेतितआजिमयुस्तेषामाजिंयतामभिसृष्टानांवायुर्मुखंप्रथ
मःप्रत्यपद्यताथेंद्रोथमित्रावरुणावथाश्विनौसोवेदिंद्रोवायुमुद्जयतीतितमनुपरापतत्सह
नावथोज्जयावेतिसनेत्यब्रवीदहमेवोज्जेष्यामीतितृतीयंमेथोज्जयावेतिनेतिहैवाब्रवीदहमेवो
ज्जेष्यामीतितुरीयंमेथोज्जयावेतितथेतितंतुरीयेत्यार्जततस्तुरीयभागिंद्रोभवत्त्रिभाग्वायुःसो
सहेंद्रवायूउदजयतांसहमित्रावरुणौसहाश्विनौतएषामेतेयथोज्जितंभक्षाइंद्रवाय्वोःप्र
थमोथमित्रावरुणयोरथाश्विनोःसएषइंद्रतुरीयोग्रहोगृह्यतेयदैंद्रवायवस्तदेतदृषिःपश्य
न्नभ्यनूवाचनियुत्वांइंद्रसारथिरितितस्माद्धाप्येतर्हिभरताःसत्वनांवित्तिंप्रयंतितुरीयेहैवसं
ग्रहीतारोवदंतेमुनैवानूकाशेनयददइंद्रःसारथिरिवभूत्वोदजयत्॥२५॥तेवाएतेप्राणा
एवयद्द्विदेवत्यावाक्चप्राणश्चैंद्रवायवश्चक्षुश्चमनश्चमैत्रावरुणःश्रोत्रंचात्माचाश्विनस्तस्यैतस्यैंद्र
वायवस्याप्येकेनुष्टुभौपुरोनुवाक्येकुर्वंतिगायत्र्यौयाज्येवाक्चवाएषप्राणश्चयद्ग्रहोयदैंद्रवाय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०द्वि०॥ ॥१६॥

यते

वस्तदपिच्छिन्नो स्यां यथायथं क्लृप्ता स्यादिति तत्तं नादृत्यं यद्वा एतद्यज्ञे क्रियत्र पुरोनुवाक्या
ज्यायसी याज्यायै यत्र वै याज्या ज्यायसी तत्समृद्धमथो यत्र समे यस्यो तत्काम यत तथा कुर्या
त्प्राणस्य चैव वाचश्चात्रैव तदु पांसवाय व्यापूर्वा पुरोनुवाक्येत्यु ह्वाय व्युत्तरैवं मात्रयोः सा या
वायव्या तया प्राणं कल्पयति वायुर्हि प्राणोथ यैंद्रवायवी तस्यै यदैंद्रं पदं तेन वाचं कल्पयति वा
घ्येंद्र्युपोतं काममाप्नोति यः प्राणे च वाचि च न यज्ञे विषमं करोति ॥ २६ ॥ प्राणा वै द्विदेवत्या ए
कपात्रा गृह्यंते तस्मात्प्राणा एकनामानो द्विपात्रा हूयंते तस्मात्प्राणा द्वंद्वं यैनैवाध्वर्युर्यजुषा प्रय
छति तेन होता प्रतिगृह्णात्येष वसुः पुरुवसुरिह वसुः पुरुवसुर्मयि वसुः पुरुवसुर्वाक्पा वाचं मे
पाहीत्यैंद्रवायवं भक्षयत्युपहूता वाक् सह प्राणेनोप मां वाक् सह प्राणेन ह्वयतामुपहूता ऋषयो
दैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजा उप मामृषयो दैव्यासो ह्वयंतां तनूपावानस्तन्वस्तपोजा हेरंबू
इति प्राणा वा ऋषयो दैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजास्तानेव तदुपह्वयत एष वसुर्विदद्व
सुर्मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहीति मैत्रावरुणं भक्षयत्युपहूतं चक्षुः सह मनसोप मां १६
चक्षुः सह मनसा ह्वयतामुपहूता ऋषयो दैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजा उप मामृषयो दै

विहवसुर्विदद्वसुः

16

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

व्यासोह्वयंतांतनूपावानस्तन्वस्तपोजाइतिप्राणावाऋषयोदैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजास्ता
नेवतदुपह्वयतएषवसुःसंयद्वसुरिहवसुःसंयद्वसुर्मयिवसुःसंयद्वसुःश्रोत्रपाःश्रोत्रंमेपाहि
त्याश्विनंभक्षयत्युपहूतंश्रोत्रंसहात्मनोपमांश्रोत्रंसहात्मनाह्वयतामुपहूताऋषयोदैव्यास
स्तनूपावानस्तन्वस्तपोजाउपमामृषयोदैव्यासोह्वयंतांतनूपावानस्तन्वस्तपोजाइतिप्राणावा
ऋषयोदैव्यासस्तनूपावानस्तन्वस्तपोजास्तानेवतदुपह्वयतेपुरस्तात्प्रत्यंचमैंद्रवायवंभक्षयति
तस्मात्पुरस्तात्प्राणापानौपुरस्तात्प्रत्यंचंमैत्रावरुणंभक्षयतितस्मात्पुरस्ताच्चक्षुषीसर्वतःपरिहार
माश्विनंभक्षयतितस्मान्मनुष्याश्चपशवश्चसर्वतोवाचंवदंतींशृण्वंति॥२७॥प्राणावैद्विदेवत्या
अनवानंद्विदेवत्यान्यजेत्प्राणानांसंतत्यैप्राणानामव्यवछेदायप्राणावैद्विदेवत्यानद्विदेवत्याना
मनुवषट्कुर्याद्यद्विदेवत्यानामनुवषट्कुर्यादसंस्थितान्प्राणान्संस्थापयेत्संस्थावाएषायदनु
वषट्कारोयएनंतत्रब्रूयादसंस्थितान्प्राणान्समतिष्ठिपत्प्राणएनंहास्यतीतिशश्वत्तथास्यात्त
स्मान्नद्विदेवत्यानामनुवषट्कुर्यात्तदाहुर्द्विरागूर्यमैत्रावरुणोद्विःप्रेष्यतिसकृदागूर्यहोताद्वि
र्वषट्करोतिकाहोतुरागूर्तिरितिप्राणावैद्विदेवत्याआगूर्वज्रंस्तत्यदत्रहोतांतरेणागुरेत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऐ॰द्वि॰॥ गुरावज्रेणयजमानस्यप्राणान्वीयाद्य एनंतत्रब्रूयाद्गुरावज्रेणयजमानस्यप्राणान्व्य
॥३७॥ गात्प्राणाएनंहास्यतीतिशश्वत्तथास्यात्तस्मात्तत्रहोतान्तरेणनागुरेताथोमनोवैयज्ञस्यमै
त्रावरुणोवाग्यज्ञस्यहोतामनसावाइषितावाग्वदतियांह्यन्यमनावाचंवदत्यसुर्यावैसा
वागदेवजुष्टांतद्यदेवात्रमैत्रावरुणोह्निरागुरतेसैवहोतुरागूः॥२८॥प्राणावाऋतुयाजा
स्तद्यदृतुयाजैश्चरंतिप्राणानेवतद्यजमानेदधतिषडृतुनेतियजंतिप्राणमेवतद्यजमा ऋ
नेदधतिचत्वारऋतुभिरितियजंत्यपानमेवतद्यजमानेदधतिद्विर्ऋतुनेत्युपरिष्टाद्व्यानमे
वतद्यजमानेदधतिसवाअयंप्राणस्त्रेधाविहितःप्राणोपानोव्यानइतितद्यदृतुनऋतुभिर्ऋतु
नेतियजंतिप्राणानांसंतत्यैप्राणानामव्यवच्छेदायप्राणावाऋतुयाजानर्तुयाजानामनुवषट्कुर्या
दसंस्थितावाऋतवएकेकृतवयदृतुयाजानामनुवषट्कुर्यादसंस्थितानृतून्संस्थापयेत्संस्था
वाएषायदनुवषट्कारोयएनंतत्रब्रूयादसंस्थितानृतून्समतिष्ठिपद्दुःषमंभविष्यतीतिशश्वत्तथा १०
स्यात्तस्मान्नर्तुयाजानामनुवषट्कुर्यात्॥२९॥प्राणावैद्विदेवत्याःपशवऐंद्राद्विदेवत्यान्भक्षयित्वेडा
मुपह्वयतेपशवोवाइळापशूनेवतदुपह्वयतेपशून्यजमानेदधातितदाहुरवान्तरेळांपूर्वांप्राश्नीयाद्धोतू।

17

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

होतृचमसं भक्षयेदित्‌ इति । अवान्तरेळामेव पूर्वां प्राश्नीयादथ होतृचमसं भक्षयेद्यद्वा वाद्वि
देवत्यान्पूर्वान्भक्षयति तेनास्य सोमपीथः पूर्वो भक्षितो भवति तस्मादवान्तरेळामेव पूर्वां प्रा
श्नीयादथ होतृचमसं भक्षयेत्स उभयतोन्नाद्यं परिगृह्णाति सोमपीथाभ्यामन्नाद्यस्य परि
गृहीत्यै प्राणा वै द्विदेवत्या आत्मा होतृचमसः सोद्विदेवत्यानां संस्रवान्होतृचमसे समवनयत्या
त्मन्येव तद्धोता प्राणान्त्समवनयते सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति य एवं वेद ॥ ३० ॥ देवा वै
यदेव यज्ञे कुर्वंस्तदसुरा अकुर्वंस्ते समावद्वीर्या एवासन्न व्यावर्तन्त ततो वै देवा एतं तूष्णींशं
समपश्यंस्तमेषामसुरा नान्ववायंस्तूष्णींसारो वा एष यत्तूष्णींशंसो देवा वै यं यमेव वज्रमसुरेभ्य
उदयच्छंस्तं तमेषामसुराः प्रत्यबुध्यंतेस्ततो वै देवा एतं तूष्णींशंसं वज्रमपश्यंस्तमेभ्य उदयच्छंस्त
मेषामसुरा न प्रत्यबुध्यंत तमेभ्यः प्राहरंस्तेनैनाननवबुद्धेनाभ्यघ्नंस्ततो वै देवा अभवन्परासुरा भ
वत्यात्मना परास्य द्विषन्पाप्मा भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद ते वै देवा विजितिनो मन्यमाना यज्ञमतन्वत त
मेषामसुरा अभ्यायन्यज्ञवेशसमेषां करिष्याम इति तान्त्समंतमेवोदारान्परियतो नुदपश्यंस्ते ब्रुवं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०द्वि०॥ न्तंसंस्थापयामिमंयज्ञंयसंनोरुद्रोमावधिषुरितितथेतितंतूष्णींशंसेसंस्थापयभूरग्निर्ज्योतिर्ज्यो
१८॥ तिरग्निरित्याज्यप्रउगेसंस्थापयान्निंद्रोज्योतिर्भुवोज्योतिरिंद्रइतिनिष्केवल्यमरुत्वतीयं
संस्थापयन्तसूर्योज्योतिर्ज्योतिःस्वःसूर्यइतिवैश्वदेवाग्निमारुतेसंस्थापयंस्तमेवंतूष्णींशं
18 सेसंस्थापयंस्तमेवंतूष्णींशंसेसंस्थाप्यतेनारिष्टेनोदृचमाश्नुवतेसतद्वावयज्ञःसंतिष्ठ
शस्त्रे तेयदाहोतातूष्णींशंसंशंसतिसयएनंतूष्णींशंसेउपवावदेदनुवाव्याहरेत्तंब्रूयादेषएवैतां
मानिमारिष्यतीतिमातर्वाववयमद्येमंशस्तेतूष्णींशंसेसंस्थापयामस्तंयथागृहानितंकर्म
णानुसमियादेवमेवैनमिदमनुसमिमइतिसहवावतामामेतिमृच्छतियएवंविद्वान्त्संशस्तेतू
ष्णींशंसेउपवावदत्यनुवाव्याहरतितस्मादेवंविद्वान्त्संशस्तेतूष्णींशंसेनोपवदेन्नानुव्याहरे
त्॥३॥चक्षूंषिवाएतानिसवनानांयत्तूष्णींशंसोभूरग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरितिप्रातःस॥१८॥
वनस्यचक्षुरिंद्रोज्योतिर्भुवोज्योतिरिंद्रइतिमाध्यंदिनस्यसवनस्यचक्षुःसूर्योज्योतिर्ज्यो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तिःस्वःसूर्यइतितृतीयसवनस्यचक्षुषीचक्षुष्मद्भिःसवनैराध्नोतिचक्षुष्मद्भिःसवनैःस्वर्गंलोकमेति
यएवंवेदचक्षुर्वाएतद्यज्ञस्ययत्तूष्णींशंसएकासतीव्याहृतिर्द्वेधोच्यतेतस्मादेकंसच्चक्षुर्द्वे
धामूलंवाएतद्यज्ञस्ययत्तूष्णींशंसोयंकामयेतानायतनवान्स्यादितिनास्ययज्ञेतूष्णीं
शंसंशंसेदुन्मूलमेवतद्यज्ञंपराभवंतमनुपराभवतीतितदुवाआहुःशंसेदेवापिवैतदृत्विजेहि
तंयद्धोतातूष्णींशंसंनशंसत्यृत्विजिहिसर्वोयज्ञःप्रतिष्ठितोयज्ञेयजमानस्तस्माच्छंस्तव्यःशं
स्तव्यः॥३२॥ ॥इतिचतुर्थोध्यायः॥ ब्रह्मवाआहावःक्षत्रंनिविद्विट्सूक्तमाहूयतेथनिविदं
दधातिब्रह्मण्येवतत्क्षत्रमनुनियुनक्तिनिविदंशस्त्वासूक्तंशंसतिक्षत्रंवैनिविद्विट्सूक्तंक्षत्र
एवतद्विशमनुनियुनक्तियंकामयेतक्षत्रेणैनंव्यर्धयानीतिमध्यएतस्यैनिविदःसूक्तंशंसे
त्क्षत्रंवैनिविद्विट्सूक्तंक्षत्रेणैवैनंतद्व्यर्धयतियंकामयेतविशैनंव्यर्धयानीतिमध्यएतस्य
सूक्तस्यनिविदंशंसेत्क्षत्रंवैनिविद्विट्सूक्तंविशैवैनंतद्व्यर्धयतियमुकामयेतसर्वमेवास्यय
थापूर्वमनुक्लृप्तंस्यादित्याहूयैवास्यनिविदंदध्यादथसूक्तंशंसेत्सोसर्वस्यक्लृप्तिःप्रजापतिर्वा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०द्वि०
३८

तपोत

इदमेकएवाग्रआससोकामयतप्रजायेयभूयान्त्स्यामितिसो[तपोत]ऽतप्यतसवाचमयछत्ससं
वत्सरस्यपरस्ताद्व्याहरद्द्वादशकृत्वोद्वादशपदावाएषानिविद्देतांवावतांनिविदंव्याहरत्तां
सर्वाणिभूतान्यन्वसृज्यंततदेतदृषिःपश्यन्नभ्यनूवाचसपूर्वयानिविदाकव्यतायोरिमाःप्रजा
अजनयन्मनूनामितितद्यदेतांपुरस्तात्सूक्तस्यनिविदंदधातिप्रजात्यैप्रजायतेप्रजयापशु
19 भिर्यएवंवेद॥३३॥अग्निर्देवेद्धइतिशंसत्यसौवाअग्निर्देवेद्धएतंहिदेवाइंधतएतमेव
तदेतस्मिंलोकआप्यायत्ययमग्निर्मन्विद्धइतिशंसत्ययंवाअग्निर्मन्विद्धइमंहिमनुष्याइंधतेग्नि
मेवतदस्मिंलोकआप्यायत्यग्निःसुषमिदितिशंसतिवायुर्वाअग्निःसुषमिद्वायुर्हिस्वय
मात्मानंसमिंधेस्वयमिदंसर्वंयदिदंकिंचवायुमेवतदंतरिक्षलोकआप्याययतिहोतादेवेद्धइ
तिशंसत्यसौवैहोतादेवेद्धएषहिसर्वतोदेवैरिद्धएतमेवतदेतस्मिंलोकआप्याययतिहोताम
न्विद्धइतिशंसत्ययंवाअग्निर्होतामन्विद्धोयंहिसर्वतोमनुष्यैरिद्धोग्निमेवतदस्मिंलोकआप्या १९
ययतिप्रणीर्यज्ञानामितिशंसतिवायुर्वैप्रणीर्यज्ञानांयदाहिप्राणित्यथयज्ञोथाग्निहोत्रंवायु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सादेवोदेवान्वक्षदितिशंसत्यसौवैदेवोदेवानामावहस्येतमेवंतदेतस्मिंल्लोकआयातय ५

मेवतदंतरिक्षलोकआयातयतितिरधीरध्वराणामितिशंसत्यसौवैरधीरध्वराणामेषहियद्ये
तच्चरतिरधीरिवैतमेवंतदेतस्मिंल्लोकआयातयत्यत्नूर्नोहोतेतिशंसत्ययंवाअग्नि
रनूर्तोहोतेमंहनकश्चनतिर्यंचंतरत्यग्निमेवतदस्मिंल्लोकआयातयतितनूर्णिर्हव्यवाडि
तिशंसतिवायुर्वैतनूर्णिर्हव्यवाड्वायुर्हीदंसर्वंसद्यस्तरतियदिदंकिंचवायुर्वैदेवेभ्योहव्यंवहति
वायुमेवतदंतरिक्षलोकआयातयतियक्षदग्निर्देवोदेवानितिशंसत्ययंवाअग्निर्देवोदे
वान्यजत्यग्निमेवतदस्मिंल्लोकआयातयतिसोअध्वराकरतिजातवेदाइतिशंसतिवायुर्वै
जातवेदावायुर्हीदंसर्वंकरोतियदिदंकिंचवायुमेवतदंतरिक्षलोकआयातयति॥ ३७॥ प्रवोदे
वायाग्नयइत्यनुष्टुभंःप्रथमेपदेविहरतितस्मात्स्त्र्यूरूविहरतिसमस्यत्युत्तरेपदेतस्मात्पुमानू
रूसमस्यतितन्मिथुनंमिथुनमेवतदुक्थमुखेकरोतिप्रजात्यैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेद
प्रवोदेवायाग्नयइत्येवानुष्टुभंःप्रथमेपदेविहरतिवज्रमेवतत्परोवरीयांसंकरोतिसमस्यत्येवो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥श्रा०द्वि०॥ त्रेपदे आरंभणंतो वै वास्याऽभिमाथो इदं ह्यस्याथो परश्शोर्भ्रंज्ञमेव तत्सहरति द्विषते भ्रातृव्या
॥२०॥ य वधं योऽस्य स्तृत्यस्तस्मै स्तर्न वै ॥ ३५ ॥ देवासुरा वा एषु लोकेषु समयतंत ते तते वै देवाः सद एवा
यतनमकुर्वत तान्त्सदसोजयंस्त आग्नीध्रं संभापद्यंत ते ततो न पराजयंत तस्मादाग्नीध्र उप
वसंति न सदस्याग्नीध्रे ह्यधारयंत यदाग्नीध्रे धारयंत तदाग्नीध्रस्याग्नीध्रत्वं ते पा वै देवाना
20 मसुराः सदस्यानग्नीन्निर्वापयां चक्रुस्ते देवा आग्नीध्रादेव सदस्यानग्नीन्विहरंस्तैरसुररक्षांस्य
पाघ्नत तथो वै तद्यजमानो आग्नीध्रादेव सदस्यानग्नीन्विहरंस्त्यसुररक्षांस्येव तदपघ्नते ते वै भ्रा
तराज्यैष्ठ्ये वाजयंत आयंन्त्यज्यैष्ठ्ये वाजयंत आयंस्तद्राज्यानामाज्यत्वं तासां वै होत्राणामाय
तीनामाजयंतीनामछावाकीयाहीयत तस्यामिंद्राग्नी अध्यास्तामिंद्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलि
ष्ठौ सहिष्ठौ सत्तमौ पारयिष्णुतमौ तस्मादैंद्राग्नमछावाकः प्रातःसवने शंसतींद्राग्नी हि तस्यामा ॥२०॥
ध्यास्तां तस्मादु पुरस्तादन्ये होत्रकाः सदः प्रसर्पंति पश्चाछावाकः पश्चेव हि हीनोनुसंजिगमिषति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्माद्यो ब्राह्मणो बह्वृचो वीर्यवान्स्यात्सोऽस्याच्छावाकीयां कुर्यात्तेनैव सा हीना भवति ॥ ३ ॥ देवर
थो वा एष यद्यज्ञस्तस्यैतावंतरौ रश्मी यदाज्यप्रउगे तद्यदाज्येन पवमानमनुशंसति प्रउगेणा
ज्यं देवरथस्यैव तदंतरौ रश्मी विहरत्यलोभाय तामनुकृतिं मनुष्यरथस्यैवांतरौ रश्मी विहरत्यलो
भाय नास्य देवरथो लुभ्यति न मनुष्यरथो य एवं वेद तदाहुर्यथा वाव स्तोत्रमेवं शस्त्रं पवमाने
षु सामगाः स्तुवत आग्नेयं होताज्यं शंसति कथमस्य पावमान्योऽनुशस्ता भवंतीति यो वा
अग्निः स पवमानस्तदप्येतदृषिणोक्तमग्निरृषिः पवमान इत्येवमु हास्याग्नेयीभिरेव प्रतिपद्य
ति मानस्य पावमान्योऽनुशस्ता भवंति तदाहुर्यथा वाव स्तोत्रमेवं शस्त्रं गायत्रीषु सामगाः स्तुवत आनुष्टु
भं होताज्यं शंसति कथमस्य गायत्र्योऽनुशस्ता भवंतीति संपदेति ब्रूयात्सप्तैता अनुष्टुभस्तास्त्रिः
म प्रथमया त्रिरुत्तमयैकादश भवंति विराज्याज्या द्वादशीं न वा एकेनाक्षरेण छंदांसि वियंति न द्वाभ्यां
ताः षोडश गायत्र्यो भवंत्येवमु हास्यानुष्टुब्भिरेव प्रतिपद्यमानस्य गायत्र्योऽनुशस्ता भवंत्यग्न इं
द्रश्च दाशुषो दुरोण इत्याग्नेय्या यजति न वा एता विंद्राग्नी संतौ व्यजयेतामाग्नेंद्रौ वा एतौ संतौ व्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ओ॰द्वि॰ नयेतां तद्यदाग्नेय्या यजति विराजित्या एव सा विराड्यत्त्रयस्त्रिंशदक्षरा भवति त्रय
२१ स्त्रिंशद्वै देवा अष्टौ वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्याः प्रजापतिश्च वषट्कारश्च त
त्प्रथमम् उक्थमुखे देवता अक्षरभाजः करोत्यक्षरमक्षरमेव तद्देवता अनुप्रपिबंति दे
वपात्रेणैव तद्देवतास्तृप्यंति तदाहुर्यथा वाव शस्त्रमेवं याज्याग्नेयं होताज्यं शंसत्यथ क
स्मादाग्नेय्या यजतीति या वा आग्नेय्यैन्द्राग्नी वै सा सेन्द्राग्नमेतदुक्थं ग्रहेण चतूर्णां शंसे
न नचैन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यं ॥ अस्य पातं धियेषितेत्यैन्द्राग्नमध्वर्युर्ग्रहं गृह्णा
ति भूरग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिन्द्रो ज्योतिर्भुवो ज्योतिरिन्द्रः सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः स्वः सूर्य इ
ति होता तूष्णींशंसं शंसति तद्यथैव शस्त्रमेवं याज्या ॥ ३८ ॥ होतृजपं जपति रेतस्तत्सिंच
त्युपांशु जपत्युपांश्विव वै रेतसः सिक्तिः पुराहावाज्जपति यद्वै किंचोर्ध्वमाहावाच्छस्त्रस्यैव
व तत्संराचं चतुष्पद्यासीनमभ्याहूयते तस्मात्परांचो भूत्वा चतुष्पादो रेतः सिंचंति सम्यङ् द्विपा २३
द्भवति तस्मात्संम्यंचो भूत्वा द्विपादो रेतः सिंचंति पिता मातरिश्वेत्याह प्राणो वै पिता प्राणो मात

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रिष्यां प्राणो रेतो रेतस्तत्सिंचत्यच्छिद्रा पत्राधा इति रेतो वा अच्छिद्रमतो ह्यच्छिद्रः संभवत्यच्छिद्रो
ह्यात्कवयः शंसंनिति ये वा अनूचानास्ते कवयस्त इदमच्छिद्रं रेतः प्रजनयन्ति त एवैतदाह सोमो
विश्वविन्नीथानि नेषद्बृहस्पतिरुक्थामदानि शंसिषदिति ब्रह्म वै बृहस्पतिः क्षत्रं सोमः स्तुतश
स्त्राणि नीथानि चोक्थामदानि चेद्वेवेन चैवैतद्ब्रह्मणा प्रसूतौ देवेन च क्षत्रेणोक्थानि शंसत्ये
तौ ह वा अस्य सर्वस्य प्रसवस्येशाते यदिदं किंच तत्प्रदेताभ्यां प्रसूतः करोत्यकृतं तदकृत
मकरिति वै निंदंति कृतमस्य कृतं भवति नास्याकृतं कृतं भवति य एवं वेद वागायुर्विश्वायु
र्विश्वमायुरित्याह प्राणो वा आयुः प्राणो रेतो वाग्योनिर्योनिं तदुपसंधाय रेतः सिंचति क
इदं शंसिष्यति स इदं शंसिष्यतीत्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिः प्रजनयिष्यतीत्येवैतदाह ॥३८॥
आह यत्तूष्णीं शंसं शंसति रेतस्तत्सिक्तं विकरोति सिक्तिर्वा अग्रेऽथ विकृतिरुपांशु तूष्णीं शंसं
शंसत्युपांश्विव वै रेतसः सिक्तिस्तिर इव तूष्णीं शंसं शंसति तिर इव वै रेतांसि विक्रियंते षट्
पदं तूष्णीं शंसं शंसति षड्विधो वै पुरुषः षडंग आत्मानमेवैतत्षड्विधं षडंगं विकरोति तूष्णीं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शंसंशस्त्वापुरोरुचंशंसतिरेतस्तत्सिद्धिकृतंप्रजनयतिविकृतिर्वाअग्नेर्जातिरुच्चैःपुरोरुचंशंस
त्युच्चैर्वैरेतोनंतत्प्रजननयतिद्वादशपदांपुरोरुचंशंसतिद्वादशवैमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिः
तोस्यसर्वस्यप्रजननयितासयोस्यसर्वस्यप्रजननयितासएवैनंतत्प्रजयापशुभिःप्रजनयतिप्र
जायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेदजातवेदस्यांपुरोरुचंशंसतिजातवेदोन्यंगांतदाहुर्यत्तृ
तीयसवनमेवजातवेदसआयतनमथकस्मात्प्रातःसवनेजातवेदस्यांपुरोरुचंशंसतीतिप्राणोवै
जातवेदाःसहिजातानांवेदयावतांवैसजातानांवेदतेभवंतियेषामुनवेदकिमुतेस्युर्योवाआत्म्यआ
त्मसंस्कृतिंवेदतत्सुविदितं ॥३॥ प्रवोदेवायाग्नयइतिशंसतिप्राणोवैप्रप्राणंहीमानिसर्वाणिभू
तान्यनुप्रयंतिप्राणमेवतत्संभावयतिप्राणंसंस्कुरुतेदीदिवांसमपूर्व्यमितिशंसतिमनोवैदी
दायमनसोहिनकिंचनपूर्वमस्तिमनएवतत्संभावयतिमनःसंस्कुरुतेसनःशर्माणिवीतयइति हेरंबु
शंसतिवाग्वैशर्मतस्माद्वाचानुवदंतमाहशर्मवदास्माआयंसीतिवाचमेवतत्संभावयतिवाचंसं
स्कुरुतेउतनोब्रह्मन्नविषइतिशंसतिश्रोत्रंवैब्रह्मश्रोत्रेणहिब्रह्मशृणोतिश्रोत्रेब्रह्मप्रतिष्ठितंश्रो ॥२२॥
त्रमेवतत्संभावयतिश्रोत्रंसंस्कुरुतेसयंताविप्रएषामितिशंसत्यपानोवैयंतापानेनह्ययंयतः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ न्त्यन्तरिक्षं वै प्रान्तरिक्षं ह्रीमानि सर्वाणि भूतान्यनुप्रयं सं तरिक्षमेव तत्कल्पयत्यं

प्राणेन परार्ध्यं भवत्यपानमेव तत्संभावयत्यपानं संस्कुरुते ॥ ता वा यस्य रोदसी इति शंसति चक्षुर्वै
तं तस्माद्यतरो विवदमानयोराहाहमनुष्ठ्या चक्षुषादर्शमिति तस्य श्रद्दधाति चक्षुरेव तत्संभा
वयति चक्षुः संस्कुरुते नूनो रास्व सहस्रवत्तोकवत्पुष्टिमद्वस्विति युक्तमया परिदध्यात्सात्मा वै स
मस्तः सहस्रवांस्तोकवान्पुष्टिमानात्मानमेव तत्समस्तं संभावयत्यात्मानं समस्तं संस्कुरुते या
न्त्या यजति पंक्तिर्वै याज्या पुण्यैव लक्ष्मीः पुण्यामेव तल्लक्ष्मीं संभावयति पुण्यां लक्ष्मीं संस्कुरुते
स एवं विद्वांश्छन्दोमयो देवतामयो ब्रह्ममयोऽमृतमयः संभूय देवता अप्येति य एवं वेद यो वै तद्वेद
यथा छन्दोमयो देवतामयो ब्रह्ममयोऽमृतमयः संभूय देवता अप्येतीति तन्नु विदितमित्यध्यात्मम
थाधिदैवतं ॥ ४ ॥ षट्पदं तूष्णींशंसं शंसति षड्वा ऋतव ऋतूनेव तत्कल्पयत्यृतूनप्येति द्वाद
शपदां पुरोरुचं शंसति द्वादश वै मासा मासानेव तत्कल्पयति मासानप्येति प्र वो देवायाग्नय इति शं
सत्यग्निर्वै शर्माण्यन्नाद्यानि यच्छत्यग्निमेव तत्कल्पयत्यग्निमप्येति दूतन्नो ब्रह्मन्नविष इति शंस
ति चन्द्रमा वै ब्रह्म चन्द्रमसमेव तत्कल्पयति चन्द्रमसमप्येति रथं ता विप्राणामिति शंसति वायुर्वै
रथं तां वामुना हीयमन्तरिक्षं न समश्नुत इति वायुमेव तत्कल्पयति वायुमप्येति ता वा यस्य रो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दसी वेदी दायं यो सौ तपत्येतस्माद्धि न किंचन पूर्वमस्त्येतमेव तत्कल्पयत्येतमप्येति समनः शर्माणि वीतय इति शंस ३

तरिक्षमप्येति दि
दिवो समप्येति
ति शंस १

मेवतत्सर्वमकल्पयत्संवत्सरं तु

श्री द्वि० ॥ र सीद् इति मांस लिं द्यावापृथिवी वै रोदसी द्यावापृथिवी एवतत्कल्पयति द्यावापृथिवी अप्येति

॥२२॥ नो रास्व सहस्रवत्तोकृ वसु हिमद्विद्युतमध्यापतिर्यानि वत्सरो वै समस्तः सहस्रयो लोकः

यान्पुष्टिमान्संवत्सरं समन्तमन्वेति याज्यायावजलिं वृष्टिदैर्यान्यानि विश्वे देवा विघुष्टो देवरा

23 क्ती स्वसप्रयच्छन्ति विद्युतमेवतत्कल्पयति विद्युतमप्येति सप्रवेविष्टावेतन्नमो देवतामयो

भवति भवति ॥ ७ ॥ इति द्वितीयपंचिका समाप्तः ॥ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ हरि ॥

॥ [illegible] ॥

श्री
॥२३॥

हेरंबः

तृतीयपंचिकाप्रारंभः प्रो
५२०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥श्रा·त·॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ओम् ॥ महदुक्थं वा एतद्यत्प्रउगं नवसानग्रैहाग्रहं तेन व
॥१॥ भिर्वर्द्धिष्यवमाने स्तुवते स्तुत तेस्तोमे दशमं ग्रहाति हिंकार इतरासां दशमः सोसा
संमावायव्यं शंसति तेन वायव्यमुक्थवानैंद्रवायवं शंसति तेनैंद्रवायववमुक्थवा
न्मैत्रावरुणं शंसति तेन मैत्रावरुणमुक्थवानाश्विनं शंसति तेनाश्विनमुक्थवानैं
द्रं शंसति तेन शुक्रामंथिनाउक्थवंतो वैश्वदेवं शंसति तेनाग्रयणमुक्थवांसा
रस्वतं शंसति तेन सारस्वतोग्रहोस्ति वाक्सरस्वती ये तु केच वाचाग्रहाग्रह्य
ते तेस्य सर्वे शस्तोक्थाउक्थिनो भवंति य एवं वेद ॥ १ ॥ अंनाद्यं वा एतेनावरुं
धे यत्प्रउगं मन्यान्यादेवताप्रउगे शस्यते न्यदन्यदुक्थं प्रउगे क्रियते न्यद ॥१॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न्यरस्यां नाभ्यां गृहेषु ध्रियन्ते य एवं वेद तद्वै यजमानस्यांध्यात्ममभि वोक्थ्यं यत्प्रउगं
तस्मादेनेनैतदुपेक्ष्यतममभिवेत्याहुरेतेनह्येनं होता संस्करोतीति वायव्यं शंसति त
स्मादाहुर्वायुः प्राणः प्राणो रेतो रेतः पुरुषस्य प्रथमं संभवतः संभवतीति यद्वाय
व्यं शंसति प्राणमेवास्य तत्संस्करोत्यैंद्रवायवं शंसति यत्र वाव प्राणस्तदपानो य
दैंद्रवायवं शंसति प्राणापानावेवास्य तत्संस्करोति मैत्रावरुणं शंसति तस्मादा
हुश्चक्षुः पुरुषस्य प्रथमं संभवतः संभवतीति यन्मैत्रावरुणं शंसति चक्षुरेवा
स्य तत्संस्करोत्याश्विनं शंसति तस्मात्कुमारं जातं संवदंत उप वै शुश्रूषते नि
वै ध्यायतीति यदाश्विनं शंसति श्रोत्रमेवास्य तत्संस्करोत्यैंद्रं शंसति तस्मात्कु
मारं जातं संवदंते प्रति धारयति वै ग्रीवा अथो शिर इति यदैंद्रं शंसति वी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यमेवास्य तत्संस्करोति वैश्वदेवं शंसति तस्मात्कुमारो जातः पश्येव प्रचरति वै
श्वदेवानि ह्यंगानि यद्वैश्वदेवं शंसत्यंगान्येवास्य तत्संस्करोति सारस्वतं शंस
ति तस्मात्कुमारं जातं जघन्या वाग्गाविशति वाग्घि सरस्वती यत्सारस्वतं
शंसति वाचमेवास्य तत्संस्करोत्येष वै जातो जायते सर्वाभ्य एताभ्यो देवता
भ्यः सर्वेभ्य उक्थेभ्यः सर्वेभ्यश्छंदोभ्यः सर्वेभ्यः प्रउगेभ्यः सर्वेभ्यः सवनेभ्यो
य एवं वेद यस्य चैवं विदुष एतच्छंसंति ॥२॥ प्राणानां वा एतदुक्थं यत्प्रउगं
सप्त देवताः शंसति सप्त वै शीर्षन्प्राणाः शीर्षन्नेव तत्प्राणान्दधाति किंस यु
जमानस्य पापभद्रमाद्रियेतेति ह स्माह यो ऽस्य होता स्यादित्यत्रैवैनं ता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यथाकामयेततथाकुर्याद्यंकामयेतप्राणेनैनंव्यर्धयानीतिवायव्यमस्यलु
ब्धंशंसेदृचंवापदंवानीयात्तेनैवतंलुब्धंप्राणेनैवैनंनव्यर्धयतियंकामये
तप्राणापानाभ्यामेनंव्यर्द्धयानीत्यैंद्रवायवमस्यलुब्धंशंसेदृचंवापदंवा
नीयात्तेनैवतंलुब्धंप्राणापानाभ्यामेवैनंनव्यर्द्धयतियंकामयेतचक्षुषैनं
व्यर्द्धयानीतिमैत्रावरुणमस्यलुब्धंशंसेदृचंवापदंवानीयात्तेनैवतंलुब्धं
चक्षुषैवैनंनव्यर्द्धयतियंकामयेतश्रोत्रेणैनंव्यर्द्धयानीत्याश्विनमस्यलुब्धं
शंसेदृचंवापदंवानीयात्तेनैवतंलुब्धंश्रोत्रेणैवैनंनव्यर्द्धयतियंकामयेतवी
र्येणैनंव्यर्धयानीत्यैंद्रमस्यलुब्धंशंसेदृचंवापदंवानीयात्तेनैवतंलुब्धंवी
र्येणैवैनंनव्यर्द्धयतियंकामयेतांगैरेनंव्यर्द्धयानीतिवैश्वदेवमस्यलुब्धंशंसे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा० ७८

द्वचंवा पदं वातीयात्तेनैव तद्व्ध्यंमंगैरेवैनं नव्यृद्धयति यंकामयेत वा चैनं व्युद्धी
२ यानीति सारस्वतमस्य लुब्धेंत्रांसे द्वचंवा पदं वातीयात्तेनैवतद्व्ध्यं वा चैवेनं नव्युद्धी
यतियमुकामयेत सर्वैरेनमंगैः सर्वेणात्मना समर्द्धयानीति सेतदेवास्य यथा पूर्वमृ
3 जुकृतं शंसेत्स सर्वैरेवैनं तदंगैः सर्वेणात्मना समर्धयति सर्वैरंगैः सर्वेणात्मना
समृध्यते य एवं वेद ॥ ३ ॥ तदाहुर्यथा वाव स्तोत्रमेवं शस्त्रमाग्नेयीषु सामगा
स्तुवते वायव्यया होता प्रतिपद्यते कथमस्याग्नेय्यो नु शस्ता भवंतीति अग्नेर्वा
एताः सर्वाः स्तव्यो यद्देवता देवताः समदग्निः प्रवानिबद्ध इति तदस्य वायव्यं रूपं
तदस्य तेनानुशंसत्यथ यद्धेवभिवक्रुस्यादिति ह्युवाइंद्रवायू इति तदस्यैंद्रवाय २
वं रूपं तदस्य तेनानुशंसत्यथ यदुच्चहृष्यति निचहृष्यतीति तदस्य मैत्रावरु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णं रूपं तदस्य तेनानुशंसति स यदग्निर्घोरसंस्पर्शस्तदस्य वारुणं रूपं तं यद्घोर
संस्पर्शं संतं मित्रकृत्येवोपासते तदस्य मैत्रं रूपं तदस्य तेनानुशंसत्यथ यदेनं द्वा
भ्यां बाहुभ्यां द्वाभ्यामरणीभ्यां मंथंति द्वौ वा अश्विनौ तदस्याश्विनं रूपं तदस्य तेना
नुशंसत्यथ यदुच्चैर्घोषः स्तनयन्बबाकुर्वन्निव दहति यस्माद्भूतानि विजंते तदस्यैंद्रं
रूपं तदस्य तेनानुशंसत्यथ यदेनमेकं संतं बहुधा विहरंति तदस्य वैश्वदेवं रू
पं तदस्य तेनानुशंसत्यथ यत्स्फूर्जयन्वाचमिव वदन्दहति तदस्य सारस्वतं रूपं ६७
तदस्य तेनानुशंसत्येवमु हास्य वायव्यैव [illegible] प्रतिपद्यमानस्य तृचेन तृचेनै
वैनाभिर्देवताभिः स्तोत्रियोनुरूपः स्तोमो भवति विश्वेभिः सोम्यं मध्वग्न इंद्रेण वायुना।
पिबा मित्रस्य धामभिरिति वैश्वदेवमुक्थं शस्त्वा वैश्वदेव्या यजति यथाभागं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०त०

तद्देवताः प्रीणाति ॥ ६ ॥ देवपात्रं वा एतद्यद्वषट्कारो वषट्करोति । देवपात्रेणैव त
४ द्देवतास्तर्पयत्यनुवषट्करोति । तद्यथादोऽश्वान्वा गा वा पुनरभ्याकारं तर्पयंत्येवमे
५ वैतद्देवताः पुनरभ्याकारं तर्पयंति । यदनुवषट्करोतीमानेवाग्नीनुपासत इत्या
हुर्धिष्ण्यानथ कस्मात्पूर्वस्मिन्नेव जुह्वति । पूर्वस्मिन्वषट्कुर्वंतीति । यदेव सो
मस्याग्ने वीहीत्यनुवषट्करोति । तेन धिष्ण्यान्प्रीणाति । असंस्थितान्सोमान्भक्ष
यंतीत्याहुर्येषां नानुवषट्करोति । को नु सोमस्य स्विष्टकृद्भाग इति । यदेव सोमस्याग्ने वीही
त्यनुवषट्करोति । तेनैव संस्थितान्सोमान्भक्षयंति । स उ एव सोमस्य स्विष्टकृद्भागो वषट्
करोति ॥ ७ ॥ वज्रो वा एष यद्वषट्कारो । यं द्विष्यात्तं ध्यायेद्वषट्करिष्यंस्तस्मिन्ने ४
वैतं वज्रमास्थापयति । षडिति वषट्करोति । षड्वा ऋतव ऋतूनेवैतत्कल्पयत्यृ २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न्त्य प्रतिष्ठापयत्यस्तत्स्वैव प्रतितिष्ठतीदं सर्वमनु प्रतितिष्ठति यदिदं किंच प्रतितिष्ठ
ति य एवं वेद तद्धु ह स्माह हिरण्यदन्वैद एतानि वा एतैः षट् प्रतिष्ठापयति [redacted] न २
द्यौरन्तरिक्षे प्रतिष्ठितान्तरिक्षं पृथिव्यां पृथिव्यप्स्वापः सत्ये सत्यं ब्रह्मणि ब्रह्म
तपसीत्येता एव तत्प्रतिष्ठाः प्रतितिष्ठन्तीरिदं सर्वमनु प्रतितिष्ठति यदिदं किंच
प्रतितिष्ठति य एवं वेद वौषडिति वषट्करोत्यसौ वाव वाडृतवः षळेतमेवैत
दृतुष्वादधात्यृतुषु प्रतिष्ठापयति यादृगिव वै देवेभ्यः करोति तादृगिवास्मै दे
वाः कुर्वन्ति ॥ ८ ॥ त्रयो वै वषट्कारा वज्रो धामच्छद्रिक्तः स यमेवोच्चैर्बलं वषट्
करोति स वज्रस्तं तं प्रहरति द्विषते भ्रातृव्याय वधं यो ऽस्य स्तृत्यस्तस्मै स्तर्तवै त
स्मात्सभ्रातृव्यवता वषट्कृत्यो ऽथ यः समः सन्ततो ऽनिर्हाणर्चः स धामच्छत्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ श्री॰ तृ॰ ॥

॥ ५ ॥

तं प्रजाश्च पशवश्चानूपतिष्ठंते तस्मात्स प्रजाकामेन पशुकामेन वषट्कृत्यो थयेनैव वष
ट्कवराध्नोति स रिक्तो रिणक्त्यात्मानं रिणक्ति यजमानं पापीयान्वषट्कर्त्ता भवति पापीयान्य
स्मै वषट्करोति तस्मात्तस्याशां नेयात्किं स यजमानस्य पापभद्रमाद्रियेतेति ह स्माह यो
स्य होता स्यादित्यत्रैवैनं यथाकामयेत तथा कुर्याद्यं कामयेत यथैवानीजानोभूत्तथै
वेजानः स्यादिति यथैवास्य अनुचं ब्रूयात्तथैवास्य वषट्कुर्यात्सदृशमेवैनं तत्करोति
यं कामयेत पापीयान्स्यादित्युच्चैस्तरामस्य ऋचमुक्त्वा शनैस्तरां वषट्कुर्यात्पापीयांसमे
वैनं तत्करोति यं कामयेत श्रेयान्स्यादिति शनैस्तरामस्य ऋचमुक्त्वोच्चैस्तरां वषट्
कुर्याच्छ्रिय एवैनं तच्छ्रियामादधाति संततमृचा वषट्कृत्यं संतत्यै संधीयते प्रज
या पशुभिर्य एवं वेद ॥ ८ ॥ यस्यै देवतायै हविर्गृहीतं स्यात्तां ध्यायेद्वषट्करिष्यं ५ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्साक्षादेव तद्देवतां प्रीणाति प्रत्यक्षाद्देवतां यजति वज्रो वै वषट्कारः स एष प्रहृ
तो शांतो दीदाय तस्य हैतस्य न सर्वे इव शांतिं वेद न प्रतिष्ठां तस्माद्धाप्येतर्हि भूयानिव
मृत्युस्तस्य हैषैव शांतिरेषा प्रतिष्ठा वागित्येव तस्माद्वषट्कृत्य वषट्कृत्य वागि
त्यनुमंत्रयेत स एनं शांतो न हिनस्ति वषट्कार मा मां प्रमृक्षो माहं त्वां प्रमृक्षं बृह ट्
ता मन उप ह्वये व्यानेन शरीरं प्रतिष्ठासि प्रतिष्ठां गच्छ प्रतिष्ठां मा गमयेति वष
ट्कारमनुमंत्रयेत तदु ह स्माह दीर्घमेतत्सदप्रभ्वोजः सह ओज इत्येव वष
ट्कारमनुमंत्रयेतौजश्च ह वै सहश्च वषट्कारस्य प्रियतमे तन्वौ प्रियेणैवै
नं तद्धाम्ना समर्धयति प्रियेण धाम्ना समृध्यते य एवं वेद वाक्च वै प्राणापानौ
च वषट्कारः [illegible] स एते वै वषट्कृते वषट्
कृते व्युत्क्रामंति वागोजः सह ओजो मयि प्राणापानावित्यात्मन्नेव तद्धोता वाचं च

• ताननुमंत्रयेत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा० ८

प्राणापानौ च प्रतिष्ठापयति सर्वमायुः सर्वमायुरेति य एवं वेद ॥ ८ ॥ यज्ञो
६ वै देवेभ्य उदक्रामत्तं प्रैषैः प्रैषमैच्छन्यत्प्रैषैः प्रैषमैच्छंस्तत्प्रैषाणां प्रैषत्वं तत्पुरोरुग्भिः
प्रारोचयन्यत्पुरोरुग्भिः प्रारोचयंस्तत्पुरोरुचां पुरोरुक्त्वं तं वेद्यामन्वविंदन्यद्वेद्या
मन्वविंदंस्तद्वेदेर्वेदित्वं तं वित्तं ग्रहैर्व्यगृह्णन्त यद्वित्तं ग्रहैर्व्यगृह्णन्त तद्ग्रहाणां ग्रह
त्वं तं वित्त्वा निविद्भिर्न्यवेदयन्यद्वित्त्वा निविद्भिर्न्यवेदयंस्तन्निविदो निवित्त्वं महद्वा वन
ष्टैष्यन्नल्पं वेच्छति यतरो वा वनयोर्ज्यायाद्वाभीच्छति स एव वनयोः साधीयश्छति य उ
प्रे एवैषान्वर्षं यसो वर्षुर्यसो वर्षुर्यसो वेद स उ एवतांत्साधीयो वेद नष्टैष्यं होन
ह्यतेषां तस्मान्नष्टैषिष्टं न प्रेष्यन्ति ॥ ९ ॥ गर्भा वा एत उक्थानां यन्निविदस्तद्यत्पु रामचंद्र
रस्तादुक्थानां प्रातःसवने धीयन्ते तस्मात्परांचो गर्भा धीयन्ते पराञ्चः संभवन्ति ६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यन्मध्यतो मध्यंदिने धीयंते तस्मान्मध्ये गर्भा धृता यदंततस्तृतीयसवने धीयंते तस्माद
मुतोर्वाचो गर्भाः प्रजायंते प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद पेशा वा एत उक्था
नां यन्निविदस्स यद्यसुरस्तादुक्थानां प्रातःसवने धीयंते यथैव वत्रवयुणान्तः पेशः कुर्या
त्तादृक्तद्यन्मध्यतो मध्यंदिने धीयंते यथैव मध्यतः पेशः कुर्यात्तादृक्तद्यदंततस्तृतीय
सवने धीयंते यथैवावप्रज्ञानतः पेशः कुर्यात्तादृक्तत्सर्वतो यज्ञस्य पेशसा शोभते य
एवं वेद ॥१०॥ सो यो वा एता देवतायन्निविदस्स यद्धसुरस्तादुक्थानां प्रातःसवने धीयंते म
ध्यतो मध्यंदिनें ततस्तृतीयसवन आदित्यस्यैव तद्वृत्तमनुपर्यावर्तंते पच्छो वै देवा यज्ञं
समभरंस्तस्मात्पच्छो निविदः शस्यंते यद्धैनद्देवा यज्ञं समभरंस्तस्मादृश्वः समभ
वंत्तस्मादाहुरश्वं निविदां शंस्त्रे दद्यादिति तदु खलु वरमेव ददति नेन्निविदः पदम
नीयाद्यन्निविदः पदमनीयाद्यज्ञस्य तच्छिद्रं कुर्याद्यज्ञस्य वै छिद्रं स्रवद्यजमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा०त्रृ०॥

नोऽनुपापीयान्भवति तस्मान्न निविदः पदमतीयान्न निविदः पदे विपरिहरेद्यन्निविदः पदे वि

॥७॥ परिहरेन्नो हृदयेद्यज्ञं मुग्धो यजमानस्यात्तस्मान्न निविदः पदे विपरिहरेन्न निविदः पदे स

मस्येद्यन्निविदः पदे समस्येद्यज्ञस्य तदायुः संहरेत्प्रमायुको यजमानस्यात्तस्मान्न

निविदः पदे समस्येत्सेदं ब्रह्म क्षत्रे दक्षं न मिस्येनेव समस्य ब्रह्मन्क्षत्रं संश्रितौ तन योः

स्माद्ब्रह्मन्क्षत्रं च संश्रिते नेनत्र्चं न चतुर्कं च मतिमन्येत निविद्धानमेकैकं वै निविदः

पदमृचं सूक्तं प्रति तस्मान्नत्र्चं न चतुर्कं च मतिमन्येत निविद्धानं निविदा ह्येव स्तो

[redacted] पारिक्षिष्यन्तृतीयसवने निविदं दध्याभ्न सूक्ते रामः

नानिविदमतिपद्येत येन सूक्तेन निविदमतिपद्येत न नत्सुनरुपनिवर्त्तेत वास्तुहमेवतद

न्यत्तद्देवतं तच्छंदसं सूक्तमाहृत्य तस्मिं निविदं दध्यान्नोप्रगामपथो वयमिति पुरस्ता ७

येत्तस्मादेकामेवं २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सूक्तस्यशंसति पथो वा एषैति यो यज्ञे मुह्यति मा यज्ञादिंद्र सोमिन इति यज्ञादेवतं
नप्रच्यवते मां नस्तुनो अरातय इत्यरातीयत एवतदपहंति यो यज्ञस्य प्रसाधनं सं
तुर्देवेष्वानतः॥ तमाहुतं नष्ठीमहीति प्रजा वै तंतुः प्रजामेवास्मा एतत्संतनोति मुनो
ज्वाकुवाम देनाराशंसेन सोमेनेति मनसा वै यज्ञस्तायते मनसा क्रियते सेव
नत्र [illegible] प्रायश्चित्तिः प्रायश्चित्तिः॥ तृतीयपंचिकायां प्रथमोध्यायः॥ ६॥
देवविशः कल्पयितव्या इत्याहुः छंदश्छंदसि प्रतिष्ठाप्यमिति शोंसावोमित्याहु
र्यत्नै प्रातःसवने त्र्यक्षरेण शंसामोदैवोमित्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पंचाक्षरेण त
दष्टाक्षरं संपद्यतेऽष्टाक्षरा वै गायत्री गायत्रीमेवतत्पुरस्तात्प्रातःसवने चाक्लृप
सं नामुँवाचीत्याह त्रास्त्वा चतुरक्षरं मोमुक्थशा इत्यध्वर्युश्चतुरक्षरं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰तृ॰

॥८॥ 8

तदष्टाक्षरं संपद्यतेऽष्टाक्षरा वै गायत्री गायत्रीमेवैतदुभयतः प्रातःसवने चीकॢपतामध्वर्यो
शोंसावोमित्याह्वयते मध्यंदिने षळक्षरेण शंसामोदैवोमित्यध्वर्युः प्रतिगृणाति पंचा
क्षरेण तदेकादशाक्षरं संपद्यत एकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप् त्रिष्टुभमेवैतत्पुरस्तान्मध्यंदि
ने चीकॢपन्नामुक्थं वाचीन्द्राये त्याह्वयास्त्वा सप्ताक्षरं [illegible] मोमुक्थशा इत्यध्वर्युश्चतुर
क्षरं तदेकादशाक्षरं संपद्यत एकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप् त्रिष्टुभमेवैतदुभयतो मध्यंदिने ची
कॢपतामध्वर्यो शोशोंसावोमित्याह्वयते तृतीयसवने सप्ताक्षरेण शंसामोदैवोमित्यध्व
र्युः प्रतिगृणाति पंचाक्षरेण तद्द्वादशाक्षरं संपद्यते द्वादशाक्षरा वै जगती जगतीमेवैतत्पु
रस्तात्तृतीयसवने चीकॢपतामुक्थं वाचीन्द्राय देवेभ्य इत्याह्वयास्त्वेकादशाक्षरं मोमि राम
त्यध्वर्युरेकाक्षरं तद्द्वादशाक्षरं संपद्यते द्वादशाक्षरा वै जगती जगतीमेवैतदुभयतस्तृ ८॥
तीयसवने चीकॢपतां तदेतदृषिः पश्यन्नभ्यनूवाच यद्गायत्रे अधि गायत्रमाहितं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नं त्रैष्टुभाद्वा त्रैष्टुभं निरतक्षत।। यद्वा जगज्जगत्याहितं पदं य इत्तद्विदुस्ते अमृतत्व
मानशुरिति स्तेन ह वै तच्छंदश्छंदसि प्रतिष्ठापयति कल्पयति देवविशो य एवं वेद।। ३।।
प्रजापतिर्वै यज्ञं छंदांसि देवेभ्यो भागधेयानि व्यभजत्स गायत्रीमेवाग्नये व
सुभ्यः प्रातःसवनेऽभजत्त्रिष्टुभमिंद्राय रुद्रेभ्यो मध्यंदिने जगतीं विश्वेभ्यो देवे
भ्य आदित्येभ्यस्तृतीयसवनेऽथास्य यत्स्वं छंद आसीदनुष्टुप्तामुदंतमभ्युदौ
हदच्छावाकीयामभि सैनमब्रवीदनुष्टुप्त्वन्वेव देवानां पापिष्ठोऽसि यस्य तेऽहं
स्वं छंदोऽस्मि यां मोदंतमभ्युदौहीरच्छावाकीयामभीति तदजानात्स स्वं सोममाहर
त्स स्वं सोमेऽग्रं मुखमभिपर्याहरदनुष्टुभं तस्मादनुष्टुबग्रिया मुख्या युज्यते सर्वेषां
सवनानामग्रियो मुख्यो भवति श्रैष्ठ्यमश्नुते य एवं वेद स्वे वै स तत्सोमेऽक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥९॥ त्स्यंतस्माद्यत्रक्वचयजमानवशो भवतिकल्पतएवयज्ञोपितस्यैजनतायैकल्प
तेयत्रैवंविद्वान्यजमानोवशीयजते॥१३॥अग्निर्वैदेवानांहोतासीत्तंमृत्युर्बहिष्पवमा
नेसीदत्सोनुष्टुभाज्यंप्रत्यपद्यतमृत्युमेवतत्पर्यक्रामत्तमाज्येसीदत्सप्रउगेणप्रत्यप
द्यतमृत्युमेवतत्पर्यक्रामत्तंमाध्यंदिनेपवमानेसीदत्सोनुष्टुभामरुत्वतीयंप्रत्यपद्यत
मृत्युमेवतत्पर्यक्रामत्तंमाध्यंदिनेबृहतीषुनाशक्नोत्सत्तुंप्राणावैबृहत्यःप्राणानेवतन्ना
शक्नोद्व्यवैतुंतस्मान्माध्यंदिनेहोताबृहतीषुस्तोत्रियेणैवप्रतिपद्यतेप्राणावैबृहत्यः
प्राणानेवतदभिप्रतिपद्यतेतंतृतीयपवमानेसीदत्सोनुष्टुभावैश्वदेवंप्रत्यपद्यतमृ
त्युमेवतत्पर्यक्रामत्तंयज्ञायज्ञीयेसीदत्सवैश्वानरीयेणाग्निमारुतंप्रत्यपद्यतमृत्यु
मेवतत्पर्यक्रामद्वज्रोवैवैश्वानरीयंप्रतिष्ठायज्ञायज्ञीयंवज्रेणैवतत्प्रतिष्ठायामृत्युं
नुदतेससर्वान्पाशान्सर्वान्स्थाणून्मृत्योरतिमुच्यस्वस्त्येवोदमुच्यतस्वस्त्येवोहोता ॥९॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मुच्यते सर्वमायुः सर्वमायुस्त्वाय सर्वमायुरेति य एवं वेद ॥१४॥ इन्द्रो वै वृत्रं हत्वा नास्तृषीति मन्यमा
नः पराः परावतो ऽगच्छत्स परमामेव परावतमगच्छदनुष्टुब्वै परमा परावद्वाग्वा अनुष्टुप्स वा
चं प्रविश्याशयत्तं सर्वाणि भूतानि विभज्यान्वैच्छंस्तं पूर्वेद्युः पितरो ऽविन्दन्नुत्तरमहर्देवास्तस्मा
त्पूर्वेद्युः पितृभ्यः क्रियत उत्तरमहर्देवान्यजन्ते ते ऽब्रुवन्नभिषुणवामैव तथा वाव न आशि
ष आगमिष्यतीति तथेति ते ऽभ्यषुण्वंस्त आत्तारथंय यथोत यदुस्येवैनमावर्तयन्ति द्वसो
स्तनमंध्य इत्येवैभ्यः स्तनकीर्त्या माविरभवदिदं द्वैदीय एदिहा इत्येवैनमध्यं प्रापादयंतांग
तेन्द्रेण यज्ञेन यजन्ते सेन्द्रेण यज्ञेन राध्नोति य एवं वेद ॥१५॥ इन्द्रं वै वृत्रं जघ्निवांसं नास्तृतेति
मन्यमानाः सर्वा देवता अजहुस्तं मरुत एव स्वापयो नाजहुः प्राणा वै मरुतः स्वापयः प्रा
णा हैवैनं तन्नाजहुस्तस्मा पौदैच्युतः स्वापिमान्प्रगाथः शस्यत आस्वापे स्वापिभि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥१०॥ रित्यपिहृत्यद्वैंद्रमेवातनऊर्ध्वंछंदःशस्यतेतद्धसर्वंमरुत्वतीयंभवत्येषवेदच्युतःस्वामिमानं
प्रगाथःशस्यतआस्वापेस्वापिभिरितिं॥१६॥ब्राह्मणस्पत्यंप्रगाथंशंसतिबृहस्पतिपुरो
हितावैदेवाअजयन्त्स्वर्गंलोकंव्यस्मिंलोकेजयंतथैवैतद्यजमानोबृहस्पतिपुरोहि त
तएवजयतिस्वर्गंलोकंव्यस्मिंलोकेजयतेतैवाएतौप्रगाथावस्तुतौसंतौपुन
रादायंशस्येतेतदाहुर्यन्नकिंचनास्तुतंसस्तुनरादायंशस्यतेथकस्मादेतौप्रगाथा
वस्तुतौ[illegible]संतौपुनरादायंशस्येतेइतिपवमानोक्थंवाएतद्यन्मरुत्वतीयंषट्सुवा
अत्रगायत्रीषुस्तुवतेषट्सुबृहतीषुतिसृषुत्रिष्टुप्सुसवाएषत्रिछंदाःपंचदशो
माध्यंदिनःपवमानस्तदाहुःकथंतएषत्रिछंदाःपंचदशोमाध्यंदिनःपवमानोनु
शस्तोभवतीतियएवगायत्र्याउत्तरेप्रतिपदोयागायत्रोनुचरस्ताभिरेवास्यगाय ॥१०॥

10

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्योनुशस्तो भवंत्येताभ्यामेवास्य प्रगाथाभ्यां हृदयोनुशस्तो भवंति तास्कवा एतास्क हृ
दृतीषु सामगा रौरवयौधाजयाभ्यां पुनरादायं स्तुवते तस्माद्धौ प्रगाथाव स्तुतौ
संतौ पुनरादायं शस्येते तच्छ्लोकेण स्तोत्रमन्वेतीत्य एव त्रिष्टुभो धाय्ये यत्रैष्टुभं नि
विद्धानं नाभिरेवास्य त्रिष्टुभोनुशस्ता भवंत्येव सुद्रा स्येष त्रिछंदाः पंचदशो
माध्यंदिनः पवमानोनुशस्तो भवति य एवं वेद ॥१७॥ धाय्याः शंसति
धाय्याभिर्वै प्रजापतिरिमांल्लोकानधयद्यंयं कामममकामयत तथैवैत न
द्यजमानो धाय्याभिरेवेमांल्लोकान्धयति यंयं कामं कामयते य एवं वेद
यद्देव धाय्याः ॥१॥ यत्र यत्र वै देवा यज्ञस्य छिद्रं निरजानंस्तद्धाय्याभिरपि
दधुस्तद्धाय्यानां धाय्यात्वमछिद्रेणाहास्य यज्ञेनेष्टं भवति य एवं वेद यद्देव धाय्याः ॥२॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यूमंहे॑नयघ्रस्यपध्राय्या॑स्त्वद्यथास्त्व्यावास॑ःसंदपदि॑यादि॑वमेवैताभि॑र्य॑ज्ञस्यछिद्रंसंद
ध्यदे॑तिंयएवंवेदयहूवधाय्या॑ः२॥तान्युवाएता॑न्युपसदामेवोक्ष्यानियध्राय्या॑अग्नि॑र्नेतेस्या
ग्ने॑यीप्रथमोपसं॑त्तस्याएतदुक्थ्यं॑त्वंसोमक्रतुभिरि॑तिसोम्याद्वितीयोप॑स॑त्तस्याएदुक्थ्यं॑पि न
त७ न्वंत्यपइतिवैष्णवीतृतीयोपसत्तस्याएदुक्थ्यं॑पावंतंहवैसोम्येनाध्वरेष्ठालो ते४
कंजयतितमनएकेकयोपसदा॑यंजेतियएवंवेदयश्रेवंविद्वांध्याय्या॑ःशंसतितद्दे
कआदुस्ता॑न्वोमहइतिशंसेदेतावाववयं॑भरतेषुशास्यमानामभिव्यजानीमइतिवदं
तस्तत्तन्नाद्रत्यं॑यदेतांशंसेदीश्वरः॑पर्जन्योवर्षोः॑पिन्वंसपइत्येवशंसे॑ष्टिवेतिप द्रु
दंमरुतद्रु॑तिमारुतंमत्यं॑नभिद्धेविनयंतीतिविनीतवद्यद्विनीतवत्तद्वि॑क्रांतवद्यद्वि॑क्रां
तवत्तद्वैष्णवंवांजिनमिन्द्रोवैवाजीतस्यावाएतस्याचत्वारिपदानिहृषेवनिमारु
तंवैष्णवमेंद्रंसावाएषात्रृतीसवनेभाजनासतीमध्यंदिनेशस्यतेतस्माद्दुदंम ॥ ११ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रतानां पशवः सायं गोष्ठं संनो मध्यंदिने संगविनीमायंति सो जगतीं जागता हि पशव आत्मा य
जमानस्य मध्यंदिनस्तद्यजमाने पशून्दधाति ॥१८॥ मरुत्त्वतीयं प्रगाथं शंसति पशवो वै मस
तं प्रगाथः पशवः प्रगाथः पशूनामवरुध्यै जनिष्ठा उग्रः सहसे तुरायेति सूक्तं शंसति तद्वा एतद्य
जमानजननमेव सूक्तं यजमानं ह वा एतेन यज्ञाद्देवयोन्यै प्रजनयति तत्संजयं भवति सं
चजयति विचजयतं एतद्गौरिवीतं गौरिवीतिर्ह वै शाक्त्यो नेदिष्ठं स्वर्गस्य लोकस्यागच्छत्स ए
तत्सूक्तमपश्यत्तेन स्वर्गं लोकमजयत्तथैवैतद्यजमान एतेन सूक्तेन स्वर्गं लोकं जयति
तस्यार्धर्चः पुरस्तादुर्चः परिष्टान्मध्ये निविदं दधाति स्वर्गस्य हैष लोकस्य रोहो यन्निवित्स्व
र्गस्य हैतं लोकस्याक्रमणं यन्निविदाक्रममाण इव शंसेदुपैव यजमानं निगृह्णीत यो
स्याप्रियः स्यादिति नु स्वर्गकामस्याथाभिचरतो यः कामयेत क्षत्रेण विशं हन्यामिति निस्त
हिं निविदा सूक्ते विशंसेत्क्षत्रं वै निविद्विट् सूक्तं क्षत्रेणैव तद्विशं हन्ति यः कामयेत विशा क्ष

श्रा०त०
१२

त्रं हन्यामिति त्रिस्रस्तर्हि सूक्तेन निविदं विशंसेत्क्षत्रं वै निविद्विट् सूक्तं विशैव तत्क्षत्रं हन्ति य
उकामयेतोभयत एनं विशः पर्यवच्छिनदानीत्युभयतस्तर्हि निविदं व्याहृयीतोभयत एवैनं त
द्विशः पर्यवच्छिनत्तीति न्वभिचरत इतरथा त्वेव स्वर्गकामस्यैवयसः पर्याउपसेदुरिंद्रमित्सुन
मयापरि दधातीति त्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः॥ अपध्वांतमूर्णुहीति येन तमसा प्रावृत्तो
मन्येत तेन्मैन सागच्छेदपद्वेवास्मात्तल्लुप्यते पूर्धि चक्षुरिति चक्षुषी मरीमृज्येताजरसं ह
चक्षुष्मान्भवति य एवं वेद मुमुग्ध्यस्मान् निधयेव बद्धानिति पाशा वै निधा मुमुग्ध्यस्मा
न्पाशादिव बद्धानित्येवैतदाह॥२९॥ इंद्रो वै वृत्रं हनिष्यन्त्सर्वा देवता अब्रवीदनु मोपतिष्ठध्वमु
प माह्वयध्वमिति तथेति तं हनिष्यंत आद्रवन्त्सो वेन्मां वै हनिष्यन्त आद्रवन्ति हंत मा भीष
यांइति तानभिप्राश्वसीत्तस्य श्वसथादीषमाणा विश्वे देवा अ[illegible]वन्मरुतो हैनं नाजहुः त्र

८१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हर भगवो जहि वीरयस्वेत्येवैनमेतांवाचंवदन्तमुपातिष्ठंत तदेतदृषिः पश्यन्नभ्यनूवाच वृत्र
स्यत्वा श्वसथादीषमाणा विश्वेदेवा अजहुर्ये सखायः॥ मरुद्भिरिंद्र सख्यंते अस्त्वथे मा
विश्वाः पृतनाजयासीति सोवेदिमेवै किल मे सचिवाइमे मा कामयंते हंतेमानस्मिन्नुक्थआ
भजाइति तानेतस्मिन्नुक्थआभजदथ हैते न तर्हि उभेएवनिष्केवल्यउक्थे आसतुर्मरुत्वती
यंग्रहं गृह्णाति मरुत्वतीयं प्रगाथंशंसति मरुत्वतीयं सूक्तंशंसति मरुत्वतीयां निविदंदधा
ति मरुतांसाभक्तिर्मरुत्वतीयमुक्थंशस्त्वा मरुत्वतीयायाजति यथाभागंतद्देवताः प्रीणाति
येत्वाहिहत्येमघवन्नवर्धन्येशाम्बरेहरिवोयेगविष्टौ। येत्वानूनमनुमदंति विप्राः पिबेंद्र
सोमंसगणोमरुद्भिरितियत्रयत्रैवैभिर्व्यजयततयत्रयत्रवीर्यमकरोत्तद्देवैनत्समनुवेद्येंद्र
णेनात्ससोमपीथान्करोति॥ २०॥ इंद्रोवैवृत्रंहत्वा सर्वाविजितीर्विजित्याब्रवीत्प्रजापति
महमेतदसानि यत्त्वमहं महानसानीति सप्रजापतिरब्रवीदथकोहमितियदेवैतदवोचइ

ब्रा·त·
१३
13

त्यब्रवीत्ततोवैकोनामप्रजापतिरभवत्कोवैनामप्रजापतिर्यन्महानिंद्रोभवत्तन्महे
न्द्रस्यमहेंद्रत्वंसमहान्भूत्वादेवताअब्रवीदुद्धारंमउद्धरतेतियथाप्येतर्हीच्छतियो
वैभवतियःश्रेष्ठतामश्नुतेसमहान्भवतितंदेवाअब्रुवंस्त्वमेवब्रूष्वयत्तेभविष्य
तीतिसएतंमाहेंद्रंग्रहमब्रूतमाध्यंदिनंसवनानांनिष्केवल्यमुक्थानांत्रिष्टुभंछंद
सांपृष्ठंसाम्नांतमस्माउद्धारमुदहरन्नुदस्माउद्धारंहरंतियएवंवेदतंदेवाअब्रुवं
त्सर्वंवाअवोचथाअपिनोअत्रास्त्वितिसनेत्यब्रवीत्कथंवोपिस्यादितितमब्रुवंनप्येव
नोस्तुमघवन्नितितानीक्षतेव॥२१॥तेदेवाअब्रुवन्नियंवाइंद्रस्यप्रियाजायावावा
ताप्रासहानामास्यामेवेछामहाइतितथेतितस्यामैछंतसैनानब्रवीत्प्रातर्वःप्रतिव
क्तास्मीतितस्मात्स्त्रियःपत्याविछंतेतस्माद्रुस्यनुरात्रंपत्याविछतेतांप्रातरुपायंस्ते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निती इन्द्रो वै प्रासहस्यति स्नुषा २

तदेव प्रत्यपद्यत तयद्धावानेपुरुतमं पुराषाड्कार्षं त्रहेंद्रो नामान्यासाः। अचेति प्रासहस्पति
स्तुविष्मान्यदीमुश्मसि कर्तवे करत्तदितियदेवैतद्वोचामाकरत्तदित्येवैनांस्तदब्रवीत्तेदेवा
अब्रुवन्नप्यस्याइहास्तु यानोस्मिन्नवैकमविदद्दिति तथेति तस्या अप्यत्राकुर्वंस्तस्मादेषा
त्रापिशस्यते यद्धावानपुरुतमं पुराषाडिति सेनावाइंद्रस्यप्रियाजायावावाता प्रासहाना
म को नामप्रजापतिश्वशुरस्तद्यास्य कामेसेनाजयेत्तस्या अर्द्धात्तिष्ठंस्तृणमुभयतः परि
छिद्येतरांसेनामभ्यस्येत्प्रासहे कस्त्वापश्यतीति तद्यथैवाद स्नुषाश्वशुराल्लज्जमाना नि
लीयमानैत्येवमेव सासेनाभज्यमाना निलीयमानैति यत्रैवं विद्वांस्तृणमुभयतः परिछि
द्येतरां सेनामभ्यस्यति प्रासहे कस्त्वापश्यतीति तानिंद्र उवाचापि वो त्रास्त्विति ते देवा अब्रु
वन्विराड्ज्याज्यास्तु निष्केवल्यस्य याज्या त्रयस्त्रिंशदक्षरा। त्रयस्त्रिंशद्वै देवा अष्टौ वसवए

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री॰त॰ कादशरुद्रा द्वादशादित्याः प्रजापतिश्च वषट्कारश्च देवता अक्षरभाजः करोत्यक्षरमक्षरमेव
१७ तद्देवता अनुप्रपिबंति देवपात्रेणैव तद्देवतास्तर्प्यंति यं कामयेतानायतनवान्स्यादित्य
विराजास्य यजेद्गायत्र्या वा त्रिष्टुभा वान्येन वा छंदसा वषट्कुर्यादनायतनवंतमेवैनं तत्क
रोति यं कामयेतायतनवान्स्यादिति विराजास्य यजेत्पिबा सोममिंद्र मंदतु त्वेत्येतयायत
14 नवंतमेवैनं तत्करोति ॥ २ ॥ ऋक्च वा इदमग्रे साम चास्तां सैव नाम ऋगासीदमो नाम सा
म सा वा ऋक्सामोपावदन्मिथुनं संभवाव प्रजात्या इति नेत्यब्रवीत्साम ज्यायान्वा अतो मम
महिमेति ते द्वे भूत्वोपावदतां ते न प्रतिचन समवदत ताः तिस्रो भूत्वोपावदंस्तत्तिसृभिः स
मभवद्यत्तिसृभिः समभवत्तस्मात्तिसृभिः स्तुवंति तिसृभिरुद्गायंति तिसृभिर्हि साम संमितं
तस्मादेकस्य बह्व्यो जाया भवंति नैकस्यै बहवः सहपतयो यद्वै तत्सा चामश्च सममभवतां त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सामाभवत्तत्साम्नः सामत्वं सामन्भवति य एवं वेद यो वै भवति यः श्रेष्ठतामश्नुते स सामन्भव
त्यसामन्य इति हि निंदंति ते वै पंचान्यद्भूत्वा पंचान्यद्भूत्वाकल्पेतामाहावश्च हिंकारश्च प्रस्ताव
श्च प्रथमा च ऋगुद्गीथश्च मध्यमा च प्रतिहारश्चोत्तमा च निधनं च वषट्कारश्च ते यत्पंचान्य
द्भूत्वा पंचान्यद्भूत्वाकल्पेतां तस्मादाहुः पांक्तो यज्ञः पांक्ताः पशव इति यदु विराजं दशिनीम
भिसमपद्येतां तस्मादाहुर्विराजि यज्ञो दशिन्यां प्रतिष्ठित इत्यात्मा वै स्तोत्रियः प्रजानुरूपः
पत्नी धाय्या पशवः प्रगाथो गृहाः सूक्तं स वा अस्मिंश्च लोके मुष्मिंश्च प्रजया च पशुभिश्च
गृहेषु वसति य एवं वेद ॥ २३ ॥ स्तोत्रियं शंसत्यात्मा वै स्तोत्रियस्तं मध्यमया वाचा शंसत्या
त्मानमेव तत्संस्कुरुते नुरूपं शंसति प्रजा वा अनुरूपः स उच्चैस्तरामिवानुरूपः शंस्तव्यः प्रजा
मेव तच्छ्रेयसीमात्मनः कुरुते धाय्यां शंसति पत्नी वै धाय्या सा नीचैस्तरामिव धाय्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ल॰ शंस्तव्याप्रतिवादिनीहास्यगृहेषुपत्नीभवतियएवंविद्वांनीचैस्तरांधाय्यांशंसतिप्रगाथंशं
१५ सतिसस्वरवत्यावाचाशंस्तव्यःपशवोवैस्वरःपशवःप्रगाथःपशूनामवरुध्याइंद्रस्यनु
वीर्याणिप्रवोचमितिसूक्तंशंसतितद्वाएतत्प्रियमिंद्रस्यसूक्तंनिष्केवल्यंहैरण्यस्तूपमेते
नवैसूक्तेनहिरण्यस्तूपआंगिरसइंद्रस्यप्रियंधामोपागछत्सपरमंलोकमजयदुपेंद्रस्य
15 प्रियंधामगछतिजयतिपरमंलोकंयएवंवेदगृहावैप्रतिष्ठासूक्तंतत्प्रतिष्ठिततमयावा
चाशंस्तव्यंतस्माद्यद्यपिदूरइवपशूंल्लभतेगृहानेवैनानाजिगमिषतिगृहाहिपशूनां
प्रतिष्ठाप्रतिष्ठा॥२५॥द्वितीयोध्यायः॥सोमोवैराजामुष्मिंल्लोकआसीत्तंदेवाश्चऋष
यश्चाभ्यध्यायन्कथमयमस्मान्त्सोमोराजागछेदितितेब्रुवंश्छंदांसियूयंनइमंसोमं
राजानमाहरतेतितथेतितेसुपर्णाभूत्वोदपतंस्तेयत्सुपर्णाभूत्वोदपतंस्तदेतत्सौपर्ण
मित्याख्यानविदआचक्ष[illegible]तेछंदांसिवैतत्सोमंराजानमछाचरंस्तानिहतर्हिचतुरक्षराणि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·त· पसमगृभ्णात्तस्या अनुविसृज्य कृशानुः सोमपालः सव्यस्य पदो नखमछिदत्तछल्यकोभव
१६ त्तस्मात्स नखमिव यद्वशामस्रवत्सा वशाभवत्तस्मात्सा हविरिवाथ यः शल्यो यदनीकमासी
त्स सर्पो निर्दंश्यभवत्सहसस्वजो यानि पर्णानि ते मंथावला यानि स्नावानि ते गंडूपदा यत्ते
जनं सोंधाहिः सो सा तथेषुरभवत् ॥२६॥ सा यद्दक्षिणेन पदा समगृभ्णात्तत्प्रातः सवनम
16 भवत्तद्गायत्री स्वमायतनमकुरुत तस्मात्तत्समृद्धतमं मन्यंते सर्वेषां सवनानामग्रियो मुख्यो
भवति श्रेष्ठतामश्नुते य एवं वेदाथ यत्सव्येन पदा समगृभ्णात्तन्माध्यंदिनं सवनमभवत्त
द्विस्रंसत तद्विस्रस्तं नान्वाप्नोत्पूर्वं सवनं ते देवाः प्राजिज्ञासंत तस्मिंस्त्रिष्टुभं छंदसामदधु
रिंद्रं देवतानां तेन तत्समावद्वीर्यमभवत्पूर्वेण सवनेनोभाभ्यां सवनाभ्यां समावद्वीर्या
भ्यां समावज्जामीभ्यां राध्नोति य एवं वेदाथ यन्मुखेन समगृभ्णात्तत्तृतीयसवनमभवत्तस्य
पतंती रसमधयत्तद्धीतरसं नान्वाप्नोत्पूर्वे सवने ते देवाः प्राजिज्ञासंत तत्पशुष्वपश्यंस्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

घदाशिरमवनयं स्याज्येन पशुना चरंतीति तेन तत्समावद्वीर्यमभवत्पूर्वाभ्यां सवनाभ्यां सर्वैः सव
नैः समावद्वीर्यैः समावज्जामिमीरा ध्योतिय एवं वेद ॥ २७ ॥ ते वा इमे इतरे छंदसी गायत्रीमभ्य
वदेतां वित्तं नावक्षराण्यनुपर्यागुरिति नेत्यब्रवीद्गायत्री यथा वित्तमेवन इति लिदेवेषुप्र
५६ श्नमेतां तिदेवा अब्रुवन्यथा वित्तमेव व इति तस्माद्धाप्येतर्हि वित्यां व्याकुर्युर्यथा वित्तमेवन
इति ततो वा अष्टाक्षरा गायत्र्यभवत्त्र्यक्षरा त्रिष्टुबेकाक्षरा जगती साष्टाक्षरा गायत्री
प्रातःसवनमुदयच्छन्नाशक्नोत्त्रिष्टुप् त्र्यक्षरा माध्यंदिनं सवनमुद्यंतुं तां गायत्र्यब्रवीदा
यान्यपि मे ऽत्रास्त्विति सा तथेत्यब्रवीत्त्रिष्टुप् तां वै मे तैरष्टाभिरक्षरैरुपसंधेहीति तथेति
तामुपसमदधादेतद्वै तद्गायत्र्यै माध्यंदिने यन्मरुत्वतीयस्योत्तरे प्रतिपदो यमश्वानुचरः
सैकादशाक्षराभवत्सा माध्यंदिनं सवनमुदयच्छन्नाशक्नोज्जगत्येकाक्षरा तृतीयसवनमुद्यंतुं तां
गायत्र्यब्रवीदा यान्यपि मे ऽत्रास्त्विति सा तथेत्यब्रवीज्जगती तां वै मे तैरेकादशभिरक्षरैरुप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रा॰ त॰ संधेहीति तथेति तामुपसमदधादेतद्धैतद्गायत्र्यै तृतीयसवने यद्वैश्वदेवस्योत्तरे प्रतिपदो यस्या
१७ नुचरः सा द्वादशाक्षरा भूत्वा तृतीयसवनमुदयच्छत्ततो वा अष्टाक्षरा गायत्र्यभवदेकादशाक्ष
रा त्रिष्टुब्द्वादशाक्षरा जगती सर्वैश्छन्दोभिः समावद्वीर्यैः समावज्जामिभी राध्नोति य एवं वेदैकं वै
सत्त्रेधाभवत्तस्मादाहुर्दातव्यमेवं विदुष इत्येकं हि सत्त्रेधाभवत्॥ २८ ॥ ते देवा अब्रुवन्नाद
त्यान्युष्माभिरिदं सवनमुद्यच्छामेति तथेति तस्मादादित्यारम्भणं तृतीयसवनमादित्यग्रहः
17 पुरस्तात्तस्य यजत्यादित्यासो अदितिर्मादयन्तामिति मद्वत्या रूपसमृद्धया मद्वद्धै तृतीयस
वनस्य रूपं नानुवषट्करोति न भक्षयति संस्था वा एषा यदनुवषट्कारः संस्था भक्षः प्राणा आ
दित्या नेत्प्राणान्संस्थापयानीति त आदित्या अब्रुवंत्सवितारं त्वयेदं सह सवनमुद्यच्छामेति
तथेति तस्मात्सावित्री प्रतिपद्भवति वैश्वदेवस्य सावित्रग्रहः पुरस्तात्तस्य यजति दमूना देवः
सविता वरेण्य इति मद्वत्या रूपसमृद्धया मद्वद्धै तृतीयसवनस्य रूपं नानुवषट्करोति न भक्षयति
संस्था वा एषा यदनुवषट्कारः संस्था भक्षः प्राणः सविता नेत्प्राणं संस्थापयानीत्युभे वा एष ए

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तेसवनेविपिबतियत्सविताप्रातःसवनंचतृतीयसवनंचतद्यत्पिबवत्सावैश्वेनिविदःपदंपु
रस्ताद्भवतिमध्यदुपरिष्टादुभयोरेवैनंतत्सवनयोराभजतिप्रातःसवनेचतृतीयसवनेचव
य्यःप्रातर्वायव्याःशस्यंतेएकातृतीयसवनेतस्मादूर्ध्वाःपुरुषस्यभूयांसःप्राणायद्यावाचो
द्यावापृथिवीयंशंसतिद्यावापृथिवीवैप्रतिष्ठेइयमेवेहप्रतिष्ठासावमुत्रतद्यद्यावापृथिवी
ति यंशंसतिप्रतिष्ठयोरेवैनंतत्प्रतिष्ठापयति॥२९॥आर्भवंशंसत्यृभवोवैदेवेषुतपसासोमपीथ
मभ्यजयंस्तेभ्यःप्रातःसवनेवाचिकल्पयिषंस्तानग्निर्वसुभिःप्रातःसवनादनुदततेभ्योमा
ध्यंदिनेसवनेवाचिकल्पयिषंस्तानिंद्रोरुद्रैर्माध्यंदिनात्सवनादनुदततेभ्यस्तृतीयसवनेवा
चिकल्पयिषंस्तान्विश्वेदेवाअनोनुद्यंतनेहपास्यंतिनेहेतिसप्रजा[illegible]पतिरब्रवीत्सविता
रंतववाइमेतेवासास्त्वमेवैभिःसंपिबस्वेतिसतथेत्यब्रवीत्सवितातान्वैत्वमुभयतःपरिपिबेति
तान्प्रजापतिरुभयतःपर्यपिबत्तेएतेधाय्येअनिरुक्तेप्राजापत्येशस्येतेअभितआर्भवंमुरूप
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा·त कल्पमतये यं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा इति प्रजापतिर्वेनांस्तदुभयतः परिदधाति तस्माद्धु श्रेष्ठी पात्रे रोचयत्येव यं
१८ कामयते तं तेभ्यो वै देवा अपैवाबीभत्संत मनुष्यगंधात्त एते धाय्ये अंतरदधत येभ्यो मातैवापित्र इति ॥ ३० ॥
वैश्वदेवं शंसति यथा वै प्रजा एवं वैश्वदेवं तद्यथांतरं जनता एवं सूक्तानि यथारण्यान्येवं धाय्यास्तदुभय
तो धाय्यां पर्याह्वयते तस्मात्तान्यरण्यानि संत्यनरण्यानि मृगैश्च वयोभिश्चेति ह स्माह यथा वै पुरुष एवं
वैश्वदेवं तस्य यथांतरमंगान्येवं सूक्तानि यथा पर्वाण्येवं धाय्यास्तदुभयतो धाय्यां पर्याह्वयते तस्मात्पु
नि रुषस्य पर्वाणि शिथिराणि संति दृढानि ब्रह्मणा हितानि धृतानि मूलं वा एतदुक्थस्य यद्धाय्याश्च याज्या
श्च तद्यदन्या अन्या धाय्याश्च याज्याश्च कुर्युरुन्मूलमेव तदुक्थं कुर्युस्तस्मात्ताः समान्य एव स्युः पांचज
न्यं वा एतदुक्थं यद्वैश्वदेवं सर्वेषां वा एतत्पंचजनानामुक्थं देवमनुष्याणां गंधर्वाप्सरसां सर्पाणां च
18 पितॄणां च तेषां वा एतत्पंचजनानामुक्थं सर्व एनं पंचजना विदुरैनं पंचिन्यै जनतायै हविनो गच्छंति य ए
वं वेद सर्वदेवत्यो वा एष होता यो वैश्वदेवं शंसति सर्वा दिशो ध्यायेच्छंसिष्यं सर्वास्वेव तद्दिक्षु रसं द
धाति यस्यामस्य दिशि द्वेष्यः स्यान्न तां ध्यायेदनुहास्यैवास्य तद्वीर्यमादत्तेदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्ष
मित्युत्तमया परिदधातीयं वा अदितिरियं द्यौरियमंतरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्र इतीयं वै

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मातेयंपितेयंपुत्रो विश्वेदेवा अदितिः पंचजनाइत्यस्यांवै विश्वेदेवा अस्यांपंचजना अदितिर्जात
मदितिर्जनित्वमितीयंवैजातमियंजनित्वंहिः पच्छः परिदधाति चतुष्पादावैपशवः पश्रूनामवरुध्यै
सकृदर्धर्चशः प्रतिष्ठाया एवंहि प्रतिष्ठोवैपुरुषः श्चतुष्पादाः पशवोयजमानमेवतद्धिप्रतिष्ठं
चतुष्पात्सु पशुषु प्रतिष्ठापयतिसदैवपंचजनीययापरिदध्यात्तदुपस्पृशन्भूमिंपरिदध्यांत
स्यामेवयज्ञंसंभरतितस्यामेवैनंतदंततः प्रतिष्ठापयति विश्वेदेवाः शृणुतेमंहवंमइ
ति वैश्वदेवमुक्थंशस्त्वा वैश्वदेव्या यजतियथाभागंतद्देवताः प्रीणाति ॥ ३ ॥ आग्नेयी
प्रथमाघृतयाज्यासौमीसौम्ययाज्यावैष्णवीघृतयाज्या त्वंसोमपितृभिःसंविदानइ
तिसौम्यस्यपितृमत्यायजतिघ्नंतिवा एतत्सोमंयदभिषुण्वंतितस्यैतामनुस्तरणींकुर्वंति
यत्सौम्यः पितृभ्योवा अनुस्तरणीतस्मात्सौम्यस्यपितृमत्यायजत्यवधिषुर्वात तत्सोमं
यदन्यसुषवुस्तदेनंपुनःसंभावयंतिपुनराप्याययंत्युपसदां रूपेणोपसदांकिलवैत
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

औ·त· दूर्वंयदेतादेवताअग्निःसोमोविष्णुरितिप्रतिगरःयसोम्यंहोतापूर्वंछंदोगेभ्योवेक्षेततंहैकेपूर्वंछंदोगेभ्यो
१९ हरंतितत्तथानकुर्याद्वषट्कर्ताप्रथमःसर्वभक्षान्भक्षयतीतिहस्माहतेनैवरूपेणतस्माद्वषट्कर्तैवपूर्वोवे
क्षेताथैनंछंदोगेभ्योहरंति॥३२॥प्रजापतिर्वैस्वांदुहितरमभ्यध्यायद्दिवमित्यन्यआहुरुषसमित्य
न्येतामृश्योभूत्वारोहितंभूतामभ्यैत्तंदेवाअपश्यन्नकृतंवैप्रजापतिःकरोतीतितेतमैछंन्यएनमा
19 रिष्यत्येतमन्योन्यस्मिन्नाविंदंस्तेषांयाएवघोरतमास्तन्वआसंस्ताएकधासमभरंस्ताःसंभृता
एषदेवोभवत्तदस्यैतद्भूतवंनामभवतिवैसयोस्यैतदेवंनामवेदतंदेवाअब्रुवंनयंवैप्रजापतिरकृ
तमकरिमंविध्येतिसतथेत्यब्रवीत्सवैवोवरंवृणाइतिवृणीष्वेतिसएतमेववरमवृणीतपशूना
माधिपत्यंतदस्यैतत्पशुमंनामपशुमान्भवतियोस्यैतदेवंनामवेदतमभ्यायत्याविध्यत्सविद्ध
ऊर्ध्वउदप्रपतत्तमेतंमृगइत्याचक्षतेयउएवमृगव्याधःसउएवसयारोहित्सारोहिणीयोएवेषु
स्त्रिकांडासोएवेषुस्त्रिकांडातद्वाइदंप्रजापतेरेतःसिक्तमधावत्तत्सरोभवत्तेदेवाअब्रुवन्मेदंप्रजाप
तेरेतोदुषदितियदब्रुवन्मेदंप्रजापतेरेतोदुषदितितन्मादुषमभवत्तन्मादुषस्यमादुषत्वंमादुषं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हवैनामैतद्यन्मानुषंतन्मानुषंसन्मानुषमित्याचक्षतेपरोक्षेणपरोक्षप्रियाइवहिदेवाः॥३३॥तदग्निनापर्य
दधुस्तन्मरुतोधून्वंस्तदग्निर्नप्राच्यावयत्तदग्निनावैश्वानरेणपर्यदधुस्तन्मरुतोधून्वंस्तदग्निर्वैश्वानरः
प्राच्यावयत्तस्ययद्रेतसःप्रथममुददीप्यततदसावादित्योभवद्यद्द्वितीयमासीत्तद्भृगुरभवत्तंवरुणोन्यगृ
ह्णीततस्मात्सभृगुर्वारुणिरथयत्तृतीयमदीदेदिवतआदित्याअभवन्येंगाराआसंस्तेंगिरसोभवन्यदं
गाराःपुनरवशांताउददीप्यंततद्बृहस्पतिरभवद्यानिपरिक्षाणान्यासंस्तेकृष्णाःपशवोभवन्यालोहिनीमृ
त्तिकातेरोहिताअथयद्भस्मासीत्तत्परुष्यंव्यसर्पद्गौरोगवयऋश्यउष्ट्रोगर्दभइतियेचैतेरुणाःपशवस्तेच
तान्वाएषदेवोभ्यवदत्ममवाइदंममवैवास्तुहमितितमेतयर्चानिरवादयंतयेषारौद्रीशस्यतआतेपित
र्मरुतांसुम्नमेतुमानःसूर्यस्यसंदृशोयुयोथाः।त्वंनोवीरोअर्वतिक्षमेथाइतिब्रूयान्नाभिनइत्यनभिमानु
कोहैषदेवःप्रजाभवतिप्रजायेमहिरुद्रियप्रजाभिरितिब्रूयान्नरुद्रेत्येतस्यैवनाम्नःपरिहृत्यैतदुखलुशंनः
करतीत्येवशंसेच्छमितिप्रतिपद्यतेसर्वस्माएवशांत्यैनृभ्योनारिभ्योगवइतिपुमांसोवैनरस्त्रियोनार्यः
सर्वस्माएवशांत्यैसोनिरुक्ताःरौद्रीशांतासर्वायुःसर्वायुत्वायसर्वमायुरेतियएवंवेदसोगायत्रीब्रह्मवै
गायत्रीब्रह्मणैवैनंतंनमस्यति॥३४॥वैश्वानरीयेणाग्निमारुतंप्रतिपद्यतेवैश्वानरोवाएतद्रेतःसिक्तं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·त· प्राच्यावयंतस्माद्वैश्वानरीयेणाग्निमारुतं प्रतिपद्यते नवानं प्रथममसकृच्छंस्तव्याग्नीन्वाएषो यो विश्वशांता
२० ग्नसीदंनेतिय आग्निमारुतं शंसति प्राणेनैव तदग्नी स्तरस्यधीयं नुपहन्यादन्ये विवक्तारमिच्छेत्तमेव त
ल्लेतुं कृत्वा तरति तस्मादाग्निमारुते नव्युच्यमेष्ट्व्यो विवक्ता मारुतं शंसति मरुतो ह वाएतद्देतःसिक्तं धू
न्वंतः प्राच्यावयंस्तस्मान्मारुतं शंसति यज्ञायज्ञावो अग्नये देवो वो द्रविणोदा इति मध्ये योनिं चानुरूपं
च शंसति तद्यन्मध्ये योनिं चानुरूपं च शंसति तस्मान्मध्ये योनिर्धृता यद्दु द्वे सूक्ते शस्त्वा शंसति प्रतिष्ठ
यो रेव तदुपरिष्टात्प्रजननं दधाति प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद ॥ ३५ ॥ जातवेदस्यं शंसति
20 प्रजापतिः प्रजा असृजत ताः सृष्टाः पराच्य एवायंन व्यावर्तंत ता अग्निना पर्यगच्छत्ता अग्निमुपावर्तंत
तमेवाद्याप्युपावृत्ताः सोऽब्रवीज्जाता वै प्रजा अनेनाविदमिति यदब्रवीज्जाता वै प्रजा अनेनाविदमिति त
ज्जातवेदस्यमभवत्तज्जातवेदसो जातवेदस्त्वं ता अग्निना परिगता निरुद्धाः शोचंत्यो दीध्यत्योऽतिष्ठंस्ता
अद्भिरभ्यषिंचंस्तस्मादुपरिष्टाज्जातवेदस्यस्यापो हिष्ठीयं शंसति तस्मात्तच्छमयते वशं सत्वं ता अद्भिर
भिषिच्यं निजास्ये नामन्यत ता अहिना बुध्न्येन परोक्षान्नेजोद्धात् स ह वा अहिर्बुध्न्यो यदग्निर्गार्ह
पत्योऽग्निनैवास्मा हृपस्येन परोक्षात्तेजोदधाति तस्मादाहुर्जुह्वदेवाजुह्वतो वसीयानिति ॥ ३६ ॥ देवा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पत्नीः शंसत्यनूचीरग्निं गृहपतिं तस्मादनूची पत्नी गार्हपत्यमास्ते तदाहू राकां पूर्वां शंसेज्जाम्यै वै पूर्वपेय
मिति तन्नादृत्यं देवानामेव पत्नीः पूर्वाः शंसेदेष ह वा एतत्पत्नीषु रेतो दधाति यदग्निर्गार्हपत्योऽग्निनैवा
नु तद्गार्हपत्येन पत्नीषु प्रत्यक्षाद्रेतो दधाति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद तस्मात्समानोद
र्या स्वसान्योदर्यायै जायाया अनुजीविनी जीवति राकां शंसति राका ह वा एतां पुरुषस्य सेवनीं सीव्य
ति यैषा शिश्नेऽधि पुमांसोऽस्य पुत्रा जायन्ते य एवं वेद पावीरवीं शंसति वाग्वै सरस्वती पावीरवी वाच्येव
तद्वाचं दधाति तदाहुर्यामीं पूर्वां शंसेत्। पित्र्याम् इति। यामीमेव पूर्वां शंसेदिमं यम प्रस्तरमा हि सीदेति राज्ञो वै
पूर्वपेयं तस्माद्यामीमेव पूर्वां शंसेन्मातली कव्यैर्यमो अंगिरोभिरिति काव्यानामनूचीं शंसत्यवरेणैव वेदे
वान्काव्याः परेणैव पितॄंस्तस्मात्काव्यानामनूचीं शंसत्युदीरतामवर उत्परास इति पित्र्याः शंसत्युन्मध्य
माः पितरः सोम्यास इति ये चैवावमा ये च परमा ये च मध्यमास्तान्सर्वाननन्तरायं प्रीणात्याहं पितॄन्सुविद
त्रां अवित्सीति द्वितीयां शंसति बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्येत्येतद्वा एषां प्रियं धाम यद्बर्हिषद इति प्रियेणैवै
नांस्तद्धाम्ना समर्धयति प्रियेण धाम्ना समृध्यते य एवं वेदेदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्येति नमस्कारवतीमन्ततः शं
सति तस्मादन्ततः पितृभ्यो नमस्क्रियते तदाहुर्व्याहावं पित्र्याः शंसेत्। अव्याहावा३ इति। व्याहावमेव शंसेदसं
स्थितं वै पितृयज्ञस्य साध्वसंस्थितं वा एष पितृयज्ञं संस्थापयति यो व्याहावं शंसति तस्माद्व्याहावमेव शंसेत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

य

ऐ०ब्रा० र्यं ॥ २७ ॥ स्वादुष्किलायं मधुमां उतायमितीन्द्रस्यैन्द्रीरनुपानीयाः शंसत्येताभिर्वा इन्द्रस्त्रीषवनमन्वपिबत्तद

२१ ॥ नुपानीयानामनुपानीयात्वं माद्यन्तीव वै ताभिर्देवता यदेता होता शंसति तस्मादेता सुमद्गणास्ति गीर्यं ययोरो

जसा स्कभिता रजांसीति वैष्णुवारुणीं शंसति विष्णुर्वै यज्ञस्य दुरिष्टं पाति वरुणः स्विष्टं तयोरुभयोरेव शां

त्यै विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्र वोचमिति वैष्णवीं शंसति यथा वै मत्यमेवं यज्ञस्य विष्णुस्तद्यथा दुष्कृष्टं दुर्मतीकृ

तं सुकृष्टं सुमतीकृतं कुर्वन्नियादेवमेवैतद्यज्ञस्य दुष्टुतं दुःशस्तं सुष्टुतं सुशस्तं कुर्वन्नेति यदेता होता शंसति

तंतुं तन्वन्रजसो भानुमन्विहीति प्राजापत्यां शंसति प्रजा वै तंतुः प्रजामेवास्मा एतत्संतनोति ज्योतिष्मतः

पथो रक्ष धिया कृतानिति देवयाना वै ज्योतिष्मंतः पंथानस्तानेवास्मा एतद्वितनोत्यनुल्बणं वयत जोगु

वामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनमित्येवैनं तन्मनोः प्रजया संतनोति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं

वेद एवा न इंद्रो मघवा विरप्शीत्युत्तमया परिदधातीयं वा इंद्रो मघवा विरप्शी करत्सत्या चर्षणीधृदनर्वेतीयं

वै सत्या चर्षणीधृदनर्वा त्वं राजा जनुषां धेह्यस्मे इतीयं वै राजा जनुषामधि श्रवो माहिनं यज्जरित्र इतीयं वै

माहिनं यजमानो जरिता यजमानायैवैतामाशिषमाशास्ते तदुपसृत्य भूमिं परिदध्यात्तथा स्या

मेव यज्ञं संभरति तस्यामेवैनं तदंततः प्रतिष्ठापयत्यग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिर्ऋक्वभिरित्याग्निमारुतमुक्थं शस्त्वा

21

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्निमारुत्या यजति यथाभागं तद्देवताः प्रीणाति प्रीणाति ॥ सप्तमोध्यायः ॥ ॥ देवा वा असुरैर्युद्धमुपप्रायन्विजया
य तानग्निर्नान्वकामयत तं देवा अब्रुवन्नपि त्वमेह्यस्माकं वै त्वमेकोसीति स नास्तुतोन्वेष्यामीत्यब्रवीत्स्तुत नु मे
न् ति तथेति तं ते समुत्क्रम्योपनिरुध्यास्तुवंस्तौंस्तुतो नु प्रैत्स त्रिश्रेणिर्भूत्वा त्र्यनीकोसुरान्युद्धमुपप्रायद्विजयाय त्रिश्रे
णिरिति छंदांस्येव श्रेणीरकुरुत त्र्यनीक इति सवनान्येवानीकानि तानसंभाव्यं पराभावयंस्ततो वै देवा अभवन्परा
सुरा भवत्यात्मना परास्य द्विषन्भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद सा वा एषा गायत्र्येव यदग्निष्टोमश्चतुर्विंशत्यक्ष
रा वै गायत्री चतुर्विंशतिरग्निष्टोमस्य स्तुतशस्त्राणि तद्यदिदमाहुः सुधायां ह वै वाजी सुहितो दधातीति गायत्री
वै तन्न ह वै गायत्री क्षमा रमत ऊर्ध्वा ह वा एषा यजमानमादाय स्वरेतीत्यग्निष्टोमो वै तन्न ह वा अग्निष्टोमः क्षमा
एव रमत ऊर्ध्वो ह वा एष यजमानमादाय स्वरेति स वा एष संवत्सरो यदग्निष्टोमश्चतुर्विंशत्यर्धमासो वै संवत्स
रश्चतुर्विंशतिरग्निष्टोमस्य स्तुतशस्त्राणि तद्यथा समुद्रं स्रोत्या एवं सर्वे यज्ञक्रतवोपियंति ॥ ३८ ॥ दीक्षणी
येष्टिस्तायते तामेवानु याः काश्चेष्टयस्ताः सर्वा अग्निष्टोममपियंतीडामुपह्वयत इडा वि धा वै पाकयज्ञा इ
डामेवानु ये के च पाकयज्ञास्ते सर्वेग्निष्टोममपियंति सायं प्रातरग्निहोत्रं जुह्वति सायं प्रातर्व्रतं प्रयच्छंति स्वा
हाकारेणाग्निहोत्रं जुह्वति स्वाहाकारेण व्रतं प्रयच्छंति स्वाहाकारमेवान्वग्निहोत्रमग्निष्टोममप्येति पंचद
शा प्रायणीये सामिधेनीरन्वाह पंचदश दर्शपूर्णमासयोः [illegible] मेवानु दर्शपूर्णमासावग्निष्टोममपि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री·त· तः सोमं राजानं क्रीणंत्योषधयो वै सोमो राजौषधिभिस्तं भिषज्यंति यं भिषज्यंति सोममेव राजानं क्रीयमाणमनुया
२२. निकानि च भेषजानि तानि सर्वाण्यग्निष्टोममपियंत्यग्निमातिथ्ये मंथंत्यग्निं चातुर्मास्येष्वातिथ्यमेवानु
चातुर्मास्यान्यग्निष्टोममपियंति पयसा प्रवर्ग्ये चरंति पयसा दाक्षायणयज्ञे प्रवर्ग्यमेवानु दाक्षायणयज्ञो
ग्निष्टोममप्येति पशुरुपवसथे भवति तमेवानु ये के च पशुबंधास्ते सर्वेग्निष्टोममपियंतीळादधो नाम यज्ञ
क्रतुस्तं दध्ना चरंति दध्नादधिघर्मं दधिघर्ममेवान्विळादधोग्निष्टोममप्येति ॥ ४ ॥ इति नु पुरस्ताद्धोपरि
22 ष्टात्संचद्दशोक्थ्यस्य स्तोत्राणि [illegible] पंचदश शस्त्राणि स मासो मासधा संवत्सरो विहितः संवत्सरोग्निर्वैश्वा
नरोग्निरग्निष्टोमः संवत्सरमेवानूक्थ्योग्निष्टोममप्येत्युक्थ्यमपियंतमनु वाजपेयोप्येत्युक्थ्यो हि स भवति
द्वादशरात्रेः पर्यायाः सर्वे पंचदशास्ते द्वौ द्वौ संपद्य त्रिंशदेकविंशं षोडशि साम त्रिवृत्संधिः सा त्रिंशत्स मासस्त्रिं
शन्मासस्य रात्रयो मासधा संवत्सरो विहितः संवत्सरोग्निर्वैश्वानरोग्निरग्निष्टोमः संवत्सरमेवान्वतिरात्रोग्निष्टो
ममप्येत्यतिरात्रमपियंतमन्वप्तोर्यामोप्येत्यत्यतिरात्रो हि स भवत्येतद्वै यच्च पुरस्ताच्चोपरिष्टाद्यज्ञक्रतवस्ते
सर्वेग्निष्टोममपियंति तस्य संस्तुतस्य नवतिशतं स्तोत्रियाः सा या नवतिस्तिस्रस्त्रिवृतोथया नवतिस्तिस्रस्ताय
या दश तासामेका स्तोत्रियोदेति त्रिवृत्परिशिष्यते सोसावेकविंशोध्याहितस्तपति विषुवान्वा एष स्तोमानां दश वा एत
तस्मादर्वाचस्त्रिवृतो दश पराचो मध्य एष एकविंश उभयतोध्याहितस्तपति सासौ स्तोत्रियोदेति सैतस्मिंनप्यूना
स यजमानं स्तूहैवं क्षत्रं सहो बलमश्नुते ह वै देवं ब्रह्म क्षत्रं सहो बलमेतस्य ह सायुज्यं सरूपतां सलोकतामश्नुते य एवं वेद ॥ ६३ ॥ रे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

देवावाअसुरैर्विजिग्यानाऊर्ध्वाःस्वर्गंलोकमायंस्तेऽग्निनादिविस्पृशोर्ध्वउदश्रयन्तसस्वर्गस्यलोकस्यद्वारमवृणोदग्नि
र्वैस्वर्गस्यलोकस्याधिपतिस्तंवसवःप्रथमाआगछंस्तएनमब्रुवंन्नतिनोर्जस्यावकाशंनःकुर्वीतिसनास्तुतोतिस्र
क्ष्यइत्यब्रवीत्स्तुतनुमेतितथेतितंतेत्रिवृतास्तोमेनास्तुवंस्तान्स्तुतोत्याजनततेयथालोकमगछंस्तंरुद्राआगछंस्त
एनमब्रुवंन्नतिनोर्जस्यावकाशंनःकुर्वीतिसनास्तुतोतिस्रक्ष्यइत्यब्रवीत्स्तुतनुमेतितथेतितंतेपंचदशेनस्तोमेना
स्तुवंस्तान्स्तुतोत्याजनततेयथालोकमगछंस्तं[illegible]मादित्याआगछंस्तएनमब्रुवंन्नतिनोर्जस्यावका
शंनःकुर्वीतिसनास्तुतोतिस्रक्ष्यइत्यब्रवीत्स्तुतनुमेतितथेतितंतेसप्तदशेनस्तोमेनास्तुवंस्तान्स्तुतोत्याजनतते
यथालोकमगछंस्तंविश्वेदेवाआगछंस्तएनमब्रुवंन्नतिनोर्जस्यावकाशंनःकुर्वीतिसनास्तुतोतिस्रक्ष्यइत्यब्रवी
त्स्तुतनुमेतितथेतितंतएकविंशेनस्तोमेनास्तुवंस्तान्स्तुतोत्याजनततेयथालोकमगछं[illegible]नेवैकेनवैतंदेवास्तो
मेनास्तुवंस्तांस्तुतोत्याजनततेयथालोकमगछंन्नथैतेनमेषएतैःसर्वैस्तोमैःस्तोतियोयजतेयएवंनमेवंवेदातीतुन
मर्जाताअतिहवाएनमर्जतेस्वर्गंलोकमभियएवंवेद॥४२॥सवाएषोग्निरेवयदग्निष्टोमस्तंयदस्तुवंस्तस्माद
ग्निस्तोमस्तमग्निस्तोमंसंतमग्निष्टोमइत्याचक्षतेपरोक्षेणपरोक्षप्रियाइवहिदेवास्तंयच्चतुष्टयादेवाश्चतुर्भि
स्तोमैरस्तुवंस्तस्माच्चतुस्तोमस्तंचतुस्तोमंसंतंचतुष्टोमइत्याचक्षतेपरोक्षेणपरोक्षप्रियाइवहिदेवाअथयदेनम
र्ध्वंसंतंज्योतिर्भूतमस्तुवंस्तस्माज्ज्योतिस्तोमस्तंज्योतिस्तोमंसंतंज्योतिष्टोमइत्याचक्षतेपरोक्षेणपरोक्षप्रियाइ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ ८ वहि देवाः स वा एषो ऽपूर्वो ऽनपरो यज्ञक्रतुर्यथा रथचक्रमनन्तमेवं यदग्निष्टोमस्तस्य यथैव प्रायणं तथोदयनं तदेषाभि
२३ ॥ यज्ञगाथा गीयते ॥ यदस्य पूर्वमपरं तदस्य यदस्यापरं तदस्य पूर्वं ॥ अहेरिव सर्पणं शाकलस्य न विजानन्ति यतर
त्परस्तादिति यथा ह्येवास्य प्रायणमेवमुदयनमसदिति तदाहुर्यत्त्रिवृत्प्रायणमेकविंशमुदयनं केन ते सम इति
यो वा एकविंशस्त्रिवृद्वै सो ऽथो यदुभौ तृचौ तृचिनाविति ब्रूयात्तेनेति ॥ ४३ ॥ यो वा एष तपति सो ऽग्निष्टोमः स साह्न
23 स्तं सहैवाह्ना संस्थापयेयुः साह्नो वै नामैतेनासंत्वरमाणाश्चरेयुर्यथैव प्रातःसवन एवं माध्यंदिन एवं तृतीयस
वन एवमु ह यजमानो ऽप्रमायुको भवति यद्वा इदं पूर्वयोः सवनयोरसंत्वरमाणाश्चरन्ति तस्माद्धेदं प्राच्यो ग्राम
विष्टा ता बहुलाः अथ यदिदं तृतीयसवने संत्वरमाणाश्चरन्ति तस्मादिदं प्रत्यञ्चि दीर्घारण्यानि भवन्ति तथा ह यजमानः प्र
मायुको भवति तेनासंत्वरमाणाश्चरेयुर्यथैव प्रातःसवन एवं तृतीयसवन एवमु ह यजमानो ऽप्रमायुको भवति स
एतमेव शस्त्रेणानुपर्यावर्तेत यदा वा एष प्रातरुदेत्यथ मन्द्रं तपति तस्मान्मन्द्रया वाचा प्रातःसवने शंसेदथ यदा
भ्येत्यथ बलीयस्तपति तस्माद्बलीयस्या वाचा माध्यंदिने शंसेदथ य[दा]भितरामेत्यथ बलिष्ठतमं तपति तस्माद्ब
लिष्ठतमया वाचा तृतीयसवने शंसेदेवं शंसेद्यदि वाच ईशीत वाग्घि शस्त्रं यया तु वाचोत्तरोत्तरिण्योत्सहेत समा
पनाय तया प्रतिपद्येत तदु सुशस्ततममिव भवति स वा एष न कदाचनास्तमेति नोदेति तं यदस्तमेतीति मन्यन्ते ऽह्न एव त
दन्तमित्वाथात्मानं विपर्यस्यते रात्रीमेवावस्तात्कुरुते ऽहः परस्तादथ यदेनं प्रातरुदेतीति मन्यन्ते रात्रेरेव तदन्तमित्वा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

४२ एवं माध्यंदिने ८

धात्मानं विपर्यस्यते हरे वा वस्त्वा कुरुते रात्रीं परस्तात्स वा एष न कदाचन निम्रोचति न ह वै कदाचन निम्रोचत्ये
तस्य ह सायुज्यं सरूपतां सलोकतामश्नुते य एवं वेद ॥४४॥ चतुर्थोध्यायः ॥ ॥ यज्ञो वै देवेभ्यो न्नाद्यमु
दक्रामत्ते देवा अब्रुवंन्यज्ञो वै नो न्नाद्यमुदक्रमीदन्विमं यज्ञमन्नमन्विच्छामेति ते ब्रुवन्कथमन्विच्छामेति ब्राह्मणे
न च छंदोभिश्चेत्यब्रुवंस्ते ब्राह्मणं छंदोभिरदीक्षयंस्तस्यांतं यज्ञमतन्वतापि पत्नीः समयाजयंस्तस्माद्धाप्येतर्हि
दीक्षणीयायामिष्टावंतमेव यज्ञं तन्वतेपि पत्नीः संयाजयंति तमनुन्यायमन्वन्वायंस्ते प्रायणीयमतन्वत तं प्राय
न णीयेनेदीयो न्वागछंस्ते कर्मभिः समत्वरंत तच्छंय्वंतमकुर्वंस्तस्माद्धाप्येतर्हि प्रायणीयं शंय्वंतमेव भवति तमनु
न्यायमन्ववायंस्त आतिथ्यमतन्वत तमातिथ्येन नेदीयो न्वागछंस्ते कर्मभिः समत्वरंत त इडांतमकुर्वंस्तस्मा
द्धाप्येतर्ह्यातिथ्यमिडांतमेव भवति तमनुन्यायमन्ववायंस्त उपसदोतन्वत तमुपसद्भिर्नेदीयो न्वागछंस्ते क
र्मभिः समत्वरंत ते तिस्रः सामिधेनीरनूच्य तिस्रो देवता अयजंस्तस्माद्धाप्येतर्ह्युपसत्सु तिस्र एव सामिधेनीर
नूच्य तिस्रो देवता यजंति तमनुन्यायमन्ववायंस्त उपवसथमतन्वत तमुपवसथ्येहन्याप्नुवंस्तमाप्त्वा तं यज्ञ
मतन्वतापि पत्नीः समयाजयंस्तस्माद्धाप्येतर्ह्युपवसथ आंतमेव यज्ञं तन्वतेपि पत्नीः संयाजयंति तस्मादेतेषु
पूर्वेषु कर्मसु शनैस्तरां शनैस्तरामिवानुब्रूयादनूत्सारमिव हि ते तमायंस्तस्मादुपवसथे यावत्या वाचा कामयी
त तावत्यानुब्रूयादाप्तो हि स तर्हि भवतीति तमाप्त्वाब्रुवंस्तिष्ठस्व नोन्नाद्यायेति स नेत्यब्रवीत्कथं वस्तिष्ठेयेति ता
नि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री·त: नोक्षत्नैवंतमनुब्रुवन्ब्राह्मणेन चतुर्होत्रोभिमृश्य सगृह्णत्यान्नावायातिष्ठस्वचेतितयेतितस्माद्ब्राह्मणेतर्हिं यत:
२४॥ समुग्भृत्तांदेवेभ्योहव्यंवहतिब्राह्मणेनचतुर्होत्रोभिमृश्य॥४५॥श्रीणिहवैयज्ञेक्रियंतेजग्धंगीर्णंवांतं
तद्धैतदेवजग्धंयदाशंसमानमार्त्विज्यंकारयतउतवामेदद्यादुतवामावृणीतेतितद्धतत्पराङेवयथा
जग्धंनहैवतद्यजमानंभुनक्त्यथहैतदेवगीर्णंयद्बिभ्यदार्त्विज्यंकारयतउतवामानवाधेतोतवामेन
यज्ञवेशसंकुर्यादितितद्धतत्पराङेवयथागीर्णंनहैवतद्यजमानंभुनक्त्यथहैतदेववांतंयदभिश
स्यमानमार्त्विज्यंकारयतेयथाहवाइदंवांतान्मनुष्याबीभत्संतएवंतस्माद्देवास्तत्तत्पराङेवयथावां दु
तंनहैवतद्यजमानंभुनक्तिसएतेषांत्रयाणामाशान्नेयात्तंयद्येतेषांत्रयाणामेकंचिदकामभ्याभ
वेत्तस्यास्तिवामदेव्यस्यस्तोत्रेप्रायश्चित्तिरिदंवाइदंवामदेव्यंयजमानलोकोमृतलोक:स्वर्गोलोकस्तत्त्रि
भिरक्षरैर्न्यूनंतस्यस्तोत्र उपसृत्यत्रेधात्मानंविगृह्णीयात्पुरुषइतिसएतेषुलोकेष्वात्मानंदधात्यस्मिन्य
जमानलोकेस्मिन्नमृतलोकेस्मिन्स्वर्गेलोकेससर्वांदुरिष्टिमत्येत्यपियदिसमृद्धाइवसत्तिनस्युरितिहस्मा
हाथहैतज्जपेदेवेति॥४६॥छंदांसिवैदेवेभ्योहव्यमूढ्वाश्रांतानिजघनार्धेयज्ञस्यतिष्ठंतियथाश्वोवाश्यत राम
रोवोहवांस्तिष्ठेदेवंतेभ्यएतंमैत्रावरुणीपयस्यापुरोळाशमनुदेविकाहवींषिनिर्वपेद्धात्रेपुरोळाशंद्वादशकपालं २६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यो धाता स वषट्कारोऽनुमत्यै चरुं यानुमतिः सा गायत्री राकायै चरुं या राका सा त्रिष्टुप् सिनीवाल्यै चरुं या सि
नीवाली सा जगती कुह्वै चरुं या कुहूः सानुष्टुबेतानि वाव सर्वाणि छंदांसि गायत्रं त्रैष्टुभं जागतमानुष्टुभ
मन्वन्यान्येतानि हि यज्ञे प्रतमामिव क्रियंत एतैर्ह वा अस्य छंदोभिर्यजतः सर्वैश्छंदोभिरिष्टं भवति य एवं वे
द तद्धैयद्दिदमाहुः सुधायां ह वै वाजी सुहितो दधातीति छंदांसि वै तत्सुधायां ह वा एनं छंदांसि दधत्यन
नुध्यायिनं लोकं जयति य एवं वेद तद्धैक आहुर्धातारमेव सर्वासां पुरस्तात्पुरस्तादाज्येन परियजेत्त
दासु सर्वासु मिथुनं दधातीति तदु वा आहुर्जामि वा एतद्यज्ञे क्रियते यत्र समानीभ्य ऋग्भ्यः समाने
न्यजतीति यदि ह वा अपि बह्व्य इव जायाः पतिर्वाव तासां मिथुनं तद्यदासां धातारं पुरस्ताद्यजति तदा
सु सर्वासु मिथुनं दधातीति नु देविकानां ॥४०॥ अथ देवीनां सूर्याय पुरोडाशमेककपालं यः सूर्यः
स धाता स उ एव वषट्कारो दिवे चरुं या द्यौः सानुमतिः सो एव गायत्र्युषसे चरुं योषाः सा राका सो ए
व त्रिष्टुब् गवे चरुं या गौः सा सिनीवाली सो एव जगती पृथिव्यै चरुं या पृथिवी सा कुहूः सो एवानुष्टुबेता
नि वाव सर्वाणि छंदांसि गायत्रं त्रैष्टुभं जागतमानुष्टुभमन्वन्यान्येतानि हि यज्ञे प्रतमामिव क्रियंत ए

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री॰त॰ एतैर्ह वा अस्य छंदोभिर्यजतः सर्वैश्छंदोभिरिष्टं भवति य एवं वेद तद्धैक दिदमाहुः सुधायां ह वै वाजी
२५ सुहितो दधातीति छंदांसि वै तत्सुधायां ह वा एनं छंदांसि दधत्यननुध्यायिनं लोकं जयति य
एवं वेद तद्धैक आहुः सूर्यमेव सर्वासां पुरस्तात्पुरस्ताद्दाज्येन परियजेत्तदासु सर्वासु मिथुनं
दधातीति तदु वा आहुर्जामि वा एतद्यज्ञे क्रियते यत्र समानीभ्यामृग्भ्यां समाने हन्यजतीति
यदि ह वा अपि बह्व्य इव जायाः पतिर्वाव तासां मिथुनं तद्यदासां सूर्यं पुरस्ताद्यजति तदासु
सर्वासु मिथुनं दधातीति ता या इमास्ता अमूर्या अमूस्ता इमा अन्यतराभिर्वाव तं काममाप्नोतीति
एतासु ह्यपसु ता उभयीर्गतश्रियः प्रजातिकामस्य संनिर्वपेन्नेत्वेव बिभिष्यमाणस्य यदेनाभि
ष्यमाणस्य संनिर्वपेदीश्वरो हास्य वित्ते देवा अरंतोर्यद्वा अयमात्मनेलम मंस्तेति ता ह शुचि
वृक्षो गौपालायनो दधद्युम्नस्याभिप्रतारिणस्योभयीर्यसे संनिरुवाप तस्य ह रथगृत्सं गाह
मानं दृष्ट्वोवाचेत्थमहमस्य राजन्यस्य देविकाश्च देवीश्चोभयीर्यज्ञे समममादयं यदस्येत्थं रथ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्धसो गाहल इति चतुःषष्टिं कवचिनः शश्वद्धास्यते पुत्रनप्तार आसुः ॥४८॥ अग्निष्टोमं वै
देवा अश्रयंतोक्थान्यसुरास्ते समावद्वीर्या एवासंन व्यावर्त्तंत तान्भरद्वाज ऋषीणामपश्यदिमे
वा असुरा उक्थेषु श्रितास्तानेषां न कश्चन पश्यतीति सोग्निमुदह्वयदेह्यू षु ब्रवाणि तेग्न इत्थेतरा गिर इ
त्यसुर्या ह वा इतरा गिरः सोग्निरुपोत्तिष्ठन्नब्रवीत्किंस्विदेव मह्यं कृशो दीर्घः पलितो वक्ष्यतीति भरद्वा
जो ह वै कृशो दीर्घः पलित आस सोब्रवीदिमे वा असुरा उक्थेषु श्रितास्तान्वो न कश्चन पश्यतीति
तानग्निरश्वो भूत्वाभ्यत्यद्रवद्यदग्निरश्वो भूत्वाभ्यत्यद्रवत्तत्साकमश्वं सामाभवत्तत्साकमश्वस्य
साकमश्वत्वं तदाहुः साकमश्वेनोक्थानि प्रणयेदप्रणी३ तानि वा वतान्युक्थानि यान्यन्यत्र साक
मश्वादिति प्रमंहिष्ठीयेन प्रणयेदित्याहुः प्रमंहिष्ठीयेन वै देवा असुरानुक्थेभ्यः प्राणुदंत तस्मात्प्रमंहि
ष्ठीयेन प्रणयेत्साकमश्वेन ॥४९॥ ते वा असुरा मैत्रावरुणस्योक्थमश्रयंत सोब्रवीदिंद्रः क
श्चाहं चेमानितो सुरान्नोत्स्यावहा इत्यहं चेत्यब्रवीद्वरुणस्तस्मादैंद्रावरुणं मैत्रावरुणस्तृतीयसवने

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री·रु· शंसतींद्रश्चहितान्वरुणश्चततोनुदेतांतेवैततोपहताअसुराब्राह्मणाछंसिनउक्थमश्रयंततंसोब्रवीदि
२६ द्रःकश्चाहंचेमानितोसुरान्नोत्स्यावहाइत्यहंचेत्यब्रवीद्बृहस्पतिस्तस्मादैंद्राबार्हस्पत्यंब्राह्मणाछंसीतृ
तीयसवनेशंसतींद्रश्चहितान्बृहस्पतिश्चततोनुदेतांतेवैततोपहताअसुराअछावाकस्योक्थम
26 श्रयंततंसोब्रवीदिंद्रःकश्चाहंचेमानितोसुरान्नोत्स्यावहाइत्यहंचेत्यब्रवीद्विष्णुस्तस्मादैंद्रावैष्णवमछा
वाकस्तृतीयसवनेशंसतींद्रश्चहितान्विष्णुश्चततोनुदेतांद्वंद्वमिंद्रेणदेवताःशस्यंतेद्वंद्वंवैमिथुनं
तस्माद्द्वंद्वान्मिथुनंप्रजायतेप्रजात्यैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेदाथहैतेपोत्रीयाश्चनेष्ट्रीयाश्च
चत्वारऋतुयाजाःषडृचःसाविराड्दशिनीतद्विराजियज्ञंप्रतिष्ठापयंतिप्रतिष्ठापयंति॥५॥इतितृ
तीयपंचिकायांपंचमोध्यायः॥ ॥श्रीगुरुचरणकमलेभ्योनमोनमः॥श्रीइष्टदेवतार्पणमस्तु॥ ॥
श्रीकाशीविश्वेश्वरार्पणमस्तु॥श्रीहेरंबप्रसन्नः॥ ॥काशिरामसोमयाजिनलिखितं॥ ॥छ छ छ छ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

27

चतुरक्षराण्येवछंदांस्यासन्त्साजगती चतुरक्षराग्रथमोदपतत्सापतित्वार्धमध्वनोगत्वा
श्राम्यत्सापरास्यत्रीण्यक्षराण्येकाक्षराभूत्वादीक्षांचतपश्चहरंतीपुनरभ्यवापतत्तस्मा
त्तस्यवित्तादीक्षावित्तंतपोयस्यपशवः संतिजागताहिपशवोजगतीहितानाहरदथत्रि
ष्टुबुदपतत्सापतित्वाभूयोर्द्धादध्वनोगत्वाश्राम्यत्सापरास्यैकमक्षरंत्र्यक्षराभूत्वादक्षि
णाहरंतीपुनरभ्यवापतत्तस्मान्मध्यंदिनेदक्षिणानीयंतेत्रिष्टुभोलोकेत्रिष्टुभ्हिता आ
हरत् ॥२५॥ तेदेवा अब्रुवन्गायत्रींत्वंनइमंसोमंराजानमाहरेति सातथेत्यब्रवीत्तांवैमा
सर्वेणस्वस्त्ययनेनानुमंत्रयध्वमितितथेतिसोदपतत्तांदेवाः सर्वेणस्वस्त्ययनेनान्वमं
त्रयंतप्रेतिचेतिचेत्येतद्वैसर्वंस्वस्त्ययनंयत्प्रेतिचेतिचेतितद्योस्यप्रियस्यात्तमेतेनानुमंत्र
येतप्रेतिचेतिचेतिस्वस्त्येवगच्छतिस्वस्तिपुनरागच्छतिसापतित्वासोमपालान्भीषयित्वा
पद्भ्यांचमुखेनचसोमंराजानंसमगृभ्णाद्यानिचेतरेछंदसी अक्षराण्यजहितांतानिचो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ इतिचतुर्थपंचिकायांप्रारंभः ॥ ॐ

श्लो
४५०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰४॥ ॥श्रीगणेशाय नमः॥ ॥हरिः ॐ॥ ॥देवा वै प्रथमेनाह्नेन्द्राय वज्रं समभरंस्तं द्वितीयेना
॥१॥ ह्नासिंचंस्तं तृतीयेनाह्ना प्रायच्छंस्तं चतुर्थेहन्प्राहरत्तस्माच्चतुर्थेहन्षोळशिनं शंसति व
ज्रो वा एष यत्षोळशी तद्यच्चतुर्थेहन्षोळशिनं शंसति वज्रमेव तत्प्रहरति द्विषते भ्रा
तृव्याय वधं योस्य स्तृत्यस्तस्मै स्तर्त्तवै वज्रो वै षोळशी पशव उक्थानि तं परस्तादु
क्थानां पर्यस्य शंसति तं यत्परस्तादुक्थानां पर्यस्य शंसति वज्रेणैव तत्षोळशिना
पशून्परिगच्छति तस्मात्पशवो वज्रेणैव षोळशिना परिगता मनुष्यानभ्युपावर्त्तंते
तस्मादश्वो वा पुरुषो वा गौर्वा हस्ती वा परिगत एव स्वयमात्मनेत एव वाचाभिषिद्ध उ
पावर्त्तते वज्रमेव षोळशिनं पश्यन्वज्रेणैव षोळशिना परिगतो वाग्घि वज्रो वाक्षो ॥१॥
ळशीति तदाहुः किं षोळशिनः षोळशित्वमिति षोळश्यः स्तोत्राणां षोळशः शस्त्राणां षो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ळशाभिरक्षरैरादत्ते षोळशाभिः प्रणौति षोळशापदां निविदं दधाति तत्षोळशिनः
षोळशित्वं द्वे वा अक्षरे अतिरिच्येते षोळशिनोऽनुष्टुभमभिसंपन्नस्य वाचो वाव तौ
स्तनौ सत्यानृते वाव ते अवत्येनं सत्यं नैनमनृतं हिनस्ति य एवं वेद ॥१॥ गौरिवीतं
षोळशिसाम कुर्वीत तेजस्कामो ब्रह्मवर्चसकामस्तेजो वै ब्रह्मवर्चसं गौरिवीतं तेज
स्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एवं विद्वान्गौरिवीतं षोळशिसाम कुरुते नानदं षोळशिसा
म कर्त्तव्यमित्याहुरिंद्रो वै वृत्राय वज्रमुदयछत्तमस्मै प्राहरत्तमभ्यहनत्सोभिहतो
व्यनदद्यद्व्यनदत्तन्नानदं सामाभवत्तन्नानदस्य नानदत्वमभ्रातृव्यं वा एतद्भ्रातृव्य
हा साम यन्नानदमभ्रातृव्यो भ्रातृव्यहा भवति य एवं विद्वान्नानदं षोळशिसाम कु
रुते तद्यदि नानदं कुर्युर्विहृतः षोळशी शंस्तव्यो विहृतासु हितासु स्तुवते यदि गौरि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ ५॥ वीतं विहृतः षोळशी शंस्तव्यो विहृता सुहिता सुस्तवते ॥२॥ अथातश्छंदांस्येव व्यति
॥२॥ षजेत्यात्वाव हंतु हरय उपो षु शृणुही गिर इति गायत्रीश्च पंक्तीश्च व्यतिषजति गाय
त्रो वै पुरुषः पाङ्क्ताः पशवः पुरुषमेव तत्पशुभिर्व्यतिषजति पशुषु प्रतिष्ठापयति यदु
गायत्री च पंक्तिश्चेते द्वे अनुष्टुभौ तेनो वाचो रूपादनुष्टुभो रूपाद्वज्ररूपान्नेति यदिं
2 द्र पृतनाज्ये यं ते अस्तु हर्यत इत्युष्णिहश्च बृहतीश्च व्यतिषजत्युष्णिहा वै पुरुषो बा
र्हताः पशवः पुरुषमेव तत्पशुभिर्व्यतिषजति पशुषु प्रतिष्ठापयति यदुष्णिक्कुब्बृ
हती चेते द्वे अनुष्टुभौ तेनो वाचो रूपादनुष्टुभो रूपाद्वज्ररूपान्नैत्या धूर्ष्वस्मै ब्रह्मन्वी
र ब्रह्मकृतिं जुषाण इति द्विपदां च त्रिष्टुभं च व्यतिषजति द्विपाद्वै पुरुषो वीर्यं त्रिष्टुप्पुरु
षमेव तद्वीर्येण व्यतिषजति वीर्ये प्रतिष्ठापयति तस्मात्पुरुषो वीर्ये प्रतिष्ठितः सर्वेषां ॥२५॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पशूनां वीर्यं वत्तमो यदु द्विपदाश्चत्वारिंशत्त्र्यक्षरा त्रिष्टुप्चेति द्वे अनुष्टुभौ तेनो वाचो रूपाद
नुष्टुभो रूपाद्वज्ररूपान्नैत्येष ब्रह्मा प्रते महे विदथे शंसिषं हरी इति द्विपदाश्च जगतीश्च
व्यतिषजति द्विपाद्वै पुरुषो जागताः पशवः पुरुषमेव तत्पशुभिर्व्यतिषजति पशु
षु प्रतिष्ठापयति तस्मात्पुरुषः पशुषु प्रतिष्ठितोत्ति चैनानधि च तिष्ठति वशे चास्य
यदु द्विपदाश्च षोळश त्र्यक्षरा जगती चेति द्वे अनुष्टुभौ ते नो वाचो रूपादनुष्टुभो रूपाद्वज्र
रूपान्नैति त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं ॥ प्रोष्वस्मै पुरोरथमित्यतिछंदसः शंसति छंदसां
वै यो रसोत्यक्षरत्सोतिछंदसमभ्यत्यक्षरत्तदतिछंदसोतिछंदस्त्वं सर्वेभ्यो वा एष छंदो
भ्यः सन्निर्मितो यत्षोळशी तद्यदतिछंदसः शंसति सर्वेभ्य एवैनं तच्छंदोभ्यः सन्निर्मि
मीते सर्वेभ्यः छंदोभ्यः सन्निर्मितेन षोळशिना राध्नोति य एवं वेद ॥३॥ महानाम्नीनामु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ ८॥ पसर्गानुपसृजन्त्ययं वै लोकः प्रथमा महानाम्न्यंतरिक्षलोको द्वितीयासौ लोकस्तृती
॥२॥ यासर्वेभ्यो वा एष लोकेभ्यः सन्निर्मितो यत्षोळशी तद्यन्महानाम्नीनामुपसर्गानुपसृ
जति सर्वेभ्य एवैनं तल्लोकेभ्यः सन्निर्मिमीते सर्वेभ्यो लोकेभ्यः सन्निर्मितेन षोळशि
नाराध्नोति य एवं वेद प्रप्र वस्त्रिष्टुभमिषमर्चत प्रार्चत॥ यो व्यतीरफाणयदिति प्र
ज्ञाता अनुष्टुभः शंसति तद्यथेह चैवेह चापथेन चरित्वा पंथानं पर्यवेयात्तादृक्तद्यत्प्र
ज्ञाता अनुष्टुभः शंसति स यो व्याप्तो गतश्रीरिव मन्येतापि हृतं षोळशिनं शंसयेन्ने
च्छंदसां कृच्छ्रादवपद्या इत्यथ यः पाप्मानमपजिघांसुः स्याद्विहृतं षोळशिनं शंसयेद्व्य
तिषक्त इव वै पुरुषः पाप्मना व्यतिषक्तमेवास्मै तत्पाप्मानं शमलमपहंत्यप पाप्मानं
हते य एवं वेदोप ब्रध्नस्य विष्टपमित्युत्तमया परिदधाति स्वर्गो वै लोको ब्रध्नस्य विष्टपं स्व ॥३॥

3

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सर्वेभ्योवाएषसवनेभ्यःसन्निर्मितोयत्षोळशीतद्यदपाःपूर्वेषांहरिवःसुतानामितियजति॥२१

र्गमेवतंलोकंयजमानंगमयत्यपाःपूर्वेषांहरिवःसुतानामितियजतिपातवैहूप्रातः
सवनंप्रातःसवनादेवैनंतत्संनिर्मिमीतेथोइदंसवनंकेवलंतइतिमाध्यंदिनंवैसव
नंकेवलंमाध्यंदिनादेवैनंतत्सवनात्संनिर्मिमीतेममद्धिसोमंमधुमंतमिंद्रेतिमद्व
द्वैतृतीयसवनंतृतीयसवनादेवैनंतत्संनिर्मिमीतेसत्राव्रृषन्जठरआवृषस्वेतिवृ
षण्वद्वैषोळशिनोरूपंसर्वेभ्योवाएषसवनेभ्यःसंनिर्मितोयत्षोळशीतद्यदपाः
पूर्वेषांहरिवःसुतानामितियजतिसर्वेभ्यएवैनंतत्सवनेभ्यःसंनिर्मिमीतेसर्वेभ्यः
सवनेभ्यःसंनिर्मितेनषोळशिनाराध्नोतियएवंवेदमहानाम्नीनांपंचाक्षरानुपस
र्गानुपसृजत्येकादशाक्षरेषुपादेषुसर्वेभ्योवाएषछंदोभ्यःसंनिर्मितोयत्षोळशी
तद्यन्महानाम्नीनांपंचाक्षरानुपसर्गानुपसृजत्येकादशाक्षरेषुपादेषुसर्वेभ्यएवै

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ ४॥ नेत छंदोभ्यः संनिर्मिमीते सर्वेभ्यश्छंदोभ्यः संनिर्मिते नखो ऌग्निमारा भोतियएवंवेद॥
॥५॥ ॥५॥ अहर्वै देवा अश्रयंत रात्रीमसुरास्ते समावद्वीर्या एवासंन व्यावर्त्तंत सोब्रवीदिंद्रः क
श्चाहं चेमानितो सुरान्रात्रीमन्ववेष्याव इति स देवेषु न प्रत्यविंददबिभयू रात्रेस्तमसोमृ
त्योस्तस्माद्धाप्येतर्हि नक्तं यावन्मात्रमिवैवापक्रम्य बिभेति तमइव हि रात्रिर्मृत्युरिव॥
तं वै छंदांस्येवान्ववायंस्तं यछंदांस्येवान्ववायंस्तस्मादिंद्रश्चैव छंदांसि च रात्रीं वहंति
न निविच्छस्यते न पुरोरुङ् धाय्या नान्या देवतेंद्रश्च ह्येव छंदांसि च रात्रीं वहंति ता
५३ न्वै पर्यायैरेव पर्यायमनुदंत यत्पर्यायैः पर्यायमनुदंत तत्पर्यायाणां पर्यायत्वं तान्वै
प्रथमेनैव पर्यायेण पूर्वरात्रान्नुदंत मध्यमेन मध्यरात्रादुत्तमेनापररात्रादपिशर्व
र्या अनुस्मसीत्यब्रुवन्नपिशर्वराणि खलु वा एतानि छंदांसीति ह स्मा हैतानि हींद्रं रात्रे ॥५॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तमसो मह्यत्योर्दिभ्युत मस्यपारयंस्तदपिशर्वराणामपिशर्वरीत्वं ॥ ५ ॥ पांतमावो अंधस इ
त्यंधस्वत्यानुष्टुभा रात्री प्रतिपद्यते आनुष्टुभी वै रात्रिरेतद्रात्रि रूपमंधस्वत्यः पीतवत्यो।
मद्वत्यस्त्रिष्टुभो याज्या भवंत्यभिरूपा यद्यज्ञेभिरूपं तत्समृद्धं प्रथमेन पर्यायेण स्तु
वते प्रथमान्येव पदानि पुनराददते यदेवैषामश्वा गाव आसंस्तदेवैषांतेनाददते
मध्यमेन पर्यायेण स्तुवते मध्यमान्येव पदानि पुनराददते यदेवैषामनोरथा आसं
स्तदेवैषांतेनाददते उत्तमेन पर्यायेण स्तुवते उत्तमान्येव पदानि पुनराददते यदेवैषांवा
सो हिरण्यं मणिरध्यात्ममासीत्तदेवैषांतेनाददते आद्विषतो वसुदत्ते निरेनमेभ्यः सर्वेभ्यो
लोकेभ्यो नुदते य एवं वेद पवमानवदहरित्याहुर्न रात्रिः पवमानवती कथमुभे पवमा
नवती भवतः केन ते समावद्भाजौ भवत इति यदेवेंद्राय मद्वने सुतमिदं वसो सुतमंध

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ ४॥ इदं ह्यन्वोजसा सुतमिति स्तुवंति च शंसंति च तेन रात्रिः पवमानवती तेनोभे पवमा
॥५॥ नवती भवतस्तेन ते समावद्भाजौ भवतः पंचदशस्तोत्रमहरित्याहुर्न रात्रिः पंचदश
स्तोत्रा कथमुभे पंचदशस्तोत्रे भवतः केन ते समावद्भाजौ भवत इति द्वादशस्तोत्रा
ण्यपिशर्वराणि तिसृभिर्देवताभिः संधिना राथंतरेण स्तुवते तेन रात्रिः पंचदश
स्तोत्रा तेनोभे पंचदशस्तोत्रे भवतस्तेन ते समावद्भाजौ भवतः परिमितं स्तुवंत्यप
रिमितमनुशंसति परिमितं वै भूतमपरिमितं भव्यमपरिमितस्यावरुध्या इत्यति
शंसति स्तोत्रमति वै प्रजात्मानमति पशवस्तद्यत्स्तोत्रमतिशंसति यदेवास्यात्या
त्मानं तदेवास्यैतेनावरुंधे वरुंधे ॥५॥ इत्यैतरेयब्राह्मणे चतुर्थपंचिकायां प्रथमोध्या ॥५॥
यः॥ ॥ॐ॥ प्रजापतिर्वै सोमाय राज्ञे दुहितरं प्रायच्छत्सूर्यां सावित्रीं तस्यै सर्वे देवा वरा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आगच्छंस्तस्याएतत्सहस्रंवहतुमन्वाकरोद्यदेतदाग्निवनमित्याचक्षतेनाग्निवनंहैवतत
द्यदर्वाक्सहस्रंतस्मात्तत्सहस्रंवैवग्नांसेद्भूयोवाप्राज्ञस्य घृतंग्नांसेद्यथाहवाइदमनोवा
रथोवाक्तोवर्त्ततएवंहैवाक्तोवर्त्ततेयश्चाकुत्रिरिवोस्यतिघ्यन्नाद्धसीत्ततस्मिन्देवानसम
जानतंममेदममस्तुममेदमस्त्वितितेसंजानानाअब्रुवन्नाजिमस्यायामहैसयोनउज्जे
ष्यतितस्येदंभविष्यतीतितेग्नेरेवाधिगृहपतेरादित्यंकाष्ठामकुर्वंस्ततस्मादाग्नेयीप्र
तिपद्भवत्याश्विनस्याग्निर्होतागृहपतिःसराजेतितद्धैकआहुरग्निमन्येपितरमग्नि
मापिमित्येतयाप्रतिपद्येतदिविश्रुक्ंयजतंसूर्यस्येतिप्रथमयैववक्रचाकाष्ठामाप्नोतीति
तत्तन्नादृत्यंयएनंतत्रब्रूयादग्निमग्निमितिवैप्रत्यपादिग्निमापत्स्यतीतितथाश्वत्तथास्या
त्तस्मादग्निर्होतागृहपतिःसराजेत्येतयैवप्रतिपद्येतगृहपतिवत्तीप्रजातिमतीन्नांता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा०४॥ सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति य एवं वेद ॥७॥ तासां वै देवतानामाजिं धावन्तीनामभि
॥६॥ सृष्टानामग्निर्मुखं प्रथमः प्रत्यपद्यत तमश्विनावन्वागच्छतां तमब्रूतामपोदिह्यावां वाद्
दं जेष्याव इति स तथेत्यब्रवीत्तस्य वै ममेहाप्यस्त्विति तथेति तस्मा अप्यत्राकुरुतां तस्मा
दाग्नेयमाश्विने शस्यते ता उषसमन्वागच्छतां तामब्रूतामपोदिह्यावां वाद् दं जेष्या
व इति स तथेत्यब्रवीत्तस्यै वै ममेहाप्यस्त्विति तथेति तस्या अप्यत्राकुरुतां तस्मादुषस्य
माश्विने शस्यते ता विंद्रमन्वागच्छतां तमब्रूतामावां वाद् दं मघवञ्जेष्याव इति न हैतं
दधृषतुरपोदिहीति वक्तुं स तथेत्यब्रवीत्तस्य वै ममेहाप्यस्त्विति तथेति तस्मा अप्यत्राकु
रुतां तस्मादैंद्रमाश्विने शस्यते तदश्विनावुदजयतामश्विनावाश्नुवातां यदश्विना ॥६॥
उदजयतामश्विनावाश्नुवातां तस्मादेतदाश्विनमित्याचक्षते ॥५॥ श्नुते यद्यत्कामयते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

य एवं वेद तद्दाहुर्यच्छस्यत आग्नेयं शस्यत उषस्यं शस्यत ऐंद्रमथ कस्मादेत्तदा
श्विनमित्याचक्षत इत्यश्विनौ हि तदुदजयतामश्विनावाश्नुवातां यदश्विना उदज
यतामश्विनावाश्नुवातां तस्मादेतदाश्विनमित्याचक्षते श्नुते यद्यत्कामयते य एवं वे
द ॥ अश्वतरीरथेनाग्निराजिमधावत्तासां प्राजमानो योनिमकूलयत्तस्मात्ता न वि म४
जायंते गोभिररुणैरुषा आजिमधावत्तस्मादुषस्यागतायामरुणमिवैव प्रभात्यु
षसो रूपमश्वरथेनेंद्र आजिमधावत्तस्मात्स उच्चैर्घोष उपब्दिमान्क्षत्रस्य रूपमैंद्रो
हि स गर्दभरथेनाश्विना उदजयतामश्विनावाश्नुवातां यदश्विना उदजयतामश्वि
नावाश्नुवातां तस्मात्स सृतजवो दुग्धदोहः सर्वेषामेतर्हि वाहनानामनाशिष्ठो रेत
सस्त्वस्य वीर्यं नाहरतां तस्मात्स द्विरेता वाजी तदाहुः स प्रसौर्याणि कंदांसिन्नां सेद्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा-४॥
॥७॥
7

थैवाग्नेयं यथोपस्थं यथाश्विनं सप्त वै देवलोकाः सर्वेषु देवलोकेषु राध्नोतीति तत्त
न्नादृत्यं त्रीण्येव शंसेत्त्रयो वा इमे त्रिवृतो लोका एषामेव लोकानामभिजित्यै तदाहुरु
दुत्यं जातवेदसमिति सौर्याणि प्रतिपद्येतेति तत्तन्नादृत्यं यथैव गत्वा काष्ठाम्पराध्नु
यात्तादृक्तत्सूर्यो नो दिवस्पातिस्यैतेनैव प्रतिपद्येत यथैव गत्वा काष्ठामभिपद्येत तता
दृक्तदुदुत्यं जातवेदसमिति हित्वा यं त्रीं सति चित्रं देवानामुदगादनीकमिति त्रैष्टु
भं मसेवा वचित्रं देवानामुदेति तस्मादेतच्छंसति नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षस इ
ति जागतं तद्धान्वीः पदमात्रिष्टुभमेवैतेनाशास्ते आत्मने च यजमानाय च ॥१॥ तदा
हुः सूर्यो नातिशस्यो बृहती नातिशस्या यत्सूर्यमतिशंसेद्ब्रह्मवर्चसमतिपद्येत यद् ॥७॥
बृहतीमतिशंसेत्प्राणानतिपद्येतेतीन्द्र क्रतुं न आ भर इत्यैन्द्रं प्रगाथं शंसति त्रिक्षा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णो अग्निमनु रुदूतयाम निजीवाज्योतिरग्नीमहीयसो वाव ज्योतिस्तेन सूर्यं नातिशं
सति यदु बार्हतः प्रगाथस्तेन बृहतीं नातिशंसत्यभि त्वा शूर नोनुम इति राथंतरीयो
निशंसति राथंतरेण वै संधिनाग्निनायस्कुर्वते तद्यद्राथंतरीयो निशंसति रथंतरस्यै
न वस योनित्वाय यन्नोम स्य जगतः स्वर्दृशमित्यसौ वाव स्वर्दृक्तेन सूर्यं नातिशंसति यदु बा
र्हतः प्रगाथस्तेन बृहतीं नातिशंसति बह्वः सूरचक्षस इति मैत्रावरुणं प्रगाथं शं
सत्यह वै मित्रो रात्रिर्वरुण उभे वा एषो होरात्रे आरभते योतिरात्रमुपैति तद्यन्मैत्रा
वरुणं प्रगाथं शंसत्यहोरात्रयोरेवैनं तत्प्रतिष्ठापयति सूरचक्षस इति तेन सूर्यं ना
तिशंसति यदु बार्हतः प्रगाथस्तेन बृहतीं नातिशंसति मही द्यौः पृथिवी च नस्ते हि
द्यावापृथिवी विश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयं शंसति द्यावापृथिवी वै प्रतिष्ठे इयमेवह

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तायानिर्ऋत्याः पाशिन्या अधराचः पाशानपास्यन्नेघदेतां द्विपदां होता शंसति ×६

॥ब्रा०४॥ प्रतिष्ठा सावमुत्र तद्य द्यावापृथिवीये शंसति प्रतिष्ठयोरेवैनं तत्प्रतिष्ठापयति देवो दे
॥८॥ वी धर्मणा सूर्यः शुचिरिति तेन सूर्यं नातिशंसति यदु गायत्री च जगती च ते द्वे बृहत्यौ
तेन बृहतीं नातिशंसति विश्वस्य देवी मृचयस्य जन्मनो न या रोषाति न ग्रभदिति द्वि
पदां शंसति चितं धमुक्थ्यमिति ह स्म वा एतदाचक्षते य देतदाग्निवनं निर्ऋतिर्ह स्म
पाग्नीन्युपास्ते य देवहोता परिधास्यंस्य थ पाशानुन्मोक्ष्यामीति ततो वा एतां बृ
ह स्मति द्विपदामपश्यन्न या रोषाति न ग्रभदिति निर्ऋत्या एव तत्पाशिन्या अ
धराचः पाशानपास्यति स्वस्त्येव होतोन्मुच्यते सर्वायुः सर्वायुत्वाय सर्वमायुरेति
य एवं वेदं मृचयस्य जन्मन दूस सौ वावमवैती वतिन सूर्यं नातिशंसति यदु द्विप ॥८॥
दा पुरुषच्छंदसं सा सर्वाणि छंदांस्यभ्याप्ताति न बृहतीं नातिशंसति ॥१०॥ ब्राह्मणस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यया परिदधाति ब्रह्म वै बृहस्पतिर्ब्रह्मण्येवैनं तदंततः प्रतिष्ठापयत्येवापित्रे विश्व
देवाय वृष्णइत्येतया परिदध्यात्प्रजाकामः पशुकामो बृहस्पते सुप्रजावीरवंतइ
ति प्रजया वै सुप्रजा वीरवान्वयं स्याम पतयो रयीणामिति प्रजावान्पशुमान्रयिमा
न्वीरवान्भवति यत्रैवं विद्वानेतया परिदधाति बृहस्पते अति यदर्यो अर्हादित्येतया
परिदध्यात्तेजस्कामो ब्रह्मवर्चसकामोऽतीववान्यान्ब्रह्मवर्चसमर्हतीति द्युमदिति
द्युमदिव वै ब्रह्मवर्चसं विभातीति वीव वै ब्रह्मवर्चसं भाति यद्दीदयच्छवसऋतप्रजा
तेति दीदायेव वै ब्रह्मवर्चसं तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रमिति चित्रमिव वै ब्रह्मवर्चसं
ब्रह्मवर्चसी ब्रह्मयशसी भवति यत्रैवं विद्वानेतया परिदधाति तस्मादेवं विद्वानेत
येव परिदध्याद्ब्राह्मणस्पत्या ते न सूर्यं नातिशंसन्तीति यदु त्रिष्टुभं त्रिः शंसन्ति सा सर्वा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णिछंदांस्यभ्याप्तातेनबृहतीनातिशंसतिगायत्र्याचत्रिष्टुभाचवषट्कुर्याद्ब्रह्मवैगा
यत्रीवीर्यंत्रिष्टुब्ब्रह्मणेवतद्वीर्यंसंदधातिब्रह्मवर्चसीब्रह्मयशसीवीर्यवान्भवतिय
त्रैवंविद्वान्गायत्र्याचात्रिष्टुभाचवषट्करोत्यश्विनावायुनायुवंसुदक्षोभापिबतम
श्विनेतिगायत्र्याचविराजाचवषट्कुर्याद्ब्रह्मवैगायत्र्यन्नंविराड्ब्रह्मणेवतदन्नाद्यं
संदधातिब्रह्मवर्चसीब्रह्मयशसीभवतिब्रह्मणाद्यमन्नमत्तियत्रैवंविद्वान्गायत्र्या
चविराजाचवषट्करोतितस्मादेवंविद्वान्गायत्र्याचैवविराजाचवषट्कुर्यात्प्र
वामंधांसिमद्यान्यस्थुरुभापिबतमश्विनेत्येताभ्यां॥१॥चतुर्विंशमेतदहरुपयंत्या
रंभणीयमेतेनवैसंवत्सरमारभंतएतेनस्तोमांश्छंदांसिचैतेनसर्वादेवताअना
रब्धंवैतच्छंदोनारब्धासादेवतायदेतस्मिन्नहनिनारभंतेतदारंभणीयस्यारंभणी ॥१॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भत्वं चतुर्विंशस्तोमो भवति तच्चतुर्विंशस्य चतुर्विंशत्वं चतुर्विंशतिर्वा अर्धमासा अ
र्धमासश एव तत्संवत्सरमारभंते उक्थ्यो भवति पशवो वा उक्थानि पशूनामवरुध्यै
तस्य पंचदशाः स्तोत्राणि भवंति पंचदशाशस्त्राणि समा सो मासश एव तत्संवत्सर
मारभंते तस्य षष्टिश्च त्रीणि च शतानि स्तोत्रियास्तावंति संवत्सरस्याहान्यहःश एव
तत्संवत्सरमारभंतेग्निष्टोम एतदहस्यादित्याहुरग्निष्टोमो वै संवत्सरो न वा एत
दन्योग्निष्टोमादहर्दाधार न विव्याचेति स यद्यग्निष्टोमः स्यादष्टाचत्वारिंशाः स्त्रयः प
वमानाः स्युश्चतुर्विंशानीतराणि स्तोत्राणि तदु षष्टिश्चैव त्रीणि च शतानि स्तोत्रियास्ता
वंति संवत्सरस्याहान्यहःश एव तत्संवत्सरमारभंत उक्थ्यस्त्वेव स्यात्पशुसमृद्धो य
ज्ञः पशुसमृद्धं सत्रं सर्वाणि चतुर्विंशानि स्तोत्राणि प्रत्यक्षाद्ध्येतदहश्चतुर्विंशं तस्मा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दुक्थ्य एवस्यात् ॥१४॥ बृहद्रथंतरे सामनी भवत एते वै यज्ञस्य नावौ संपारिण्यौ यद्बृहद्र
थंतरे ताभ्यामेवैतत्संवत्सरं तरंति पादौ वै बृहद्रथंतरे शिर एतदहः पादाभ्यामेवैतच्छ्रि
यं शिरोभ्यायंति पक्षौ वै बृहद्रथंतरे शिर एतदहः पक्षाभ्यामेवैतच्छ्रियं शिरोभ्यायुव
तेति उभे न समवसृज्येय उभे समवसृजेयुर्यथैव छिन्नानौर्बंधनात्तीरं तीरमृच्छंती
प्लवेतैवमेवते सत्रिणस्तीरं तीरमृच्छंतः प्लवेरन्य उभे समवसृजेयुस्तद्यदि रथंतरमव
सृजेयुर्बृहते वोभे अनवसृष्टे अथ यदि बृहदवसृजेयू रथंतरेणैवोभे अनवसृष्टे यद्वै
रथंतरं तद्बृहद्रूपं यद्बृहत्तद्वैराजं यद्रथंतरं तच्छाक्वरं यद्बृहत्तद्रैवतमेवमेते उभे अ
नवसृष्टे भवतो येवा एवं विद्वांस एतदहरुपयंत्याप्ता वै तेहःभ्रः संवत्सरमाप्ताऽर्द्ध
मासा आप्ता मासा आप्ता स्तोमाश्छंदांसि चाप्ताः सर्वा देवतास्तप एव तप्यमानाः ॥१०॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सोमपीथंभक्षयंतःसंवत्सरमभिषुण्वंतआसतेयेवाअतऊर्ध्वंसंवत्सरमुपयंतिगु
रुंवैतेभारमभिनिदधतेसंवैगुरुःभारःशृणात्यथयएनंपरस्तात्कर्मभिराप्त्वावस्ता
दुपैतिसवैस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुते॥१३॥यद्वैचतुर्विंशंतन्महाव्रतंबृहद्दिवेनात्रहो
तारेतःसिंचतितद्दोमहाव्रतीयेनाह्नाप्रजनयतिसंवत्सरेसंवत्सरेवैरेतःसिक्तंजा
यतेतस्मात्समानंबृहद्दिवोनिष्केवल्यंभवत्येषहवाएनंपरस्तात्कर्मभिराप्त्वाव
९ स्तादुपैतियएवंविद्वानेतदहरुपैतिस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयएवंवेदयोवैसं
वत्सरस्यावारंचपारंचवेदसवैस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेतिरात्रोवाअस्यप्राय
णीयोवारमुदयनीयःपारंस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुतेयएवंवेदयोवैसंवत्सर
स्यावरोधनंचोद्रोधनंचवेदसवैस्वस्तिसंवत्सस्यपारमश्नुतेतिरात्रोवाअस्यप्राय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा०४॥ णीयो वरो धनमुदयनीय उद्रोधनं स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद यो वै संव
॥२१॥ त्सरस्य प्राणोदानौ वेद स वै स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुतेतिरात्रो वा अस्य प्रायणीयः
प्राणो उदान उदयनीयः स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद य एवं वेद ॥१४॥ इति
द्वितीयोध्यायः॥ ॥ॐ॥ ज्योतिर्गौरायुरिति स्तोमेभिर्यंत्ययं वै लोको ज्योतिरंतरिक्षं
गौरसौ लोक आयुः स एवैष उत्तरस्त्र्यहो ज्योतिर्गौरायुरिति त्रीण्यहानि गौरायुर्ज्यो
तिरिति त्रीण्ययं वै लोको ज्योतिरसौ लोको ज्योतिस्त एते ज्योतिषी उभयतः सन्लोकेते
तेनैतेनोभयतोज्योतिषा षळहेन यंति तद्यदेतेनोभयतोज्योतिषा षळहेन यंत्यनया
ति रेव तल्लोकयोरुभयतः प्रतिष्ठितो यंत्यस्मिंश्च लोकेमुष्मिंश्चोभयोः परियद्वा एतद्देव
चक्रं यदभिप्लवः षळहस्तस्य यावभितोग्निष्टोमौ तौ प्रधी ये चत्वारो मध्य उक्थ्यास्त ॥११॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न्नभ्यं गच्छति वै वर्त्तमाने न यत्र कामपते तत्स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद
यो वै तद्वैदस्य प्रथमः षळहः स वै स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते यस्तद्वैदस्य द्वितीयो
यस्तद्वैदयस्तृतीयो यस्तद्वैदयश्चतुर्थो यस्तद्वैदयस्पंचमः ॥१५॥ प्रथमं षळहमुप
यंति षळहानि भवंति षड्वा ऋतवः ऋतुश एव तत्संवत्सरमाप्नुवंत्यृतुशः संवत्सरे प्र
तितिष्ठंतो यंति द्वितीयं षळहमुपयंति द्वादशाहानि भवंति द्वादश वै मासा मासश
एव तत्संवत्सरमाप्नुवंति मासशः संवत्सरे प्रतितिष्ठंतो यंति तृतीयं षळहमुपयं
त्यष्टादशाहानि भवंति तानि द्वैधानि नवान्यानि नवान्यानि नव वै प्राणा नव स्वर्गा लो
काः प्राणांश्चैव तत्स्वर्गांश्च लोकानाप्नुवंति प्राणेषु चैव तत्स्वर्गेषु च लोकेषु प्रतिति
ष्ठंतो यंति चतुर्थं षळहमुपयंति चतुर्विंशत्यहानि भवंति चतुर्विंशतिर्वा अर्ध

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰५॥
॥१२॥
12

मासोअर्धमासशएवंतत्संवत्सरमाप्नुवंत्यर्धमासशः संवत्सरेप्रतितिष्ठंतोयं
तिपंचमंषळहमुपयंतित्रिंशदहानिभवंतित्रिंशदक्षरावैविराड्विराळन्नाद्यंवि
राजमेवतन्मासिमास्यभिसंपादयंतोयंत्यन्नाद्यकामाःखलुवैसत्रमासततद्वि
द्विराजंमासिमास्यभिसंपादयंतोयंत्यन्नाद्यमेवतन्मासिमास्यवरुंधानायं
त्यस्मैचलोकायामुष्मैचोभाभ्यां॥१६॥गवामयनेनयंतिगावोवाआदित्याआ
दित्यानामेवतदयनेनयंतिगावोवैसत्रमासतशफांछृंगाणिसिषासंत्य
स्तासांदशमेमासिशफाःशृंगाण्यजायंततताअब्रुवन्यस्मैकामायादीक्षामह्या
पामतमुत्तिष्ठामेतितायाउदतिष्ठंस्ताएताःशृंगिण्योथयाःसमापयिष्यामः ॥१२॥
संवत्सरमित्यासततासामश्रद्धयाशृंगाणिप्रावर्तंततताएतास्तूपराऊर्जंत्व

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सुन्वंस्तस्मादुत्ताःसर्वान्नृतून्त्राह्नोत्तरमुत्तिष्ठंस्सूर्जेह्य सुन्वन्त्सर्वस्य वै गावः प्रेमाणं सर्वस्य
चारुतां गताः सर्वस्य प्रेमाणं सर्वस्य चारुतां गच्छति य एवं वेदादित्याश्च ह वा अंगिरसश्च
स्वर्गे लोके स्पर्द्धंत वयं पूर्व एष्यामो वयमितीति ते हादित्याः पूर्वे स्वर्गं लोकं जग्मुः पश्चेवांगि
रसः षष्ठ्यां वा वर्षेषु यथा वा प्रायणीयोतिरात्रश्चतुर्विंश उक्थ्यः सर्वेभिप्लवाः षळहा आ
क्ष्यंत्यन्यान्यहानि तदादित्यानामयनं प्रायणीयोतिरात्रश्चतुर्विंश उक्थ्यः सर्वे पृष्ठ्याः
षळहा आक्ष्यंत्यन्यान्यहानि तदंगिरसामयनं स्या पथा स्रुतिरंजसायन्येवमभिप्लवः
षळहः स्वर्गस्य लोकस्याथ यथा महापथः पर्याण एवं पृष्ठ्यः षळहः स्वर्गस्य लोकस्य
तद्यदुभाभ्यां यंत्युभाभ्यां वै यन्न रिष्यत्युभयोः कामयो रूपाप्त्यै यश्चाभिप्लव षळहे
यश्च पृष्ठ्ये ॥ १७ ॥ एकविंशमेतदहरुपयंति विषुवंतं मध्ये संवत्सरस्यैतेन वै देवा ए

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰५॥ कविंशोनादित्यंस्वर्गायलोकायोदयछन्त्सएष[illegible]तएकविंशस्तस्यदशावस्तादहानि
॥१३॥ दिवाकीर्त्यस्यभवंतिदशपरस्तान्मध्यएषएकविंशउभयतोविराजिप्रतिष्ठितउभ
यतोहिवाएषविराजिप्रतिष्ठितस्तस्मादेषोंतरेमाल्लोकान्यन्नव्यथतेतस्यवैदेवा
आदित्यस्यस्वर्गाल्लोकादवपातादबिभयुस्तंत्रिभिःस्वर्गैर्लोकैरवस्तात्प्रत्युत्तभ्नु
13 वन्स्तोमावैत्रयःस्वर्गालोकास्तस्यपराचोतिपातादबिभयुस्तंत्रिभिःस्वर्गैर्लोकैः
परस्तात्प्रत्यस्तभ्नुवन्स्तोमावैत्रयःस्वर्गालोकास्त्रयोवस्तात्सप्तदशाभवंतित्रयः
परस्तान्मध्यएषएकविंशउभयतःस्वरसामभिर्धृतउभयतोहिवाएषःस्वरसामभि
र्धृतस्तस्मादेषोंतरेमाल्लोकान्यन्नव्यथतेतस्यवैदेवाआदित्यस्यस्वर्गाल्लोकादवपा
तादबिभयुस्तंपरमैःस्वर्गैर्लोकैरवस्तात्प्रत्युत्तभ्नुवन्स्तोमावैपरमाःस्वर्गालोकास्त ॥१३॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्य पराचोतिपातादबिभयुस्तं परमैः स्वर्गैर्लोकैः परस्तात्पर्यस्तभ्नुवन्तो मा वै परमाः
स्वर्गा लोकास्तत्रयो वस्तात्सप्तदशा भवंति त्रयः परस्तात्ते द्वौ द्वौ संपद्य त्रयश्चतुस्त्रिंशा
भवंति चतुस्त्रिंशो वै स्तोमानामुत्तमस्तेषु वा एष एतदध्याहितस्तपति तेषु वा एष एतदध्या हि
हितस्तपति स वा एष उत्तरोस्मात्सर्वस्माद्भूताद्भविष्यतः सर्वमेवेदमतिरोचते यदिदं किं
चोत्तरो भवति यस्मादुत्तरो बुभूषति तस्मादुत्तरो भवति य एवं वेद ॥ १८ ॥ स्वरसाम्न उपयं
ती मे वै लोकाः स्वरसामान इमान्वै लोकान्त्स्वरसानभिरस्पण्वंस्तत्स्वरसाम्नां स्वरसा
भत्वं तद्यत्स्वरसाम्न उपयंत्येष्वेवैनं तल्लोकेष्वाभजंति तेषां वै देवाः सप्तदशानां प्रव्लूया
दबिभयुः समाद्वै वै स्तोमा अविगूल्हा इमे नः प्रव्लियेरन्निति तान्त्सर्वैः स्तोमैरवस्ता
त्पर्यार्षन्त्सर्वैः पृष्ठैः परस्तात्तद्यदभिजित्सर्वस्तोमोवस्ताद्भवति विश्वजित्सर्वपृष्ठः परस्ता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ ४॥ तत्समदृशानुभयतःपर्येषंतिधत्याअप्रवूयायतस्यैवेदेवाआदित्यस्यस्वर्गाल्लोकाद
॥१५॥ वपातादबिभयुस्तंपंचभीरश्मिभिरुदवयन्।रश्मयोवैदिवाकीर्त्यानिमहादिवाकी
र्त्यंपृष्ठंभवतिविकर्णंब्रह्मसामभासमग्निष्टोमसामोभेबृहद्रथंतरेपवमानयोर्भ
वतस्तदादित्यंपंचभीरश्मिभिरुद्वयंतिधत्याअनवपातायोदितआदित्येप्रात
14 रनुवाकमनुब्रूयात्सर्वंह्येवैतदहर्दिवाकीर्त्यंभवतिसौर्यंपशुमन्यंगम्वेतंसवनीय
स्योपालंभ्यमालभेरन्त्सौर्यंदेवत्यंह्येतदहरेकविंशतिंसामिधेनीरनुब्रूयात्प्रत्यक्षा
द्ध्येतदहरेकविंशमेकपंचाशतंद्विपंचाशतंवाशस्त्रांमध्येनिविदंदधातितावतीरु
त्तराःशंसतिशतायुर्वैपुरुषःशतवीर्यःशतेंद्रियआयुष्येवैनंतद्वीर्यइंद्रियेदधाति। ॥१४॥
॥१०॥ दूरोहणंरोहतिस्वर्गोवैलोकोदूरोहणंस्वर्गमेवतल्लोकंरोहतियएवंवेदयदेवदू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रोहणा ३ं। असौ वै दूरोहो यो सौ तपति। कश्चिद्वा अत्र गच्छति। स यद्दूरोहणं रोहति। स्यैतमे
व तद्रोहति। हंसवत्या रोहति। हंसः शुचिषदित्येष वै हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसदित्येष
वै वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदित्येष वै होता वेदिषदतिथिर्दुरोणसदित्येष वा अतिथि
र्दुरोणसन्नृषदित्येष वै नृषद्वरसदित्येष वै वरसद्वरं वा एतत्सद्मनां यस्मिन्नेष आस
न्नस्तपत्यृतसदित्येष वै सत्यसद्व्योमसदित्येष वै व्योमसद्व्योम वा एतत्सद्मनां यस्मि
न्नेष आसन्नस्तपत्यब्जा इत्येष वा अब्जा अद्भ्यो वा एष प्रातरुदेत्यपः सायं प्रविशति
गोजा इत्येष वै गोजा ऋतजा इत्येष वै सत्यजा अद्रिजा इत्येष वा अद्रिजा ऋतमित्येष
वै सत्यमेष एतानि सर्वाण्येषा ह वा अस्य छन्दःसु प्रत्यक्षतमादिव रूपं तस्माद्यत्र क्व च दू
रोहणं रोहेद्धंसवत्यैव रोहेत्तार्क्ष्ये स्वर्गकामस्य रोहेत्तार्क्ष्यो ह वा एतं पूर्वो ध्वानमैद्यत्रा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वैर

॥ब्रा॰ ४॥ गा द्योयत्री सुपर्णो भूत्वा सोममाहरत्तद्यथा क्षेत्रज्ञमध्वनः पुरएतारं कुर्वीत तादृक्तद्
॥१५॥ देवता तार्क्ष्यं यं तार्क्ष्यो यो यं पवत एष स्वर्गस्य लोकस्याभिवोढा त्यमू षु वाजिनं देवजू
15 तमित्येष वै वाजी देवजूतः सहावानं तरुतारं रथानामित्येष वै सहावांस्तरुतैष ही
मांल्लोकांत्सद्यस्तरत्यरिष्टनेमिं पृतनाजमाशुमित्येष वा अरिष्टनेमिः पृतनाजि
दाशुः स्वस्तय इति स्वस्तितामाशास्ते तार्क्ष्यमिहा हुवेमेति ह्रयत्येवैनमेतदिंद्रस्य
वरातिमाजो हुवानाः स्वस्तय इति स्वस्तितामेवाशास्ते नावमिवारुहेमेति समेवै
नमेतदधिरोहति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै संपत्त्यै संगत्या उर्वी न पृथ्वी बहुले गभी
रे मा वामेतौ मा परेतौ रिषामेती म एवेतदनुमंत्रयते आ च परा च भेष्वं त्सद्यश्चिद्यः
शवसा पंच कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततानेति प्रसक्तं सूर्यमभिवदति सहस्रसाः शा ॥१५॥

तसा अस्य रंहिर्नस्मावरं ते युवतिं नन्त्रार्यामित्यात्रिष्टमेवैतेनाशास्त आत्मने च य
६ जमानेभ्यश्च ॥२०॥ आहूय रोहणं रोहति स्वर्गो वै लोको दूरोहणं वागाहावो ब्रह्म वै वाक्
स यदाह्वयते तद्ब्रह्मणाहावेन स्वर्गं लोकं रोहति स पच्छः प्रथमं रोहती मं तल्लोकमा
प्नोत्यथार्द्धर्चशोऽन्तरिक्षं तदाप्नोत्यथ त्रिपद्यामुं तल्लोकमाप्नोत्यथ केवल्यां तदेतस्मि
न्प्रतितिष्ठति य एष तपति त्रिपद्या प्रत्यवरोहति यथा शाखां धारयमाणस्तदमुष्मिंल्लो
के प्रतितिष्ठत्यर्द्धर्चशोऽन्तरिक्षे पच्छोऽस्मिंल्लोके प्रतितिष्ठंत्यथ य एककामाः स्युः स्वर्गका
माः परां चमेव तेषां रोहेत्तं जयेयुर्हैव स्वर्गं लोकं नेत्त्वेवास्मिंल्लोके ज्योगिव वसेयुर्मिथु
नानि सूक्तानि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथुनं वै पशवः पशवश्छंदांसि पशू
नामवरुध्यै ॥२१॥ यथा वै पुरुष एवं विषुवांस्तस्य यथा दक्षिणोऽर्द्ध एवं पूर्वोऽर्धो विषुवतो

आप्स्वेव तत्स्वर्गे लोके यजमाना अस्मिंल्लोके ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰४॥ यथोत्तरोर्द्ध एवमुत्तरोर्धो विषुवतस्तस्मादुत्तर इत्याचक्षते प्रबाहुक्सतः शिर एव
॥१६॥ विषुवान्बिदलसंहित इव वै पुरुषस्तद्धापि स्यूमेवं मध्ये शीर्ष्णो विज्ञायते तदाहुर्विषु
वत्येवैतदहः शंसेद्विषुवान्वा एतदुक्थानामुक्थं विषुवान्विषुवानिति ह विषुवंतो भ
वंति श्रैष्ठ्यतामश्नुवत इति तत्तन्नादृत्यं संवत्सर एव शंसेद्रेतो वा एतत्संवत्सरं दधतो
16 यंति यानि वै पुरा संवत्सराद्रेतांसि जायंते यानि पंचमास्यानि यानि षण्मास्यानि स्त्री
६४ यंति वै तानि न वै ते भुंजते यथान्ये वर्षमास्यानि जायंते यानि सांवत्सरिकाणि
ते भुंजते तस्मात्संवत्सर एवैतदहः शंसेत्संवत्सरो ह्येतदहराप्नोति संवत्सरं ह्येत
दहराप्नुवंत्येष ह वै संवत्सरेण पाप्मानमपहत एष विषुवतांगेभ्यो हैवमासैः पाप्मा ॥१६॥
नमपहतेंद्रीश्शीर्षो विषुवता य संवत्सरेण पाप्मानं हते ऽप विषुवताय एवं वेद वैश्वक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र्मणमृषभं सवनीयस्योपालंभमालभेरन्निंद्ररूपमुभयत एतं महाव्रतीयेहनींद्रो वै
वृत्रं हत्वा विश्वकर्माभवत्प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा विश्वकर्माभवत्संवत्सरो विश्वकर्मे
द्रमेवं तदात्मानं प्रजापतिं संवत्सरं विश्वकर्माणमाप्नुवंतीद्र एव तदात्मनि प्रजाप
तौ संवत्सरे विश्वकर्मण्यंततः प्रतितिष्ठंति प्रतितिष्ठति य एवं वेद य एवं वेद ॥२२॥
॥ इति तृतीयोध्यायः ॥ ॥ ॐ प्रजापतिरकामयत प्रजायेय भूयान्स्यामिति स तपो
तप्यत स तपस्तप्त्वेमं द्वादशाहमपश्यदात्मन एवांगेषु च प्राणेषु च तमात्मन ए
वांगेभ्यश्चैंद्वादशधा निरमिमीत तमाहरत्तेनायजत ततो वै सो भवदात्मना प्र
प्रजया पशुभिरजायत भवत्यात्मना प्र प्रजया पशुभिर्जायते य एवं वेद सोकाम
यत कथं नु गायत्र्या सर्वतो द्वादशाहं परिभूयं सर्वामृद्धिमृध्नुयामिति तं वै तेजसे

प्राणेभ्यश्च ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰५॥ वपुरस्तात्पर्यभवंश्छंदोभिर्मध्यतोक्षरैरूपरिष्टाद्गायत्र्यासर्वतोद्वादशाहंपरिभूयसर्वा
॥१७॥ मद्धिमाश्नोत्सर्वांमद्धिमश्नोतियएवंवेदयोवैगायत्रींपक्षिणींचक्षुष्मतींज्योतिष्मतीं
भास्वतींवेदगायत्र्यापक्षिण्याचक्षुष्मत्याज्योतिष्मत्याभास्वत्यास्वर्गंलोकमेत्येषावै
गायत्रीपक्षिणीचक्षुष्मतीज्योतिष्मतीभास्वतीयद्द्वादशाहस्तस्यावभितोतिरात्रौतौ
17 पक्षौयावंतराग्निष्टोमौतेचक्षुषीयेष्टौमध्यउक्थ्याःसआत्मागायत्र्यापक्षिण्याचक्षु
ष्मत्याज्योतिष्मत्याभास्वत्यास्वर्गंलोकमेतियएवंवेद॥२३॥त्रयश्चवाएतेत्र्यहाआदश
ममहरहर्द्वावतिरात्रौयद्द्वादशाहोद्वादशाहानिदीक्षितोभवतियत्रियएवंतेर्भवतिद्वा
दशरात्रीरुपसदुपैतिशरीरमेवताभिर्धूनुतेद्वादशाहंप्रसुतोभूत्वाशरीरंधूत्वाशुद्धः ॥१७॥
पूतोदेवताअप्येतियएवंवेदषट्त्रिंशदहोवाएषयद्द्वादशाहःषट्त्रिंशदक्षरावैबृहतीबृ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हृत्या वा एतदयनै । यद्द्वादशाहो बृहत्या वै देवा । इमांल्लोकानाश्नुवत । ते वै दशाभिरेवाक्ष
रैरिमंल्लोकमाश्नुवत । दशाभिरंतरिक्षं दशाभिर्दिवं । चतुर्भिश्चतस्रो दिशो । द्वाभ्यामेवा
स्मिंल्लोके प्रत्यतिष्ठन् । प्रतितिष्ठति य एवं वेद । तदाहुर्यदन्यानि छंदांसि । वर्षीयांसि भूयो
क्षरतराण्यथ कस्मादेतां बृहतीत्याचक्षत इति । तया हि देवा इमांल्लोकानाश्नुवत । ते वै
दशाभिरेवाक्षरैरिमंल्लोकमाश्नुवत । दशाभिरंतरिक्षं दशाभिर्दिवं । चतुर्भिश्चतस्रो दि
शो द्वाभ्यामेवास्मिंल्लोके प्रत्यतिष्ठं । तस्मादेतां बृहतीत्याचक्षते । अश्नुते यद्यत्कामयते
य एवं वेद । २४ । प्रजापतिर्यज्ञो वा एष यद्द्वादशाहः । प्रजापतिर्वा एतेनाग्रे यजत । तं द्वादशा
हेन सो ऽब्रवीदृतूंश्च मासांश्च । याजयत मा द्वादशाहेनेति । तं दीक्षयित्वा नापक्रमं गमयित्वा
ब्रुवन् देहि नु नो ऽथ त्वा याजयिष्याम इति । तेभ्य इषमूर्जं प्रायच्छत् । सैषोर्गृतुषु च मासेषु च नि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰५॥ ह्निता दद्रतं वै ते तमयाजयँस्तस्माद्दद्याज्यः प्रतिगृह्णंतो वै ते तमयाजयँस्तस्मात्प्र
॥१८॥ तिगृह्णता याज्यमुभये राध्नुवंति य एवं विद्वांसो यजंते च याजयंति च तद्वा इदमकृत
वश्च मासाश्चं शुरवद्वामन्यंत द्वादशाहे प्रतिगृह्णते ब्रुवन्प्रजापतिं याजय नो द्वादशा
हेनेति स तथेत्यब्रवीत्ते वै दीक्षध्वमिति ते पूर्वपक्षाः पूर्वे दीक्षंत ते पाप्मानमपाहत
18 तस्मात्ते दिवेव दिवेव ह्यपहतपाप्मानो परपक्षा अपरे दीक्षंत ते नतरां पाप्मानमपा
हत तस्मात्ते तमइव तमइव ह्यनपहतपाप्मानस्तस्मादेवं विद्वान्दीक्षमाणेषु पूर्वः पू
र्व एव दिदीक्षिषेतापपाप्मानं हते य एवं वेद स वा अयं प्रजापतिः संवत्सर ऋतुषु च मा
सेषु च प्रत्यतिष्ठत्ते वा इमऋतवश्च मासाश्च प्रजापतावेव संवत्सरे प्रत्यतिष्ठंस्त एते ॥१८॥
न्योन्यस्मिन्प्रतिष्ठिता एवं ह वाव सऋत्विजि प्रतिष्ठिंति ति यो द्वादशाहेन यजते तस्मा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दाहुर्न पापः पुरुषो याज्यो द्वादशाहेन नेदयं मयि प्रतितिष्ठादिति ज्येष्ठयज्ञो वा एष य
द्द्वादशाहः स वै देवानां ज्येष्ठो य एतेनाग्रे यजत श्रेष्ठयज्ञो वा एष यद्द्वादशाहः स वै देवा
नां श्रेष्ठो य एतेनाग्रे यजत ज्येष्ठः श्रेष्ठो यजेत कल्याणी ह समा भवति न पापः पुरुषो
याज्यो द्वादशाहेन नेदयं मयि प्रतितिष्ठादितींद्राय वै देवा ज्यैष्ठ्याय श्रैष्ठ्याय नाति
ष्ठंत सोब्रवीद्बृहस्पतिं याजय मा द्वादशाहेनेति तमयाजयत्ततो वै तस्मै देवा ज्यैष्ठ्याय
श्रैष्ठ्यायातिष्ठंत तिष्ठंतेस्मै स्वा ज्यैष्ठ्याय श्रैष्ठ्याय समस्मिंत्स्वा श्रेष्ठतायां जानते य ए
वं वेदोर्ध्वो वै प्रथमस्त्र्यहस्तिर्यङ्मध्यमोर्वाङुत्तमः स यदूर्ध्वः प्रथमस्त्र्यहस्तस्माद
यमग्निरूर्ध्व उद्दीप्यत ऊर्ध्वा ह्येतस्य दिग्यत्तिर्यङ्मध्यमस्तस्मादयं वायुस्तिर्यङ्प
वते तिरश्चीरापो वहंति तिरश्ची ह्येतस्य दिग्यदर्वाङुत्तमस्तस्मादसाववाङ्तपत्यर्वा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ ब्रा॰ ५ ॥ रू॰ वर्षत्य वैं श्विन नक्षत्राण्यवीची ह्येतस्य दिक् सम्यंचो वा इमे लोकाः सम्यंच एते त्र्यहाः
॥ १९ ॥ सम्यंचोस्मा इमे लोकाः श्रियै दीघति य एवं वेद ॥ २५ ॥ दीक्षा वै देवेभ्यो पाक्रामत्तां वासंति
काभ्यां मासाभ्यामन्वयुंजत तां वासंतिकाभ्यां मासाभ्यां नोदाप्नुवँस्तां ग्रैष्माभ्यां तां
वार्षिकाभ्यां तां शारदाभ्यां तां हैमंतिकाभ्यां मासाभ्यामन्वयुंजत तां हैमंतिकाभ्यां मा
साभ्यां नोदापुवँस्तां शैशिराभ्यां मासाभ्यामन्वयुंजत तां शैशिराभ्यां मासाभ्यामा
पुवन्नाप्नोति यमीप्सति नैनं द्विषन्नाप्नोति य एवं वेद तस्माद्यं सत्रियादीक्षोपनमेद
तयोरेव शैशिरयोर्मासयोरागतयोर्दीक्षेत साक्षादेव तद्दीक्षायामागतायां दीक्ष
ते प्रत्यक्षाद्दीक्षां परिगृह्णाति तस्मादेतयोरेव शैशिरयोर्मासयोरागतयोर्यै चैव ग्रा ॥ १९ ॥
म्याः पशवो ये चारण्या अणिमाणमेव तत्परुषिमाणं नियंति दीक्षारूपमेव तदुप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निषृवंतेस पुरस्ताद्दीक्षायाःप्राजापत्यंपशुमालभते तस्य सप्तदशसामिधेनीरनुब्रू
यात्सप्तदशोवै प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै तस्याप्रियोजामदग्न्योभवंतितदाहुर्यदन्ये
षुपशुषुयथरूप्याप्रियोभवंत्यथकस्मादस्मिन्त्सर्वेषांजामदग्न्यएवेतिसर्वरूपावै
जामदग्न्यः सर्वसमृद्धाःसर्वरूपएषपशुःसर्वसमृद्धस्तद्यज्जामदग्न्योभवंतिसरूपता बे ४
यैसर्वसमृध्यैतस्यवायव्यः पशुपुरोळाशोभवतितदाहुर्यदन्यदेवत्यउतपशुर्भव
त्यथकस्माद्वायव्यः पशुपुरोळाशः क्रियतइतिप्रजापतिर्वैयज्ञोयज्ञस्यायातया
मतायाइतिब्रूयाद्यदुवायव्यस्तेनप्रजापतेर्नैतिवायुर्ह्येवप्रजापतिस्तदुक्तमृषिणा
पवमानः प्रजापतिरितिसत्रमुचेत्सन्युपयाग्नीन्यजेरंत्सर्वेदीक्षेरंत्सर्वेसुनुयुर्वसं
तमभ्युदवस्यत्सूर्ग्वैवसंतदूषमेवतदूर्जमभ्युदवस्यति॥२॥छंदांसिवाअन्योन्यस्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ ४॥ यतनमभ्यध्यायन्गायत्री त्रिष्टुभश्च जगत्यै चायतनमभ्यध्यायत्त्रिष्टुब्गायत्र्यै च जग
॥२०॥ त्यै च जगती गायत्र्यै च त्रिष्टुभश्च ततो वा एतं प्रजापतिर्व्यूढछंदसं द्वादशाहमपश्य
श्री त्तमाहरत्तेनायजत तेन स सर्वान्कामांश्छंदांस्यगमयत्सर्वान्कामान्गाछति य एवं वे
दछंदांसि व्यूहत्ययातयामतायै छंदांस्येव व्यूहति तद्यथादोश्वैर्वानलुद्भिर्वान्यैरन्यै
त रश्रांततरैरश्रांततरैरुपविमोकं यात्येवमेवैतच्छंदोभिरन्यैरन्यैरश्रांततरैरश्रांत
तरैरुपविमोकं स्वर्गं लोकं यंति यच्छंदांसि व्यूहतीमौ वै लोकौ सहास्तां तौ व्येतां नाव
20 र्षन्न समतपत्ते पंचजना न समजानत ततो देवाः समनयंस्तौ संयंतावेतं देवविवाहं व्य
वहेतां रथंतरेणैवेयममूं जिन्वति बृहतासावमीं वि नौधसेनैवेयममूं जिन्वति श्यैतेनासा
साविमां धूमेनैवेयममूं जिन्वति वृष्ट्यासाविमां देवयजनमेवेयममुष्यामदधात्यश्रू ॥२०॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नसावस्यामितद्धाइयममुष्यांदिवयजनमदधाद्यदेतच्चंद्रमसि कृष्णमिव॥ तस्मादापूर्य
माणपक्षेषुयजंतएतदेवोपेप्संतऊषानसावस्यांतद्धापितुरःकावषेयउवाचोषःपोषे
जनमेजयकेतितस्माद्धाप्येतर्हिगव्यमीमांसमानाःपृच्छंतिसंतितत्रोषाः३इति।
इषोहिपोषोसौवैलोकइमंलोकमभिपर्यावर्त्ततततोवैद्यावापृथिवीअभवतांनद्या। वा
वांतरिक्षान्नांतरिक्षाद्भूमिः॥१४॥ बृहच्चवाइदमग्रेरथंतरंचास्तांवाक्चवैतन्मनश्चा
स्तांवाग्वैरथंतरंमनोबृहत्तद्बृहत्पूर्वंससृजानंरथंतरमत्यमन्यततद्रथंतरंगर्भ
मधत्ततद्वैरूपमसृजततद्वैभूत्वारथंतरंचवैरूपंचबृहदत्यमन्येतांतद्बृहद्गर्भ
मधत्ततद्वैराजमसृजततेद्वेभूत्वाबृहच्चवैराजंचरथंतरंचवैरूपंचात्यमन्येतांत
द्रथंतरंगर्भमधत्ततच्छाक्करमसृजततानित्रीणिभूत्वारथंतरंचवैरूपंचशाक्करं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा०४॥ चैवृहद्रच्च वैराजं चास्य मध्यं तत द्वृहद्गर्भमधत्त तद्वैवतमसृजत तंतानि त्रीण्यन्यानि त्री
॥२१॥ ण्यन्यानि षट् पृष्ठान्यासंस्तानि ह तर्हि त्रीणि छंदांसि षट् पृष्ठानि नोदाभुवं स गाय
त्रीगर्भमधत्त सानुष्टुभमसृजत त्रिष्टुबार्भमधत्त सा पंक्तिमसृजत जगतीगर्भम
धत्त सातिछंदसमसृजत तंतानि त्रीण्यन्यानि त्रीण्यन्यानि षट् छंदांस्यासन्षट् पृष्ठा
नि तानि तथाकल्पंत कल्पते यज्ञोपि तस्यै जनतायै कल्पते यत्रैवमेतां छंदसां
च पृष्ठानां च कॢप्तिं विद्वान्दीक्षते दीक्षते ॥२८॥ ॥इति चतुर्थोध्यायः॥ ॥ॐ अग्नि
र्वै देवता प्रथममहर्वहति त्रिवृत्स्तोमो रथंतरं साम गायत्री छंदो यथादेवतमेनेन य
थास्तोमं यथासाम यथाछंदसं राध्नोति य एवं वेद यद्वा एति च प्रेति च तत्प्रथमस्याह्नो
रूपं यद्युक्तवद्यद्रथवद्यदाशुमद्यत्पिबवद्यत्प्रथमे पदे देवता निरुच्यते यदयं लोको ॥२१॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भ्युदिते यद्राथंतरं यद्गायत्रं पत्करिष्यदेतानि वै प्रथमस्याह्नो रूपाण्युपप्रयंतो अध्व
रमिति प्रथमस्याह्न आज्यं भवति प्रेति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं वायवायाहि द
र्शतेति प्रउगं मेति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं मा त्वा रथं यथोतय इदं वसो सुतमंध
इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ रथवच्च पिबवच्च प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं मिं
द्र नेदीय एदिहीतींद्र निहवः प्रगाथः प्रथमे पदे देवता निरुच्यते प्रथमेहनि प्रथमस्या
ह्नो रूपं प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरिति ब्राह्मणस्पत्यः प्रेति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं मग्नि
र्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यप इति धाय्याः प्रथमेषु पदेषु देवता निरुच्यंते प्रथमेह
नि प्रथमस्याह्नो रूपं प्रव इंद्राय बृहत इति मरुत्वतीयः प्रगाथः प्रेति प्रथमेहनि प्रथ
मस्याह्नो रूपं मा यात्विंद्रो वस उपन इति सूक्तं मेति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं मभि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ ४॥ त्वाशूरनोनुमोभित्वापूर्वपीतयइतिरथंतरंपृष्ठंभवतिराथंतरेहनिप्रथमेहनि
॥२२॥ प्रथमस्याह्नोरूपंयद्वावानपुरुतमंपुराषाळितिधाय्यावृत्रहेंद्रोनामान्यप्राइत्येति
प्रथमेहनिप्रथमस्याह्नोरूपंपिबासुतस्यरसिनइतिसामप्रगाथःपिबवान्प्रथमे
हनिप्रथमस्याह्नोरूपंत्यमूषुवाजिनंदेवजूतमितिताक्ष्यंपुरस्तात्सूक्तस्यशंसतिस्व
22 स्त्ययनंवैताक्ष्यःस्वस्तितायैस्वस्त्ययनमेवतत्कुरुतेस्वस्तिसंवत्सरस्यपारमश्नुते
यएवंवेद॥२९॥आनइंद्रोदूरादानआसादितिसूक्तंमतिप्रथमेहनिप्रथमस्याह्नो
रूपंसंपातौभवतोनिष्केवल्यमरुत्वतीययोर्निविद्धानेवामदेवोवाइमांल्लोका
नपश्यत्तान्त्संपातैःसमपतद्यत्संपातैःसमपतत्तत्संपातानांसंपातत्वंतद्यत्संपा
तौप्रथमेहनिशंसतिस्वर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यैसंपत्त्यैसंगत्यैतत्सवितुर्वृणीमहे ॥२२॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्यानोदेवसवितशितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनुचरौराथंतरेहनिप्रथमेहनिप्रथमस्या
ह्नोरूपंयुंजतेमनउतयुंजतेधियइतिसावित्रंयुक्तवत्प्रथमेहनिप्रथमस्याह्नो
रूपंप्रद्यावायज्ञैःपृथिवीऋतावृधेतिद्यावापृथिवीयंप्रेतिप्रथमेहनिप्रथमस्याह्नो
रूपमिहेहवोमनसाबंधुतानरइत्यार्भवंयद्वाएतिचप्रेतिचतत्प्रथमस्याह्नोरू
पंतद्यत्प्रेतिसर्वमभविष्यत्प्रेष्यन्नेवास्माल्लोकाद्यजमानाइतितद्यदिहेहवोमन
साबंधुतानरइत्यार्भवंप्रथमेहनिशंसत्ययंवैलोकइहेहास्मिन्नेवैनांस्तल्लोकेर
मयतिदेवान्हुवेबृहच्छ्रवसःस्वस्तयइतिवैश्वदेवंप्रथमेपदेदेवतानिरुच्यंतेप्रथमेह
निप्रथमस्याह्नोरूपंमहांतंवाएतेध्वानमेष्यंतोभवंतियेसंवत्सरंवाद्वादशाहंवासते
तद्यद्देवान्हुवेबृहच्छ्रवसःस्वस्तयइतिवैश्वदेवंप्रथमेहनिशंसतिस्वस्तितायैस्वस्त्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ ४॥ यन्नमेव तत्कुरुते स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद येषां चैवं विद्वानेतद्धोता दिवा
॥२३॥ नु वै ष्टह छंदसः स्वस्त्य इति वैश्वदेवं प्रथमेहनि शंसति वैश्वानराय पृथुपाजसे विपदु
त्याग्निमारुतस्य प्रतिपत् प्रथमे पदे देवता निरुच्यते प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं प्र
त्वक्षसः प्रतवसो विरप्शिन इति मारुतं प्रेति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं जातवेदसे
सुनवाम सोममिति जातवेदस्यां पुरस्तात्सूक्तस्य शंसति स्वस्त्ययनं वै जातवेदस्या
23 स्वस्तितायै स्वस्त्ययनमेव तत्कुरुते स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते य एवं वेद प्रतव्य
सीं नव्यसीं धीतिमग्नय इति जातवेदस्यं प्रेति प्रथमेहनि प्रथमस्याह्नो रूपं समान
माग्निमारुतं भवति यच्चाग्निष्टोमे यद्धे यज्ञे समानं क्रियते तत्प्रजा अनु समनंति
तस्मात्समानमाग्निमारुतं भवति ॥२॥ इंद्रो वै देवता द्वितीयमहर्वहति पंचदशः स्तो ॥२३॥

मो बृहत्साम त्रिष्टुप्छंदो यथादेवतमेनेन यथास्तोमं यथासामं यथाछंदसं राध्नो
ति य एवं वेद यद्वै नेति न प्रेति यत्स्थितं तद्द्वितीयस्याह्नो रूपं यदूर्ध्ववद्यत्प्रतिवद्यदंत
र्वद्यद्वृषण्वद्यद्वृधन्वद्यन्मध्यमे पदे देवता निरुच्यते यदंतरिक्षमभ्युदितं यद्बार्हतं
यत्त्रैष्टुभं यत्कुर्वद्देतानि वै द्वितीयस्याह्नो रूपाण्यग्निं दूतं वृणीमह इति द्वितीयस्याह्न
आज्यं भवति कुर्वद्द्वितीयेहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं वायो ये ते सहस्रिण इति प्रउगं सु
तः सोम ऋतावृधेति वृधन्वद्द्वितीयेहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं विश्वानरस्य वस्पतिमिं
द्र इत्सोमपा एक इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ वृधन्वच्चांतर्वच्च द्वितीयेहनि
द्वितीयस्याह्नो रूपमिंद्र नेदीय एदिहीत्यच्युतः प्रगाथ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति ब्राह्मण
स्पत्यं ऊर्ध्ववान्द्वितीयेहनि द्वितीयस्याह्नो रूपमग्निर्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यप इ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥श्री·४॥ ति धाय्या अच्युतो बृहदिंद्राय गायतेति मरुत्वतीयः प्रगाथो येन ज्योतिरजनयन्नृता वृध
॥२४॥ इति वृधन्वान्द्वितीयेहनि द्वितीयस्याह्नो रूपमिंद्र सोमं सोमपते पिबेममिति सूक्तं सजोषा
रुद्रैः सत्पदा वृषस्वेति वृषण्वद्द्वितीयेहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं त्वामिद्धि हवामहे त्वं ह्येहि चे
रव इति बृहत्पृष्ठं भवति बार्हतेहनि द्वितीयेहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं यद्वावानेति धाय्या
च्युतो भयंभ्रणवत्सुन इति साम प्रगाथो यत्स्वेदमद्य यदु च ह्य आसीदिति बार्हतेहनि द्वि
ती॰ यस्याह्नो रूपं त्यमू षु वाजिनं देवजूतमिति तार्क्ष्यो च्युतः ॥३१॥ यात ऊतिरवमाया
परमेति सूक्तं जहि वृष्ण्यानि कृणुही पराच इति वृषण्वद्द्वितीयेहनि द्वितीयस्याह्नो रूपं
विश्वो देवस्य नेतुस्तत्सवितुर्वरेण्यमा विश्वदेवं सत्पतिमिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनु ॥२४॥
चरौ बार्हतेहनि द्वितीयेहनि द्वितीयस्याह्नो रूपमुदु ष्य देवः सविता हिरण्ययेति सा

24

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वित्रमूर्ध्वद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नोरूपंतेहिद्यावापृथिवीविश्वशंभुवेतिद्यावापृ
थिवीयंसुजन्मनीधिषणेअंतरीयतइत्यंतर्वद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नोरूपंतक्ष
न्रथंसुवृतंविद्मनापसइत्यार्भवंतक्षन्हरीइंद्रवाहावृषण्वसूइतिवृषण्वद्वितीयेह
निद्वितीयस्याह्नोरूपंयज्ञस्यवोरथ्यंविश्पतिंविशामितिवैश्वदेवंवृषाकेतुर्यजतो
द्यामशायतेतिवृषण्वद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नोरूपंतदुगायत्र्यांतमंगिरसोवैस्व
र्गायलोकायसत्रमासततेहस्मद्वितीयंद्वितीयमेवाहरागत्यमुह्यंतितान्वाएतन्ना
मीतोमानवोद्वितीयेहनिसूक्तमशंसयत्ततोवैतेप्रयज्ञमजानन्त्स्वर्गंलोकंत
द्यदेतत्सूक्तंद्वितीयेहनिशंसतियज्ञस्यप्रज्ञात्यैस्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैपृक्ष
स्यवृष्णोअरुषस्यनूसहइत्याग्निमारुतस्यप्रतिपद्वृषण्वद्वितीयेहनिद्वितीयस्याह्नो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥श्रा॰४॥ रूपं वृष्णे शर्द्धाय सुमखाय वेधस इति मारुतं वृषण्वद्द्वितीये हनि द्वितीयस्याह्नो रूपं
॥२५॥ जातवेदसे सुनवाम सोममिति जातवेदस्याच्युताय ज्ञेन वर्द्ध तजातवेदसमिति जा
तवेदस्यं वृषण्वद्द्वितीयेहनि द्वितीयस्याह्नो रूपमह्नो रूपं ॥२२॥ ॥इति चतुर्थपंचिका
यां पंचमोध्यायः॥ ॥संवत् १८३७॥ श्रावण कृष्ण १०॥ बुधवासरे ॥ ॥छ॥ ॥ ॥

॥२५॥

25

॥ ॥ अथ पंचमपंचिकाप्रारंभः ॥ ॥ श्लो ६०१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥श्रीगणेशायनमः॥ हरिः ॐ॥ विश्वेवैदेवादेवतास्तृतीयमहर्वहंतिसप्तदशस्तोमोवैरूपंसामजगती
छंदोयथादेवतमेनेनयथास्तोमंयथासामंयथाछंदसंराध्नोतियएवंवेदयद्वैसमानोदर्कंतत्तृती
यस्याह्नोरूपंयदश्ववद्यदंतवद्यत्पुनरावृत्तंयत्पुनर्निनृत्तंयद्रतवद्यत्पर्यस्तवद्यत्त्रिवद्यदंतरूपं
यदुत्तमेपदेदेवतानिरुच्यतेयदसौलोकोभ्युदितोयद्द्वैरूपंयज्जागतंयत्कृतमेतानिवैतत्तृतीयस्या
ह्नोरूपाणिपुरुष्वाहिदेवहूतमांअश्वांअग्नेरथीरिवेतितत्तृतीयस्याह्नआज्यंभवतिद्यौर्वैतत्तृतीये
नाह्नास्वर्गंलोकमायंस्तानसुरारक्षांस्यन्ववारयंततेविरूपाभवतेविरूपाभवतेतिभवंतआयं
स्तेयद्विरूपाभवतेविरूपाभवतेतिभवंतआयंस्तद्वैरूपंसामाभवत्तद्वैरूपस्यवैरूपत्वंविरूपःपाप्म
नाभूत्वापाप्मानमपहतेयएवंवेदतान्हस्मान्वेवागच्छंतिसमेवसृज्यंतेतानश्वाभूत्वामङ्घिरपा ॥१॥
घ्नंतयदश्वाभूत्वापङ्घिरपाघ्नंस्तदश्वानामश्वत्वमश्नुतेयद्यत्कामयतेयएवंवेदतस्मादश्वः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पशूनां जविष्ठस्तस्मादश्वः प्रत्यङ् पदा हिनस्त्य पश्चानं हन्ते य एवं वेद तस्मादेतदश्ववद्राज्यं
भवति तृतीयेहनि तृतीयस्याह्नो रूपं वायवायाहि वीतये वायो याहि शिवा दिव इन्द्रश्च वा
यवेषां सुतानामा मित्रे वरुणे वयमश्विना वेह गच्छतमा याह्यद्रिभिः सुतं सजूर्विश्वेभिर्दे
वेभिरुत नः प्रिया प्रियास्वित्यो ष्विहं प्रउगं समानोदर्कं तृतीयेहनि तृतीयस्याह्नो रूपं तंत
मिद्राधसे महे त्रय इन्द्रस्य सोमा इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ निनृत्तवत्त्रिवत्तृतीयेह
नि तृतीयस्याह्नो रूपमिन्द्र नेदीय एदिहीत्यच्युतः प्रगाथः प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिरिति ब्राह्मण
स्पत्यो निनृत्तवांस्तृतीयेहनि तृतीयस्याह्नो रूपमग्निर्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यप इति धा
य्या अच्युता नकिः सुदासो रथं पर्यास न रीरमदिति मरुत्वतीयः प्रगाथः पर्यस्तवांस्तृतीयेहनि
तृतीयस्याह्नो रूपं त्र्यर्यमा मनुषो देवतातेति सूक्तं त्रिवत्तृतीयेहनि तृतीयस्याह्नो रूपं यद्याव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इंद्रस्तेशातं यदिं इ्यावतस्वमिति वैरूपं पृष्ठं भवति राथंतरेहनि तृतीयेहनि तृतीयस्यान्होरू
पंयद्वा वानेति धाय्या च्युतामित्वाग्न्र नोनुमइति रथंतरस्य योनिमनु निवर्त्तयति राथं
तरं ह्येतदहर्यतनेनैंद्रं त्रिधातुशरणमिति साम प्रगाथः त्रिवांस्तृतीयेहनि तृतीयस्या
न्होरूपं त्यमू षुवाजिनं देवजूतमिति तार्क्ष्यो च्युतः ॥३॥ यो जात एव प्रथमो मनस्वानिति
सूक्तं समानोदर्कं तृतीयेहनि तृतीयस्यान्होरूपं तदु सजनीयमेतद्धा इंद्रस्येंद्रियं यत्सज
नीयमेतस्मिन्वैशस्यमान इंद्रमिंद्रियमाविशति तद्वाप्याडुश्छंदो गायत्तृतीयेहनि वहृचा
इंद्रस्येंद्रियं शंसंतीति तदु गार्त्समदं मेतेन वै गृत्समद इंद्रस्य प्रियं धामोपागछत्स परमं लो ॥२॥
कमजयदुपेंद्रस्य प्रियं धाम गछति जयति परमं लोकं य एवं वेद तत्सवितुर्वृणीमहे घानो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

देवसवितरितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनुचरौराथंतरेहनितृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंतद्देव
स्यसवितुर्वीर्यंमहदितिसावित्रंमंतोवैमहत्तस्तृतीयमहस्तृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरू
पंघृतेनद्यावापृथिवीअभीवृतेइतिद्यावापृथिवीयंघृतश्रियाघृतपचाघृतावृधेति
पुनरावृत्तंपुनर्निनृत्तंतृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपमनश्वोजातोअनभीशुरुक्थ्यइत्यार्भ
वंरथस्त्रिचक्रइतित्रिवत्तृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंपरावतोयेदिधिषंतआप्यमि
तिवैश्वदेवंमंतोवैपरावतोंतस्तृतीयमहस्तृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंतदुगायमेतेन
वैगयःप्लातोविश्वेषांदेवानांप्रियंधामोपागछत्तांपरमंलोकमजयदुपविश्वेषांदेवानांप्रि
यंधामगछतिजयतिपरमंलोकंयएवंवेदवैश्वानरायधिषणामृतावृधइत्याग्निमारुत
स्यप्रतिपदंतोवैधिषणांतस्तृतीयमहस्तृतीयेहनितृतीयस्याह्नोरूपंधारावरामरुतोधृ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰पं॰ ष्टोमो जस इति मारुतं बह्वभि व्याहरत्समंतो वै बह्वं तस्तृतीयमहस्तृतीयेहनि तृतीयस्यान्हो
॥३॥ रूपं जातवेदसे सुनवाम सोममिति जातवेदस्या च्युतास्त्वमग्ने प्रथमो अंगिरा ऋषिरिति
जातवेदस्यं पुरस्तादुदर्कं तृतीयेहनि तृतीयस्यान्हो रूपं तत्तमभिसुत्तरं त्र्यहमभिवदति
संतत्यै संततैस्त्र्यहैरव्यवच्छिन्नैर्यन्ति य एवं विद्वांसो यन्ति ॥२॥ आप्यं ते वै स्तोमा आप्यंते
छंदांसि तृतीयेहन्येतद्देवतत उच्छिष्यते वागित्येव तद्देतदक्षरं त्र्यक्षरं वागित्येकमहः
रमक्षरमिति त्र्यक्षरं स एव एष उत्तरस्त्र्यहो वागेकं गौरेकं द्यौरेकं ततो वै वागेव च
तुर्थमहर्वहति तद्यच्चतुर्थमहन्न्यूंखयंत्येतदेव तदक्षरमन्वायच्छंत्येतदुद्यंत्येतत्स ॥३॥
विभावयन्ति चतुर्थस्यान्ह उद्यत्सा अन्नं वै न्यूंखो यदेलवा अभिगेष्णाश्वरं स्वथा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न्नाद्यं प्रजायते तद्य चतुर्थमहन्न्यूंखयं त्यन्नमेव तत्प्रजनयंत्यन्नाद्यस्य प्रजात्यैत
स्माच्चतुर्थमहर्जातवद्भवति चतुरक्षरेण न्यूंखयेदित्याहुश्चतुष्पादावै पशवः प
शूनामवरुध्यै त्र्यक्षरेण न्यूंखयेदित्याहुस्त्रयो वा इमे त्रिवृतो लोका एषामेव लो
कानामभिजित्या एकाक्षरेण न्यूंखयेदिति ह स्माह लांगलायनो ब्रह्मामौद्गल्य
एकाक्षरा वै वागेषैवा वसंप्रति न्यूंखं न्यूंखयतीत्य एकाक्षरेण न्यूंखयतीति द्व्यक्ष
रेणैवं न्यूंखयेत्प्रतिष्ठाया एव द्विप्रतिष्ठो वै पुरुषः श्चतुष्पादाः पशवो यजमानमेव
तद्द्विप्रतिष्ठं चतुष्पात्सु पशुषु प्रतिष्ठापयति तस्माद्द्व्यक्षरेणैवं न्यूंखयेन्मुखतः प्रातर
नुवाके न्यूंखयति मुखतो वै प्रजा अन्नमदंति मुखत एव तदन्नाद्यस्य यजमानं दधा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰पं॰ तिमध्यत आज्ये न्यूंखयति मध्यतो वै प्रजा अन्नं धिनोति मध्यत एव तदन्नाद्यस्य यज
॥४॥ मानं दधाति मुखतो मध्यंदिने न्यूंखयति मुखतो वै प्रजा अन्नमदंति मुखत एव तद
न्नाद्यस्य यजमानं दधाति तदुभयतो न्यूंखं परिगृह्णाति सवनाभ्यामन्नाद्यस्य परि
गृहीत्यै ३ वाग्देवता चतुर्थमहर्वहत्येकविंशस्तोमो वैराजं सामानुष्टुप् छंदो यथा
देवतमेनेनं यथास्तोमं यथासामं यथाछंदसं राध्नोति य एवं वेद यद्वा एति च प्रेति च त
च्चतुर्थस्याह्नो रूपं यद्ध्येव प्रथममहस्तदेतत्पुनर्यच्चतुर्थं युक्तं वय इव वयइदाशुमद्
सिव वयस्वत्प्रथमे पदे देवता निरुच्यते यदयं लोकोभ्युदितो यज्जातवद्वेद ववयच्छु
क्रवयद्वाचो रूपं यद्वैमदं यद्धि रिफितं यद्धि छंदायद्दूनातिरिक्तं यद्वैराजं यदानुष्टुभं य ॥४॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्करिष्यद्यत्प्रथमस्याह्नो रूपमेतानि वै चतुर्थस्याह्नो रूपाण्याग्निं नरस्ववृक्तिभिरिति चतु
र्थस्याह्न आज्यं भवति वेमदं विरिफितं विरिफितस्य ऋषेश्चतुर्थे लिङ्ग चतुर्थस्याह्नो
रूपमष्टर्चं पाङ्क्तं पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्ताः पशवः पशूनामवरुध्यै ता उ दश जगत्यो जगत्प्रातःस
वन एष त्र्यहस्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपं ता उ पंचदशानुष्टुभ आनुष्टुभं ह्येतदहस्तेन चतुर्थस्या
ह्नो रूपं ता उ विंशतिर्गायत्र्यः पुनः प्रायणीयं ह्येतदहस्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपं तदेतदस्तुतम
शस्तमयातयामसूक्तं परा एव साक्षात्तद्यदेतच्चतुर्थस्याह्न आज्यं भवति यशो देवता घ्नं स
तन्वते वाचमेव तत्पुनरुपयन्ति संततैः संततैः स्त्र्यहैरव्यवच्छिन्नैर्यन्ति य एवं विद्वांसो
यन्ति वायो शुक्रो अयामि ते विहि होत्रा अवीताना यो शतं हरीणामिंद्रश्च वायवेषां सो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रा॰ पं॰ मानोमाचिकितानसुक्रतुआनोविश्वाभिरूतिभिस्स्यमुवोअग्रहणमपस्यंवजिनंरिपुमं
॥५॥ वितमेनदीतमइत्यानुष्टुभंप्रउगमितिचप्रेतिचशुक्रवत्त्वचतुर्थेहनिचतुर्थस्यान्होरूपंते
त्वायद्भिरामहइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदामहइत्यन्यायामयमिवैतद्हस्तेनचतुर्थस्या
न्होरूपमिदंवसोसुतमन्धइंद्रनेदीयएदिहिप्रैतुब्रह्मणस्पतिरग्निर्नेतात्वंसोमक्रतुभिःपि
न्वंत्यपःप्रवइंद्रायबृहतइतिप्रथमेनान्हासमानआतानश्चतुर्थेहनिचतुर्थस्यान्होरू
पंश्रुधीहवमिंद्रमारिषण्यइतिसूक्तंहववच्चतुर्थेहनिचतुर्थस्यान्होरूपंमरुत्वांइंद्रवृष
भोरणायेतिसूक्तंसुग्मंसहोदामिहतंहुवेमेतिहववच्चतुर्थेहनिचतुर्थस्यान्होरूपंतदुत्रैशुभं
तेनप्रतिष्ठितपदेनसवनंदाधारायतनादेवैतेननप्रच्यवतेइमंनुमायिनंहुवइतिपर्यासो ॥५॥
हववांश्चतुर्थेहनिचतुर्थस्यान्होरूपंताउगायत्र्योगायत्र्योनारातस्यच्छहस्यमध्यंदिनंव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हंतितत्रैतत्छंदो वृहतिय स्मिन्निविद्धीयते तस्माद्गायत्रीषु निविदं दधाति पिबा सोममिंद्र मं
दतु त्वा यस्ते सुषुमीहवं विपिपानस्याद्रेरिति वैराजं पृष्ठं भवति वार्हते हनि चतुर्थे हनि चतुर्थस्या
न्हो सूक्तं यद्वावानेति धाय्या च्युता त्वामिद्धि हवामह इति वृहतो योनिमनु निवर्त्तयति बा
र्हतं ह्येतदहरायतनेनैव तमिंद्रं मत्वं न्नित्थेति सामप्रगाथो ऽशस्ति हाजनितेति जातवान्श्च तु
र्थे हनि चतुर्थस्यान्हो सूक्तं स सम्भृवा जिनं देवजूतमिति ताक्ष्र्यो च्युतः ॥ ८ ॥ कुहश्रुत इंद्रः क
स्मिन्नद्येति सूक्तं वैमदं विरिफितं विरिफितस्य रूपं चतुर्थे हनि चतुर्थस्यान्हो सूक्तं युध्म
स्य ते वृषभस्य स्वराज इति सूक्तं मुरुं गभीरं जनुषाभ्युग्रमिति जातवच्चतुर्थे हनि चतुर्थ
स्यान्हो सूक्तं तदु श्रेष्ठं मंतेन न प्रतिष्ठितपदेन सवनं दाधारायतनादेवैतेन न प्रच्यवते समुवः
सत्रासाहमिति पर्यासो विश्वासु गीर्ष्वायतमिति सम्पायायाम्यमिवेतदहस्तेन चतुर्थस्यान्हो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ पं॰

॥६॥

रूपं ता उ गाय स्योगाय स्त्यो वा र तस्य स्य हस्य मध्यंदनं व हं लिं ल दे तच्छंदो वहति यस्मिन्नि
विड्डीयते तस्मा उ ऊ य जी शु नि विदं दधाति विश्वो देवस्य नेतुर्मर्त्तः सवितुर्वरेण्यमा विश्वदेवं
सत्पतिमिति वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरौ बार्हते हनि चतुर्थे हनि चतुर्थस्याह्नो रूपमा देवो
यातु सविता सुरत्न इति सावित्रमेति चतुर्थे हनि चतुर्थस्याह्नो रूपं प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी
नमोभिरिति द्यावापृथिवीयं प्रेति चतुर्थे हनि चतुर्थस्याह्नो रूपं प्र ऋभुभ्यो दूतमिव वाच
मिष्य इत्यार्भवं प्रेति च वाचमिष्य इति च चतुर्थे हनि चतुर्थस्याह्नो रूपं प्र शुक्रैतु देवी मनीषे
ति वैश्वदेवं प्रेति च शुक्रे वचश्च चतुर्थे हनि चतुर्थस्याह्नो रूपं ता उ विछंदसः संति द्विपदाः सं
ति चतुष्पदास्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपं वैश्वानरस्य सुमतौ स्यामेत्याग्निमारुतस्य प्रतिपद् ॥६॥
तो जात इति जातवच्चतुर्थे हनि चतुर्थस्याह्नो रूपं क ईं व्यक्ता नरः सनीळा इति मारुतं न कि एषां जरं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ह्येषां जनूंषि वेदेति जातवच्चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो रूपं ता उ विछंदसः संति द्विपदाः संति
चतुष्पदास्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपं जातवेदसे सुनवाम सोममिति जातवेदस्याच्युतोग्निं नरो
दीधितिभिररण्योरिति जातवेदस्यं हस्तच्युती जनयंतेति जातवच्चतुर्थेहनि चतुर्थस्याह्नो
रूपं ता उ विछंदसः संति विराजः संति त्रिष्टुभस्तेन चतुर्थस्याह्नो रूपमह्नो रूपं ॥ ५ ॥ इति प्रथ
मोध्यायः ॥ गौर्वै देवता पंचममहर्वहति त्रिणवस्तोमः शाक्वरं साम पंक्तिश्छंदो यथादेवतमे
नेन यथास्तोमं यथासामं यथाछंदसं राध्नोति य एवं वेद यद्वै नेति न प्रेति यत्स्थितं तत्पंचम
स्याह्नो रूपं यद्ध्येव द्वितीयमहस्तदेतत्पुनर्यत्पंचमं यदूर्ध्ववद्यत्प्रतिवद्यदंतर्वद्यद्वृषण्वद्य
द्वृधन्वद्यन्मध्यमे पदे देवता निरुच्यते यदंतरिक्षमभ्युदितं यद्दुग्धवद्यदूधवद्यद्धेनुमद्यत्पृ
श्निमद्यन्मद्वद्यत्पस्तुरूपं यद्ध्यासवद्विक्षुद्रा इव हि पशवो यज्जागतं जागता हि पशवो यद्बा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हृतं बार्हताहि पशवोय सां कं पां क्ताहि पशवोय द्वा मं वामंहि पशवोय द्वु विष्मद्ध विर्हि पशवोय
द्व पुष्मत्व पुर्हि पशवोय छाक्करं यसां कं य त्कुर्व घ द्वितीयस्यान्होरूपमेतानि वै पं चमस्यान्हो
रूपाणीम मू षुवो अतिथिमुषर्बुधमिति पं चमस्यान्ह आज्यं भवति जागतम ध्यासवस्त
सुरूपं पं च मे ह नि पं चमस्यान्होरूपमानोयसंदिविस्पृशा मानो वायो महेतनै रथेन पृथु
पाजसा वहवः सूरचक्षसइमा उवां दिविष्टयः पिबा सुतस्य रसिनो देवं देवं वो वसे देवं देवं व
हद्दुगा यिषेवचइति बार्हतं प्रउगं पं च मे ह नि पं चमस्यान्होरूपं यसां च जन्यया विशोतिमस
त्वतीयस्य प्रतिपत्सां च जन्ययेति पं च मे ह नि पं चमस्यान्होरूपमिंद्र इत्सोमपा एक इंद्र नेदीय
तरिदिहुत्ति ष्ठ ब्रह्मणस्पतेग्निर्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यपो बृहदिंद्राय गायतेति द्वितीयेना ॥८॥
न्हा समानआतानः पं च मे ह नि पं चमस्यान्होरूपमविता सि सुन्वतो वृक्त बर्हिष इति सूक्तं मह
सां कं पं च पदं पं च मे ह नि पं चमस्यान्होरूपमित्था हि सोम इन्मद इति सूक्तं मह्द्सां कं पं च पदं पं च मे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हनिपंचमस्याह्नोरूपंमिंद्रपिबतुभ्यंसुतोमदायेतिसत्कंमद्वंमेसुभंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनं
दाधारायतनादेवैतेननप्रच्यवतेमरुत्वांइंद्रमीढ्वइतिपर्यासोनेतिनप्रेतिपंचमेहनिपं
चमस्याह्नोरूपंताउगायत्र्योगायत्र्योवाएतस्याह्नस्यमध्यंदिनंवहंतितद्धैतछंदोवह
तियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माद्गायत्रीषुनिविदंदधाति ॥ ६ ॥ महानाम्नीष्वग्रस्तुवतेशाक्करे
णसाम्नाराथंतरेहनिपंचमेहनिपंचमस्याह्नोरूपंमिंद्रोवाएताभिर्महानात्मानंनिरमिमी
ततस्मान्महानाम्न्योथोइमेवैलोकामहानाम्न्यइमेमहांतइमान्वैलोकान्प्रजापतिःसृष्ट्वेदंस
र्वमशक्नोद्यदिदंकिंचयदिमान्लोकान्प्रजापतिःसृष्ट्वेदंसर्वमशक्नोद्यदिदंकिंचतच्छक्वर्योभवंस्त
च्छक्करीणांशक्करीत्वंताऊर्ध्वाःसीम्नोभ्यसृजतयदूर्ध्वाःसीम्नोभ्यसृजततस्मात्सिमाअभवंस्तत्सि
मानांसिमात्वंस्वादोरित्थाविषूवतउपनोहरिभिःसुतमिंद्रंविश्वाअभीत्वधान्निस्त्वनुरूपोवष

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आ.पं.
॥८॥
8

पवान्त्वग्निमान्मद्यान्वधन्वान्यं चमेहनिपंचमस्यान्होरूपंयद्मावानेतिधाय्यास्युतांमित्वाश्हरनो
नुमइतिरथंतरस्ययोनिमनुनिवर्त्तयतिराथंतरं ह्येतदहरायतनेनमोषुत्वावाघतश्चनेतिसाम
मगाथोध्यासवान्मशुरूपंपंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपंस्यमूषुवाजिनंदेवजूतमितितार्क्ष्योस्यु
तं॥७॥प्रेदंब्रह्मवत्रतूर्येष्वाविथेतिसूक्तंपांक्तंपंचपदंपंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपंमिंद्रोमदा
यवावृधइतिसूक्तंमद्वसांक्तंपंचपदंपंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपंसत्रामदासस्तवेविश्वजन्या
इतिसूक्तंमद्वत्तेत्रुभंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनंदाधारायतनादेवैतेननप्रच्यवतेतमिंद्रंवाजया
मसीतिपर्यासःसवृषावृषभोभुवदितिपशुरूपंपंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपंतांउगायत्रयोगा
यत्र्योवाएतस्यत्र्यहस्यमध्यंदिनंवहंतितद्वैतछंदोवहतियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माद्गायत्री ॥८॥
यत्रीषुनिविदंदधातितत्सवितुर्वृणीमहेयानोदेवसवितरितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदनुचरौरा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

थंतरेहनिपंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपं।सुदुष्यदेवःसवितादमूनाइतिसावित्रं।मादाशुषेसुव
त्तिभूरिवाममितिवामं।पशुरूपं।पंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपं।महीद्यावापृथिवीइहज्येष्ठेइति
द्यावापृथिवीयं।रुवद्धोक्षेति।पशुरूपं।पंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपं।ऋभुर्विभ्वावाजइंद्रोनोअच्छे
स्वार्भवं।वाजोवैपरावः।पशुरूपं।पंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपं।स्तुषेजनंसुव्रतंनव्यसीभिरितिवै
श्वदेवं।मध्यासवनस्पशुरूपं।पंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपं।हविष्पांतमजरंस्वर्विदीत्याग्निमारुतस्य
प्रतिपद्विश्वसं।पंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपं।वपुर्नुतच्चिकितुषेचिदस्त्वितिमारुतं।वपुष्मत्सं।पंचमेह
निपंचमस्यान्होरूपं।जातवेदसेसुनवामसोममितिजातवेदस्याच्युतां।ग्निर्होतागृहपतिःसरा
जेतिजातवेदस्यं।मध्यासवस्पशुरूपं।पंचमेहनिपंचमस्यान्होरूपं॥८॥देवक्षेत्रंवाएतद्यत्षष्ठ
महर्देवक्षेत्रंवाएतआगच्छंति।येषष्ठमहरागच्छंति।नवैदेवाअन्योन्यस्यगृहेवसंति।नर्तुर्ऋतो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·पं·
॥९॥

र्गं हैव सती स्यादकुस्त यथायथमृत्विज ऋतुयाजान्यजंत्स संप्रदायं तद्यथर्तून्नृतून्कल्पयंति य
था यथं जनतास्तद्दाकुर्न ऋतुप्रैषैः प्रेषितव्यं तद्यं न ऋतुप्रैषैर्वषट्कृत्यं वाग्वा ऋतुप्रैषा आप्यते
वै वाक् षष्ठेहनीति यद् ऋतुप्रैषैः प्रेष्येयुर्यद् ऋतुप्रैषैर्वषट्कुर्युर्वाचमेव तद्दाप्नां श्रांतामृच्छन्वहीं
वहराविणीमृच्छेयुर्यद्वे मिन्नैप्रेष्येयुर्यद्वे मिन्नैर्वषट्कुर्युरच्युताद्यज्ञस्य च्यवेरन्यज्ञात्प्राणात्प्रजा
पतेः पशुभ्यो जिह्माईयुस्तस्माद्धस्मेभ्य एवाधि प्रेषितव्यमृग्मेभ्यो धि वषट्कृत्यं तन्नवाचमा
प्नां श्रांतामृच्छन्वहीं वहराविणीमृच्छंति नाच्युताद्यज्ञस्य च्यवंते न यज्ञात्प्राणात्प्रजापतेः पशु
भ्यो जिह्मायंति ॥८॥ पारुच्छेपी रूपदधाति पूर्वयोः सवनयोः पुरस्तात्प्रस्थितयाज्यानां रोहितं
वै नामैतच्छंदो यत्पारुच्छेपमेतेन वा इंद्रः सप्त स्वर्गांल्लोकानरोहद्रोहति सप्त स्वर्गांल्लोकान्य एवं वे
द तदाहुर्यत्संच पदा एव पंचमस्याह्नो रूपं षट्पदाः षष्ठस्याथ कस्मात्सप्तपदाः षष्ठेहं छंस्यंत इति ॥९॥
षड्भिरेव पदैः षष्ठमहराप्नुवंत्सप्तपदाक्षि द्येव लद्धेयत्सप्तमं तदेव सप्तमेन पदेनाभ्यारभ्य वसंति वाच

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मेवतस्तुनहपर्यंतिसिंतस्येसंततैस्त्र्यहैरव्यवछिन्नैर्यंतियएवंविद्वांसोयंति ॥ ४ ॥ देवासुरा
वाएषुलोकेषुसमयतंततेवेदेवाःषष्ठेनैवान्हेभ्योलोकेभ्योसुरान्प्राणुदंततेषांयान्यं
तर्हस्तीनानिवसून्यासंस्तान्यादायसमुद्रंप्रोप्यंतएतैनुहायांतर्हस्तीनानिवसून्याददत
तद्घदेतस्यदंपुनःपदंसएवांकुशआसंजनायांद्विषतोवसुदत्तेनिरेनमेभ्यःसर्वेभ्योलोके
भ्योनुदतेयएवंवेद ॥ ३ ॥ द्यौवैदेवताषष्ठमहर्वहतित्रयस्त्रिंशस्तोमोरैवतंसामातिछं
दाश्छंदोयथादेवतमेनेनयथास्तोमंयथासामयथाछंदसंराध्नोतियएवंवेदयद्वैसमा
नोदर्कंतत्षष्ठस्यान्होरूपंयस्येवत्तृतीयमहस्तदेतत्पुनर्यत्षष्ठंयदश्ववदघदंतवदघसु
नराव्रत्तंयत्पुनर्निन्रत्तंयद्दतवद्घस्पर्यस्तवद्घत्रिवद्घदंतरूपंयदुत्तमेपदेदेवतानिरुच्य
तेयदसौलोकोभ्युदितोयस्यारुछेपंयत्सप्तपदंयन्नाराशंसंयन्नाभानेदिष्ठंयद्रैवतंय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आ.पं.
॥३०॥

इतिछंदायल्लतंयत्नतीयस्याङ्कोरूपंमेतानिवैषष्ठस्याङ्कोरूपाण्ययंजायतमनु
षोधरीमपीतिषष्ठस्याङ्कआज्यंभवतिपारुछेपमतिछंदाःसप्तपदंषष्ठेहनिष
ष्ठस्याङ्कोरूपंस्तीर्णंबर्हिरुपनोयाहिवीतयआवांरथोनियुत्वान्वक्षदवसे
सुषुमायातमद्रिभिर्वांस्तोमेभिर्देवयंतोअश्विनावमहइंद्रवृषन्निंद्रा
स्तुश्रोषष्ठोषूणोअग्नेशृणुहित्वमीळितोयेदेवासोदिव्येकादशस्थयम
दहाइमसमपाश्रुतमितिप्रउगंपारुच्छेपमतिछंदाःसप्तपदंषष्ठेहनि
षष्ठस्याङ्कोरूपंसपूर्व्योमहानामितिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदंतोवैमहदंतःष
ष्ठमहःषष्ठेहनिषष्ठस्याङ्कोरूपंत्र्ययईंद्रस्यसोमाइंद्रनेदीयएदिहिप्रनूनंब ॥३०॥
ह्मणस्पतिरग्निर्नेतात्वंसोमक्रतुभिःपिन्वंत्यपोनकिःसुदासोरथंपर्यासतत्ती

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

येनाह्नासमानआतानःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंयत्वंरथमिंद्रमेधसातयइति
सूक्तंपारुच्छेपमतिछंदाःसप्तपदंषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंसयोवृषावृष्ण्येभिः
समोकाइतिसूक्तंसमानोदर्कंषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंइंद्रमरुत्वइहपाहि
सोममितिसूक्तंतेभिःसाकंपिबतुवृत्रखादइत्यंतोवैखादोंतःषष्ठमहःषष्ठे
हनिषष्ठस्याह्नोरूपंतदुत्रैष्टुभंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनंदाधारायतनादेवैते
ननप्रच्यवंतेयंहयेनवाइदमितिपर्यासःस्वर्महत्वताजितमित्यंतोवैजितमं
तःषष्ठमहःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंताउगायत्र्योगायत्र्योवाएतस्यत्र्यहस्य
मध्यंदिनंवहंतितद्वैतच्छंदोवहतियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माद्गायत्रीषुनि
विदंदधातिरेवतीर्नःसधमादेरेवांइद्वतःस्तोतेतिरैवतंपृष्ठंभवतिबार्हते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०पं० ॥९३॥

हनिषष्ठेहनिषष्ठस्याक्रोस्रूपंयद्दावानेतिधाय्याच्युतात्वामिद्धिहवामहइति
बृहतोयोनिमनुनिवर्त्तयतिबार्हतंह्येतदहरायतनेनेद्दमिद्देवतातयइ
तिसामप्रगाथोनिन्त्तवान्षष्ठेहनिषष्ठस्याक्रोस्रूपंत्यमूषुवाजिनंदेवजू
तमितिताक्ष्योच्युतः॥३२॥ एंद्रयाह्युपनःपरावतइतिसूक्तंपारुच्छेपमति
[illegible]च्छंदाःसप्तपदंषष्ठेहनिषष्ठस्याक्रोस्रूपंप्रघान्वस्यमहतोमहानी
तिसूक्तंसमानोदर्कंषष्ठेहनिषष्ठस्याक्रोस्रूपमभूरेकोरयिपतेरयीणामिति
सूक्तंरथमातिष्ठतुविन्मणाभीममित्यंतोवैस्थितमंतःषष्ठमहःषष्ठेहनिष
ष्ठस्याक्रोस्रूपंतदुश्रेष्ठंभंतेनप्रतिष्ठितपदेनसवनंदाधारायतनादेवैतेन ॥३३॥
नप्रच्यवतउपनोहरिभिःसुतमितिपर्यासःसमानोदर्कःषष्ठेहनिषष्ठस्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ह्नोरूपंताउगायत्र्योगायत्र्योवाएतस्यत्र्यहस्यमध्यंदिनंवहंतितद्धैतच्छंदो
वहतियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माद्गायत्रीषुनिविदंदधात्यभित्यंदेवंसविता
रमोण्योरितिवैश्वदेवस्यप्रतिपदितिछंदाःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंतत्सवि
तुर्वरेण्यंदेषोआगादित्यनुचरौतौवैगतमंतःषष्ठमहःषष्ठेहनिषष्ठस्या
ह्नोरूपमुदुष्यदेवःसवितासवायेतिसावित्रैंराभ्यन्तमंतदपावङ्गिरस्याद्दिर्षं
तोवैस्थितमंतःषष्ठमहःषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंकतरापूर्वाकतरापरायो
रितिद्यावापृथिवीयंसमानोदर्केषष्ठेहनिषष्ठस्याह्नोरूपंकिमुश्रेष्ठःकिंय
विष्ठोनआजगन्नुपनोवाजाअध्वरमृभुक्षाइत्यार्भवंनाराशंसंत्रिवृत्षष्ठेह
मिद१ निषष्ठस्याह्नोरूपंमिथ्यारोइंगृत्तंवचायेपरस्तैनदक्षिणयासमक्ताइतिवैश्वदेवं॥३३॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰पं॰
॥३२॥

नाभानेदिष्ठंशंसति नाभानेदिष्ठं वै मानवं ब्रह्मचर्यं वसंतं भ्रातरो निर
भजन्त्सोऽब्रवीदेत्य किं मह्यमभाक्तेत्येतमेव निष्ठावमववदितारमित्य
ब्रुवंस्तस्माद्धाप्येतर्हि पितरं पुत्रा निष्ठावोऽववदितेत्येवाचक्षते स पि
तरमेत्याब्रवीत्त्वां ह वाव मह्यं तताभाक्षुरिति तं पिताब्रवीन्मा पुत्रक त
दादृथा अंगिरसो वा इमे स्वर्गाय लोकाय सत्रमासते ते षष्ठं षष्ठमेवाह
रागत्य मुह्यंति तानेते सूक्ते षष्ठेहनि शंसय तेषां यत्सहस्रं सत्रपरिवेष
णं तत्ते स्वर्यंतो दास्यंतीति तथेति तानुपैत्प्रतिगृभ्णीत मानवं सुमेधस
इति तमब्रुवन्किंकामो वदसीतीदमेव वः षष्ठमहः प्रज्ञापयानीत्यब्रवीद ॥१२॥
थ यद्व एतत्सहस्रं सत्रपरिवेषणं तन्मे स्वर्यंतो दत्तेति तथेति तानेते सूक्ते षष्ठे

12

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हन्यशंसस्य [illegible] पर्यांतन्मेस्वर्यंतोदत्तेतितयेतितानेतेस्
[illegible] तोवैतेप्रयज्ञमजानन्स्वर्गंलोकंतघेदेतसूक्तेषष्ठेहानिशं
सति [illegible] यज्ञस्यप्रज्ञात्यैस्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैतंस्वयंतोब्रुवंतत्तेब्राह्मणसहस्र
मितितदेनंसमाकुर्वाणंपुरुषःकृष्णाशवास्युत्तरतउपोत्थायाब्रवीन्ममवाइदंमम
वैवास्तुहमितिसोब्रवीन्मह्यंवाइदमदुरितितमब्रवीत्तद्वैनौतवैवपितरिप्रश्नइतिस
पितरमैत्तंपिताब्रवीन्ननुतेपुत्रकाद्ररित्यदुरेवमइत्यब्रवीत्ततुमेपुरुषःकृष्णाशवा
स्युत्तरतउपोदतिष्ठन्ममवाइदंममवैवास्तुहमित्यादितेतितंपिताब्रवीत्तस्यैवपुत्रक
तत्ततुसतुभ्यंदास्यतीतिसपुनरेत्याब्रवीत्तवहवावकिलभगवइदमितिमेपिताहेति
सोब्रवीत्तदहंतुभ्यमेवददामियएवसत्यमवादीरितितस्मादेवंविदुषासत्यमेववदितव्यं
सएषसहस्रसनिर्मंत्रोयन्नाभानेदिष्ठउपैनंसहस्रंनमतिप्रषष्ठेनाह्नास्वर्गंलोकंजानातिय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तयजमानस्यांतरियाद्

ब्रा॰ पं॰
॥३३॥

एवं वेद ॥ ३४ ॥ तान्येतानि सहस्राणीत्याचक्षते नाभानेदिष्ठं वालखिल्या वृषाकपिमे
वयामरुतं तानि सहैव शंसेद्धरेषामंतरियाद्यदि नाभानेदिष्ठं रेतोस्यांतरियाद्यदि वा
लखिल्याः प्राणानस्यांतरियाद्यदि वृषाकपिमात्मानमस्यांतरियाद्यद्येवयामरुतं प्र
तिष्ठाया एनं च्यावयेद्दैव्ये च मानुष्ये च नाभानेदिष्ठेनैव रेतोसिंचत्तद्वालखिल्याभिर्व्य
करोत्सुकीर्त्तिना काक्षीवतेन योनिं व्यहापयद्दुरोपथा तव शर्मन्मदेमेति तस्माज्ज्याया
त्सन्नार्भः कुनीयांसं संतं योनिं न हिनस्ति ब्रह्मणा हि सक्लृप्त एवयामरुतैतद्वै करोति तेने
दं सर्वमेतद्वैकृतमेति यदिदं किंचाहश्च कृष्णमहरर्जुनं चेत्याग्निमारुतस्य प्रतिपदहश्चा
हश्चेति पुनरावृत्तं पुनर्निनृत्तं षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं मध्वो वो नाम मारुतं यजत्रा इति
मारुतं वद्भिव्याहृत्यमंतो वै वड्ढंतः षष्ठमहः षष्ठेहनि षष्ठस्याह्नो रूपं जातवेदसे सुनवाम सो
ममिति जातवेदस्यास्युतास प्रत्नथा सहसा जायमान इति जातवेदस्यं समानोदर्के षष्ठेह ॥३३॥
नि षष्ठस्याह्नो रूपं धारयं धारयंनिति शंसति प्रसंसाहाअं तस्य विभायंत घ्यथा पुनराग्नंथंसु

13

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नर्निग्रंथमंतंबध्नीयान्नपूर्वंवांतलोधारणायनिहन्यात्ताहृक्कघ्नधारयंधारयंति
त्विशंसत्तिसंतत्यैसंततेस्य्यहैरव्यवच्छिन्नेयंतियएवंविद्वांसोयंतियंति॥३५॥ ॥
इतिद्वितीयोध्यायः॥ ॥यद्वाएतिचग्रेतिचंतत्समत्तमस्याङ्कोरूपंयत्स्थेवप्रथममहं
स्तदेवैतत्पुनर्यत्समत्तमंयप्पुक्कवघद्दथवघदाश्तुमघासिबवघत्सथमेपरेद्वेतानिरू ६
च्यतैयदयंलोकोम्मुद्दितोयज्ञातवघदनिरुक्कंयल्ककिरिप्पघत्सथमस्याङ्कोरूपमेता
निवैसत्तमस्याङ्कोरूपाणिसमुद्राहृमिमेधुमांउदारदितिसत्तमस्याङ्कआज्यंभव
त्यानिरुक्तंसत्तमेहनिसत्तमस्याङ्कोरूपंवाग्वैसमुद्रोनवैवाक्क्षीयतेनसमुद्रःक्षीय
घृतं२ तेतघ्रदेतत्सत्तमस्याङ्कआज्यंभवतियेसादेवतै[illegible]तद्वतैवाचमेवतत्पुनरूपयंति
संतत्यैसंततेस्य्यहैरव्यवच्छिन्नेयंतियएवंविद्वांसोपंत्यापंतेवैस्तोमाआप्यंतेछंदां

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०पं० सिषक्थे हस्तितघ्यै वाद आज्येनावदानानि पुनः प्रत्यभिघारयंत्ययातयामतायाएवमे
॥३४॥ वैतत्स्तोमांश्छंदांसि च पुनः प्रत्युपयंत्ययातयामतायै यदेतत्सप्तमस्याह्न आज्यं भव
ति तदुक्त्रैष्टुभं त्रिष्टुभंत्रिष्प्रातःसवन एषत्र्यह आ वायो भूष शुचिपा उप नः प्रयाभि
योसिस्रश्वांसमछौ नो नियुद्भिः शतिनीभिरध्वरं प्र सोता जीरो अध्वरेष्वस्थाद्धैवाय
व इंद्रमादनासो या वां शतं नियुतो याः सहस्रं प्र यद्वां मित्रावरुणा स्पूर्धन्ना गोमता ना
सत्या रथेना नो देवशवसा याहि शुष्मिन्न वो यज्ञेषु देवयंतो अ[illegible]दसा धाय
सासस्न एषेति प्रउगमेति च प्रेति च सप्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपं तदुक्त्रैष्टुभं त्रिष्टुप्प्रा
तः सवन एषत्र्यह आ त्वा रथं यथोतय इदं वसो सुतमंध इंद्र नेदीय एदिहि प्रैतु ब्रह्म ॥३४॥
णस्पतिरग्निर्नेता त्वं सोम क्रतुभिः पिन्वंत्यपः प्र व इंद्राय बृहत इति प्रथमेनाह्ना समा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न आतानः। सप्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपं। कया शुभा सवयसः सनीळा इति सूक्तं। न

जायमानो नशत न जात इति। जातवत्सप्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपं। तदु कयाशुभीयमे

तद्वै संज्ञानं संतनि सूक्तं। यत्कयाशुभीयमेतेन ह वा इंद्रोगस्त्यो मरुतस्ते समजानत। तत्

यत्कयाशुभीयं शंसति। संज्ञात्या एव तद्वायुष्यं। तद्योस्य प्रियस्यात्। कुर्यादेवास्य कया

शुभीयं। तद्वैरभं। तेन प्रतिष्ठितपदेन सवनं दाधारायतनादेवैतेन न प्रच्यवते। त्यं सु

मेषं महया स्वर्विदमिति सूक्तं। मत्यं न वाजं हवनस्यदं रथमिति। रथवत्सप्तमेहनि स

प्तमस्याह्नो रूपं। तदु जागतं जगत्यो वा एतस्य त्र्यहस्य मध्यंदिनं वहंति। तद्धेतच्छंदो व

हति। यस्मिन्निविद्धीयते। तस्माज्जगतीषु निविदं दधाति। मिथुनानि सूक्तानि शस्यंते

त्रैष्टुभानि च जागतानि च। मिथुनं वै पशवः। पशवश्छंदोमाः। पशूनामवरुध्यै। त्वामिद्धि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रा॰पं॰
॥३५॥

हवामहेत्वंसोमहिचेरवइतिबृहत्स्तंभवतिसप्तमेहनियदेवपृष्ठस्याङ्गंस्तत्पृष्ठेरथं
तरंतद्वैरूपंयद्बृहत्तद्वैराजंयद्रथंतरंतच्छाक्वरंयद्बृहत्तद्वैवतंतत्पृष्ठंबृहत्स्तंभवति
बृहतैवतद्बृहत्सत्युत्तभ्नुवंत्यस्तोमकृंतत्रायद्रथंतरंस्यात्कृंतत्रंस्यात्तस्माद्बृ
हद्वैवकर्त्तव्यंयद्वावानेतिधाय्याच्युतामित्वाम्हरनोनुमइतिरथंतरस्ययोनिम
नुनिवर्त्तयतिरायंतरंस्येतद्हरायतनेनपिबासुतस्यरासिनइतिसामप्रगाथःपि
बवान्तसप्तमेहनिसप्तमस्याह्नोरूपंयमृषुवाजिनंदेवजूतमितितार्क्ष्योच्युतः॥३६॥
इंद्रस्यनुवीर्याणिप्रवोचमितिसूक्तंभेतिसप्तमेहानिसप्तमस्याह्नोरूपंतदुत्रैष्टुभंते
नप्रतिष्ठितपदेनसवनंदाधारायतनादेवैतेननप्रच्यवतेभित्यंमेषंपुरुहूतमृग्मि ॥३५॥
यमितिसूक्तंयद्वावप्रेतितदभीतिसप्तमेहनिसप्तमस्याह्नोरूपंतदुजागतंजगत्योवा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

एतस्यत्र्यहस्यमध्यंदिनं वहंति तद्धैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माज्जगतीषु नि
विदं दधाति मिथुनानि सूक्तानि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथुनं वै पशवः पश
वश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै तत्सवितुर्वृणीमहे अद्या नो देव सवितरिति वैश्वदेवस्य प्र
तिपदनुचरौ राथंतरेहनि सप्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपमभि त्वा देव सवितरिति सा
वित्रं यद्वाव प्रेति तदभीति सप्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपं प्रेतां यज्ञस्य शंभुवेति द्यावा
पृथिवीयं प्रेति सप्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपमयं देवाय जन्मन इत्यार्भवं जातवत्स
प्तमेहनि सप्तमस्याह्नो रूपमायाहि वनसा सहेति द्विपदाः शंसति द्विपाद्वै पुरुषश्च
तुष्पादः पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै द्विपदाः शंसति यजमानमेव
तद्द्विप्रतिष्ठं चतुष्पात्सु पशुषु प्रतिष्ठापयत्येभिरग्ने दुवो गिर इति वैश्वदेवं मातिस

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तमेहं निसग्नमस्याङ्कोरूपं तान्युगायत्राणि गायत्रं न्तृतीयसवन एष त्र्यहो वैश्वा
नरो अजीजनदित्याग्निमारुतस्य प्रतिपज्जातवत्सग्नमेहनिसग्नमस्याङ्काङ्कोरू
पं प्र यद्वस्त्रिष्टुभमिषमितिमारुतं प्रतिसग्नमेहनिसग्नमस्याङ्कोरूपं जातवेदसे सुनवा
मसोममितिजातवेदस्याच्युतादूतं वो विश्ववेदसमितिजातवेदस्यमग्निरुक्थं सग्न
मेहनिसग्नमस्याङ्कोरूपं तान्युगायत्राणि गायत्रं तृतीयसवन एष त्र्यहः ॥१॥ आय
द्वैनेतिनप्रेतियास्थिलं तरक्षमस्याङ्कोरूपं पथ्ये वा द्वितीयमहस्तद्देवैतसुन पर्दक्ष
मं यद्ध्वेवप्रस्ययतिवप्रारं तद्वेध्यक्षरूपण्वप्राह धन्वप्रन्मध्यमे पदे देवतानिरुच्यते
यदंतरिक्षमभ्युदितं यद्गाग्नियन्मह्वद्ध प्राद्विरूतवप्रातुनर्वप्रैल्कुर्वप्राद्वितीयस्या ॥२६॥
ङ्कोरूपमेतानि वा अक्षमस्याङ्कोरूपाण्यग्निर्वो देवमग्निभिः सजोषा इत्यक्षमस्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ङ्कआज्यंभवतिछाग्यस्टमेहन्यस्टमस्याङ्गोरूपंतदुत्रैष्टुभं त्रिष्टुप्प्रातःसवनए
षब्यहंकुविदंगनमसायेरधासःपीवोअन्नांरयिरधःसुमेधाउछन्नुषसःसु
दिनाअरिप्रांउशंताहूतानरंभायगोपायावनरस्तन्वोयावदोजःप्रतिवांसूरउ
दितेसूक्तैर्धेनुःप्रत्नस्यकाम्यंदुहानाब्रह्मापाइंद्रोपयाहिविद्वान्ध्वौअग्निःसु
मतिंवस्वोअश्रेदुतस्यानःसरस्वतीजुषाणेतिप्रउगंप्रतिवदंतर्वार्द्धहूतवद्ध्वै
वरस्टमेहन्यस्टमस्याङ्गोरूपंतदुत्रैष्टुभंत्रिष्टुप्प्रातःसवनएषब्यहोविश्वानरस्य
वस्पतिमिंद्रइत्सोमपाएकइंद्रनेदीयएदिह्युत्तिष्ठब्रह्मणस्पतेग्निनेतात्वंसोमक्र
तुभिःपिन्वंत्यपोबृहदिंद्रायगायतेतितिष्ठितायेनाङ्गासमानआतानोऽष्टमेहन्यष्ट
मस्याङ्गोरूपंशंसामहामिंद्रंयस्मिन्विश्वाइतिसूक्तंमहद्वस्टमेहन्यस्टमस्याङ्गो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा० पं० रूपं महश्चिवाचमिंद्रयत एतानितिसूक्तं महद्धदृष्टमेहन्यष्टमस्याह्नोरूपं पिबा
॥३७॥ सोममभियमुग्रतर्द इतिसूक्तमूर्वं गव्यं महिगृणा न इंद्रेतिमहद्धदृष्टमेह
न्यष्टमस्याह्नोरूपं महां इंद्रोन्नवदाचर्षणिप्रा इतिसूक्तं महद्धदृष्टमेहन्यष्टम
स्याह्नोरूपं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रातिष्ठितपदेनैसवनं दाधारायतनादेवैतेनन
17 प्रच्यवते तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसेतिसूक्तं यदेवत्वपवानो महिमान
मिंद्रियमितिमहद्धदृष्टमेहन्यष्टमस्याह्नोरूपं तदु जागतं जगत्यो वा एतस्य
त्र्यहस्य मध्यंदिनं वहंतितद्वैतच्छंदो वहति यास्मान्निविद्धीयते तस्माज्ज
गतीषु निविदं दधाति मिथुनानि सूक्तानि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि ॥३७॥
च मिथुनं वै पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै महद्वंति सूक्तानि शस्यं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तेमहद्वा अंतरिक्षम् अंतरिक्षस्याप्त्यै पंच सूक्तानि शंसंति ते पंच पदा पंक्तिः पांक्तो
यज्ञः पांक्ताः पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्या अभित्वा शूर नोनुमो मि
त्वा पूर्वपीतय इति रथंतरं पृष्ठं भवति समूह नियद्वा वानेति धाय्या च्युता ता
मिद्धि हवामह इति बृहतो योनिमनु निवर्तयति बार्हतं ह्येतदहरायतनेनो म
यं श्यणवच्चन इति साम प्रगाथो य ेदमह्य यदुच ह्य आसादिति बार्हतेह
न्यष्टमेहन्यष्टमस्याह्नो रूपं त्यमू षु वाजिनं देवजूतमिति तार्क्ष्यो च्युतः ॥१८॥
अपूर्व्या पुरुतमान्यस्मा इति सूक्तं महे वीराय तवसे तुरायेति महद्वदष्टमेहन्य
ष्टमस्याह्नो रूपं तां सु ते कीर्तिं मघवन्महित्वेति सूक्तं महद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नो
हप्रु १ रूपं त्वं महां इंद्र यो [illegible] भिरिति सूक्तं महद्वदष्टमेहन्यष्टमस्याह्नो रूपं त्वं महां इंद्र तु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऐ॰ पं॰

॥१८॥

18

ष्यं हक्षा इति सूक्तं महद्दशमेहन्यष्टमस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रतिष्ठितपदेन स
वनं दाधारायतनादेवैतेन न प्रच्यवंते दिवश्चिदस्य वरिमा विपप्रथ इति सूक्तं मि
द्रं न मह्नेति महद्दशमेहन्यष्टमस्याह्नो रूपं तदु जागतं जागत्यो वा एतस्य त्र्यह
स्य मध्यंदिनं वहंति तद्धैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माज्जागतीषु निवि
दं दधाति मिथुनानि सूक्तानि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथुनं वै पशवः पशव
श्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै महद्वंति सूक्तानि शस्यंते महद्वा अंतरिक्षमंतरिक्षस्याप्त्यै
पंच पंच सूक्तानि शस्यंते पंचपदा पंक्तिः पांक्तो यज्ञः पांक्ताः पशवः पशवश्छंदोमाः पशू
नामवरुध्यै तानि द्वेधा पंचान्यानि पंचान्यानि दश संपद्यंते सा दशिनी विराळन्नं विराळ
न्नं पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै विश्वो देवस्य नेतुस्तत्सवितुर्वरेण्यमा विश्वदे ॥१८॥
वं सत्पतिमिति विश्वो देवस्य नेतुस्तत्सवितुर्वरेण्यमा विश्वदेवं सत्पतिमिति वैश्वदेवस्य प्रति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

परन्तु चरौ वाह्नेहन्यष्ठमेहन्यष्ठमस्याक्रोधरूपं हिरण्मयपात्रिम् तयइति सावित्रम् ऊर्ध्ववदष्ठमेह
न्यष्ठमस्याक्रोधरूपं मही द्यौः पृथिवी चनइमिथ्या वापृथिवीयं महहृदष्ठमेहन्यष्ठमस्याक्रोधरूपं
युवानापितरापुनरित्यार्भवं पुनर्वदष्ठमेहन्यष्ठमस्याक्रोधरूपमिमानुकं भुवनासीषधामेति
द्विपदः शंसतिद्विपाद्वैपुरुषश्चतुष्पादाः पशवः पशवश्छंदोमाः पश्चनामवरुध्यैतद्याद्विप
दाः शंसतियजमानमेवतद्विप्रतिष्ठंचतुष्पात्सुपशुषुप्रतिष्ठापयतिदेवानामिदवोमहदि
तिवैश्वदेवं महहृदष्ठमेहन्यष्ठमस्याक्रोधरूपं तान्वुगायत्राणिगायत्रेततीयसवन
एषस्यहेऋतावानं वैश्वानरमित्याग्निमारुतस्यप्रतिपदग्निर्वैश्वानरोम
हानितिमहहृदष्ठमेहन्यष्ठमस्याक्रोधरूपं क्रीळंवःशर्धोमारुतमितिमारुतंज
मेरसस्ववोवधइतिवधन्वदष्ठमेहन्यष्ठमस्याक्रोधरूपं जातवेदसेसुनवामसोम
मितिजातवेदस्याच्युतांग्निमळमहो असीतिजातवेदस्यं महहृदष्ठमेहन्यष्ठम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·पं·
॥१९॥
19

स्याह्नोरूपंतांस्तुगायत्राणिगायत्रंतृतीयसवनएषत्र्यरूएषत्र्यहः॥३८॥ ॥इतिन
तीयोध्यायः॥ ॥यद्वैसमानोदर्केतन्नवमस्याह्नोरूपंयच्छ्येवतृतीयमहस्तद्वैतत्पु
नर्यन्नवमंयद्ध्ववद्यदंतवघत्पुनरावर्त्तंयत्पुनर्निवर्त्तंयइतववघत्पर्यस्तववघाद्रि
वघदंतद्रूपंयदुत्तमेपदेदेवतानिरुच्यतेयद्सौलोकोभ्युदितोयच्छुचिवद्यत्सोतिवद्य सत्यवद्यः॰
द्रुतवद्यद्दोकवघत्स्न्तंयतृतीयस्याह्नोरूपमेतानिवैनवमस्याह्नोरूपाण्यगन्मम
हानमसायविष्ठमितिनवमस्याह्न आज्यंभवतिगतवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरू
पंतदुत्रैष्टुभंत्रिष्टुप्प्रातःसवनएषत्र्यहःप्रवीरयाशुचयोदद्रिरेतेतिसत्येनमनसा
दीध्यानाहिविस्वंतारजसःपृथिव्यामाविष्ववाराश्विनागतंनोयंसोमइंद्रतुभ्यं
सुन्वआतुप्रब्रह्मणोअंगिरसोनक्ष्तंतंसरस्वतीदेवयंतोहवंतेआनोदिवोबृह ॥३९॥
तःपर्वतस्मादासरस्वत्याभिनोनेषिवस्यइतिप्रउगंप्रसुचिवत्सयावत्सेतिवद्रुतवद्दो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपं। तदु ऐंद्रं भं त्रिष्टुप्माल:सवनस्यव्यहस्तेन मिद्रा
धसे महे वयइंद्रस्य सोमा इंद्र नेदीय हदिहि। प्रनूनं ब्रह्मणस्पतिरग्निर्नेता। त्वं सोम
क्रतुभि:। पिन्वंत्यपो न कि:सुदासोरथमिति। ततो येनाह्ना समानआता नो। नवमेह
निनवमस्याह्नोरूपं। इमिंद्र: स्वाहापिबतु यस्य सोम इति सूक्तं। ततो वै स्वाहाकारांतो
नवममहर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपं। गायत्साम नभन्यं यथा वेरिति सूक्तं। मर्चा
मतद्वार्द्धानं स्वर्वदिंत्यं। ततो वै स्वरंतो नवममहर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपं। तिष्ठा
हरीरथ आयुज्यमाने तिसूक्तं। ततो वै रस्थितमं। तो नवममहर्नवमेहनिनवमस्या
ह्नोरूपं। मिमाउत्तापुरुतमस्य कारोरिति सूक्तं। धियो रथेष्ठामित्यंतो। वैस्थितमंतो
नवममहर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपं। तदु ऐंद्रं भलेन प्रतिष्ठितपदेन। सवनं धारायन
नना देवेतेनननप्रच्यवतेषमं। हि नेपितु मदर्च लाव च इति सूक्तं। समानोदर्कं नवमेहनि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰पं॰
॥२०॥

20

नवमस्याह्नोरूपंतद्‌जागतंजगत्योवाएतस्यत्र्यहस्यमध्यंदिनंवहंतितद्धेतच्छं
दोवहतियस्मिन्निविद्धीयतेतस्माज्जगतीषुनिविदंदधातिमिथुनानिसूक्तानिशं
स्यंतेत्रैष्टुभानिचजागतानिचमिथुनंवैपशवःपशवश्छंदोमाःपशूनामवरुध्यैपं
चसूक्तानिशंस्यंतेपंचपदापंक्तिःपांक्तोयज्ञःपांक्ताःपशवःपशवश्छंदोमाःपशूना
मवरुध्यैत्वामिद्धिहवामहेत्वंह्येहिचेरवइतिबृहत्पृष्ठंभवतिनवमेहनियद्द्यावाने
तिधाय्याच्युताभित्वाशूरनोनुमइतिरथंतरस्ययोनिमनुनिवर्त्तयतिराथंतरंह्ये
तदहरायतनेनेंद्रत्रिधातुशरणमितिसामप्रगाथोस्त्रिवान्नवमेहनिनवमस्याह्नो
रूपंत्यमूषुवाजिनंदेवजूतमितितार्क्ष्योच्युतः॥२०॥संचत्वेजग्मुर्गिरइंद्रपूर्वीरितिसू
क्तंगतवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंकदाभुवन्रथक्षयाणिब्रह्मेतिसूक्तंसेतिवदंतरू ॥२०॥
पंसेतीव्वाअंतंगत्वानवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंमासत्योयातुमघवाकृनोषीतिसू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

क्तं स सर्वन्नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं तन्नइंद्रियं परमं पराचेरिति सूक्तं मंतो वै परमं मंतो
नवममहर्नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं तदु त्रैष्टुभं तेन प्रतिष्ठितपदेन सवनं दाधाराय
तनादेवैतेनन प्रच्यवते हं भुवं वसुनः पूर्व्यस्पतिरिति सूक्तं महं धनानि संजयामिश
श्वतरं र्यंतो वै जितं मंतो नवममहर्नवमेहनि नवमस्याह्नो रूपं तदु जागतं जगत्यो
वा एतस्य त्र्यहस्य मध्यंदिनं वहंति तद्वैतच्छंदो वहति यस्मिन्निविद्धीयते तस्माज्ज
गतीषु निविदं दधाति मिथुनानि सूक्तानि शस्यंते त्रैष्टुभानि च जागतानि च मिथु
नं वै पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै पंच पंच सूक्तानि शस्यंते पंचपदा पं
क्तिः पांक्तो यज्ञः पांक्ताः पशवः पशवश्छंदोमाः पशूनामवरुध्यै तानि द्वेधा पंचा
न्यानि पंचान्यानि दश संपद्यंते सा दशिनी विराडन्नं विराडन्नं पशवः पशवश्छं
दोमाः पशूनामवरुध्यै तत्सवितुर्वरेणीमहे यानो देव सवितरिति वैश्वदेवस्य प्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्तिपदनुचरौराथंतरेहनिनवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंदोषोआगादितिसावित्रंमंतोवैगतमंतोनवम
महर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंप्रवांमहिद्यवीअभीतिद्यावापृथिवीयंस्तुचाउपप्रशस्तयइ
तिंशुचिवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंमंद्रइषेरदातुनस्तेनोरत्नानिधत्तनेत्यार्भवंत्रिरा
साप्तानिसुन्वतइतित्रिवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंबभ्रुरेकोविषुणःसूनरोयुवेतिद्वि
पदाःशंसतिद्विपाद्वैपुरुषश्चतुष्पादाःपशवःपशवश्छंदोमाःपशूनामवरुध्यैतद्यद्द्विपदाः
शंसतियजमानमेवतद्द्विप्रतिष्ठंचतुष्पात्सुपशुषुप्रतिष्ठापयतियेत्रिंशतित्रयस्परइतिवै
श्वदेवंत्रिवन्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंतान्नुगायत्राणिगायत्रतृतीयसवनएषत्र्यहोवै
श्वानरोनऊतयइत्याग्निमारुतंतस्यप्रतिपदाप्रयातुमध्यानुपरावतइत्यंतोवैपरावतोंतो ॥२३॥
नवममहर्नवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंमरुतोयस्यहिक्षयइतिमारुतंक्षेतिवदंतरूपंक्षेतीव

21

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वाअंतंगत्वानवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंजातवेदसेसुनवामसोममितिजातवेदस्याच्युता
ग्नयेवाचमीरयेतिजातवेदस्यंसमानोदर्कंनवमेहनिनवमस्याह्नोरूपंसनःपर्ष
दतिद्विषःसनःपर्षदतिद्विषइतितिरश्चांसतिबहुवाएतस्मिन्नवरात्रेकिंचकिंचवारपांत्रि
यत्तेरांत्याएवंतद्घ्नसनःपर्षदतिद्विषःसनःपर्षदतिद्विषइतितिरशांसतिसर्वस्मादेवैनांस्ता
देनसःप्रमुंचतितान्युगायत्राणिगायत्रन्तृतीयसवनमेषभ्यहः॥२३॥पृष्ठ्यंषळहमुपयं
तियथावैमुखमेवंपृष्ठ्यःषळहस्तद्यथांतरंमुखस्यजिह्वातालुदंताएवंछंदोमाअयथये
नैववाचंव्याकरोतियेनस्वादुचास्वादुचविजानातितद्धृशाममहर्यथावैनासिकेएवं
पृष्ठ्यःषळहस्तद्यथांतरंनासिकयोरेवंछंदोमाअयथयेनैवगंधान्विजानातितद्धृशाममहर्य
थावाअक्ष्येवंपृष्ठ्यःषळहस्तद्यथांतरमक्ष्णःकृष्णमेवंछंदोमाअयथयेवकनानिकायेनपश्यति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·पं·
॥२२॥
22

तद्दशाममहर्षयोवैकर्णएवंपश्यःपश्यहस्तयथांतरंकर्णस्यैवंछंदोमाअथयेनैवश्रृणोतित
द्दशाममहःश्रीवैदशाममहःश्रियंवाएतआगछंतियेदशाममहरागछंतितस्माद्दशाममहर
विवाक्यंभवतिमाश्रियोववादिष्मेतिदुरववदंहिश्रेयसस्तेततःसर्पंतितेमार्जयंतेतेपत्नीशा
लांसंप्रपद्यंतेतेषांयएतामाकुतिंविद्यात्सब्रूयात्समन्वारभध्वमितिसजुहुयादिहरमेह
रमध्वमिहधृतिरिहस्वधृतिरग्नेवाट्स्वाहावाळितिसयदिहरमेत्याहास्मिन्नेवैनांस्त
ल्लोकेरमयतीहरमध्वमितियदाहप्रजामेवैषुतद्रमयतीहधृतिरिहस्वधृतिरितियदाहप्रजां रिति
चैवतद्वाचंचयजमानेषुदधात्यग्नेवाळितिरथंतरंस्वाहावाळितिबृहद्देवानांवाएतन्मिथुनं
यद्बृहद्रथंतरेदेवानामेवतन्मिथुनेनमिथुनमवरुंधतेदेवानांमिथुनेनमिथुनंप्रजायंतेप्र ॥२२॥
जात्यैप्रजायतेप्रजयापशुभिर्यएवंवेदतेततःसर्पंतितेमार्जयंतेतआग्नीध्रंसंप्रपद्यंतेतेषांय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

एतामाकूतिंविद्या[illegible]त्तांब्रूयात्समन्वारभध्वमितिसमनुकुर्याद्दुपसृजंधरुणंमातरंधरुणो
धयन्।।रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासुदीधरत्स्वाहेतिरायस्पोषमिषमूर्जमवरुंधआत्मनेचय
जमानेभ्यश्चयत्रैवंविद्वानेतामाकूतिंजुहोति।।२२।।तेततःसर्पंतितेसदःसंप्रपद्यंतेयथा
यथमन्यऋत्विजोव्युत्सर्पंतिसंसर्पत्युद्गातारस्तेसर्पराज्ञ्याऋक्षुस्तुवतइयंवैसर्पराज्ञी
यंहिसर्पतोराज्ञीयंवाअलोमिकेवाग्रआसीत्सैतंमंत्रमपश्यदायंगौःपृश्निरक्रमीदिति
तामयंपृश्निर्वर्णआविशन्नानारूपोयंयंकाममकामयतयदिदंकिंचौषधयोवनस्पतयःस
र्वाणिरूपाणिपृश्निरेनंवर्णआविशतिनानारूपोयंयंकामंकामयतेयएवंवेदमनसाप्र
स्तौतिमनसोद्गायतिमनसाप्रतिहरतिवाचाशंसतिवाक्चवैमनश्चदेवानांमिथुनंदेवा
नामेवतन्मिथुनेनमिथुनमवरुंधतेदेवानांमिथुनेनमिथुनेनप्रजायंतेप्रजात्यैप्रजायतेप्रजया

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रो·पं· पभ्युभिर्यएवंवेदाथचतुर्होतॄन्होतान्व्याचष्टेतद्देवतत्स्तुतमनुशंसतिदेवानांवाएतद्यज्ञियंगु
॥२३॥ ह्यंनामयच्चतुर्होतारस्तद्यच्चतुर्होतॄन्होतान्व्याचष्टेदेवानामेवतद्यज्ञियंगुह्यंनामप्रकाशंग
मयतितद्देनंप्रकाशंगतंप्रकाशंगमयतिगच्छतिप्रकाशंयएवंवेदयंब्राह्मणमनूचानंयशो
नर्छेदितिहस्माहारुण्यंपरेत्यदर्भस्तम्बानुदूर्ध्वंदक्षिणतोब्रह्माणमुपवेश्यचतुर्होतॄन्व्याच
क्षीतदेवानांवाएतद्यज्ञियंगुह्यंनामयच्चतुर्होतारस्तद्यच्चतुर्होतॄन्व्याचष्टेतद्देवानामेवतद्
23 यज्ञियंगुह्यंनामप्रकाशंगमयतितद्देनंप्रकाशंगतंप्रकाशंगमयतिगच्छतिप्रकाशंयएवंवे
द॥२३॥अथौदुंबरींसमन्वारभंतइषमूर्जमन्वारभइत्यग्नावन्नाद्यमुदुंबरोयद्वैतद्देवाइषमूर्जं
व्यभजंततततउदुंबरःसमभवत्तस्मात्सत्रिःसंवत्सरस्यपच्यतेतद्यदौदुंबरींसमन्वारभंतइषमे
वतदूर्जमन्नाद्यंसमन्वारभंतेवाचंयच्छंतिवाग्वैयज्ञोयज्ञमेवतद्यच्छंत्यहर्नियच्छंत्यहर्वैस्वर्गोलो ॥२३॥
कःस्वर्गमेवतल्लोकंनियच्छंतिनदिवावाचंविसृजेरन्यद्दिवावाचंविसृजेरन्नहभ्रातृव्यायपरिशिं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ष्युर्न्नेनक्तं वा चं विसृजेरन्यन्नक्तं वाचं विसृजेरन्नात्रीं भ्रातृव्याय परिशिंष्युः समया विषितः
सूर्यस्यार्द्धं वा चं विसृजेरन्नावं तमेव तद्द्विषते लोकं परिशिंषंत्यथो खल्वस्तमित एव वा
चं विसृजेरन्स्तमोभाजमेव तद्द्विषंतं भ्रातृव्यं कुर्वंत्याहवनीयं परीत्य वा चं विसृजेरन्न्यो वा
आवनीयः स्वर्गो लोक आहवनीयो यज्ञेनैव तत्स्वर्गेण लोकेन स्वर्गं लोकं यंति यद्दिहोनमकेमेय
दस्यरीरिचाम॥ प्रजापतिं तस्मि तरमप्यो त्विति वा चं विसृजंते प्रजापतिं वै प्रजा अनु प्रजायंते प्र
जापतिरूनातिरिक्तयोः प्रतिष्ठा नैनानूनं नातिरिक्तं हिनस्ति प्रजापतिमेवो नातिरिक्तोन्यप्यत्य
र्जेतिय एवं विद्वांसः ते न वा चं विसृजंते तस्मादेवं विद्वांसः ते नैव वा चं विसृजेरन्॥२४॥ अध्व
र्यो इत्याह्वयते चतुर्होतृषु वक्ष्यमाणेष्वत्र हा हा वस्यरूपमो होतस्तथा होतरित्यध्वर्युः प्रतिगृणा
त्यवसितेवसिते दशसु पदेषु तेषां चिन्निः स्रुगासीत्॥ चित्तमाज्यमासीत्॥ वाग्वेदिरासीत्॥ आ
धीतं बर्हिरासी३त्॥ केतो अग्निरासी३त्॥ विज्ञातमग्नीदासी३त्॥ प्राणो हविरासी३त्॥ सामा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गो॰ प॰
॥२४॥

अध्वर्युरासीऽ१त्।। वाचस्पतिर्होतासीऽ२त्।। मन उपवक्तासीऽ३त्।। ते वा एतं ग्रहमगृह्णत।। वाचस्पते विधे
नामन्।। विधेम ते नाम।। विधेस्त्वमस्माकं नाम्ना द्यां गच्छ।। यां देवाः प्रजापतिगृहपतय ऋद्धिम
राध्नुवंस्तामृद्धिं रात्स्यामोऽथ प्रजापतेस्तनूरनुद्रवति ब्रह्मोद्यं चान्नादा चान्नपत्नी चान्नादा तत्
दग्निरन्नपत्नी तदादित्यो भद्रा च कल्याणी च भद्रा तत्सोमः कल्याणी तत्पशवोऽनिलया चापभया चा
निलया तद्वायुर्न ह्येष कदा चनेलयत्यपभया तन्मृत्युः सर्वं ह्येतस्माद्बिभायानाप्ता चानाप्या चाना
प्ता तत्पृथिव्यनाप्या तद्द्यौरनाधृष्या चाप्रतिधृष्या चानाधृष्या तदग्निरप्रतिधृष्या तदादित्योऽपूर्वा
चाभ्रातृव्या चापूर्वा तन्मनोऽभ्रातृव्या तत्संवत्सर एता वा वै द्वादश प्रजापतेस्तन्व एष कृत्स्नः प्रजापतिस्त
त्कृत्स्नं प्रजापतिमाप्नोति दशममहरथ ब्रह्मोद्यं वदन्त्यग्निर्गृहपतिरिति हैक आहुः सोऽस्य लोकस्य गृह
पतिर्वायुर्गृहपतिरिति हैक आहुः सोऽन्तरिक्षलोकस्य गृहपतिरसौ वै गृहपतिर्योऽसौ तपत्येष पतिरृ
तवो गृहाः।। येषां वै गृहपतिं देवं विद्वान्गृहपतिर्भवति राध्नोति स गृहपतिः पाप्मानं हतेऽप तेऽयजमानाः पाप्मानं घ्न ॥२४॥
तेऽध्वर्यो अरात्स्म रात्स्म।। २५।। इति चतुर्थोऽध्यायः।। ।।उद्धराहवनीयमित्यपराह्ण आह यः सा ज्ञा साधु करो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तिरांघो तिसर्गॅ पत्नीराध्नुवंति ते यजमानाः। येषां नो अपहतपाप्मानं देवं विद्वान्गृहपतिर्भवर
हृ३

24

तितद्देवतस्याहुत्यात्तद्भयेनिधत्तउद्धराहवनीयमित्तिप्रा[illegible]राहयदेवराम्यासाधुकरोति
तद्देवतस्याहुत्यात्तद्भयेनिधत्तेयज्ञोवाआहवनीयःस्वर्गोलोकआहवनीयोयज्ञएवत
त्स्वर्गेलोकेस्वर्गेलोकेनिधत्तेयएवंवेदयोवाअग्निहोत्रंवैश्वदेवंषोळशकलंपशुषुप्रतिष्ठि
तंवेदवैश्वदेवेनाग्निहोत्रेणषोळशकलेनपशुषुप्रतिष्ठितेनेराध्नोतिरौद्रंगाविसद्वायव्यमु
पावसृष्टमाश्विनंदुह्यमानंसौम्यंदुग्धंवारुणमधिश्रितंपौष्णंसमुदयंतंमारुतंविष्यंदमा
नंवैश्वदेवंबिंदुमन्मैत्रंशरागृहीतंद्यावापृथिवीयमुद्वासितंसावित्रंप्रक्रांतंवैष्णवंह्रियमा
णंबार्हस्पत्यमुपसन्नमग्नेःपूर्वाहुतिःप्रजापतेरुत्तरैंद्रंहुतमेतद्वाअग्निहोत्रंवैश्वदेवंषोळशक
लंपशुषुप्रतिष्ठितंवैश्वदेवेनाग्निहोत्रेणषोळशकलेनपशुषुप्रतिष्ठितेनेराध्नोतियएवंवे
द॥२६॥यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टादुह्यमानोपविशेत्कालत्रयायाश्चित्तिरितितामभिमंत्रयेत
नो यस्माद्भीषानिषीदसितत्तोनोअभयंकृधि।पशून्नःसर्वान्गोपायनमोरुद्रायमीळ्हुषइतितामुत्थापयेदु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा·पं·
॥२५॥

दस्यादित्यदिती रायुर्य शपतावधात् ॥ इंद्राय कृण्वती भागं मित्राय वरुणाय च ॥ तथास्या उष्मा
न्नं भक्षसि चमुखे चोपावक्षीयाद्यथैनं ब्राह्मणायद्घात्सा तत्र प्रायश्चित्तिर्यस्याग्निहोत्रमु
पावसृष्टं दुह्यमानं वाश्येत का तत्र प्रायश्चित्तिरित्यशनाया ह वा एषा यजमानस्य प्रतिख्या
य वाश्यते तामन्नमप्यादयेच्छांत्यै शांतिर्वा अन्नं सूयवसाद्भगवती हि भूया इति सा तत्र प्राय
श्चित्तिर्यस्याग्निहोत्रमुपावसृष्टं दुह्यमानं स्पंदेत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सा यत्तत्र स्कंदयेत्त
द मृश्य दभिमृश्य जपेद्यदद्य दुग्धं पृथिवीमसृप्त यदोषधीरत्यसृपद्यदापः । पयो गृहेषु पयो अघ्न्यायां पयो
वत्सेषु पयो अस्तु तन्मयीति तत्र यत्परिशिष्टं स्यात्तेन जुहुयाद्यद्यल्पं होमाय स्याद्यद्यु वै सर्वं सिक्तं स्या
द्यथान्यामाहूय तां दुग्ध्वा तेन जुहुयादा त्वेव श्रद्धायै होतव्यं सा तत्र प्रायश्चित्तिः सर्वं वा अस्य बर्हिष्यं
सर्वं परिगृहीतं य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति ॥ २७ ॥ असौ वा आदित्यो यूपः पृथिवी वेदिरोषधयो बर्हि
अस्या र्वनस्पतय इध्मा आपः प्रोक्षण्यो दिशः परिधयो यद्ध वा अस्य किंच नश्यति यन्म्रियते यदपाजंति सर्वं ॥२५॥
हैवैनं तदमुष्मिंल्लोके यथा बर्हिषि दत्तमागच्छेदेवमागच्छति य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोत्युभयान्वा एष देव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मनुष्यान्विपर्यासंदक्षिणानयतिसर्वंचेदंयदिदंकिंचमनुष्यान्वाएषसायमाहुत्यादेवेभ्योद
क्षिणानयतिसर्वंचेदंयदिदंकिंचतएतेप्रलीनान्योकसइवशेरेमनुष्यादेवेभ्योदक्षिणानीता
देवान्वाएषप्रातराहुत्यामनुष्येभ्योदक्षिणानयतिसर्वंचेदंयदिदंकिंचतएतेविविरानाइवो
तत्त्यदोहंकरिष्येदोहंगमिष्यामीतिवदंतोयावंतंहवैसर्वमिदंदत्वालोकंजयतितावंतंहलो
कंजयतियएवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोत्यग्नयेवाएषसायमाहुत्याश्विनमुपाकरोतितद्वाक्प्रति
गृणातिवाग्वाअग्निःसोग्निनाहोतास्यरात्र्याश्विनंशस्तंभवतियएवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोत्यादित्या
यवाएषप्रातराहुत्यामहाव्रतमुपाकरोतितत्प्राणःप्रतिगृणात्यन्नमन्नमित्यादित्येनहोतास्याह्नाम
हाव्रतंशस्तंभवतियएवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोतितस्यवाएतस्याग्निहोत्रस्यसप्तचशतानिविंशति
श्चसंवत्सरेसायमाहुतयःसप्तचोएवशतानिविंशतिश्चसंवत्सरेप्रातराहुतयस्तावत्योग्नेर्यजु
ष्मत्यइष्टकाःसंवत्सरेणहास्याग्निनाचित्येनेष्टंभवतियएवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोति॥२॥८॥२षश्रुष्मो
हवालावतउवाचजातूकर्ण्योवैकात्स्योवाइदंदेवेभ्योयेदेतदग्निहोत्रमुभयेषुरहूयतान्येषुर्वावतद

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तर्हि हूयत इत्येतद्ध स्मैवैतद्वा कुमारी गंधर्वगृहीतावक्तास्मो वा इदं पितृभ्यो वदन्तेतदग्निहोत्रमु
भयेद्युर्हूयतान्येद्युर्वा वितदेतर्हि हूयत इत्येतद्वा अग्निहोत्रमन्येद्युर्हूयते यदस्तमिते सायं
जुहोत्यनुदिते प्रातरथैतदग्निहोत्रमुभयेद्युर्हूयते यदस्तमिते सायं जुहोत्युदिते प्रातस्तस्मा
दुदिते होतव्यं चतुर्विंशे ह वै संवत्सरेऽनुदितहोमी गायत्रीं लोकमाप्नोति द्वादश उदितहोमी स
यदा द्वौ संवत्सरावनुदिते जुहोत्यथास्यैकोऽहुतो भवत्यथ य उदिते जुहोति संवत्सरेणैव संव
त्सरमाप्नोति य एवं विद्वानुदिते जुहोति तस्मादुदिते होतव्यमेष ह वा अहोरात्रयोस्तेजसि जु
तियोऽस्तमिते सायं जुहोत्युदिते प्रातरग्निना वै तेजसा रात्रिस्तेजस्वत्यादित्येन तेजसाहस्तेज
स्वदहोरात्रयोर्हास्य तेजसि हुतं भवति य एवं विद्वानुदिते जुहोति तस्मादुदिते होतव्यं ॥ २५ ॥ ए
तेह वै संवत्सरस्य चक्रे यदहोरात्रे ताभ्यामेव तत्संवत्सरमेति स योऽनुदिते जुहोति यथैकतश्चक्रेण या
यात्तादृक्तद्यथ य उदिते जुहोति यथोभयतश्चक्रेण यान्क्षिप्रमध्वानं समश्नुवीत तादृक्तत्तदेषाभि ॥२६॥
यज्ञगाथा गीयते ॥ यदहश्च रात्र्यामिदमेति युक्तं यद्भूतं भविष्यच्चापि सर्वं ॥ ताभ्यामियादग्नीनाधा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यधीरोद्दिवैवान्यज्जुहुयान्नक्तमन्यद्दितिराथंतरी वै रात्र्यह बार्हतमग्निर्वै रथंतरमादित्यो
बृहद्दितेह वा एनं देवते अभ्यस्य स्वाविष्टपं स्वर्गं लोकं गमयतो य एवं विद्वानुदिते जुहोति
तस्मादुद्दिते होतव्यं तदेषाभियज्ञगाथा गीयते ॥ यथा ह वा स्थूरिणैकेन यायादकृत्वा
न्यदुपयोजनाय ॥ एवंवंतिते बहवो जनासः पुरोदयाज्जुह्वति येग्निहोत्रमिति तां वा
एतां देवतां प्रयतीं सर्वमिदमनुप्रैति यदिदं किं चैतस्यै हीदं देवताया अनुचरं सर्वं यदि
दं किं च सैषानुचरवती देवता विंदते ह वा अनुचरं भवत्यस्यानुचरो य एवं वेद स वा एष ए
कातिथिः स एष जुह्वत्सु वसति तद्धदो गाथा भवत्यनेन समेन सा सोभिशस्तादेनस्वतो
वापहरादेनः ॥ एकातिथिमपसायं रुणद्धि बिसानि स्तेनो अपसो जहारेत्येष ह वै स
एकातिथिः स एष जुह्वत्सु वसत्येतां वाव स देवतामपरुणद्धि योलमग्निहोत्राय सन्ना

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०पं० ग्निहोत्रं जुहोति तमेषा देवतापरुद्धापरुणद्ध्यस्माच्च लोकादमुष्माच्चोभाभ्यां यो लमग्निहोत्रा
॥२७॥ य सन्नाग्निहोत्रं जुहोति तस्माद्यो लमग्निहोत्राय स्यात् जुहुयात्तस्माद्दाहुर्न सायमतिथि
रपरुध्य इत्येतद्धस्म वै तद्विद्वान्नगरी जानश्रुतेय उदितहोमिनमैकादशाक्षं मानुतंतव्य
मुवाच प्रजायामेनं विज्ञातास्मो यदि विद्वान्वा जुहोत्यविद्वान्वेति तस्यो हैकादशाक्षेराष्ट्र
मिव प्रजा बभूवे राष्ट्रमिव ह वा अस्य प्रजा भवति य एवं विद्वानुदिते जुहोति तस्मादुदिते
होतव्यं ॥३०॥ उद्यन्नु खलु वा आदित्य आहवनीयेन रश्मीन्त्संदधाति स यो नुदिते जुहोति
यथा कुमाराय वा वत्साय वा जाताय स्तनं प्रतिदध्यात्तादृक्तदथ य उदिते जुहोति यथा कु
माराय वा वत्साय वा जाताय स्तनं प्रतिदध्यात्तादृक्तमस्मै प्रतिधीयमानमुभयोर्लोक
योरन्नाद्यमनु प्रतिधीयतेस्माच्च लोकादमुष्माच्चोभाभ्यां स यो नुदिते जुहोति यथा पुरुषाय वा ॥२७॥
हस्तिने वा प्रयते हस्त आदध्यात्तादृक्तदथ य उदिते जुहोति यथा पुरुषाय वा हस्तिने वा प्रयते ह

27

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तआदध्यात्तादृक्तत्तमेषएतेनैवहस्तेनोर्ध्वंहृत्वास्वर्गेलोकआदधातियएवंविद्वानुदिते
जुहोतितस्मादुदितेहोतव्यमुद्यन्नुखलुवाआदित्यःसर्वाणिभूतानिप्रणयतितस्मादे
नंप्राणइत्याचक्षतेप्राणोहास्यसंप्रतिहुतंभवतियएवंविद्वानुदितेजुहोतितस्मादुदिते
होतव्यमेषहवैसत्यंवदन्सत्येजुहोतियोऽस्तमितेसायंजुहोत्युदितेप्रातर्भूर्भुवःस्वरोमग्नि
र्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरितिसायंजुहोतिभूर्भुवःस्वरोंसूर्योज्योतिर्ज्योतिःसूर्यइतिप्रातःसत्यं
हास्यवदतःसत्येहुतंभवतियएवंविद्वानुदितेजुहोतितस्मादुदितेहोतव्यंतदेषाभियज्ञगा
थागीयते॥प्रातःप्रातरनृतंतेवदंतिपुरोदयाज्जुह्वतियेऽग्निहोत्रं॥दिवाकीर्त्यमदिवाकीर्त्त
यंतःसूर्योज्योतिर्नतदाज्योतिरेषामिति॥३१॥प्रजापतिरकामयतप्रजायेयभूयान्स्या
मितिसतपोऽतप्यतसतपस्तप्त्वेमांल्लोकानसृजतपृथिवीमंतरिक्षंदिवंतांल्लोकानभ्यतपत्ते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·पं·
॥२८॥
२४
त्रो४

भ्योभितप्तेभ्यस्त्रीणि ज्योतींष्यजायंताग्निरेव पृथिव्या अजायत वायुरंतरिक्षादादित्यो दिव
स्तानि ज्योतींष्यभ्यतपत्तेभ्योभितप्तेभ्यस्त्रयो वेदा अजायंत ऋग्वेद एवाग्नेरजायत यजुर्वेदो
वायोः सामवेद आदित्यात्तान्वेदानभ्यतपत्तेभ्योभितप्तेभ्यस्त्रीणि शुक्राण्यजायंत भूरि
त्येव ऋग्वेदादजायत भुव इति यजुर्वेदात्स्वरिति सामवेदात्तानि शुक्राण्यभ्यतपत्तेभ्योभित
प्तेभ्यस्त्रयो वर्णा अजायंताकार उकारो मकार इति तानेकधा समभरत्तदेतदोमिति तस्मा
दोमोमिति प्रणौत्योमिति वै स्वर्गो लोकः ओमित्यसौ योसौ तपति स प्रजापतिर्यज्ञमतनुत तमा
हरत्तेनायजत स ऋचैव हौत्रमकरोद्यजुषाध्वर्यवं साम्नोद्गीथं यदेतत्त्रय्यै विद्यायै शुक्रं तेन
ब्रह्मत्वमकरोत्स प्रजापतिर्यज्ञं देवेभ्यः संप्रायच्छत्ते देवा यज्ञमतन्वत तमाहरंत तेनायजं ॥२८॥
त त ऋचैव हौत्रमकुर्वन्यजुषाध्वर्यवं साम्नोद्गीथं यदेवैतत्त्रय्यै विद्यायै शुक्रं तेन ब्रह्मत्वमकु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वैसतेदेवाअब्रुवन्प्रजापतिंयदिनोयज्ञऋक्तआर्त्तिःस्याद्यदियजुष्टोयदिसामतोयद्यविज्ञा
तासर्वव्यापद्वाकाप्रायश्चित्तिरितिसप्रजापतिरब्रवीद्देवान्यदिवोयज्ञऋक्तआर्त्तिर्भ
वतिभूरितिगार्हपत्येजुहवाथयदियजुष्टोभुवइत्याग्नीध्रीयेन्वाहार्यपचनेवाहविर्यज्ञे
षुयदिसामतःस्वरित्याहवनीयेयद्यविज्ञातासर्वव्यापद्भूर्भुवःस्वरितिसर्वाअनुद्रुत्या
हवनीयएवजुहवाथेत्येतानिहवैवेदानामंतःश्लेषणानियदेताव्याहृतयस्तद्यथात्मनात्मा
नंसंदध्याद्यथापर्वणापर्वयथाश्लेष्मणाचर्मण्यंवान्यद्वाविश्लिष्टंसंश्लेषयेदेवमेवैताभिर्य
ज्ञस्यविश्लिष्टंसंदधातिसैषासर्वप्रायश्चित्तिर्यदेताव्याहृतयस्तस्मादेषैवयज्ञेप्रायश्चि
त्तिःकर्त्तव्या॥३२॥तदाहुर्महावदाःयदृचैवहौत्रंक्रियतेयजुषाध्वर्यवंसाम्नोद्गीथंव्या
रब्धात्रयीविद्याभवत्यथकेनब्रह्मत्वंक्रियतइतित्रय्याविद्ययेतिब्रूयादयंवैयज्ञोयोयंप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

एवमेव स यशोऽभेषन्त्ये ५ एवं स्यात्तद्यथो भयतः पात्पुरुषो ४

ब्रा·पं· वते तस्य वाक्च मनश्च वर्त्तन्यौ वाचा च हि मनसा च यज्ञो वर्त्तत इयं वै वागदो मनस्तद्वाचा
॥२६॥ त्रय्या विद्ययैकं पक्षं संस्कुर्वन्ति मनसैव ब्रह्मा संस्करोति ते हैके ब्रह्माण उपाकृते प्रातरनुवा
केस्तोमभागाञ्जपित्वा भाषमाणा उपासते तद्धैतदुवाच ब्राह्मण उपाकृते प्रातरनुवाके
ब्रह्माणं भाषमाणं दृष्ट्वार्धमस्य यज्ञस्यान्तरगुरिति तद्यथैकपात्पुरुषो यन्नेकतश्चक्रो
वा रथो वर्त्तमानो भ्रेषन्न्येत्येवमस्य यज्ञो भ्रेषन्न्येत्येवमस्य भ्रेषमनु यजमानो भ्रेषन्न्येति तस्माद्ब्रह्मोपाकृते प्रातरनु
वाके वाचंयमः स्यादोपांश्वन्तर्यामयोर्होमादुपाकृतेषु पवमानेष्वोदृचो ऽथ यानि स्तोत्राणि
सशस्त्राण्यातेषां वषट्काराद्वाचंयमः [illegible] [redacted] यन्नुभयतश्चक्रो वा
रथो वर्त्तमानो न रिष्यत्येवमेव स यज्ञो न रिष्यति यज्ञस्यारिष्टिमनु यजमानो न रिष्यति ॥२३॥
तदाहुर्यद्ब्रह्मन्नमहीसा चारीन्म आकृतीन्मे होषिदित्यध्वर्यवे दक्षिणा नीयन्त उद्गासीन्म इत्यु ॥२६॥
द्गात्रेऽन्ववोचन्मे शंसीन्मे याक्षीन्म इति होत्रे किंस्विदेव चक्रुषे ब्रह्मणे दक्षिणा नीयन्त इत्यहो स्वि

२५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

देवहरताइति यज्ञस्य हैव भिषग्यद्ब्रह्मा यज्ञायैव तद्भेषजं कृत्वा हरति स थो यज्ञ्रपिष्टेनैव ब्रह्मणा
छंदसां रसेनार्त्विज्यं करोतीति यद्ब्रह्मा तस्माद्ब्रह्मार्द्धभाग्घ वाएष इतरेषामृत्विजामर्द्धआसयद्ब्र
ह्मार्द्धमेव ब्रह्मणआसार्द्धमितरेषामृत्विजां तस्माद्यदियज्ञ ऋक्त आर्त्तिःस्याद्यदियजुष्टो यदि
सामतो यद्यविज्ञाता सर्वव्यापद्वा ब्रह्मण एव निवेदयंते तस्माद्यदियज्ञ ऋक्त आर्त्तिर्भवति
भूरिति ब्रह्मा गार्हपत्ये जुहुयाद्यदियजुष्टो भुवइत्याग्नीध्रीयेन्वाहार्यपचने वा हविर्यज्ञेषु य
दि सामतः स्वरित्याहवनीये यद्यविज्ञाता सर्वव्यापद्वा भूर्भुवः स्वरिति सर्वा अनुद्रुत्याहवनी
स्तोतोर् यएव जुहुयात्सप्रपारुते स्तोत्र आह ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तरिति स भूरिति ब्रह्मा प्रातःसव रि३
ने ब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमिति भुव इति माध्यंदिने सवने ब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमिति स्वरिति तृतीयस
वने ब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमिति भूर्भुवः स्वरित्युक्थ्ये वातिरात्रे वा ब्रूयादिंद्रवंतस्तुध्वमिति स यदाहेंद्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आ.पं. वृंतस्तुध्यामित्थेझोवेयज्ञोइंझोयज्ञस्यदेवतासेंद्रमेवंतदुक्तोयंकरोतींझोन्मागादिंद्रवंतस्तुध्यामि

॥३०॥ त्थेवेनांस्तदाहतदाह॥३५॥ ॥इतिपंचमपंचिकायांपंचमोध्यायः॥ ॥श्रीहरेरर्पणमस्तु॥

संवत्१९४५॥ ॥आश्विनशुक्लचतुर्थीतद्दिनेइदंपुस्तकंसमाप्तं॥श्रीसदाशिवार्पणमस्तु॥ ॥ ॥३०॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अथषष्ठमपंचिकाप्रारंभः ॥

श्रो
५००

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥श्री·प·॥ ॥श्रीगणेशायनमः॥ हरिः ॐ॥ देवाहवैसर्वंचरौसत्रंनिषेदुस्तेहपाप्मानंनापज
॥१॥ घ्निरेतान्होवाचार्बुदःकाद्रवेयःसर्पऋषिर्मंत्रकृदेकावैवोहोत्राकृतातांवोहं
करवाण्यथपाप्मानमपहनिष्यध्वइतितेहतथेत्यूचुस्तेषांहस्मसमध्यंदिने
मध्यंदिनएवोपोदासर्पद्ग्राव्णोभिष्टौतितस्मान्मध्यंदिनेमध्यंदिनएवग्राव्णो
भिष्टुवंतितदनुकृतिसहस्मयेनोपोदासर्पत्तदद्याप्येतर्ह्यर्बुदोदासर्पणीनामप्र
पदस्तितान्हराजामदयांचकारतेहोचुराशीविषोवैनोराजानमवेक्षतेहंतास्यो
ष्णीषेणाक्ष्यावपिनह्यामेतितथेतितस्यहोष्णीषेणाक्ष्यावपिनह्युस्तस्मादुष्णी ॥१॥
षमेवपर्यस्यग्राव्णोभिष्टुवंतितदनुकृतितान्हराजामदयामेवचकारतेहोचुः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्वेनवैनोमंत्रेणोपांग्राव्योभिशोचितिहंतास्यान्याभिर्ऋग्भिर्मंत्रमाप्स्यन्नचामेतितथेति
तस्यहान्याभिर्ऋग्भिर्मंत्रमापप्रचुस्ततोहैनानमरयांचकारतद्यदस्यान्याभि
र्ऋग्भिर्मंत्रमापंचेतिशंस्याएवंतेहपाप्मानमपजघ्निरेतेषामन्वपहतिंसपर्णःपा
२ प्मानमपजघ्नितएतेपहतपाप्मानोहित्वापूर्वांजीर्णांत्वचंनवयैवप्रयंत्यपपाप्मानं
हतेयएवंवेद॥३॥तदाहुःकियतीभिरभिष्टुयादितिशतेनेत्याहुःशतायुर्वैपुरु
षःशतवीर्यःशतेंद्रियआयुष्येवैनंतद्वीर्यइंद्रियेदधातित्रयस्त्रिंशतेत्याहु
स्त्रयस्त्रिंशतोवैसदेवानांपाप्मनोपाहंस्त्रयस्त्रिंशद्वैतस्यदेवाइत्यपरिमिताभिर
भिष्टुयादपरिमितोवैप्रजापतिःप्रजापतेर्वाएषाहोत्रायद्भूवस्तोत्रीयातस्यांसर्वे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ष॰॥ कामा अवरुध्यं ते स यदपरिमिताभिरभिष्टौति सर्वेषां कामानामवरुध्यै सर्वान्का
॥२॥ मानवरुंधे य एवं वेद तस्मादपरिमिताभिरेवाभिष्टुयात्तदाहुः कथमभिष्टुयादि
त्यक्षरशः ३ चतुरक्षरशः ३ पच्छः ३ अर्द्धर्चशः ३ ऋक्शः ३ इति तद्यदृक्शो न त
2 दवकल्पते अथ यत्पच्छो नो एव तदवकल्पते अथ यदक्षरशश्चतुरक्षरशो वि तथा छं
दांसि लुप्येरन्बहूनि तथाक्षराणि हीयेरन्नर्द्धर्चश एवाभिष्टुयात्सुप्रतिष्ठाया एव
द्विप्रतिष्ठो वै पुरुषः श्चतुष्पादः पशवो यजमानमेव तद्द्विप्रतिष्ठं चतुष्पात्सु पशु
षु प्रतिष्ठापयति तस्मादर्धर्चश एवाभिष्टुयात्तदाहुर्यन्मध्यंदिने मध्यंदिन ए ॥२॥
वं गायत्रोमिष्टौति कथमस्येतरयोः सवनयोरभिष्टुतं भवतीति यद्देवगायत्रीमि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रभिष्टौति गायत्रं वै प्रातःसवनं तेन प्रातःसवने ऽथ य जगतीभिरभिष्टौति जागतं वै
तृतीयसवनं तेन तृतीयसवन एवमु हास्य मध्यंदिने मध्यंदिन एव ग्रावाणोऽभि
ष्टुवतः सर्वेषु सवनेष्वभिष्टुतं भवति य एवं वेद तदाहुः कुर्यदध्वर्युरेवान्यानृत्वि
जः संप्रेष्यत्यथ कस्मादेष एतामसंप्रेषितः प्रतिपद्यत इति मनो वै ग्रावस्तोत्रीया
संप्रेषितं वा इदं मनस्तस्मादेष एतामसंप्रेषितः प्रतिपद्यते ॥२॥ वाग्वै सुब्रह्मण्या त
स्यै सोमो राजा वत्सः सोमे राजनि क्रीते सुब्रह्मण्यामाह्वयंति यथा धेनुमुपह्वयेत्ते
न वत्सेन यजमानाय सर्वान्कामान्दुहे सर्वान्हास्मै कामान्वा गुहे [redacted] य एवं वेद तदा
हुः किं सुब्रह्मण्यायै सुब्रह्मण्यात्वमिति वागेवेति ब्रूयाद्वाग्वै ब्रह्म च सुब्रह्म चेति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ष॰॥ तदाहुरथ कस्मादेनं पुमांसं सन्तं स्त्रीमिवाचक्षत इति वाग्घि सुब्रह्मण्येति ब्रूया
॥३॥ त्तेनेति तदाहुर्यद्वैदीतर ऋत्विज आर्त्विज्यं कुर्वन्ति बहिर्वेदि सुब्रह्मण्या कथ
मस्यान्तर्वेद्यार्त्विज्यं कृतं भवतीति वेदेर्वा उत्करमुत्किरन्ति यद्देवोत्करे तिष्ठन्ना
ह्वयतीति ब्रूयात्तेनेति तदाहुरथ कस्मादुत्करे तिष्ठन्सुब्रह्मण्यामाह्वयतीत्यृष
यो वै सत्रमासत ते तेषां यो वर्षिष्ठ आसीत्तमब्रुवन्सुब्रह्मण्यामाह्वय त्वं नो नेदि
ष्ठाद्देवान्ह्वयिष्यसीति वर्षिष्ठमेवैनं तत्कुर्वन्त्यथो वेदिमेवैतत्सर्वां प्रीणातीति तदा
हुः कस्मादस्या ऋषभं दक्षिणामभ्याजन्तीति वृषा वा ऋषभो योषा सुब्रह्मण्या ॥३॥
तन्मिथुनं तस्य मिथुनस्य प्रजात्या इत्यु पांशु पात्नीवतस्याग्नीध्रो यजति रेतो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वै पात्नीवतं उपांशु वै रेतसः सिक्तिर्नानुवषट्करोति संस्था वा एषा यदनु
वषट्कारो नेद् इतः संस्थापयानीत्यसंस्थितं वै रेतसः समृद्धं तस्मान्नानुव
षट्करोति निह्नुत्य उपस्थ आसीनो भक्षयति पत्नीभाजनं वै नेष्टाग्निः पत्नीषु रे
तो दधाति प्रजात्या अग्निनैव तत्पत्नीषु रेतो दधाति प्रजात्यै प्रजायते प्रजया
पशुभिर्य एवं वेद दक्षिणा अनु सुब्रह्मण्या संतिष्ठते वाग्वै सुब्रह्मण्यान्नं द
क्षिणान्नाद्य एवं तद्वाचि यज्ञमंततः प्रतिष्ठापयंति प्रतिष्ठापयंति ।।२।। प्रथमो
ध्यायः ।। देवा वै यज्ञमतन्वत तांस्तन्वानानसुरा अभ्यायन्यज्ञवेशसमेषां क
रिष्याम इति तां दक्षिणत उपायन्यत एषां यज्ञस्य तनिष्ठममन्यंत ते देवाः प्रति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा॰ष॰॥ बुध्यं मित्रावरुणौ दक्षिणतः पर्यौहंस्ते मित्रावरुणाभ्यामेव दक्षिणतः प्रातःसव
॥४॥ नेसुररक्षांस्यपाघ्नत तथैवैतद्यजमाना मित्रावरुणाभ्यामेव दक्षिणतः प्रा
तःसवनेसुररक्षांस्यपघ्नते तस्मान्मैत्रावरुणं मैत्रावरुणः प्रातःसवने शंस
ति मित्रावरुणाभ्यां हि देवा दक्षिणतः प्रातःसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नत ते दे
दक्षिणतोपहता असुरा मध्यतोयशं प्राविशंस्ते देवाः प्रतिबुध्येंद्रं मध्यतो
दधुस्त इंद्रेणैव मध्यतः प्रातःसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नत तथैवैतद्यजमा
नाइंद्रेणैव मध्यतः प्रातःसवनेसुररक्षांस्यपघ्नते तस्मादैंद्रं ब्राह्मणाछं ॥४॥
सी प्रातःसवने शंसतींद्रेण हि देवा मध्यतः प्रातःसवनेसुररक्षांस्यपाघ्नत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ते वै मध्यतोपहता असुरा उत्तरतोयशं प्राविशंस्ते देवाः प्रतिबुध्यैंद्राग्नी उत्तर
तः पर्यौहंस्त इंद्राग्निभ्यामेवोत्तरतः प्रातः सवनेसुररक्षांस्यपाघ्नत तथैवैत
यजमाना इंद्राग्निभ्यामेवोत्तरतः प्रातः सवनेसुररक्षांस्यपघ्नते तस्मादैंद्राग्न
मछावाकः प्रातः सवनेशंसतींद्राग्निभ्यांहि देवा उत्तरतः प्रातः सवनेसुररक्षां
स्यपाघ्नत ते वा उत्तरतोपहता असुराः पुरस्तात्पर्य[illegible]न्त्समनीकं तस्ते देवाः प्र
तिबुध्याग्निं पुरस्तात्प्रातः सवनेपर्यौहंस्तेग्निनैव पुरस्तात्प्रातः सवनेसुररक्षां
स्यपाघ्नत तथैवैतद्यजमाना अग्निनैव पुरस्तात्प्रातः सवनेसुररक्षांस्यप
घ्नते तस्मादाग्नेयं प्रातः सवनमपपाप्मानं हतेय एवं वेद ते वै पुरस्ताद्पहता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा·प· असुराःपश्चात्सरीसृपाविविशुंस्तेदेवाःप्रतिबुध्यविश्वांदेवानात्मानंपश्चात्तृ
॥५॥ तीयसवनेपर्यौहंस्तेविश्वैरेवदेवैरात्मभिःपश्चात्तृतीयसवनेसुररक्षांस्य
पाघ्नंस्तथैवैतद्यजमानाविश्वैरेवदेवैरात्मभिःपश्चात्तृतीयसवनेसुररक्षा
स्यपघ्नतेतस्माद्वैश्वदेवंतृतीयसवनमपपाप्मानंहतेयएवंवेदतेवैदेवा
असुरानेवमपाघ्नंतसर्वस्माद्देवयजनात्ततोवैदेवाअभवन्परासुराभवन्स्या
त्मनापरास्यद्विषन्पाप्माभ्रातृव्योभवतियएवंवेदतेदेवाएवंकृत्स्नेनयज्ञेना
पासुरान्पाप्मानमघ्नताजयन्स्वर्गंलोकमपहवैद्विषंतंपाप्मानंभ्रातृव्यंहतेज ॥५
यतिस्वर्गंलोकंयएवंवेदयश्चैवंविद्वान्त्सवनानिकल्पयति॥६॥स्तोत्रियंस्तो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्त्र२

त्रियस्यानुरूपं कुर्वन्ति प्रातःसवने हरेव तदन्हो नुरूपं कुर्वन्त्यवरेणैव तदन्ह
परमहरभ्यारभन्ते थ तथा न मध्यंदिने श्रीवै पृष्ठानि तानि तस्थेन तस्थाना
नियत्तो त्रियं स्तोत्रियस्यानुरूपं कुर्युस्तयैव विभक्त्या तृतीयसवने न स्तोत्रि
यं स्तोत्रियस्यानुरूपं कुर्वन्ति ॥ ५ ॥ अथात आरंभणीया एवं ऋजुनीती नो
वरुण इति मैत्रावरुणस्य मित्रो नयतु विद्वानिति प्रणेता वा एष होत्रकाणां यन्मै
त्रावरुणस्तस्मादेषा प्रणेतृमती भवतीन्द्रं वो विश्वतस्परीति ब्राह्मणाच्छंसि
नो हवामहे जनेभ्य इतीन्द्रमेवैतयाहरहर्निह्वयन्ते न हैषां विहवेन्य इन्द्रं परि
वृणक्त्येवं विद्वान्ब्राह्मणाच्छंस्येतामहरहः शंसति यत्सोम आ सुते नर इत्यच्छावाक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·प·॥ स्यैंद्राग्नी अजोहवुरितींद्राग्नी एवैतयाहरहर्निह्वयंतेनहैषांविहवेन्यइंद्राग्नी
॥६॥ वृंक्ते यएवंविद्वानछावाक एतामहरहः शंसतितायाएताः स्वर्गस्यलोकस्यना
वः संपारिण्यः स्वर्गमेवैताभिर्लोकमभिसंतरंति ॥६॥ अथातः परिधानीयाए
वतेस्याम देव वरुणेतिमैत्रावरुणस्येषंस्वश्चधीमहीत्ययंवैलोकइषमित्यसौ
6 लोकः स्वरित्युभावेवैतयालोकावारभंतेव्यंतरिक्षमतिरन्मदेतिब्राह्मणाछंसिनो
विवन्नचंस्वर्गमेवैभ्यएतयालोकंविवृणोतिमदेसोमस्यरोचना ॥ इंद्रोयदभिन
द्वलमितिसिषासवोवाएतेयद्दीक्षितास्तस्मादेषावलवतीभवत्युद्गाआजदंगिरो ॥६॥
भ्यआविष्कृण्वन्गुहासतीः ॥ अर्वांचंनुनुदेवलमितिसनिमेवैभ्यएतयावरुंधइंद्रेण

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रोचनादिवइतिस्वर्गोवैलोकइंद्रेणरोचनादिवोदृढ्हानिदृंहितानिच।स्थिराणिनप
राणुदइतिस्वर्गएवैतयालोकेहरहःप्रतितिष्ठंतोयंत्यहंसरस्वतीवतोरित्यछावाक
स्यवाग्वैसरस्वतीवाग्वतोरितिहैतदाहेंद्राग्न्योरवोवृणइत्येतद्वाइंद्राग्न्योःप्रियं
धामयदवइतिप्रियेणैवैनौतद्धाम्नासमर्द्धयतिप्रियेणधाम्नासमृध्यतेयएवंवेद
॥७॥ उभय्यःपरिधानीयाभवंतिहोत्रकाणांप्रातःसवनेचमाध्यंदिनेचाहीनाश्चैका
हिकाश्चतत्रैकाहिकाभिरेवमैत्रावरुणःपरिदधातितेनास्माल्लोकान्नप्रच्यवतेही
नाभिरछावाकःस्वर्गस्यलोकस्याप्त्याउभयीभिर्ब्राह्मणाछंसीतेनोसउभौव्यन्वा
रभमाणएतीमंचामुंचलोकमथोमैत्रावरुणंचाछावाकंचाथोअहीनंचैकाहं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ना·ष· ाथोसंवत्सरंचाग्निष्टोमंचैवमुसउभौव्यन्वारभमाणएत्यथततएकाहिकाएवतृ
॥९॥ तीयसवनेहोत्रकाणांपरिधानीयाभवंतिप्रतिष्ठावाएकाहःप्रतिष्ठायामेवतद्यज्ञ
मंततःप्रतिष्ठापयंत्यहीनवानंप्रातःसवनेयजेदेकाह्नस्तोममतिशंसेद्यथाभिहेष
तेपिपासतेक्षिप्रंप्रयच्छेत्तादृक्तद्यथोक्षिप्रंदेवेभ्योन्नाद्यंसोमपीथंप्रयच्छानीतिक्षि
प्रंहास्मिंल्लोकेप्रतितिष्ठत्यपरिमिताभिरुत्तरयोःसवनयोरपरिमितोवैस्वर्गोलोकः
स्वर्गस्यलोकस्याप्त्यैकामंतद्धोताशंसेद्यद्धोत्रकाःपूर्वेद्युःशंसेयुर्यद्वाहोतातद्धोत्रकाः
प्राणोवैहोतांगानिहोत्रकाःसमानोवाअयंप्राणोंगान्यनुसंचरतितस्मात्तत्कामंहो ॥१०॥
ताशंसेद्यद्धोत्रकाःपूर्वेद्युःशंसेयुर्यद्वाहोतातद्धोत्रकाःसूक्तांतेहोतापरिदधेत्यथ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

समान्यएवंतृतीयसवनेहोत्रकाणांपरिधानीयाभवंत्यात्मावैहोतांगानिहोत्रकाःस
मानावाइमेंगानानामंतास्तस्मात्समान्यएवंतृतीयसवनेहोत्रकाणांपरिधानीयाभ
वंतिभवंति॥ ८ ॥इतिद्वितीयोध्यायः॥आत्वावहंतुहरयइतिप्रातःसवनेउन्नी
यमानेभ्योन्वाहवृषण्वतीःपीलवतीःसुतवतीर्मद्वतीरूपसमृद्धाऐंद्रीरन्वा
हैंद्रोवैयज्ञोगायत्रीरन्वाहगायत्रंवैप्रातःसवनंनवन्यूनाःप्रातःसवनेन्वाह
न्यूनेवैरेतःसिच्यतेदशमध्यंदिनेन्वाहन्यूनेवैरेतःसिक्तंमध्यंस्त्रियैप्राप्यस्थ
विष्ठंभवतिनवन्यूनास्तृतीयसवनेन्वाहन्यूनाद्वैप्रजाःप्रजायंतेतद्यदेतानिकैव
ल्यसूक्तान्यन्वाहयजमानमेवतद्गर्भंभूतंप्रजनयतियथाहवयो[illegible]तेहैकेसप्तसप्ता न्यै
न्वाहुःसप्तप्रातःसवनेसप्तमाध्यंदिनेसप्ततृतीयसवनेयावत्योवैपुरोनुवाक्यास्ता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ष॰ वस्योयाज्याः सप्त वै प्रांचो यजंति सप्त वषट् कुर्वंति ता सामेताः पुरोनुवाक्या इति वदं
॥ ८ ॥ तं स्यात्तथा न कुर्याद्यजमानस्याहतेरे लोविलुंपंत्यथो यजमानमेव यजमानो हि सू
क्तं न वभिवीर्य तं मैत्रावरुणो स्मो लोकादंतरिक्षलोकमभिप्रवहति दशाभिरंतरि
क्षलोकादमुं लोकमभ्यंतरिक्षलोको हि ज्येष्ठो नवभिरमुष्माल्लोकात्स्वर्गं लोकमामि
8 न ह वै ते यजमानं स्वर्गं लोकमभिवोढुमर्हंति ये सप्तसमान्वाकुस्तस्मात्केवलऽश
एव सूक्तान्यनुब्रूयात् ॥ २ ॥ अथाह यदैंद्रो वै यज्ञोऽथ कस्माद्द्वावेव प्रातःसवने प्र
स्थितानां प्रत्यक्षादैंद्रीभ्यां यजतो होता चैव ब्राह्मणाच्छंसी चेदं ते सोम्यं मध्वितिहो
ता यजतींद्र त्वा वृषभं वयमिति ब्राह्मणाच्छंसी नानादेवत्याभिरितरे कथं तेषामैंद्रो
भवंतीति मित्रं वयं हवामह इति मैत्रावरुणो यजति वरुणं सोमपीतय इति यद्वै किंच ॥ ८ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्ति पीतवस्वदंतदैंद्रं रूपं तेनेंद्रं प्रीणात्यमरुतो यस्य हि क्षय इति पोता यजति स सुगोपातमो ज
न इतीं द्रो वै गोपास्तदैंद्रं रूपं तेनेंद्रं प्रीणात्यग्ने पत्नीरिहा वहेति नेष्टा यजति त्वष्टारं सो
मपीतय इतीं द्रो वै त्वष्टा तदैंद्रं रूपं तेनेंद्रं प्रीणात्युक्षान्नाय वशान्नायेत्याग्नीध्रो य
जति सोमपृष्ठाय वेधस इतीं द्रो वै वेधास्तदैंद्रं रूपं तेनेंद्रं प्रीणाति प्रातर्यावभिरागतं
देवेभिर्जेन्या वसू । इंद्राग्नी सोमपीतय इति स्वयं समृद्धाच्छावाकस्यैव मु हैताऐंद्राग्नोभ ंति
यन्नानादेवत्यास्तेनान्यादेवताः प्रीणाति यद्वु गायत्र्यस्तेनाग्नेय्य एतद्धु हैताभिस्त्रय
मुपाप्नोति ॥ १० ॥ असावि देवं गोऋजीकमित्यमध्यंदिने उन्नीयमानेभ्यो न्वाह एवं पण्व मंध ३
तीः पीतवतीः सुतवतीर्मद्वतीः सूपसमृद्धा ऐंद्रीरन्वाहैंद्रो वै यज्ञस्तस्मादैंद्रीरन्वाहैंद्रं वै माध्यं
दिनं सवनं तस्मा कुर्यत्तृतीयसवनेनस्यैव रूपं मद्वदथ कस्मान्मध्यंदिने मद्वतीरन्वाह यजं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ष॰ ति चाभिरतिं मा धंता वै वै मध्यांदिने देवताः सममेवत्तृतीयसवने मादयंते तस्मान्मध्यंदि
॥२॥ नेमद्वतीरनुवाह यजंति चाभिस्ते वै खलु सर्वं एव माध्यंदिने प्रस्थितानां प्रत्यक्षादै
द्रामिर्यजंत्यभितृष्णवतीभिरेकैः पिबा सोममभि यमुग्र तर्द इति होता यजति स ई
पाहि य ऋजीषी तरुत्र इति मैत्रावरुणो यजत्येवा पाहि प्रत्नथा मंदतु त्वेति ब्राह्मणा
छंसी यजत्यर्वाङेहि सोमकामं त्वाहुरिति पोता यजति तवायं सोमस्त्वमेह्यर्वाङिति
नेष्टा यजतींद्राय सोमाः प्रदिवो विदाना इत्यच्छावाको यजत्यापूर्णो अस्य कलशः स्वा
हेत्याग्नीध्रो यजति ता सामेता अभितृष्णवत्यो भवंतींद्रो वै प्रातःसवनेन व्यजयत
स एताभिरेव माध्यंदिनं सवनमभ्यतृणद्यदभ्यतृणत्तस्मादेता अभितृष्णवत्यो भवं ॥९॥
ति ॥३१॥ इहोपयात शवसो नपात इति तृतीयसवन उन्नीयमानेभ्योन्वाह ऋषण्वतीः पीत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वतीःसुतवतीर्मद्वतीरूपसमृद्धा।स्ताऐंद्रार्भव्योभवंति।नतदाकुर्यन्नार्भवीषुस्तुव
तै थकस्मादार्भवःपवमानइत्याचक्षतइति।प्रजापतिर्वैपितऋभून्।मर्त्यान्त्सतोमर्त्या
न्कृत्वा।तृतीयसवनआभजत्।तस्मान्नार्भवीषुस्तुवते।अथार्भवःपवमानइत्याचक्षते।
यथाहयथाछंदसंपूर्वयोःसवनयोरन्वाह।गायत्रीःप्रातःसवने।त्रिष्टुभोमाध्यंदि
ने।अथकस्माज्जागतेसतितृतीयसवने।त्रिष्टुभोन्वाहेति।धीतरसंवैतत्तृतीयसवनम्।
अथैतदधीतरसं।शुक्रियंछंदोयत्त्रिष्टुप्।सवनस्यसरसतायाइतिब्रूयात्।अथोइंद्रमेवै
तत्सवनेन्वाभजती।त्यथाहयदैंद्रार्भवंवैतत्तृतीयसवनम्।अथकस्मादेषऐवंतृतीयसव
नेप्रास्थितानांप्रत्यक्षाद्।ऐंद्रार्भव्यायजतींद्र।ऋभुभिर्वाजवद्भिःसमुक्षितमितिहोतैव।ना
नादेवत्याभिरितरे।कथंतेषामैंद्रार्भव्योभवंती।ती।इंद्रावरुणासुतपाविमंसुतमितिमैत्राव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·प· रुणो यजति । प्रवो रथो अध्वरं देववीतय इति । बहूनिवाहतं हृभूणां रूपम् । इंद्रश्च सोमं पिबतं
॥१०॥ बृहस्पत इति ब्राह्मणाच्छंसी यजति । आ वो विशंति इंदवः स्वाभुव इति । बहूनिवाहत हृभू-
णां रूपम् । आ वो वहंतु सप्तयो रघुष्यद इति पोता यजति । रघुपत्वानः प्रजिगात बाहुभिरिति
बहूनिवाहत हृभूणां रूपम् । अमेव नः सुहवा आ हि गंतनेति नेष्टा यजति । गंतनेति बहूनि-
वाहत हृभूणां रूपम् । इंद्राविष्णू पिबतं मध्वो अस्येत्यच्छावाको यजति । आ वामंधांसि मदि-
राण्यग्मन्निति बहूनिवाहत हृभूणां रूपम् । इमं स्तोममर्हते जातवेदस इत्याग्नीध्रो यजति ।
रथमिव संमहेमा मनीषयेति बहूनिवाहत हृभूणां रूपम् । एवमु हैता ऐंद्रार्भवो भवंति । यन्ना-
नादेवत्यास्तेनान्या देवताः प्रीणाति । यदु जगत्प्रासाहा जागतं वै तृतीयसवनं तृतीयसव- ॥१०॥
नस्यैव समृध्यै ॥ १२ ॥ अथाहस्यदुक्थिन्यो न्याहोत्रा अनुवध्या अन्याः कथमस्यैता उक्थि-

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न्यः सर्वाः समाः समृद्धा भवंतीति यदेवैनाः संप्रगीर्य होत्रा इत्याचक्षते तेन समा यदु
क्रियन्यो न्या होत्रा अनुक्था अनुक्था अन्यास्तेनो विषमा एव मु हास्यैता उक्थि
न्यः सर्वाः समाः समृद्धा भवं यथाह शंसंति प्रातःसवने शंसंति माध्यंदिने होत्रकाः
कथमेषां तृतीयसवने शस्तं भवतीति यदेव माध्यंदिने द्वे सूक्ते शंसंतीति ब्रूया
त्तेने यथाह यद्युक्थो होता कथं होत्रका ह्युक्था भवंतीति यदेवै[illegible]संस्वापि यैतं
तीति ब्रूयात्तेनेति ॥ १३ ॥ अथाह यदेता स्तेत्र उक्थिन्यो होत्राः कथमितरा उक्थि
न्यो भवंतीत्याज्यमेवाग्नीध्रीयाया उक्थं मरुत्वतीयं पोत्रीयाया वैश्वदेवं नेष्ट्रीयाया
ता वा एता होत्रा एवं न्यंगा एव भवंत्यथाह यदेकप्रैषा अन्ये होत्रका अथ कस्माद्द्विप्रैषः
पोता द्विप्रैषो नेष्टेति यत्रादो गायत्री सुपर्णो भूत्वा सोममाहरत्तदेतासां होत्राणामिंद्र उक्था

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गो·ब·

॥२३॥

निपरिलुप्यहोत्रैप्रददौयूयंमाभ्यद्भ्यध्वंयूयमस्यावेदिष्टेतितेहोचुर्दैवावाचेमेहोत्रैप्रभा
वयांचेतितस्मात्तेद्विप्रैषेभवतःऋचाग्नीध्रीयांप्रभावयांचक्रुस्तस्मात्तस्यैकयर्चाभूय
स्योयाज्याभवंत्यथाहयद्धोतायक्षद्धोतायक्षदितिमैत्रावरुणोहोत्रेप्रेष्यत्यथकस्माद्
होतृभ्यःसद्भ्योहोत्राशंसिभ्योहोतायक्षद्धोतायक्षदितिप्रेष्यतीतिप्राणोवैहोताप्राणः
सर्वऋत्विजःप्राणोयक्षत्प्राणोयक्षदित्येवतदाहाथाहास्तुश्राहूणांप्रैषाः३नांइति।अ
स्तीतिब्रूयाद्यद्दैवैतस्यशास्तांजपंजपित्वास्तुध्वमित्याहसएषांप्रैषोधाहास्यछावाकस्य
प्रवराः३नांइति॥अस्तीतिब्रूयाद्यद्देवैनमध्वर्युराहाछावाकवदस्वयत्तेवाद्यमित्येषोस्य
प्रवरोथाहयदैंद्रावरुणंमैत्रावरुणस्तृतीयसवनेशंसत्यथकस्मादस्याग्नेयौस्तोत्रियानु ॥१३॥
रूपौभवतइत्यग्निनावैमुखेनदेवाअसुरानुक्थेभ्योनिर्जघ्नुस्तस्मादस्याग्नेयौस्तोत्रिया

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नुरूपोभवतीत्थाहयदैंद्राबार्हस्पत्यंब्राह्मणाछंसीत्तृतीयसवनेशंसत्यैंद्रावैष्णवम
छावाकः कथमेनयोरैंद्राणित्रियानुरूपाभवंतीतींद्रोहस्मवाअसुरानुक्थेभ्यः प्र
जिगायसोब्रवीत्कश्चाहंचेत्यहंचाहंचेति अस्मदेवताअन्वयंतीतिसयदिंद्रः पूर्वः प्रजि ह२
गायतस्मादेनयोरैंद्राणित्रियानुरूपाभवंतियद्वहचाहंचेतिहस्मदेवताअन्वयुस्त
स्मात्त्वानादेवस्यानिशंसति ॥२४॥ अथाहयदैश्वदेवंवैतृतीयसवनमथकस्मादेता
न्यैंद्राणिजागतानिसूक्तानितृतीयसवनआरंभणीयानिशस्यंतइतींद्रमेवैतैरारभ्य
यंतीतिब्रूयादथोयजागतंवैतृतीयसवनंतज्जगत्काम्येवतद्यत्किंचातऊर्ध्वंछंदःशस्य
तेतद्धसर्वंजागतंभवत्येतानिचेदैंद्राणिजागतानिसूक्तानितृतीयसवनआरंभणीयानिश
स्यंतेयैतेनत्रैष्टुभमच्छावाकोंततःशंसतिसंवांकर्मणेतियदेवपनाय्यंकर्मेतदेतदभिवदतिस

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रि

ब्रा·प· सिषिस्यन्नंथाहषोन्नाघस्यावरुध्या अरिष्टैर्नःपथिभिःपारयंतेतिस्वस्तितायाएवैतदहरहः
॥३२॥ शंसस्यथाहयज्ञागतंवैततीयसवनमथकस्मादेषापरिधानीयाभवंतीतिवीर्यंवैत्रि त्रिष्टुभः
ष्टुब्वीर्यएवतदंततःप्रतितिष्ठंतोयंतीयमिंद्रंवरुणमष्टमेगारितिमैत्रावरुणस्यैवहस्व
तिर्नःपरिपातुपश्चादितिब्राह्मणाछंसिनउभाजिग्यथुरित्यछावाकस्योभौहिनौजिग्य
12 तुर्नैपराजयेथेनपराजिग्यइतिनाहितयोःकतरश्चनपराजिग्यइंद्रश्चविष्णोयदपस्पृधे
थांत्रेधासहस्रंविनदैरयेथामितींद्रश्चहवैविष्णुश्चासुरैर्युयुधातेतान्हस्मजित्वोचतुःकल्पा
महाइतितेहतथेत्यसुराऊचुःसोब्रवीदिंद्रोयावदेवायंविष्णुस्त्रिर्विक्रमतेतावदस्माकम
थयुष्माकमितरदितिसइमांल्लोकान्विचक्रमेथोवेदानथोवाचंतदाहुःकिंतत्सहस्रमिती ॥३२॥
मेलोकाइमेवेदाअथोवागितिब्रूयादैरयेथामैरयेथामित्यछावाकउक्थेभ्यस्यतिसहितत्रा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तोमं भवत्यग्निष्टोमे होतातिरात्रे च संहितं स्तोमं भवत्यभ्यस्येत्षोळशिनी३ नाभ्यस्ये[illegible]इति।
अभ्यस्येदित्याहुः कथमन्येष्वहःस्वभ्यस्यति कथमत्र नाभ्यस्येदिति तस्मादभ्यस्येत् ॥
१५ ॥ अथाह यन्नाराशंसं वै तृतीयसवनमथ कस्मादच्छावाकोऽन्ततः शिल्पेषु नाराशंसीः शंस
तीति विकृतिर्वै नाराशंसं किमिव च वै किमिव च रेतो विक्रियते तत्तदा विकृतं प्रजातं भवत्य
थैतन्मद्विव छंदः शिथिरं यन्नाराशंसमथैषो सोऽयदच्छावाकस्तद्दृळ्हतायै दृळ्हे प्रतिष्ठास्या
म इति तस्मादच्छावाकोऽन्ततः शिल्पेषु नाराशंसीः शंसति दृळ्हतायै दृळ्हे प्रतिष्ठास्याम इति दृ
ळ्हे प्रतिष्ठास्याम इति ॥ १६ ॥ इति तृतीयोध्यायः ॥ यः श्वः स्तोत्रियस्तमनुरूपं कुर्वीत प्रातःसव
नेऽहीनसंतत्यै यथा वा एकाहः सुत एवमहीनस्तद्यथैकाहस्य सुतस्य सवनानि संतिष्ठमाना
न्येवमेवाहीनस्याहानि संतिष्ठमानानि यंति तद्यच्छ्वः स्तोत्रियमनुरूपं कुर्वीत प्रातःसव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·प·

॥३३॥

नेहीनसंतस्मा अहीनमेवतत्तांतन्वंतितेवैदेवाश्च ऋषयश्चाद्रियंतसमानेनयज्ञंसंतन
वामेतितएतत्समानंयज्ञस्यापश्यन्समानान्प्रगाथांत्समानीःप्रतिपदःसमानानिसू
क्तान्योकःसारीवाइंद्रोयच्चवाइंद्रःपूर्वंगच्छत्येवतत्रापरंगच्छतीयत्तस्यैवसेंद्रतायै ॥३७॥ता
न्वाएतान्संपातान्विश्वामित्रःप्रथममपश्यत्तान्विश्वामित्रेणदृष्टान्वामदेवोसृजतैवात्वा
मिंद्रवज्रिन्नत्रयन्नइंद्रोजुजुषेयच्चवष्टिकथामहामवृधत्कस्यहोतुरितितान्क्षिप्रंसमपतद्य
त्क्षिप्रंसमपतत्तत्संपातानांसंपातत्वंसहेक्षांचक्रेविश्वामित्रोयान्वा अहंसंपातानपश्यंतान्वा
मदेवोसृष्टकानिन्वहंसूक्तानिसंपातांस्तत्प्रतिमांसृजेयेतिसएतानिसूक्तानिसंपातांस्तत्प्रति
मानसृजतसद्योहजातोवृषभःकनीनइंद्रःपूर्भिदातिरद्दासमर्कैरिमाम्मूषुप्रभृतिंसातयेधाइच्छंति ॥३३॥
त्वासोम्यासःसखायःशासद्वह्निर्दुहितुर्नप्त्यंगादभितष्टेवदीधयामनीषामितियएकश्चद्व्यश्च

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र्णपीनामिति भरद्वाजोयस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम उदु ब्रह्माण्यैरत श्रवस्येति वसिष्ठो
स्मा इन्द्र पुत्र वसे तु राये इति नोधा अस्त एते प्रातःसवने षळहः स्तोत्रियांछस्त्रा माध्यंदिने हीनसू
क्तानि शंसंति तान्येतान्यहीनसूक्तान्यास त्यो यातु मघवां ऋजीषीति सस्य वन्मै त्रावरुणो स्मा
इन्द्र पुत्र वसे तु राये इन्द्राय ब्रह्माणि राततमा ॥ इंद्र ब्रह्माणि गोतमासो अक्रन्निति ब्रह्मण्वद्ब्राह्म
णाच्छंसी शास इन्द्र जेनयंतम वन्हिमिति वन्हिवदच्छावाकः स्त राकुः कस्मादच्छावाको वन्हिवदेतत्सूक्त
मुभयत्र शंसति पराञ्चिषु चैवाहस्स्वभ्यावर्तिषु चेति वीर्यवान्वा एष बह्वृचो वान्हिवदेतत्सूक्तं वहति
ह वै वन्हिर्धुरो यासु युज्यते तस्मादच्छावाको वन्हिवदेतत्सूक्तमुभयत्र शंसति पराञ्चिषु चैवाहःस्व
भ्यावर्तिषु च तान्येव चत्वारि अहःसु भवंति चतुर्विंशे अभिजिति विषुवति विश्वजिति महाव्रते हीना
नि ह वा एतान्यहानि न ह्येषु किंचन हीयते पराञ्चीनि ह वा एतान्यहान्यनभ्यावर्तीनि तस्मादेतान्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भा॰ष॰ तेषहःसुशंसंतियदेनाशंसंत्यहीनान्त्स्वर्गाल्लोकान्त्सर्वरूपान्त्सर्वसमृद्धानवाप्नवामेतियदे
॥३४॥ वैनानिशंसंतीद्रमेवैतैर्निष्केवल्यंनेयथऋषभंवाशितायैयद्वेवैनानिशंसंत्यहीनस्यसंतत्या
अहीनमेवतत्संतन्वंति ॥१८॥ ततोवाएतांस्त्रीन्त्संपातानपश्यत्रावरुणोविपर्यासमेकैकमह
रहःशंसत्येवात्वामिंद्रवज्रिन्नत्रेतिप्रथमेहनियन्नइंद्रोजुजुषेयच्चवष्टीतिद्वितीयेकथाम
14 हामवृधत्कस्यहोतुरितितृतीयेत्रीनेवसंपातान्ब्राह्मणाच्छंसीविपर्यासमेकैकमहरहःशंसती
द्रःपूर्भिदातिरद्दासमर्कैरितिप्रथमेहनियएकइद्धव्यश्चर्षणीनामितिद्वितीयेयस्तिग्मशृंगो
वृषभोनभीमइतितृतीयेत्रीनेवसंपातानछावाकोविपर्यासमेकैकमहरहःशंसतीमामूषु
प्रभृतिंसातयेधाइतिप्रथमेहनीछंतित्वासोम्यासःसखायइतिद्वितीयेशासद्वह्निर्दुहितुर्न ॥३४॥
प्त्यंगादितितृतीयेतानिवाएतानिनवत्रीणिचाहरहःशस्यानितानिद्वादशसंपद्यंतेद्वादशवैमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापतिर्यज्ञस्तत्संवत्सरंप्रजापतिंयज्ञमाप्नुवंतितत्सं
वत्सरेप्रजापतौयज्ञेहरहःप्रतितिष्ठंतोयंतितान्यंतरेणावापमावपेरन्न्यूंख्यंविराजौ
वैमदीश्चचतुर्थेहनिपंक्तीःपंचमेपारुच्छेपीःषष्ठेथयान्यहानिमहास्तोमानिस्युःकोअद्य
नर्योदेवकामइतिमैत्रावरुणआवपेतवनेनवायोन्यधायिचाकन्नितिब्राह्मणाच्छंस्या
याह्यर्वाङुपवंधुरेष्ठाइत्यछावाकएतानिवाआवपनान्येतैर्वाआवपनैर्देवाःस्वर्गंलोक
मजयन्नेतैरृषयस्तथैवैतद्यजमानाएतैरावपनैःस्वर्गंलोकंजयंति ॥१८॥ सद्योहजातो
वृषभःकनीनइतिमैत्रावरुणःपुरस्तात्सूक्तानामहरहःशंसतितदेतत्सूक्तंस्वर्ग्यमेतेनवै
सूक्तेनदेवाःस्वर्गंलोकमजयन्नेतेनऋषयस्तथैवैतद्यजमानाएतेनसूक्तेनस्वर्गंलोकंजयं
तितदुवैश्वामित्रंविश्वस्यहवैमित्रंविश्वामित्रआसविश्वंहास्मैमित्रंभवतियएवंवेदयेषांचे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०प० वंविद्वानेतन्मैत्रावरुणः पुरस्तात्सूक्तानामहरहः शंसति तद्दषभवत्समु भद्भवति पञ्चना
॥१५॥ मवरुध्यै तत्संचरं भवति पंचपदा पंक्तिः पंक्तिर्वा अन्नमन्नाद्यस्यावरुध्या उदु ब्र
ह्मण्येरतस्ग्रवस्येति ब्राह्मणाच्छंसी ब्रह्मण्वत्समृद्धं सूक्तमहरहः शंसति तदेतत्सूक्तं स्वर्ग्यमे
तेन वै सूक्तेन देवाः स्वर्गं लोकमजयन्नेतेन ऋषयस्तथैवैतद्यजमाना एतेन सूक्तेन स्वर्गं लो
कं जयंति तदु वासिष्ठमेतेन वै वसिष्ठ इंद्रस्य प्रियं धामोपागच्छत्स परमं लोकमजयदुपेंद्रस्य
प्रियं धाम गच्छति जयति परमं लोकं य एवं वेद तद्वै पञ्चर्चं षड्वा ऋतव ऋतूनामाप्त्यै तदुप
रिष्टात्संपातानां शंसत्यात्स्वेव लतत्स्वर्गलोकं यजमाना अस्मिंल्लोके प्रतितिष्ठंत्यभितष्टेव दी
धयामनीषामित्यच्छावाकोहरहः शंसत्यभिवत्त्येरूपमभिप्रियाण्यभि[illegible]सराणीति ॥१५॥
यान्येव पराण्यहानि तानि प्रियाणि तान्येव तदभिमर्शतो यंत्याभ्यारभ[illegible]ते नाः परो वाअ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्माल्लोकात्स्वर्गो लोकस्तमेव तदभिवदंति कवींरिछामि संदृशे सुमेधा इति ये वै ते न ऋषयः पू
र्वे प्रेतास्ते वै कवयस्तानेव तदभ्यतिवदति तदु वैश्वामित्रं विश्वस्य ह वै मित्रं विश्वामित्र आस
विश्वं हास्मै मित्रं भवति य एवं वेद तदनिरुक्तं प्राजापत्यं शंसत्यनिरुक्तो वै प्रजापतिः प्रजा
पतेराप्त्यै स कूदिंद्रं निराह तेनैंद्रान्न रूपान्न प्रच्यवते तद्वै दशर्चं दशाक्षरा विराळन्नं विराळ
न्नाद्यस्यावरुद्ध्यै यद्देव दशर्चं दश वै प्राणाः प्राणानेव तदाप्नुवंति प्राणानात्मंधते सदु
परिष्टात्संपातानां शंसत्या ह्येव तत्स्वर्गं लोकं यजमाना अस्मिंल्लोके प्रतितिष्ठंति ॥ २ ॥ कस्त
मिंद्र त्वा वसुं कन्नव्यो अतसीनां ॥ क ॥ दून्वस्याकृतमिति कद्वंतः प्रगाथा आरंभणीया अह
रहः शंस्यं तेको वै प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै यद्देवकद्वंताः ३ अन्नं वै कमन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै य
द्देवकद्वंताः ३ अहरहर्वा एते शांतान्यहीनसूक्तान्युपयुंजाना यंति तानि कद्वद्भिः प्रगाथैः शम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०प० यंतिंतान्येभ्यः शांतानिकंभवंतितान्येनांछांतानिस्वर्गंलोकमभिवहंतित्रिष्टुभः सूक्तप्रतिपदः

॥३६॥ शंसेयुक्ताहैकेपुरस्तात्गाथानाराशंसंतिधाय्याइतिवदंतस्तत्तथानकुर्यात्क्षत्रंवैहोतावि

शोहोत्राशंसिनः क्षत्रायैवतद्विशंप्रत्युद्यामिनींकुर्युःपापवस्यसंत्रिष्टुभोमइमाःसूक्तप्रतिप

दइत्येवंविद्यात्तद्यथासमुद्रंप्लवेरन्नेवंहैवतेप्लवंतेयेसंवत्सरंवाद्वादशाहंवासतेत

द्यथासैरावतींनावंपारकामाःसमारोहेयुरेवमेवैतास्त्रिष्टुभःसमारोहंतिनहवाएतं

छंदोगमयित्वास्वर्गंलोकमुपावर्तंतेवीर्यवत्तमंहितास्भ्योनव्याह्वयीतसमानंहिछंदोथो

नेद्धाय्याःकरवाणीतियदेनाःशंसंतिप्रशास्ताभिःसूक्तप्रतिपद्भिःसूक्तानिसमारोहा

मेतियदेवैनाःशंसंतीदमेवैताभिर्निह्नुयंतेयथऋषभंवाशितायैयद्वेवैनाःशंसंत्यही ॥२६॥

नस्यसंतत्या अहीनमेवतत्संतन्वंति ॥२३॥ अपप्राचइंद्रविश्वाँअमित्रानितिमेत्रावरुणः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पुरस्तात्सूक्तानामहरहः शंसत्यपापाचो अभिभूतेनुदस्व ।। अपोदीचो अपमूराधरा
चउरोयथातवशर्मन्मदेमेत्यभयस्यरूपमभयमिवहियन्निच्छति ब्रह्मणा ते ब्रह्मयु
जायुनज्मीति ब्राह्मणाछंस्यहरहः शंसतियुनज्मीति सुक्तवतीयुक्तइव ह्यहीनो हीनस्य रू
पमुरुन्नो लोकमनुनेषि विद्वानित्यच्छावाको हरहः शंसत्यनुनेषीत्येतीव ह्यहीनो हनस्य
रूपं नेषीति सत्रायणरूपं तायाएता अहरहः शंस्यंते समानीभिः परिदध्युरोकः सारीहैषामि
द्रोयशं भवतीं ३ यथऋषभो वाशितां यथा वा गोः प्रस्तातं गोष्ठमेवं हैषामिंद्रो यज्ञमेवगच्छति
न शुनं हुवीयया हीनस्य परिदध्यात्सत्रियो हराद्वाच्यवते यो हैव परो भवति तमभिह्वयति
।।३२।। अथातो हीनस्य युक्तिश्च विमुक्तिश्च व्यंतरिक्षमतिरदित्यहीनं युंक्त एवेदिंद्रमिति वि
मुंचत्याहं सरस्वतीवतो नूनं मातइत्यहीनं युंक्ते तेस्याम देववरुणनूष्टुत इति विमुंचत्येष ह वा अ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०प० हीनंतंतुमर्हंतियएनंयोक्तुंचविमोक्तुंचवेदेतघचतुर्विंशेहन्युज्यंतेसायुक्तिरथयत्सुरसा
॥१७॥ दुदयनीयस्यातिरात्रस्यविमुच्यंतेसाविमुक्तिस्तत्पचतुर्विंशेहन्नैकाहिकाभिःपरिदध्युर
त्राहैवयज्ञंसंस्थापयेयुर्नाहीनकर्मकुर्युरथयदहीनपरिधानीयाभिःपरिदध्युर्यथा
श्रांतोविमुच्यमानउत्क्रत्येतैवंयजमानाउत्क्रत्येरन्नुभयीभिःपरिदध्युस्तत्यथादी
र्घाध्वउपविमोकंयायायानाद्दक्संततोहैषांयत्तोभवती ३ व्यूसुंचंतएकाहेनद्वयोःस
वनयोःस्तोममतिशंसेदीर्घारण्यानिहवैभवंतियत्रव.क्रीभिस्तोमोतिशस्यतेपरि
मितामिस्ततीयसवनेपरिमितोवैस्वर्गोलोकःस्वर्गस्यलोकस्याप्त्यैसंततोहास्याभ्यार
ब्धोविस्रस्तोहीनोभवतियएवंविद्वानहीनंतनुते ॥२३॥ देवावैवलेगाःपर्यपश्यंस्ताय ॥१७॥
लेनैवेप्संस्ताःषष्ठेनाह्नाप्नुवंस्तेप्रातःसवनेनभाकेनवलमनभयंस्तंयदनभयाउन्वं।अत्र

17

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भयन्ते वैनं तत्त उत्तीयसवनेवज्रेण वालखिल्याभिर्वाचः कूटेनैकपदया बलं विरुज्य
गाउ हानं स्तथैवैत यजमाना प्रातः सवनेन भाकेनं वलं नमयंति लं यन्न भयंतीं ३ अथयं
स्यैवैनं तत्तस्माद्धोत्रकाः प्रातः सवनेनाभाकांस्त चांछं संतियः ककुभोनि धारयइति मैत्रा
वरुणः पूर्वी छंदं द्रोपमातयइ तिब्राह्मणाछंसीता हिमघ्यंभराणामित्यच्छावाकस्तउत्ती
यसवनेवज्रेणवालखिल्याभिर्वाचः कूटेनैकपदया बलं विरुज्य गा आप्नुवंति पच्छः प्र
थमं षडूवालखिल्यानां सूक्तानि विहरत्यर्धर्चशो द्वितीयं ऋक्शस्तृतीयं सपछो विहरन्नग्
येप्रगाथे एवैकपदां दध्यात्सैवा चः कूटस्ता एताः पंचैकपदाश्चतस्रो दशमादन्हएकामहा
व्रतादथा शाक्षराणि महानाम्ना निपदानितपांयावद्भिः संपद्येत तावंति शंसेन्नेतराण्यादि
येताथार्धर्चशो विहरंस्ताश्चैवैकपदाः शंसेत्तानिचैवाशाक्षराणि माहानाम्नानि पदान्ययत्र्यं
कूशो विहरंस्ताश्चैवैकपदाः शंसेत्तानि [illegible] पदानि मयस्म १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०प० थमंषडुवाल्लखिल्यानांसूक्तानिविहरति प्राणंचतद्वाचंचविहरतिपद्वितीयंचक्षुश्चतन्म
॥१८॥ नश्चविहरतियत्तृतीयंश्रोत्रंचतदात्मानंचविहरतितदुपाप्तोविहारेकामंउपाप्तोवज्रेवा
लखिल्यासूपाप्तोवाचःकूरएकपदायामुपाप्तःप्राणछन्दस्यामविहृतानेवचतुर्थंप्रगाथां
छंसतिपशवोवैप्रगाथाःपश्नामवरुध्यैनात्रैकपदांव्यवदध्याद्यदत्रैकपदांव्यवदध्या
द्वाचःकूटेनयजमानास्पशून्निर्हण्यात्पलनंतत्रब्रूयाद्वाचःकूटेनयजमानास्पशून्निरवधी
रपशुमेनमकरितिशश्वत्तथास्यात्तस्मात्तत्रैकपदांनव्यवदध्याद्येवोत्तमेसूक्तेपर्यास्याति
18 सएवतयोर्विहारस्तदेतत्सोबलायसर्पिर्वालिःशशंससहोवाचभूयिष्ठानैयजमानेपशून्न हे ३
र्ययग्रहैषमकनिष्ठाउमामागमिष्यंतीतितस्मैहयथामहद्ग्रंऋलिगभ्यएवंनिनायतदेतसशे ॥१८॥
व्यंचस्वर्ग्यंचशस्त्रंतस्मादेतछंसति ॥२०॥ दूरोहणंरोहतितस्योक्तंब्राह्मणमैंद्रेपशुकामस्यरो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हैंद्रावैपशवस्तज्जागतं स्याज्जागता वै पशवस्तन्महासूक्तं स्यादूयिष्ठेष्वेव तत्पशुषु यजमानं
प्रतिष्ठापरिहैतन्महासूक्तं च जागतं चैंद्रावरुणे प्रतिष्ठाकामस्य शंसेदेतद्वै देवतारम्भा होत्रैतत्सप्रति वा
ष्ठायदैंद्रावरुणं तदेनत्स्वायामेव प्रतिष्ठायामंततः प्रतिष्ठापयति यदैंद्रावरुणा ३ ४ ॥ एषाह
वा अत्र निविन्नि विदा वै कामा आप्यंते सय धैंद्रावरुणे रोहेत्सोपर्येरोहेन्नदुपास ऐंद्रावरुणे
कामउपाप्तः सोपधौ ॥ २५ ॥ तदाहुः संशंसेत्षष्ठेहान्त ॥ न संशंसे ३ त इति ॥ संशंसेदित्याहुः कथ
स५ मन्येषु हः सुसंशोंति कथमत्र न संशंसेदित्ययोरवल्वाहुर्नैव संशंसेत्स्वर्गो वै लोकः षष्ठमहरस
मायी वै स्वर्गो लोकः कस्मिन्द्वै स्वर्गे लोके समेतीति स यत्संशंसेत्समानं तत्कुर्यादथ यन्न संशंसतीं ३ ॥
तत्स्वर्गस्य लोकस्य रूपं तस्मान्न संशंसेद्यदेव न संशंसतीं ३ आत्मा वै स्तोत्रियः प्राणा वालखि
ल्याः स यत्संशंसेदेताभ्यां देवताभ्यां यजमानस्य प्राणान्वीयादेनं तत्र ब्रूयादेताभ्यां देवताभ्यां
यजमानस्य प्राणान्व्यगा आपारं नं हास्यतीति शश्वत्तथा स्यात्तस्मान्न संशंसेत्स यदी संशंसेत्तो शंसिषं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऐ॰पं॰ वालखिल्याहंतपुरस्ताद्दूरोहणस्यसंशंसानीतिनोएवतस्याशामियात्तंयदिदर्पइववाविंदेदु
॥१९॥ परिष्टाद्दूरोहणस्यापिवह्निशेतानिशंसेद्यस्योतत्कामामायतथाकुर्याद्दैवतदुपासमेघ्नोवाल
खिल्यास्तासांद्वादशाक्षराणिपदानितत्रसकामउपाप्तोयऐंद्रजागतेथेदमैत्रावरुणंसूक्तंमै
त्रावरुणीपरिधानीयातस्मान्नसंशंसेत्तदाकुर्यथावावस्तोत्रमेवंशस्त्रंविहृतावालखिल्याः
शस्यंतेविहृतांस्तोत्राश्ममुअविहृतार्इतिविहृतमितिब्रूयाद्दशाक्षरेणद्वादशाक्षरमिति
19 तदाकुर्यथावावशस्त्रमेवंयाज्यातिस्रोदेवताःशंसंत्यग्निरिंद्रोवरुणइत्यथैंद्रावरुण्यया
यजतिकथमग्निरनंतरितइतियोवाअग्निःसं[illegible]स्तदप्येतदृषिणोक्तंत्वमग्नेवरु वरुणः२
णोजायसेयदितितद्यदैवैंद्रावरुण्यायजतितेनाग्निरनंतरितोनंतरितः॥२४॥इतिष
ष्ठपंचिकायांचतुर्थोऽध्यायः॥ शिल्पानिशंसंतिदेवशिल्पान्येतेषांवैशिल्पानामनुकृती ॥२९॥
हशिल्पमधिगम्यतेहस्तीकंसोवासोहिरण्यमश्वतरीरथःशिल्पंशिल्पंहास्मिन्नधिगम्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तेयएवंवेदयरेवशिल्पानी ३ ॥ आत्मसंस्कृतिर्वावशिल्पानिछंदोमयंवाएतैर्यजमानआ
त्मानंसंस्कुरुतेनाभानेदिष्ठंशंसतिरेतोवैनाभानेदिष्ठोरेतस्तत्सिंचतितमनिरुक्तंशंसत्य
निरुक्तंवैरेतोगुहायोन्यांसिच्यतेसरेतोमिश्रोभवतिक्ष्मयारेतःसंजग्मानोनिषिंचादिति
रेतःसमृध्याएवैतंसनाराशंसंशंसतिप्रजावैनरोवाक्शंसःप्रजास्वेवतद्वाचंदधा
तितस्मादिमाःप्रजावदंत्योजायंतेतंहैकेपुरस्ताछंसंतिपुरस्तादायतनावागितिवदं
तउपरिष्टादेकउपरिष्टादायतनावागितिवदंतोमध्यएवशंसेन्मध्यायतनावाइयंवा
गुपरिष्टान्नेदीयसीववाइयंवाक्कंहोतारितोमध्यंतंसित्कोमेवावरु
णायसंग्रयछंस्येतस्यवप्राणान्कल्पयेति ॥ २७ ॥ वालखिल्याःशंसतिप्राणावैवालखि
ल्याःप्राणानेवास्यतत्कल्पयतितांविहृताःशंसतिविहृतावाइमेप्राणाःप्राणेनापानो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा॰प॰ पानेनव्यानःसपछः प्रथमेसूक्तेविहरत्यर्द्धर्चशोद्वितीये सकृच्छस्तृतीये सयत्प्रथमेसू
॥२०॥ क्तेविहरति प्राणंचतद्वाचंचविहरतियद्द्वितीये चक्षुश्चतन्मनश्चविहरतियत्तृतीये
श्रोत्रंचतदात्मानंचविहरति तेहैकेसहबृहत्यौ सहसतोबृहत्यौविहरंति तदुपाप्तोवि
हारेकामो नेत्तुप्रगाथाःकल्पंते तिमर्शमेवविहरेन्नयावेप्रगाथाःकल्पंते प्रगाथा
वैयालखिल्यास्तस्मादतिमर्शमेवविहरेद्घदेवातिमर्शौ ३ आत्मावैबृहत्प्राणाःस तौ
20 तोबृहतीसबृहतीमशंसीत्स आत्माथसतोबृहतींतेप्राणा अथबृहतीमथसतो
बृहतींतदात्मानंप्राणैःपरिबृंहन्नेति तस्मादतिमर्शमेवविहरेद्घदेवातिमर्शौ ३ ॥
आत्मावैबृहतीपशवःसतोबृहती सबृहतीमशंसीत्स आत्माथसतोबृहतींतेपशवः ॥२०॥
वोथबृहतीमथसतोबृहतींतदात्मानंपशुभिःपरिबृंहन्नेति तस्मादतिमर्शमेववि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हरेणैवोत्तमेसूक्तेपर्यस्यति।सएवतयोर्विहारस्तस्यमैत्रावरुणः।प्राणान्कल्पयित्वाब्रा
ह्मणाच्छंसिनेसंप्रयच्छत्येतंवैप्रजनयेति॥२८॥सुकीर्तिंशंसति।देवयोनिर्वैसुकीर्तिस्त
स्यादेवयोन्यैयजमानंप्रजनयति।वृषाकपिंशंसत्यात्मावैवृषाकपिरात्मानमेवास्य
तत्कल्पयति।तंन्यूंखयत्यन्नंवैन्यूंखः।स्तद्यस्मैजातायान्नाद्यंप्रतिदधाति।यथाकुमारा
यस्तनंसपांक्तोभवति।पांक्तोयंपुरुषःपंचधाविहितोलोमानित्वङ्मांसमस्थिमज्जासया
वानेवपुरुषस्तावंतंयजमानंसंस्करोति।तंब्राह्मणाच्छंसीजनयित्वाच्छावाकायसंप्रयच्छत्ये
तस्यत्वंप्रतिष्ठांकल्पयेति॥२९॥एवयामरुतंशंसति।प्रतिष्ठावाएवयामरुत्प्रतिष्ठामेवास्य
तत्कल्पयति।तंन्यूंखयत्यन्नंवैन्यूंखोऽन्नाद्यमेवास्मिंस्तद्दधाति।सजागतोवातिजागतोवा
सर्वंवाइदंजागतंवातिजागतंवासउमातरुआपोवैमरुतआपोन्नमभिपूर्वमेवास्मिंस्तद्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०ष० न्वाघंदधाति।तान्येतानि सहचराणीत्याचक्षते।नाभानेदिष्ठंवालखिल्यां।वृषाकपिमेव
॥२३॥ यामरुतं।तानिसहवाशंसेत्।सहवानशंसेत्।यद्देनानिनानाशंसेत्।यथापुरुषंवारेतोवा।विछिं
द्यात्तादृक्।तस्मादेतानिसहवाशंसेत्।सहवानशंसेत्।तत्सहबुलिलआश्वतर।आश्विवैश्वाजि
तोहोता।सन्नीक्षांचक्रे।एषांवाएषांशिल्पानां।विश्वजितिसांवत्सरिके।हेमध्यंदिनमभित्र
21 स्येतोहैतलाह।मित्थमेवयामरुतंशंसयानीति।तद्धतथाशंसयांचकार।तद्धतथाशस्यमा
नेगोश्ल आजगाम।सहोवाच होतः कथा तेशस्त्रं विचक्रं प्लवतइति।किंह्यभूदित्येवयामरु
दयमुत्तरतःशस्यतइति।सहोवाचैंद्रोवैमध्यंदिनः।कथेंद्रंमध्यंदिनान्निनीषसीति।नेंद्रम
ध्यंदिनान्निनीषामीतिहोवाच।छंदस्त्विदममध्यंदिनसाच्ययं।जागतोवातिजागतोवा। ॥२३॥
सर्वंवाइदंजागतंवातिजागतंवा।सउमारुतोमैवशंसिष्टेति।सहोवाचारमाछावाकेत्यथ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हास्मिन्ननुशासनमीषेसहोवाचेंद्रमेषविष्णुन्यंगंशंसत्वथमेतंहोतरूपरिष्टाद्धेद्धेधाय्या ल१
येपुरस्तान्मारुतस्याप्यस्याथाइतितद्व तथाशंसयांचकारतदिदमप्येतर्हितथैवशं
स्यते ॥२०॥ तदाहुर्यदस्मिन्विश्वजित्यतिरात्रएवंषष्ठेहनिकल्प्यतेयज्ञः कल्प्यतेयजमा
नस्यप्रजातिः कथमत्राशस्तएवनाभानेदिष्ठोभवत्यथमैत्रावरुणोवालखिल्याः
शंसतितिप्राणारेतोवाअग्रेथप्राणाएवंब्राह्मणाछंस्यशस्तएवनाभानेदिष्ठोभ
वत्यथवृषाकपिंशंसतिसआत्मारेतोवाअग्रेथात्माकथमत्रयजमानस्यप्रजा
तिः कथंप्राणाअविह्रुताभवंतीतियजमानंहवाएतेनसर्वेणयज्ञक्रतुनासं
स्कुर्वंतिसयथागर्भोयोन्यामंतरेवंसंभवंछेतेनवैसकृदेवाग्रेसर्वःसंभवत्येकैकंवा
अंगंसंभवतःसंभव [illegible] तीतिसर्वाणिचेत्समानेहन्क्रियेर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आ०ब्रा० न्कल्पतएवयस्सःकल्पतेयजमानस्यप्रजातिरथैतंहोतैवयामरुतंतृतीयसवनेशंसतित
॥२२॥ द्ध्यस्यप्रतिष्ठांतस्यामेवैनंतदंततःप्रतिष्ठापयति॥३॥छंदसांवैषष्ठेनान्हाप्तानांरसोऽत्यनेद
त्सप्रजापतिरबिभेत्पराङ्यंछंदसांरसोलोकानत्येष्यतीतितंपरस्तात्छंदोभिःपर्यगृह्णान्ना
राशंस्यागायत्र्यारैभ्यात्रिष्टुभःपारिक्षित्याजगत्याःकारव्ययानुष्टुभःसतत्पुनःछंदःसुर
समदधात्सरसैर्हास्यछंदोभिरिष्टंभवतिसरसैश्छंदोभिर्यज्ञंतनुतेयएवंवेदनाराशंसीः
शंसतिप्रजावैनरोवाक्शंसःप्रजास्वेवतद्वाचंदधातितस्मादिमाःप्रजावदंत्योजायंतेय
एवंवेदयद्देवनाराशंसीः॥४॥शंसंतोवैदेवाश्चऋषयश्चस्वर्गंलोकमायंस्तथैवैतद्यजमा
नाःशंसंतएवस्वर्गंल्लोकंयंतिताःप्रग्राहंशंसतियथावृषाकपिंवार्षाकपंहिवृषाकपेस्त ॥२३॥
न्यायमेतितासुनन्यूंखयेन्नाभीवानदेत्संहिता [illegible] सांन्यूंखवोरैभीःशंसतिरेभंतोवैदे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वाश्च ऋषयश्च स्वर्गं लोकमायंस्तथैवैतद्यजमाना अभितत्य एव स्वर्गं लोकं यन्ति ता: अग्न्याहं शंसति यथा
वृषाकपिं वार्षाकपं हि वृषाकपेस्तन्याय मे तिता सुनन्यूंखयेन्नीवीवनद्दं स हि ता सान्यूंखः पा
रिक्षिती: शंसत्यग्निर्वै परिक्षिदग्निर्हीमा: प्रजा: परिक्षेत्यग्निर्हीमा: प्रजा: परिक्षियंत्यग्नेरेव सा
युज्यं सरूपतां सलोकतामश्नुते य एवं वेद यदेव पारिक्षिती: ३ संवत्सरो वै परिक्षित्संवत्सरो
हीमा: प्रजा: परिक्षेति संवत्सरं हीमा: प्रजा: परिक्षियंति संवत्सरस्यैव सायुज्यं सरूपतां सलोक
तामश्नुते य एवं वेद ता: अग्न्याहं शंसति यथा वृषाकपिं वार्षाकपं हि वृषाकपेस्तन्याय मे तिता सु
नन्यूंखयेन्नीवीवनद्दं स हि ता सान्यूंखः कारव्या: शंसति देवा वै यत्किंच कल्याणं कर्माकुर्वंस्त
त्कारव्याभिरवाप्नुवंस्तथैवैतद्यजमाना यत्किंच कल्याणं कर्म कुर्वंति तत्कारव्याभिराप्नुवंति
ता: अग्न्याहं शंसति यथा वृषाकपिं वार्षाकपं हि वृषाकपेस्तन्याय मे तिता सुनन्यूंखयेन्नीवीवनद्दं
स हि ता सान्यूंखो दिशां कॢप्ती: शंसति दिश एव तत्कल्पयति ता: पंच शंसति पंच वा इमा दिशश्चतस्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रो०ष०
॥२२॥

स्तिरश्च्य एको ध्यीतासु न्यूंखयेन्नैवैव च निनर्दैन्नेदिमा दिशो न्यूंखयानीति ता अर्द्धर्चश: शं
सति प्रतिष्ठाया एव जनकल्पा: शंसति प्रजा वै जनकल्पा दिश एव तत्कल्पयित्वा तासु प्रजा:
प्रतिष्ठापयति तासु न्यूंखयेन्नैवैव च निनर्दैन्नेदिमा: प्रजा न्यूंखयानीति ता अर्द्धर्चश: शंस
ति प्रतिष्ठाया एवेन्द्रगाथा: शंसतीन्द्रगाथाभिर्वै देवा असुरानभिगायाथैनानत्यायंस्तथैवैत
द्यजमाना इन्द्रगाथाभिरेवाप्रियं भ्रातृव्यमभिगायाथैनमतियन्ति ता अर्द्धर्चश: शंसति प्रतिष्ठा
या एव ॥ ३ ॥ ऐतशप्रलापं शंसत्यैतशो ह वै मुनिरग्नेरायुर्ददर्श यज्ञस्यायातयाममिति हैक आ
हु: सोऽब्रवीत्पुत्रान्पुत्रका अग्नेरायुरदर्शं तदभिलपिष्यामि यत्किंच वदामि तन्मे मा परिगातेति स
प्रत्यपद्यतैता अश्वा आप्लवन्ते प्रतीपं प्राति सत्वनमितीति तस्याभ्यग्निरैतशायन एत्याकालेऽभि
हाय मुखमप्यगृह्णाददृपन्न: पितेति तं होवाचापेह्यलसोऽभूर्यो मे वाचमवधी: शतायुं गामकरिष्यं ॥२१॥
सहस्रायुं पुरुषं पापिष्ठां ते प्रजां करोमि यो मेऽमम सथा इति तस्मादाहुरभ्यग्नय ऐतशायना और्वा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र्णां पापिष्ठा इति तं हैके भूयांसं शंसंति स नाभिमेधे यावत्कामं शंसेत्येव ब्रूयादायुर्वा एतशप्रलाप आ
युरेवतद्यजमानस्य प्रतारयति य एवं वेद यदेवैतशप्रलापः छंदसां हैष रसो यदेतशप्रलापश्छं
दस्स्वेवतद्रसं दधाति सरसैर्हास्य छंदोभिरिष्टं भवति सरसैश्छंदोभिर्यज्ञं तनुते य एवं वेद यदेवैतश
प्रलापः अयातयामा वा अक्षितिरेतशप्रलापो यातयामा मे यज्ञे सदक्षितिर्मे यज्ञे सदिति तं वा
एतमेतशप्रलापं शंसति पदावग्राहं यथा निविदं तस्योत्तमेन पदेन प्रणौति यथा निविदः प्रवल्हि
काः शंसति प्रवल्हिकाभिर्वै देवा असुरान्प्रवल्ह्याथैनानत्यायंस्तथैवैतद्यजमानाः प्रवल्हिकाभि
रेवाप्रियं भ्रातृव्यं प्रवल्ह्याथैनमतियंति ता अर्द्धर्चशः शंसति प्रतिष्ठाया एवाजिज्ञासेन्याः शंसत्या
जिज्ञासेन्याभिर्वै देवा असुराना ज्ञायाथैनानत्यायंस्तथैवैतद्यजमाना आजिज्ञासेन्याभिरेवाप्रि
यं भ्रातृव्यमाज्ञायाथैनमतियंति ता अर्द्धर्चशः शंसति प्रतिष्ठाया एव प्रतिराधं शंसति प्रतिराधे
न वै देवा असुरान्प्रतिराध्याथैनानत्यायंस्तथैवैतद्यजमानाः प्रतिराधेनैवाप्रियं भ्रातृव्यं प्रतिराध्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०ष० येनमतिशंसत्यतिवादंशंसत्यतिवादेनवैदेवाअसुरानत्युपाघ्नैनानस्मायंस्तथैवैतद्यजमाना
॥२५॥ अतिवादेनैवाप्रियंभ्रातृव्यमत्युपाघ्नैनमतियंतितमर्द्धर्चेशः शंसतिप्रतिष्ठायाएव॥३॥देव
नीथंशंसत्यादित्याश्चहवाअंगिरसश्चस्वर्गेलोकेस्पर्द्धंतवयंपूर्वएष्यामोवयमितितेहांगि
रसःपूर्वेश्वःसुत्यांस्वर्गस्यलोकस्यददृशुस्तेअग्निंप्रजिघ्युरंगिरसांवाएकोग्निःपरेह्या
दित्येभ्यःश्वःसुत्यांस्वर्गस्यलोकस्यप्रब्रूहीतितेहादित्याअग्निमेवदृष्ट्वासद्यःसुत्यांस्वर्ग
स्यलोकस्यददृशुस्तानेत्याब्रवीच्छ्वःसुत्यांवःस्वर्गस्यलोकस्यप्रब्रूमइतितेहोचुरथवयं
तुभ्यंसद्यःसुत्यांस्वर्गस्यलोकस्यप्रब्रूमस्त्वयैववयंहोत्रा स्वर्गंलोकमेष्यामइतिसतथेत्यु
क्त्वापुनःप्रत्याजगामतेहोचुःप्रावोचा३इतिप्रावोचमितिहोवाचाथोमेप्रतिप्रावो
चन्नितिनोहिनप्रत्यशुश्रुमा३इतिप्रतिवाअशुश्रुतामितिहोवाच[illegible]तिय ॥२५
शसावाएषोभ्येतियआर्त्विज्येनतंयःप्रतिरुंधेयशःसप्रतिरुंधेत्तस्मान्नप्रत्यरौत्सीतिय

25

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दित्वस्मादपोज्जिगांसेद्य तेनास्मादपोदियात्॥ यद्वित्वयाज्यस्वयमपोदितं तस्मात्॥ ३४॥ तेहा
दित्यानंगिरसोयाजयंस्तेभ्योयाजयद्भ्य इमांपृथिवींपूर्णांदक्षिणानामदुस्तान्नियंप्रतिगृ
हीतांतपत्तान्यवजंन्मासिंहीभूत्वाविजृंभंतीजनानचरत्तस्याःशोचत्याइमेप्रदराःप्रादीर्य
१५ न्तयेस्याइमेप्रदराःसमेहैवततःपुरातस्मादाहुर्नेनिर्वृत्तदक्षिणांप्रतिगृह्णीयान्नेन्माशुचावि
च्छाशुचाविध्यादितियदित्वेनांप्रतिगृह्णीयादप्रियायैनांभ्रातृव्यायदद्यात्पराहैवभवत्यथ
योसौतपति॥ १५॥ एषोश्वःश्वेतोरूपंकृत्वाभिधान्यपिहितेनात्मनाप्रतिचक्रमइमंवोनयाम
इतिसएषदेवनीथोनूच्यतेआदित्याहजरितरंगिरोभ्योदक्षिणामनयन्॥ तांहजरितर्नप्रत्याय
न्नितिनहितइमांप्रत्यायंस्तामुहजरितःप्रत्यायन्नितिप्रतिहितेमुमायंस्तांहजरितर्नप्रत्यगृभ्णन्नि
तिनहितइमांप्रत्यगृभ्णंस्तामुहजरितःप्रत्यगृभ्णन्नितिप्रतिहितेमुमगृभ्णन्नहानेतरसन्नविचेतना
नीस्येषहवाअन्हांविचेतयित्रीजज्ञानेतरसंनपुरोगवासइतिदक्षिणावैयज्ञानांपुरोगवीयथाहवा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·प· इदमनोपुरोगवंरिष्यत्येवंहैवयज्ञोदक्षिणोरिष्यति।तस्मादाहुर्दातव्येवयज्ञेदक्षिणाभवत्यप्यल्पि
॥२५॥ काप्युतःश्वेतआशुपत्वा।उतोपद्याभिर्जविष्ठः।उतेमाशुमानंपिपर्त्ति।आदित्यारुद्रावसवस्त्वे
ळते।इदंराधःप्रतिगृभ्णीह्यंगिरइति।प्रतिग्रहमेवतद्राधसऐच्छन्।इदंराधोबृहत्पृथु।देवाददत्वा
वरं।तद्वोअस्तुसुचेतनं।युष्मेअस्तुदिवेदिवे।प्रत्येवगृभायतेति।प्रत्येवैनमेतदजग्रभैषं।तंवाए
पंदन तंदेवनीथंशंसति।परावग्ताहंयथानिविदंतस्योक्तमेनप्रणौतियथानिविदः॥३५॥भूतेछदःशंस
ति।भूतेछद्भिर्वैदेवाअसुरानुपासचंत।तेवयुद्धेनोतेवमायया।तेषांवैदेवाअसुराणांभूतेछद्भि
रेवभूतंछादयित्वाथैनानत्यायंस्तथैवैतद्यजमानो।भूतेछद्भिरेवाप्रियस्यभ्रातृव्यस्य।भूतंछाद
यित्वाथैनमतियंति।ताअर्द्धर्चशःशंसति।प्रतिछायाएवाहनस्याःशंसत्याहनस्माद्धैरेतःसिच्यते।
रेतसःप्रजाःप्रजायंते।प्रजातिमेवतद्दधाति।तादशशंसति।दशाक्षराविराळन्नं।विराळन्नाद्धैतः ॥२५॥
सिच्यतेरेतसःप्रजाःप्रजायंते।प्रजातिमेवतद्दधाति।दधिक्राव्णोअकारिषमितिदाधिक्रींशं

तान्नंस्वयस्यान्नंवैन्नंरतोओद्धैतःसिच्यतेरेतसःप्रजाःप्रजायंतेप्रजातिमेवतद्दधाति+

© Dhamartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सत्तिद्वपवित्रंवैदधिक्राइदंवाइदंव्याहनस्यांवाचमवादीत्तद्देवपवित्रेणवाचंपुनीतेमानुष्टुब्भवति
वाग्वाअनुष्टुप्तत्स्वेनछंदसावाचंपुनीतेसुतासोमधुमत्तमाइतिपावमानीःशंसतिदेवपवित्रंवै
पावमान्यइदंवाइदं [illegible] व्याहनस्यांवाचमवादीतद्देवपवित्रेणैववाचंपुनीतेता अनुष्टुभोभवं
तिवाग्वाअनुष्टुप्तत्स्वेनैवछंदसावाचंपुनीतेवद्ध्नोअंशुमतीमतिष्ठदित्यैंद्राबार्हस्पत्यंतृचंशंस
तिविशोअदेवीरभ्याचरंतीर्बृहस्पतिनायुजेंद्रःससाहइत्यसुरविशंहवैदेवानभ्युदाचार्यआसी
त्सइंद्रोबृहस्पतिनैवयुजासुर्यंवर्णमभिदासंतमपाहंस्तथैवैतद्यजमानाइंद्राबृहस्पतिभ्यामेवयु
जासुर्यंवर्णमभिदासंतमपघ्नतेतदाहुःसंशंसेत्षष्ठेहा३न्न३ नसंशंसेत्३इति संशंसेदित्याहुःकथमन्ये
ष्वहःसुसंशंसतिकथमत्रनसंशंसेदित्यथोखल्वाहुर्नैवसंशंसेत्स्वर्गोवैलोकःषष्ठमहःसमायीवै
स्वर्गोलोकःकश्चिद्वैस्वर्गेलोकेसमेतीतिसयत्संशंसेत्समानंतत्कुर्याद्यथयन्नसंशंसतीश्वैतास्व
र्गस्यलोकस्यरूपंतस्मान्नसंशंसेद्यदेवनसंशंसतीश्वैएतानिवाअत्रोक्थानिनाभानेदिष्ठोवाल

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आ॰ ष॰ खिल्यां वृषाकपिरेवयामरुत्संशंसेदु पैवस एतेषु कामं राध्नुयादैन्द्रो वृषाकपिः स
॥२६॥ र्वाणि छंदांस्यैतशप्रलापस्तत्र सकाममुपाप्नोय ऐंद्रे जागतेषु यदमैन्द्राबार्हस्पत्यं संसदकमैंद्रा
बार्हस्पत्या परिधानीया तस्मान्न संशंसेन्न संशंसेत् ॥ ३६ ॥ इति षष्ठपंचिकायां पंचमो
ध्यायः समाप्तः ॥ श्रीकृष्णहारकावासी ॥ श्रीहेरंबप्रसन्नः ॥ ॐ ॐ ॐ ॥ ॐ ॐ ॐ ॥ ॐ ॐ ॐ ॥

26

॥२६॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ सप्तमपंचिकाप्रारंभः ॥ प्रो

४५६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ब्रा·स·॥

॥१॥

॥श्रीगणेशायनमः॥ॐ॥अथातः पत्रोर्विभक्तिंस्तस्यविभागंव्याख्यास्यामोहन्नूसजिह्वेप्र
स्तोतुःश्येनंवक्षउद्गातुःकंठःकाकुद्रःप्रतिहर्तुर्दक्षिणाश्रोणिर्होतुःसव्याब्रह्मणो
दक्षिणंसक्थिमैत्रावरुणस्यसव्यंब्राह्मणाछंसिनोदक्षिणंपार्श्वंसांसमध्वर्योःस
व्यमुपगातॄणांसव्योंसःप्रतिप्रस्थातुर्दक्षिणंदोर्नेष्टुःसव्यंपोतुर्दक्षिणऊरुरछा
वाकस्यसव्यआग्नीध्रस्यदक्षिणोबाहुरात्रेयस्यसव्यःसदस्यस्यसदंचानूकं
चगृहपतेर्दक्षिणौपादौगृहपतेर्भार्यायैव्रतप्रदस्योष्ठएनयोःसाधारणोभवति
तंगृहपतिरेवप्रशीर्ष्याज्ञाघनीपलाभ्योहरंतितांब्राह्मणायदद्युःस्कंध्याश्चम
णिकास्तिस्रश्चकीकसाग्नावस्तुतस्तिस्रश्चैवकींसाअर्धंचवैकर्तस्योन्नेतुर
र्धंचवैकर्तस्यक्लोमाचशमितुस्तद्ब्राह्मणायदद्याद्यद्यब्राह्मणस्याछिरःसुब्रह्मण्या
येयश्वःसुत्यांप्राहतस्याजिनमिळासर्वेषांहोतुर्वाताएनाःषट्त्रिंशतमेकपदा

व्रतप्रदस्य सव्योपादौगृहपतेः

वै

हेरंब

॥१॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यज्ञवहंतिषट्त्रिंशदक्षरावबृहतीबार्हताः स्वर्गालोकाः प्राणांश्चैवतत्स्वर्गांश्चलोकाना
प्नुवंतिप्राणेषुचैवतत्स्वर्गेषुचलोकेषुप्रतितिष्ठंतोयंतिसएषः स्वर्ग्यः पशुर्यएनमेवंविभजं
त्यथयेतोन्यथातद्यथासेलगावापापकृतोवापशुंविमथ्नीरंस्तादृक्तत्तावाएतांपशोर्वि
भक्तिंश्रौतऋषिर्देवभागोविदांचकारत्तामुहगिरिजायबाभ्रव्यायामनुष्यः प्रोवाच
ततोहैनामेतदर्वाङ्मनुष्याअधीयतेऽधीयते ॥१॥ प्रथमोऽध्यायः ॥ तदाहुर्यआहिता
ग्निरुपवसथेम्रियेतकथमस्ययज्ञस्यादितिनैनंयाजयेदित्याहुरनभिप्राप्तोह्ययज्ञंभव
त्ति तीतितदाहुर्यआहिताग्निरध्यधिश्रितेग्निहोत्रेसान्नाय्येवाहविष्युवाम्रियेतकातत्रप्राय
श्चित्तिरितिनैवैनान्यनुपर्यादध्याद्यथासर्वाणिसंदह्येरंस्सातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाहुर्य
आहितारासन्नेषुहविष्षुम्रियेतकातत्रप्रायश्चित्तिरितियाभ्यएवतानिदेवताभ्योह
वींषिगृहीतानिभवंतिताभ्यः स्वाहेत्येवैनान्याहवनीयेसर्वहुंतिजुहुयात्सातत्रप्रायश्चि
ग्नि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रा·स· त्तिस्तदा कुर्यआहिताग्निः प्रवसन्म्रियेत कथमस्याग्निहोत्रंस्यादित्यभिवान्यवत्सायाः पय

सा जुहुयादन्यद्विवेत्तत्पयो यदभिवान्यवत्साया अन्यद्विवेतदग्निहोत्रं यत्स्रेतस्यापिवा

२ यत एवं कुतश्चपयसा जुहुयुस्तथाप्याहुरेवमेवेनाज्जस्नान जुहुत इत्याचारन्ता त्रारीरा

णामाह त्रीणि त्रियदिशतानि ताविनविद्येरन्पर्णशरः षष्टिस्नाणि चत्रातान्याहृत्य तेषां पुरुष रू

पकमिव कृत्वा तस्मिंस्तामावृतं कुर्युरथेनां छरीरैराहृतैः संस्पर्शयो द्वासयेयुरथ्या र्थ

त्रं तं कायें मस्थिना द्विपंचाशोचविंशो प्रोषं तु शिरः स्युपरिदध्यात्सा तत्र प्रायश्चित्तिः ॥ २॥

तदा कुर्यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टा दुह्यमानोपविशेत्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति तामभिमंत्रये

त यस्माद्भीषानिषीदसि ततो नो अभयं कृधि ॥ पशून्नः सर्वान्गोपाय नमो रुद्राय मीढुष

इति तामुत्थापयेदुदस्थाद्देव्यदितिरायुर्यज्ञपतावधात् ॥ इंद्राकृण्वती भागं मित्राय वरुणा हेरंबु

+ चोरू द्विपंचवि ३४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२

स्या।

णायचेत्यर्थी उदपात्रंमूर्ध्नसिंचमुखेचोपगृह्णीयादथैनांब्राह्मणायदद्यात्।सातत्रप्रायश्चित्तिस्त
दाकुर्यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टादुह्यमानावाश्येतकातत्रप्रायश्चित्तिरित्यशनायांह्वाएषायज
मानस्यप्रतिख्यायवाश्यतेतामन्नमप्यादध्याच्छान्त्यैशान्तिर्वाअन्नंसूयवसाद्भगवतीहिभूयाइतिसा
तत्रप्रायश्चित्तिस्तदाकुर्यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टादुह्यमानास्पन्देतकातत्रप्रायश्चित्तिरितिसा
यत्तत्रस्कन्देत्तदभिमृश्यजपेद्यदद्यदुग्धंपृथिवीमसृप्तयदोषधीरत्यसृपद्यदापः।पयोगृहे
षुपयोअघ्न्यासुपयोवत्सेषुपयोअस्तुतन्मयीतितत्रयत्परिशिष्टंस्यात्तेनजुहुयाद्यद्यलंहोमा
यस्याद्यद्युवैसर्वंसिक्तंस्यादथान्यामाहूयतांदुग्ध्वातेनजुहुयादात्वेवश्रद्धायैहोतव्यंसातत्र
प्रायश्चित्तिः।३।तदाकुर्यस्यसायंदुग्धंसान्नाय्यंदुष्येद्वापहरेद्वाकातत्रप्रायश्चित्तिरितिप्रात
दुग्धंद्वैधंकृत्वातस्यान्यतरांभक्तिमातच्यतेनयजेतसातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाकुर्यस्यप्रातर्दु
ग्धंसान्नाय्यंदुष्येद्वापहरेद्वाकातत्रप्रायश्चित्तिरित्यैन्द्रंवामाहेन्द्रंवापुरोडाशंतस्यस्थानेनिरु
प्यतेनयजेतसातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाकुर्यस्यसर्वमेवसान्नाय्यंदुष्येद्वापहरेद्वाकातत्रप्राय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ स॰ ॥ श्चित्तिः स्येंदुं वा माहेंद्रं वेति समानं सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्य सर्वाण्येव हवींषि दुष्येयुर्वा प
॥३॥ हरेयुर्वा का तत्र प्रायश्चित्तिरित्याज्यस्यैतानि यथादेवतं परिकल्प्य तयाज्यहविषेष्ट्या यजेता
तोन्यामिष्टिमनुल्बणां तन्वीतेयं यज्ञो यज्ञस्य प्रायश्चित्तिः ॥४॥ तदाहुर्यस्याग्निहोत्रमधिश्रित
ममेध्यमापद्येत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सर्वमेवैनत्स्रुच्यभिपर्यासिच्य प्राङुदेत्याहवनीये
हैतां समिधमभ्यादध्यात्यथोत्तरत आहवनीयस्योष्णं भस्म निरूह्य जुहुयान्मनसा वा प्रा
प्य जापत्यया वर्चा तद्धुतं चाहुतं च स यद्येकस्मिन्नुन्नीते यदि द्वयोरेष एव कल्पस्सश्चेद्यपनायितुं
नृा क्नुयाल्लिप्सिच्चेत्तदुष्टमदुष्टमभिपर्यासिच्य तस्य यथोन्नीतीस्यात्तथा जुहुयात्सा तत्र प्रा
यश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्निहोत्रमधिश्रितं स्कंदति वा विष्यंदते वा का तत्र प्रायश्चित्तिरिति
तदद्भिरुपनिनयेच्छांत्यै शांतिर्वा आपोथैनं दक्षिणेन पाणिनाभिमृश्य जपति दिवं तृतीयं हेरंबु.
देवान्यज्ञोगात्ततो मा द्रविणमाष्टांतरिक्षं तृतीयं पितॄन्यज्ञोगात्ततो मा द्रविणमाष्टद्धि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१२२

ध्रौ हतीयं मनुष्याञ्जैन्यगात्ततो मा द्रविणमाष्टयद्योरोजसास्कभितारजांसीति वैष्णुवारुणी

मृचं जपति विष्णुर्वै यज्ञस्य दुरिष्टं पाति वरुणः स्विष्टं तयोरुभयोरेव शान्त्यै सा तत्र प्रायश्चि

त्तिस्तदाहुर्यस्याग्निहोत्रमधिश्रितं प्राङुदङ्वा स्रवलत्ते वापिंभ्रं न्नातेका तत्र प्रायश्चित्ति

रितिसयघुप निवर्त्तयेत्स्वर्गाल्लोकाद्यजमानमावर्तयेदन्नेवास्मा पशु(वा)विष्टायेतमग्निहोत्रपरीन्नो नमा ४

षमाहरेयुस्तस्यय यथोन्नीतास्यात्तथा जुहुयात्सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुरथयदि स्रु

ग्भिद्येत का तत्र प्रायश्चित्तिरित्यन्यां स्रुचमाहृत्य जुहुयादथैतां स्कचं भिन्नामाहवनीयेभ्या

दध्यात्प्राग्दण्डां प्रत्यक्पुष्करां सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याहवनीये ह्याग्निर्विद्येताथ गार्ह त्र

पत्यमुपन्नांम्येत्का तत्र प्रायश्चित्तिरितिसयदि प्रांचमुद्धरेत्स्वायतनाच्च्यवेत यत्सं चमसुर

वघ्नं तं नन्वीतयन्मंथेद्भ्रातृव्यं यजमानस्य जनयेद्यदनुगमयेत्प्राणो यजमानं जह्यात्सर्व

मेवेनं सह भस्मानं समोप्य गार्हपत्यायतनेनिध्यायाथ प्रांचमाहवनीयमुद्धरेत्सा तत्र प्रायश्चि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰स॰

४ ते

तिः॥५॥तदाहुर्यस्याग्नावग्निमुद्धरेयुःकातत्रप्रायश्चित्तिरितिसयद्यु[illegible]नुपश्येदुद्धृत्यपूर्वं
मपरंनिदध्याद्घघनानुपश्येत्सोऽग्नयेऽग्निवतेऽष्टाकपालंपुरोडाशंनिर्वपेत्तस्यायाज्यानुवाक्येअ
ग्निनाग्निःसमिध्यतेत्वंह्यग्नेअग्निनेत्याहुतिंवाहवनीयेजुहुयादग्नयेऽग्निवतेस्वाहेतिसात
त्रप्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्यगार्हपत्याहवनीयौमिथःसंसृज्येयातांकातत्रप्रायश्चित्तिरिति
सोऽग्नयेवीतयेऽष्टाकपालंपुरोडाशंनिर्वपेत्तस्यायाज्यानुवाक्येअग्नआयाहिवीतयेयोअ
ग्निंदेववीतयइत्याहुतिंवाहवनीयेजुहुयादग्नयेवीतयेस्वाहेतिसातत्रप्रायश्चित्तिस्तदा
हुर्यस्यसर्वएवाग्नयोमिथःसंसृज्येरन्कातत्रप्रायश्चित्तिरितिसोऽग्नयेविविचयेऽष्टाक
लंपुरोडाशंनिर्वपेत्तस्यायाज्यानुवाक्येस्वर्णवस्तोरुषसामरोचित्वामग्नेमानुषीरीळते
विश्वाइत्याहुतिंवाहवनीयेजुहुयादग्नयेविविचयेस्वाहेतिसातत्रप्रायश्चित्तिस्तदाहु
र्यस्याग्नयोन्यैरग्निभिःसंसृज्येरन्कातत्रप्रायश्चित्तिरितिसोऽग्नयेक्षामवतेऽष्टाकपालं हेरंबु
पुरोडाशंनिर्वपेत्तस्यायाज्यानुवाक्येअक्रंददग्निस्तनयंनिवद्यौरघायथानःपितरःप

५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रास इत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये क्षामवते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिः ॥ ६ ॥ तदाहु
ना र्यस्याग्नयो ग्राम्येणाग्निना संदह्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये संवर्गायाष्टाकपा
लं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये कुवित्सु नो गविष्टये मा नो अस्मिन्महाधन इत्याहु
तिं वाहवनीये जुहुयादग्नये संवर्गाय स्वाहेति पुरोडा सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्न
यो दिव्येनाग्निना संसृज्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नयेऽप्सुमतेऽष्टाकपालं पुरोडा
शं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये अप्स्वग्ने सधिष्टव मयो दध्येमेधिरः पूतदक्ष इत्याहुतिं
वाहवनीये जुहुयादग्नयेऽप्सुमते स्वाहेति स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्नयः
शावाग्निना संसृज्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये शुचयेऽष्टाकपालं पुरोडाशं नि
र्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये अग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचयस्तवेत्याहुतिं वाहवनीये
जुहुयादग्नये शुचये स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्याग्नय आरण्येनाग्निना सं
दह्येरन्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति समेवारोपयेदरणीगोल्मुरं वा मोक्षयेद्यद्याहवनीया

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥प्रा॰स॰ यदि गार्हपत्याद्यदि न शङ्कुयात्सोऽग्नये संवर्गायाष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्याज्यानुवाक्ये या
॥५॥ क्ये आहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये संवर्गाय स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिः ॥ ७ ॥ तदाहुर्य
आहिताग्निरुपवसथे श्मश्रु कुर्वीत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये व्रतभृतेऽष्टाकपालं पु
रोडाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिर्व्रतामि बिभ्रद्व्रतपा अदब्धन्ह्या पा ५
प्रा॰ हुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये व्रतभृते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्य आहिताग्निरुप ताग्नि ५
वसथे व्रत्यमापद्येत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये व्रतपतयेऽष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्य त
याज्यानुवाक्ये त्वमग्ने व्रतपा असि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीत्याहुतिं वाहवनीये जुहुया
दग्नये व्रतपतये स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्य आहिताग्निरमावास्यां पौर्णमा
सीं वातीयात्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये पथिकृतेऽष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्य या शं
ज्यानुवाक्ये वेत्था हि वेधो अध्वनः आ देवानामपि पन्थामगन्मेत्याहुतिं हवनीये जुहुया हेरंबु,
दग्नये पथिकृते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्यस्य सर्व एवाग्नय उपशाम्येयुः का

॥५॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये तपस्वते जनद्वते पावकवतेऽष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्य याज्या
नुवाक्ये आयाहि तपसा जनेष्वग्ने पावको यदी। आ हि तपसा जनेष्विति। आहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये तप
स्वते जनद्वते पावकवते स्वा[illegible]हेति सा तत्र प्रायश्चित्तिः ॥८॥ तदाहुर्य आनाहिताग्निराग्रयणे
नानिष्ट्वा नवान्नं प्राश्नीयात्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं पुरोडा
शं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये वैश्वानरो अजीजनत् स्पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यामित्या
हुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये वैश्वानराय स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्य आहिताग्निर्य
दि कपालं नश्येत्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति सोऽश्विभ्यां द्विकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानु
वाक्ये अश्विना वर्तिरस्मदा गोमता नासत्या रथेन [illegible] इत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादश्वि
भ्यां स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुर्य आहिताग्निर्यदि पवित्रं नश्येत्का तत्र प्रायश्चि
त्तिरिति सोऽग्नये पवित्रवतेऽष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये पवित्रं ते [illegible] वितं
तं ब्रह्मणस्पते तपोष्पवित्रं विततं दिवस्पद इत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये पवित्रवते स्वा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आ॰स॰ हेतिसा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा कुर्यं आहिताग्निर्यदि हि[illegible]रण्यं नश्येत्का तत्र प्रायश्चित्ति
६ रितिसोऽग्नये हिरण्यवतेऽष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये हिरण्यकेशो रजसो
विसार आ ते सुपर्णा अमिनं तँ एवैरित्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये हिरण्यवते स्वाहे
तिसा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा कुर्यं आहिताग्निर्यदि प्रातरस्नातोऽग्निहोत्रं जुहुयात्का तत्र प्रा
यश्चित्तिरितिसोऽग्नये वरुणायाष्टाकपालं पुरोकाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये त्वन्नो अ
6 ग्ने वरुणस्य विद्वान् स त्वं नो अग्ने वमो भवोतीत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये वरुणाय स्वा
हेतिसा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा कुर्यं आहिताग्निर्यदि स्न[illegible]तकान्नं प्राश्नीयात्का तत्र प्रायश्चित्ति
रितिसोऽग्नये तंतुमतेऽष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये तंतुं तन्वन्रजसो भा
नुमन्विह्यक्षानहो नह्यत नोत सोम्या इत्याहुतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये तंतुमते स्वाहेति
सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा कुर्यं आहिग्निर्ज[illegible]वेमृतश्राद्धं श्नुलात्का तत्र प्रायश्चित्तिरितिसो हेरंबु
ग्नये सुरभिमतेऽष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये अग्निर्होता न्यसाद्येज्जीदे

ता २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पान्तस्त्वामर्कदेववीतिं नो अद्येत्याकूतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये सुरभिमते स्वाहेति सा
तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा कुर्यादाहिताग्निर्यस्य भार्या गौर्वायमो जनयेत्का तत्र प्रायश्चित्तिरिति
सोऽग्नये मरुत्वते त्रयोदशकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्तस्य याज्यानुवाक्ये मरुतो यस्य हि क्षये
इवेद चरमा अद्येत्याकूतिं वाहवनीये जुहुयादग्नये मरुत्वते स्वाहेति सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा
कुर्यत्पत्नीकोऽग्निहोत्रमाहरे ३ त् ॥ नाहरे ३ त् इति ॥ आहरेदित्याहुर्यदि नाहरेदनद्धा पुरु
षः को नद्धा पुरुष इति न देवान्न पितॄन्न मनुष्यानिति तस्मादपत्नीकोऽप्यग्निहोत्रमाहरेत्तदे
षाभियज्ञगाथा गीयते ॥ यजेत सौत्रामण्यामपत्नीकोऽप्यसोमपः ॥ मातापितृभ्यामनृणा
र्थाद्यजेतिवचनाच्छ्रुतिरिति तस्मात्सोमं यजेत ॥ ९ ॥ तदाहुर्वा चापत्नीकोऽग्निहोत्रं कथ
मेव जुहु[illegible]ति निविष्टे मृता पत्नी नष्टा वाग्निहोत्रं कथमग्निहोत्रं जुहोतीति पुत्रान्पौत्रान्नप्तॄ
नित्यामित्याहुरस्मिंश्च लोकेऽमुष्मिंश्चास्मिंल्लोके यं स्वर्गः स्वर्गेण स्वर्गं लोकमारोहेत्यमु
ष्मिंश्च लोकस्य संततिं धारयति यस्येयं पत्नीनिच्छेत्तस्मादपत्नीकस्याप्याधानं कुर्वन्सपत्नीकोऽग्निहोत्रं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा·स· कथमग्निहोत्रंजुहोतीति श्रद्धा पत्नी सत्यं यजमानः श्रद्धा सत्यं तदित्युत्तमं मिथुनं श्रद्धया सत्येन मि
७ थुनेन स्वर्गांल्लोकांजयतीति ॥१०॥ तदाहुर्यद्दर्शपूर्णमासयोरुपवसति न ह्वा अव्रतस्य देवा
हविरश्नंति तस्मादुपवसत्युत नमे देवा हविरश्नीयुरिति पूर्वां पौर्णमासीमुपवसेदिति पैंग्यमुत्त
रामिति कौषीतकं या पूर्वा पौर्णमासी सानुमतिर्योत्तरा सा राका या पूर्वामावास्या सा सिनीवा
ली योत्तरा सा कुहूर्यां पर्यस्तमियादभ्युदियादिति सा तिथिः पूर्वां पौर्णमासीमुपवसेदनिर्ज्ञाय पुर तिथ
स्तादमावास्यायां चंद्रमसं यदुपैति र्ध्येयजते तेन सोमं क्रीणंतीति तेनोत्तरामुत्तरामुपवसेदुत्तराणि
ह वै सोमो यजते सोममनु दैवतमेतद्वै देवसोमं यच्चंद्रमास्तस्मादुत्तरामुपवसेत् ॥११॥ तदाहु दे
र्यस्याग्निमनुद्धृतमादित्योऽभ्युदियाद्वाभ्यस्तमियाद्वा प्रणीतो वा प्राग्घोमादुपशाम्येत्का त
त्र प्रायश्चित्तिरिति हिरण्यं पुरस्कृत्य सायमुद्धरेज्ज्योतिर्वै शुक्रं हिरण्यं ज्योतिः शुक्रमसौ तदे
व तज्ज्योतिः शुक्रं पश्यन्नुद्धरतीति रजतं मन्तर्धाय प्रातरुद्धरेदेतद्वा अग्निरूपं पुरा संभेदाच्छाया

हेरंब
७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हवनीयमु नामांधरेऽन्वस्तु वै तमस्यायति नैव तज्ज्योतिषाऽनुस्तु तमस्यायां न रतिः सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदा
कुर्यस्य गार्हपत्याहवनीयावन्तरेणानो वा रथो वा श्वा वा प्रतिपद्येत का तत्र प्रायश्चित्तिरिति
नैनन्मनसि कुर्यादित्याहुरात्मन्यस्य हिता भवन्तीति तद्वेन्मनसि कुर्वीत गार्हपत्याद्धविष्ठि
न्नामुदकधारां हरेत् तन्तुं तन्वन्रजसो भानुमन्विहीत्याहवनीयात्सा तत्र प्रायश्चित्तिस्तदाहुः
कथमग्निनन्वादध्यानोन्वाहार्यपचनमाहरयेन्न हरयेन्नाहरयेन्नु इति ॥ आहरयेदित्याहुः
न्वा प्राणा एषोऽभ्यात्मं धत्ते योऽग्नीनाधत्ते तेषामेषोन्नादतमो भवति यदन्वाहार्यपचनस्तस्मिन्ने
तामाहुतिं जुहोत्यग्नयेऽन्नादायान्नपतये स्वाहेत्यन्नादो हान्नपतिर्भवत्यश्नुते प्रजयान्नाद्यं
य एवं वेदान्तरेण गार्हपत्याहवनीयौ ह्यस्य संचरेते तेन ह वा एनं संचरमाणमग्नयो विदुर
यमस्मासु होष्यतीत्येते न ह वा अस्य संचरमाणस्य गार्हपत्याहवनीयौ पाप्मानमपहतः सो
ऽपहतपाप्मोर्ध्वः स्वर्गं लोकमेतीति वै ब्राह्मणमुदाहरन्ति तदाहुः कथमग्नीन्प्रवत्स्यन्नुपतिष्ठे
तप्रोष्य वा प्रत्येत्याहरहर्वेति तूष्णीमित्याहुस्तूष्णीं वै श्रेयस आकाङ्क्षन्तेऽथाप्याहुरहरहर्वी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·स· एतेयजमानस्याह्नयोर्ह्वासनात्तदभिप्लावनाद्बिभ्यतितानुपतिष्ठतेयांभयंवोभयंमेस्त्विस्यभयंहैवा
८ स्मैभवत्यभयंहैवास्मैभवति॥१२॥इतिद्वितीयोध्यायः॥ॐ॥हरिश्चंद्रोहवैधसऐक्ष्वाकोराजा
पु पुत्रआसतस्यहशतंजायाबभूवुस्तासुपुत्रंनलेभेतस्यहपर्वतनारदौगृहऊषतुःसहनारदंप
प्रच्छयन्विमंपुत्रमिच्छंतियेविजानंतियेचन॥किंस्वित्पुत्रेणविंदतेतन्मआचक्ष्वनारदेतिस
एकयापृष्टोदशभिःप्रत्युवाच॥ऋणमस्मिन्संनयत्यमृतत्वंचगच्छति॥पितापुत्रस्यजा
तस्यपश्येच्चेज्जीवतोमुखं॥यावंतःपृथिव्यांभोगायावंतोजातवेदसि॥यावंतोअप्सुप्राणि
नांभूयान्पुत्रेपितुस्ततः॥शश्वत्पुत्रेणपितरोत्यायन्बहुलंतमः॥आत्माहिजज्ञआत्मनःस त
इरावत्यतितारिणी॥किंनुमलंकिमजिनंकिमुश्मश्रूणिकिंतपः॥पुत्रंब्रह्माणइच्छध्वंसवै
लोकोवदावदः॥अन्नंहप्राणःशरणंहवासोरूपंहिरण्यंपशवोविवाहाः॥सखाहजायाकृपणं
ता हदुहिताज्योतिर्हपुत्रःपरमेव्योमन्॥पतिर्जायांप्रविशतिगर्भोभूत्वासमातरं॥तस्यांपुनर्नवो हेरंबु.

२२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

८

ध्रा भूत्वादशमेमासिजायते ॥ तज्जायाजायाभवतियदस्यांजायतेपुनः ॥ आभूतिरेषाभूतिर्बीजमेतं
निधीयते ॥ देवाश्चैतामृषयश्चतेजःसमभरन्महत् ॥ देवामनुष्यानब्रुवन्नेषावोजननीपुनः
॥ नापुत्रस्यलोकोस्तीतितत्सर्वेपशवोविदुः ॥ तस्मात्तुपुत्रोमातरंस्वसारंचाधिरोहति ॥ एष
पंथाउरुगायःसुशेवोयंपुत्रिणआक्रमंतेविशोकाः ॥ तंपश्यंतिपशवोवयांसिचतस्मात्तेमा
त्रापिमिथुनीभवंतीतिहास्माआख्याय ॥ १३ ॥ अथैनमुवाचवरुणंराजानमुपधावपुत्रोमे
जायतांतेनत्वायजाइतितथेतिसवरुणंराजानमुपससारपुत्रोमेजायतांतेनत्वायजाइति
तथेतितस्यहपुत्रोजज्ञेरोहितोनामतंहोवाचाजनिवैतेपुत्रोयजस्वमानेनेतिसहोवाचयदा
वैपशुर्निर्दशोभवत्यथसमेध्योभवतिनिर्दशोन्वस्त्वथत्वायजाइतितथेतिसहनिर्दशआस
तंहोवाचनिर्दशोन्वभूद्यजस्वमानेनेतिसहोवाचयदावैपशोर्दंताजायंतेथसमेध्योभवति
दंतान्वस्यजायंतामथत्वायजाइतितथेतितस्यहदंताजज्ञिरेतंहोवाचाज्ञतवाअस्यदंतायज
स्वमानेनेतिसहोवाचयदावैपशोर्दंताःपद्यंतेथसमेध्योभवतिदंतान्वस्यपद्यंतामथत्वायजा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰स॰ इति तथेति तस्य ह दंताः से[illegible]रे तं होवाचाप्सत वा अस्य दंता यजस्व मानेनेति स होवाच यदा वै प
९ मे श्रोर्दंताः पुनर्जायंतेथ मेध्यो भवति दंतान्वस्य पुनर्जायंतामथ त्वा यजा इति तथेति तस्य ह दं
ताः पुनर्जज्ञिरे तं होवाचाज्ञत वा अस्य पुनर्दंता यजस्व मानेनेति स होवाच यदा वै क्षत्रियः सा
न्नाहुको भवत्यथ स मेध्यो भवति सन्नाहन्नु प्राप्नोत्वथ त्वा यजा इति तथेति स ह सन्नाहं प्रा
९ प तं होवाच सन्नाहन्नु प्राप्नोद्यजस्व मानेनेति स तथेत्युक्त्वा पुत्रमामंत्रयामास तत तातायं वै मह्यं
त्वामददाद्धंत त्वयाहमिमं यजा इति स ह नेत्युक्त्वा धनुरादायारण्यमुपातस्थौ स संवत्सरमरण्ये
चचार ॥१४॥ अथ हैक्ष्वाकं वरुणो जग्राह तस्य होदरं जज्ञे तदु ह रोहितः शुश्राव सोरण्या
३ र्थ द्ग्राममेयाय तमिंद्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ॥ नानाश्रांताय श्रीरस्तीति रोहित शुश्रुम ॥ पापो
नृषद्वरो जन इंद्र इच्चरतः सखा चरैवेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणोवोचदिति ह ॥ द्वितीयं संवत्सर हेरंबू
मरण्ये चचार सोरण्याद्ग्राममेयाय तमिंद्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ॥ पुष्पिण्यौ चरतो जंघे

९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१२

जंघेभूष्णुरात्माफलग्रहिः॥ शेरेस्यसर्वेपाप्मानः श्रमेणप्रपथेहताश्चरैवेतिचरैवेतिवैमाब्राह्म
णोवोचदितिह॥ तृतीयंसंवत्सरमरण्येचचारसोरण्याद्ग्राममेयायतमिंद्रः पुरुषरूपेणपर्येत्यो
वाच॥ आस्तेभगआसीनस्योर्ध्वस्तिष्ठतितिष्ठतः॥ शेतेनिपद्यमानस्यचरातिचरतोभगश्चरै
वेतिचरैवेतिवैमाब्राह्मणोवोचदितिह॥ चतुर्थंसंवत्सरमरण्येचचारसोरण्याद्ग्राममेयायतमिं ५५
द्रः पुरुषरूपेणपर्येत्योवाच॥ कलिःशयानोभवतिसंजिहानस्तुद्वापरः॥ उत्तिष्ठंस्त्रेताभवति
कृतंसंपद्यतेचरंश्चरैवेतिचरैवेतिवैमाब्राह्मणोवोचदितिह॥ पंचमंसंवत्सरमरण्येचचारसो
रण्याद्ग्राममेयायतमिंद्रः पुरुषरूपेणपर्येत्योवाच॥ चरन्वैमधुविंदतिचरन्स्वादुमुदुंबरं॥ सूर्य
स्यपश्यश्रेमाणंयोनतंद्रयतेचरंश्चरैवेतिचरैवेतिवैमाब्राह्मणोवोचदितिह॥ षष्ठंसंवत्सरमर
ण्येचचारसोजीगर्तंसौयवसिमृषिमशनयापरीतमरण्यउपेयायतस्यहत्रयः पुत्रा आ
सुः शुनःपुच्छः शुनःशेपः शुनोलांगूलइतितंहोवाचऋषेहंतेशतंददाम्यहमेषामेकेनात्मा
नंनिष्क्रीणाइतिसज्येष्ठंपुत्रंनिगृह्णानउवाचनन्विममितिनोएवेममितिकनिष्ठंमातातौ

जीगर्तं न5

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·स· इममध्यमस्मे संपादयांचक्रथुः शुनःशेपो तस्य ह शतं दत्वा स तमादाय सोरण्याद्ग्राममेयाय स पितरमे
१० त्योवाच तत हन्ताहमनेनात्मानं निष्क्रीणा इति स वरुणं राजानमुपससार अनेन त्वा यजा इति तथे
ति भूयान्वै ब्राह्मणः क्षत्रियादिति वरुण उवाच तस्मा एतं राजसूयं यज्ञक्रतुं प्रोवाच तमेतम
भिषेचनीये पुरुषं पशुमालेभे ॥१५॥ तस्य ह विश्वामित्रो होतासीज्जमदग्निरध्वर्युर्वसिष्ठो
ब्रह्मायास्य उद्गाता तस्मा उपाकृताय नियोक्तारं न विविदुः स होवाचाजीगर्तिः सौयवसिर्मह्यमप
द रं शतं दत्ताहमेनं नियोक्ष्यामीति तस्मा अपरं शतं ददुस्तं स निनियोज तस्मा उपाकृताय नियु
क्ताया प्रीताय पर्यग्निकृताय विशसितारं न विविदुः स होवाचाजीगर्तिः सौयवसिर्मह्यमपरं श
तं दत्ताहमेनं विशसिष्यामीति तस्मा अपरं शतं ददुः सोसिं निःशान एयायाथ शुनःशेप ईक्षांच
क्रे मानुषमिव वै मा विशसिष्यन्तीति हन्ताहं देवता उपधावामीति स प्रजापतिमेव प्रथमं दे
वतानामुपससार कस्य नूनं कतमस्यामृतानामित्येतयर्चा तं प्रजापतिरुवाचाग्निर्वै देवानां हेरंबु.
नेदिष्ठस्तमेवोपधावेति सो ग्निमुपससाराग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानामित्येतयर्चा तमग्निरुवा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

चं सवितावेप्रसवानामीशे तमवेपधावेतिसमसवितारमुपससाराभित्वादेवसवितरित्येतेन त्चे
नं तं सविताबाचंवरुणावेराज्ञांनियुक्तोसितमवोपधावेतिसवरुणंराजानमुपससारान्तउत्तरा
भिरेकत्रिंशताऽतं वरुणउवाचाग्निर्वैदेवानांमुखंसुहृदयतमस्तन्नुह्युपधावतोत्त्वोत्स्रक्ष्यामइतिसोऽग्नि
तुष्टावातउत्तराभिर्द्वाविंशत्यातमग्निरुवाचविश्वान्नुदेवान्स्तुह्युपधावतोत्त्वोत्स्रक्ष्यामइतिसविश्वान्देवांस्तु
ष्टावनमोमहद्भ्यो नमोऽअर्भकेभ्यइत्येतयर्चातंविश्वेदेवाऊचुरिंद्रोवैदेवानामोजिष्ठोबलिष्ठःसहिष्ठःस
त्तमःपारयिष्णुतमस्तन्नुस्तुह्युपधावतोत्त्वोत्स्रक्ष्यामइतिसइंद्रं तुष्टावयच्चिद्धिसत्यसोमपाइतिचैतेन सूक्ते
नोत्तरस्यचपंचदशभिस्तस्माइंद्रस्स्तूयमानः प्रीतोमनसाहिरण्यरथंददौ तमेतयाप्रतीयायेंद्रा
थ
श्वचिदिंद्रइतितमिंद्रउवाचाश्विनोनुस्तुह्युपधावतोत्त्वोत्स्रक्ष्यामइतिसोऽश्विनौतुष्टावातउत्तरेणत्चेनतम
श्विनाऊचतुरुषसन्नुस्तुह्युपधावतोत्त्वोत्स्रक्ष्यामइतिसउषसंतुष्टावातउत्तरेणत्चेनतस्यहस्मर्च्यृ
नाय२ च्युक्तायांविपाशोमुमुचेकनीयऐक्ष्वाकस्योदरंभवत्युत्तमस्यामेवर्च्युक्तायांविपाशोमुमुचगदऐ वे
क्ष्वाकआस॥१६॥तम्हर्त्विजऊचुस्त्वमेवनोस्यान्हःसंस्थामधिगच्छेत्यथहैतंशुनःशेपो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आ॰स॰
११

अंजः सवं ददर्श तमेताभिश्चतसृभिरभिसुषाव यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह इत्यथैनं द्रोणकलशमभ्यवनिना
योच्छिष्टं चम्वोर्भरेत्येतयर्चाथ हास्मिन्नन्वारब्धे पूर्वाभिश्चतसृभिः सस्वाहाकाराभिर्जुहवांचका
राथैनमवभृथमभ्यवनिनाय त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वानित्येताभ्यामथैनमत ऊर्ध्वमग्निमा
हवनीयमुपस्थापयांचकार शुनश्चिच्छेपं निदितं सहस्रादित्यथ ह शुनःशेपो विश्वामित्रस्या
ङ्कमाससाद स होवाचाजीगर्त्तः सौयवसिरृषे पुनर्मे पुत्रं देहीति नेति होवाच विश्वामित्रो देवा वा
इमं मह्यमरासतेति स ह देवरातो वैश्वामित्र आस तस्यैते कापिलेयबाभ्रवाः स होवाचाजीगर्त्तः सौ
यवसिस्त्वं वेहि विह्वयावहा इति स होवाचाजीगर्त्तः सौयवसिराङ्गिरसो जन्मनास्याजीग
र्त्तिः श्रुतः कविः । ऋषे पैतामहात्तन्तोर्मापगाः पुनरेहि मामिति स होवाच शुनःशेपोऽदर्शुस्त्वा शा
सहस्तं न यच्छूद्रेष्वलप्सत । गवां त्रीणि शतानि त्वमवृणीथा मदङ्गिर इति स होवाचाजीगर्त्तः
सौयवसिस्तद्वै मा तात तपति पापं कर्म मया कृतं । तदहं निह्नुवे तुभ्यं प्रतियन्तु शता गवामिति स हेवं
होवाच शुनःशेपो यः सकृत्पापकं कुर्यात्कुर्यादेनत्ततोऽपरं । नापागाः शौद्रान्न्यायादसंधेयं
ता स

शि
रा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वयाकृतमित्यसंख्येयमितिहविश्वामित्रउपपपाद सहोवाचविश्वामित्रोभीमएवसौयवसिःशासेन
विशिशासिषुः॥ अस्थान्मैतस्यपुत्रोभूर्ममैवोपेहिपुत्रतामितिसहोवाचशुनःशेपःसवैयथानोज्ञप
यराजपुत्रतथावद॥ यथैवांगिरसःसन्नुपेयांतवपुत्रतामितिसहोवाचविश्वामित्रोज्येष्ठोमेत्वंपुत्राणां
स्यास्तवश्रेष्ठाप्रजास्यात्॥ उपेयादैवंमेदायंतेनवैत्वोपमंत्रयइतिसहोवाचशुनःशेपःसंज्ञानानेषु
शं वैब्रूयात्सौहार्दायमेश्रियै॥ यथाहंभरतऋषभोपेयांतवपुत्रतामित्यथहविश्वामित्रःपुत्रानामंत्रया
मासमधुछंदाःशृणोतनऋषभोरेणुरष्टकः॥ येकेचभ्रातरस्थनास्मैज्यैष्ठ्यायकल्पध्वमिति॥१७॥
॥तस्यहविश्वामित्रस्यैकशतंपुत्राआसुःपंचाशदेवज्यायांसोमधुछंदसःपंचाशत्कनीयांसः
तद्येज्यायांसोनतेकुशलंमेनिरेताननुव्याजहरांतान्वःप्रजाभक्षीष्टेतितएतेंध्राःपुंड्राःशब
पं ३ राःपुलिंदामूतिबाइत्युदंत्याबहवोभवंतिवैश्वामित्रादस्यूनांभूयिष्ठाःसहोवाचमधुछंदाःपंचाश
तासार्धंयन्नःपितासंजानीतेतस्मिंस्तिष्ठामहेवयं॥ पुरस्त्वासर्वेकुर्महेत्वामन्वंचोवयंस्मसीत्यथ
हविश्वामित्रःप्रतीतःपुत्रांस्तुष्टावतेवैपुत्राःपशुमंतोवीरवंतोभविष्यथ॥ येमानंमेनुगृह्णंतो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·स·
१२

12

तोवीरवंतमस्करन्मा॥ पुरएत्रावीरवंतोदेवरातेनगाथिनाः॥ सर्वेराध्यास्थपुत्राएषवःसद्विवा
चनं॥ एषवकुशिकावीरोदेवरातस्तमन्वित॥ युष्मांश्चदायंमउपेतांविद्यांयामुचविद्मसि॥ तेस
म्यंचोवैश्वामित्राःसर्वेसाकंसरातयः॥ देवरातायतस्थिरेधृत्यैश्रैष्ठ्यायगाथिनाः॥ अधीयत
देवरातोरिक्थयोरुभयोॠषिः॥ जह्नूनांचाधिपत्येदैवेवेदेचगाथिनां॥ तदेतत्परऋक्शतगा
थंशौनःशेपमाख्यानंतद्धोतारान्नेभिषिक्तायाचष्टेहिरण्यकशिपावासीनआचष्टेहिरण्यक
शिपावासीनःप्रतिगृणातियशोवैहिरण्यंयशसैवैनंतत्समर्द्धयत्योमित्यृचःप्रतिगरएवंत
थेतिगाथायाओमितिवैदैवंतथेतिमानुषंदैवेनचैवैनंतन्मानुषेणचपापादेनसःप्रमुंचतित
स्माद्योराजाविजितीस्यादप्ययजमानआख्यापयेतैवेतच्छौनःशेपमाख्यानंनहास्मिन्नल्पंच
नैनःपरिशिष्यतेसहस्रमाख्यात्रेदद्याच्छतंप्रतिगरित्रएतेचैवासनेश्वेतश्चाश्वतरीरथोहोतुर्पुत्रकामाहु२
हाप्याख्यापयेरंलभंतेहपुत्रांल्लभंतेहपुत्रान्॥ १८॥ तृतीयोध्यायः॥ प्रजापतिर्यज्ञमसृजतय

ब्र२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तंसृष्टमनुब्रह्मक्षत्रे असृज्येतांब्रह्मक्षत्रे अनुद्वय्यः प्रजा असृज्यंत हुतादश्चाहुतादश्च ब्रह्मैवानु
हुतादः क्षत्रमन्वहुताद एता वै प्रजा हुतादो यद्ब्राह्मणा अथैता अहुतादो यद्राजन्यो वैश्यः शूद्र
स्ताभ्यो यज्ञ उदक्रामत्तं ब्रह्मक्षत्रे अन्वैतां यान्येव ब्रह्मण आयुधानि तैर्ब्रह्मान्वैद्यानि क्षत्रस्य तैः क्ष ते
त्रमेतानि वै ब्रह्मण आयुधानि यद्यज्ञायुधान्यथैतानि क्षत्रस्यायुधानि यदश्वरथः कवचइषुधन्व
तंक्षत्रमनन्वाप्यन्यवर्त्ततायुधेभ्यो हास्माद्विजमानः पराङेवैत्यथैनं ब्रह्मान्वैत्तमाप्नोत्तमाप्त्वापर
स्तान्निरुध्यातिष्ठत्स आप्तः परस्तान्निरुद्धस्तिष्ठञ्ज्ञात्वा स्वान्यायुधानि ब्रह्मोपावर्त्तत तस्माद्धाप्येत
र्हि यज्ञो ब्रह्मण्येव ब्राह्मणेषु प्रतिष्ठितोऽथैनत्क्षत्रमन्वागच्छत्तदब्रवीदुप मास्मिन्यज्ञे ह्वयस्वेति तत्त
थेत्यब्रवीत्तद्वै निधाय स्वान्यायुधानि ब्रह्मण एवायुधैर्ब्रह्मणो रूपेण ब्रह्म भूत्वा यज्ञमुपाव
र्त्तस्वेति तथेति तत्क्षत्रं निधाय स्वान्यायुधानि ब्रह्मण एवायुधैर्ब्रह्मणो रूपेण ब्रह्म भूत्वा य
ज्ञमुपावर्त्तत तस्माद्धाप्येतर्हि क्षत्रियो यजमानो निधायैव स्वान्यायुधानि ब्रह्मण एवायुधैर्ब्रह्म
णो रूपेण ब्रह्म भूत्वा यज्ञमुपावर्त्तते ॥१९॥ अथातो देवयजनस्यैव याच्ञ्यं स्तदाहुर्यद्ब्राह्मणो रा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ स॰
१३
षां ज्योति
13

जन्यो वै स यो दीक्षिष्यमाणः स्वाग्नियं देवयजनं याचति कं क्षत्त्रियो याचेदिति देवं क्षत्त्रं याचेदित्याहुरा
दित्यो वै देवं क्षत्त्रमादित्य एषां भूतानामधिपतिः स यदहर्दीक्षिष्यमाणो भवति तदहः पूर्वाह्ण एवो
द्यन्तमादित्यमुपतिष्ठेते दं श्रेष्ठं ज्योतिरुत्तमं ॥ देव सवितर्देवयजनं मे देहि देवयज्यायाऽइति देवयज
नं याचति स यत्तत्र याचितऽउत्तरां सर्पत्योंतथा ददामीति हैव तदाह तस्य ह न काचन रिष्टिर्भवति दै
वेन सवित्रा प्रसूतस्योत्तरोत्तरिणीं ह श्रियमश्नुतेऽश्नुते ह प्रजानामैश्वर्यमाधिपत्यं य एवमुपस्थाय या
चिता देवयजनमध्यवसाय दीक्षते क्षत्त्रियः सन् ॥ २० ॥ अथात इष्टापूर्त्तस्यापरिज्यानिः क्षत्त्रिय
स्य यजमानस्य स पुरस्ताद्दीक्षाया आहुतिं जुहुयाच्चतुर्गृहीतमाज्यमाहवनीय इष्टापूर्त्तस्यापरिज्या
न्यै पुनर्न इन्द्रो मघवा ददातु ॥ ब्रह्म पुनरिष्टं पूर्त्तं दात्स्वाहेत्यथानुबंध्यायै समिष्टयजुषामुपरिष्टात्पु
नर्नो अग्निर्जातवेदा ददातु ॥ क्षत्त्रं पुनरिष्टं पूर्त्तं दात्स्वाहेति सैषेष्टापूर्त्तस्यापरिज्यानिः क्षत्त्रियस्य हेरंबु
यजमानस्य यदेते आहुती तस्मादेते होतव्ये ॥ २१ ॥ तदु ह स्माह सोजात आराड्ढि रजीत पुनर्वैण्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वाएतद्यदेतेआहुतीरितियथाहकामयेततथैतेकुर्याद्यदितोनुन्यासनंकुर्यादितीमेवैव
जुहुयाद्ब्रह्मप्रपद्येब्रह्ममाक्षत्राद्गोपायतुब्रह्मणेस्वाहेतितत्तदितिब्रह्मवाएषप्रपद्यते
योयज्ञंप्रपद्यतेब्रह्मवैयज्ञोयज्ञादुहवाएषपुनर्जायतेयोदीक्षतेतंब्रह्मप्रपन्नंक्षत्रंन
परिजिनातिब्रह्ममाक्षत्राद्गोपायत्वित्याहयथैनंब्रह्मक्षत्राद्गोपायेद्ब्रह्मणेस्वाहेतितदे
नत्प्रीणातितदेनत्प्रीतंक्षत्राद्गोपायत्यथानूबन्ध्यायैसमिष्टयजुषामुपरिष्टात्क्षत्रंप्रपद्येक्षत्रं
माब्रह्मणोगोपायतुक्षत्रायस्वाहेतितत्तदितिक्षत्रंवाएषप्रपद्यतेयोराष्ट्रंप्रपद्यतेक्षत्रंहि
राष्ट्रंतंक्षत्रंप्रपन्नंब्रह्मनपरिजिनातिक्षत्रंमाब्रह्मणोगोपायत्वित्याहयथैनंक्षत्रंब्रह्मणोगो
पायेत्क्षत्रायस्वाहेतितदेनत्प्रीणातितदेनत्प्रीतंब्रह्मणोगोपायतितस्यैषेष्टापूर्तस्यैवापरि
ज्यानिःक्षत्रियस्ययजमानस्ययदेतेआहुतीतस्मादेतेएवहोतव्ये॥२२॥अथैन्द्रोवैदेवतयाक्ष
त्रियोभवतित्रैष्टुभश्छन्दसापञ्चदशस्तोमेनसोमोराज्येनराजन्योबन्धुनासहदीक्षमाणएव
ब्राह्मणतामभ्युपैतियत्कृष्णाजिनमध्यूहतियद्दीक्षितव्रतंचरतियदेनंब्राह्मणाअभिसं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·स· गच्छं सेतस्य ह दीक्षमाणस्येंद्र एवेंद्रियमादत्ते त्रिष्टुब्वीर्यं पंचदश स्तोम आयुः सोमो राज्यं पित
१४ रो यशस्कीर्तिं मन्यो वा अयमस्माद्भवति ब्रह्म वा अयं भवति ब्रह्म वा अयमुपावर्त्तत इति वद
14 न्तः स पुरस्ताद्दीक्षाया आहुतिं हुत्वाहवनीयमुपतिष्ठेतेन्द्राहे वताया एमि न त्रिष्टुभा छंदसा
न पंचदशात्स्तोमान्न सोमाद्राज्ञो न पित्र्याद्बंधोर्माम इंद्र इंद्रियमादित मा त्रिष्टुब्वीर्यं पंचद मा ४
शस्तोम आयुर्मा सोमो राज्यं मा पितरो यशस्कीर्तिं सहेंद्रियेण वीर्येणायुषा राज्येन यशसा बं
धुनाग्निं देवतामुपैमि गायत्रीं छंदस्त्रिवृतं स्तोमं सोमं राजानं ब्रह्म प्रपद्ये ब्राह्मणो भवा
मीति तस्य ह नेंद्र इंद्रियमादत्ते न त्रिष्टुब्वीर्यं न पंचदशस्तोम आयुर्न सोमो राज्यं न पितरो य
शस्कीर्तिं य एवमेतामाहुतिं हुत्वाहवनीयमुपस्थाय दीक्षते क्षत्रियः सन् ॥ २३ ॥ अथाते
यो वै देवता क्षत्रियो भवति गायत्रं छंदसा त्रिवृत्स्तोमेन ब्राह्मणो बंधुना म होदवस्यत्येव
क्षत्रियतामभ्युपैति तस्य होदवस्यतोऽग्निरेव तेज आदत्ते गायत्री वीर्यं त्रिवृत्स्तोम आयु

दीक्षितो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र्ब्राह्मणो ब्रह्मयशस्कीर्तिमन्यो वा अयमस्मद्भवति क्षत्त्रं वा अयं भवति क्षत्त्रं वी अयमुपावर्त्तत इति वदंतः सो
नूवं ध्यायेत्समिष्टयजुषामुपरिष्टाद्धुत्वाहुतिमाहवनीयमुपतिष्ठेतेनाग्नेर्देवताया एमि न गायत्र्या छं
दसो न त्रिवृतः स्तोमान्न ब्रह्मणो वीर्यमा मेऽग्निस्तेज आदित मा गायत्री वीर्यं मा त्रिवृत्स्तोम आयुर्ब्रो मा
ह्मणो ब्रह्मयशस्कीर्त्तिं सह तेजसा वीर्येणायुषा ब्रह्मणा यशसा कीर्त्येंद्रं देवतामुपैमि त्रिष्टुभं छंदः पं
चदशं स्तोमं सोमं राजानं क्षत्त्रं प्रपद्ये क्षत्त्रियो भवामि॥ देवाः पितरः पितरो देवा योऽस्मि स सन्यजे॥ स्वं त
म इदमिष्टं स्वं पूर्त्तं स्वं श्रान्तं स्वं हुतं॥ तस्य मेयमग्निरुपद्रष्टायं वायुरुपश्रोतासावादित्योनुख्याता तेद
महं य एवास्मि सोस्मीति तस्य हनाग्निस्तेज आदत्ते न गायत्री वीर्यं न त्रिवृत्स्तोम आयुर्न ब्राह्मणा
ब्रह्मयशस्कीर्त्तिं य एमेतामाहुतिं हुत्वाहवनीयमुपस्थायोदवस्यति क्षत्त्रियः सन्॥ २४॥ अथा
तो दीक्षाया आवेदनस्यैव तदाहुर्यद्ब्राह्मणस्य दीक्षितस्य ब्राह्मणो दीक्षिष्टेति दीक्षां विदयंति क मा
थं क्षत्त्रियस्यावेदयेदिति यथैवैतद्ब्राह्मणस्य दीक्षितं ब्राह्मणो दीक्षिष्टेति दीक्षां वेदयंत्येवमेवैतत मा
क्षत्त्रियस्यावेदयेत्पुरोहितस्यार्षेयेणेति तत्तदिताउ निधायवा एष स्वान्यायुधानि ब्रह्मण एवा
स्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

युष्ठैर्ब्रह्मणोरूपेणब्रह्मभूत्वायज्ञमुपावर्त्ततेतस्मात्तस्यपुरोहितस्यार्षेणोयेदीक्षामावेदयेयुःपुरो
हितस्यार्षेयेणप्रवरंप्रवृणीरन्॥२५॥अथातोयजमानभागस्यैवतदाहुःप्राश्नीयात्क्षत्रियोयज
मानभागं३॥नप्राश्नीया३त्तूइति॥यत्प्राश्नीयादहुताद्धुतंप्राश्यपापीयान्त्स्याद्यन्नप्राश्नीया
द्यज्ञादात्मानमंतरियाद्यज्ञोवैयजमानभागःसब्रह्मणोपरिहृत्यःपुरोहितायतनंवाएतत्क्षत्रि
यस्ययद्ब्रह्माद्धात्मोहवाएषक्षत्रियस्ययत्पुरोहितउपाहपरोक्षेणेवप्राशितरूपमाप्नोति
ष नास्यप्रत्यक्षंभक्षितोभवतियज्ञ३हवाएषप्रत्यक्षंयद्ब्रह्मणिहिसर्वोयज्ञःप्रतिष्ठितोय ह्मा
य ज्ञेँजमानोयज्ञएवतद्यज्ञमप्यर्जंतियथाप्स्वापोयथाग्नावग्निंतद्वैनातिरिच्यतेतदेनंन
हिनस्तितस्मात्सब्रह्मणेपरिहृत्योग्नौहैकेजुह्वतिप्रजापतेर्विभांनामलोकस्तस्मिंस्त्वाद
धामिसहयजमानेनस्वाहेतितत्तथानकुर्याद्यजमानोवैयजमानभागोयजमानंहसो
ग्नौप्रहृणक्तियएनंतत्रब्रूयाद्यजमानमग्नौप्रावाक्षी३ःप्रास्याग्निःप्राणान्धक्ष्यतिमरिष्यति हेरंबू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त
यज्ञमानइतिप्रथमंत्यास्यांतस्मात्तस्याश्नान्नेयादाशान्नेयात्।।२६।। चतुर्थोध्यायः।। विश्वंतरो
हसौषद्मनः श्यापर्णान्परिचक्षाणोविश्यापर्णंयज्ञमाजह्रेतद्धानुबुध्यः श्यापर्णास्तंयज्ञमाज
ग्मुस्तेहतदंतर्वेद्यामासांचक्रिरेतान्हदृष्ट्वोवाचपापस्यवाइमेकर्मणः कर्त्तारआसतेपूतायैवाचो
वदितारोयच्छ्यापर्णाइमानुत्थापयतेमेमेंतर्वेद्यांमासिषतेतितथेतितानुत्थापयांचक्रुस्ते
होत्थाप्यमानारुरुविरेयेतेभ्योभूतवीरेभ्योसितमृगाः कश्यपानांसोमपीथमभिजिग्युः
पारिक्षितस्यजनमेजयस्यविकश्यपेयज्ञेतैस्तेतत्रवीरवंतआसुः कः स्वित्सोस्माकमस्तिवी
रोयइमंसोमपीथमभिजेष्यतीत्ययमहमस्मिवोवीरइतिहोवाचरामोमार्गवेयोरामोहास
मार्गवेयोनूचानः श्यापर्णीयस्तेषांहोत्तिष्ठतामुवाचापिनुराजन्नित्थंविदंवेदेरुत्थापयंतीति या
यस्त्वंकथंवेत्थब्रह्मबंधविति।।२७।। यत्रेंद्रंदेवताः पर्यवृंजन्विश्वरूपंत्वाष्ट्रमभ्यमंस्तवृ
त्रमस्तृतयतीन्सालावृकेभ्यः प्रादादरुर्मघानवधीद्बृहस्पतेः प्रत्यवधीदितितत्रेंद्रः सो
मपीथेनव्यार्ध्यतेंद्रस्यानुव्यृद्धिंक्षत्रंसोमपीथेनव्यार्ध्यतापींद्रः सोमपीथेभवत्त्वष्टुरा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰स॰॥ मुष्यसोमंतद्धृत्वासेवाघ्रापिक्षत्रंसोमपीथेनमयस्तंभक्षंविद्याद्यःक्षत्रस्यसोमपीथेनव्यृद्ध
॥१६॥ स्ययेनःक्षत्रंसमृध्यतेकथंतंवेदेरुत्थापयंतीतिवेत्थब्राह्मणत्वंतंभक्षं३वेदहीतितंवै
नोब्राह्मणब्रूहीतितस्मैवैतेराजन्नितिहोवाच॥२८॥त्रयाणांभक्षाणामेकमाहरिष्यंति
16 सोमंवादधिवापोवासयदिसोमंब्राह्मणानांसभक्षोब्राह्मणांस्तेनभक्षेणजिन्विष्यसिब्राह्म
मा णकल्पस्तेप्रजायांजनिष्यतआदाय्यापाय्यावसायीयथाकामप्रयाप्योयदावैक्षत्रियायपा प्पा
पंभवतिब्राह्मणकल्पोस्यप्रजायामाजायतईश्वरोहास्माद्द्वितीयोवातृतीयोवाब्राह्म
णतामभ्युपैतोःसब्रह्मबंधवेनजिज्यूषितोथयदिदधिवैश्यानांसभक्षोवैश्यांस्तेनभ
क्षेणजिन्विष्यसिवैश्यकल्पस्तेप्रजायामाजनिष्यतेन्यस्यबलिकृदन्यस्याद्योयथाकामप्र
ज्येयोयदावैक्षत्रियायपापंभवतिवैश्यकल्पोस्यप्रजायामाजायतईश्वरोहास्माद्द्वितीयो ॥हेरंब॥
वातृतीयोवावैश्यतामभ्युपैतोःसवैश्यतयाजिज्यूषितोथयद्यपःशूद्राणांसभक्षःशूद्रां

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तेनभक्षेणजिन्विष्यसिसशूद्रकल्पस्तेप्रजायामाजनिष्यतेन्यस्यप्रेष्यःकामोत्थाप्योयथा
कामवध्योयदावैक्षत्रियायपापंभवतिशूद्रकल्पोस्यप्रजायामाजायतईश्वरोहास्माद्द्वि
तीयोवातृतीयोवाशूद्रतामभ्युपेतोःसशूद्रतयाजिज्यूषितः॥२९॥एतेवैतेत्रयोभक्षारा
जन्नितिहोवाचयेषामाशांनेयात्क्षत्रियोयजमानोथास्यैषस्वोभक्षोन्यग्रोधस्यावरोधा
श्चफलानिचौदुंबराण्याश्वत्थानिप्लाक्षाण्यभिषुणुयात्तानिभक्षयेत्सोस्यस्वोभक्षोय
तोवाअधिदेवायज्ञेनेष्ट्वास्वर्गंलोकमायंस्तत्रैतांश्चमसान्न्युब्जंस्तेन्यग्रोधाअभवन्न्यु
ब्जाइतिहाप्येनानेतर्ह्याचक्षतेकुरुक्षेत्रेतेहप्रथमजान्यग्रोधानांतेभ्योहान्येधिजाता
स्तेयन्न्यञ्चोरोहंस्तस्मान्न्यङ्रोहतिन्यग्रोहोन्यग्रोहोहवैनामतन्न्यग्रोहंसंतंन्यग्रोधइत्याच
क्षतेपरोक्षेणपरोक्षप्रियाइवहिदेवाः॥३०॥तेषांयश्चमसानांरसोवाङैत्तेवरोधाअभ
वन्नथयऊर्ध्वस्तानिफलान्येषहवावक्षत्रियस्वाद्भक्षान्नेतियोन्यग्रोधस्यावरोधांश्च

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ स॰ फलानिचभक्षयत्तुपाहपरोक्षेणैवसोमपीथमाप्नोतिनास्यप्रत्यक्षंभक्षितोभवतिपरोक्ष
१७ मिवहवाएषसोमोराजायन्न्यग्रोधःपरोक्षमिवैषब्रह्मणोरूपमुपनिगच्छतियत्क्षत्रियःपु
रोधयैवदीक्षयैवप्रवरेणैवक्षत्रंवाएतद्वनस्पतीनांयन्न्यग्रोधःक्षत्रंराजन्योनिततइवह
हक्षत्रियोराष्ट्रेवसन्भवतिप्रतिष्ठितइवनिततइवन्यग्रोधोवरोधैर्भूम्यांप्रतिष्ठितइ
17 वतद्यत्क्षत्रियोयजमानोन्यग्रोधस्यावरोधांश्चफलानिचभक्षयत्यात्मन्येवतत्क्षत्रं
वनस्पतीनांप्रतिष्ठापयतिक्षत्रआत्मानंक्षत्रेहवैसआत्मनिक्षत्रंवनस्पतीनांप्रतिष्ठा
पयतिन्यग्रोधइवावरोधैर्भूम्यांप्रतिराष्ट्रेतिष्ठत्युग्रंहास्यराष्ट्रमव्यथ्यंभवतिएवमेतंभ य
क्षंभक्षयतिक्षत्रियोयजमानः॥३१॥अथयदौदुंबराण्यूर्ज्जोवाएषोन्नाद्याद्वनस्पतिर
जायतयदुदुंबरोभौज्यंवाएतद्वनस्पतीनामूर्जमेवास्मिंस्तदन्नाद्यंभौज्यंचवनस्पतीनां
क्षत्रेदधात्यथयदाश्वत्थानितेजसोवाएषवनस्पतिरजायतयदश्वत्थःसाम्राज्यंवाएत राम
द्वनस्पतीनांतेजएवास्मिंस्तत्साम्राज्यंचवनस्पतीनांक्षत्रेदधात्यथयत्प्लाक्षाणियशसो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वा एषवनस्पतिरजायतयत्प्लक्षःस्वाराज्यंचहवा एतद्वैराज्यंचवनस्पतीनांयश एवास्मिंस्तत्स्वाराज्य
वैराज्येचवनस्पतीनांक्षत्रंदधात्येतान्यस्यपुरस्तादुपक्लृप्तानिभवंत्यथसोमंराजानंक्रीणंतिते
राज्ञ एवाहृतोपवसथायत्रतिवेशेश्वरंत्यथोपवसथ्यमहरेतान्यध्वर्युःपुरस्तादुपकल्पयेताधि
षवणंचर्माधिषवणेफलकेद्रोणकलशंदशापवित्रमद्रीन्पूतभृतंचाधवनीयंचस्थालीमुदं
चनंचमसंचतद्यदेतद्राजानंप्रातरभिषुण्वंतितदेनानिद्वेधाविगृह्णीयादभ्यन्यानिसुनुयान्मा
ध्यंदिनायान्यानिपरिशिंष्यात् ॥ ३२ ॥ तद्यत्रैतांश्चमसानुन्नयेयुस्तदेतंयजमानचमसमु
न्नयेत्तस्मिंद्वेदर्भतरुणकेप्रास्तस्यातांतयोर्वषट्कृतेतेनःपरिधिपूर्वंप्रास्येद्दधिक्राव्णो अकारि
हा षमित्येतयर्चासस्वांकारयानुवषट्कृतेपरमादधिक्राःशवसापंचकृष्टीरितितद्यत्रैतांश्चम
सानाहरेयुस्तदेतंयजमानचमसमाहरेतान्यत्रोपह्वयीयुस्तदेनमुपो ह्वयीयात्तद्यदेकंहोतो
पह्वयेतयदाचमसंभक्षयेदथैनमेतयाभक्षयेद्यदत्रशिष्टंरसिनःसुतस्ययदिंद्रो अपिबच्छची
भिः ॥ इदंतदस्यमनसाशिवेनसोमंराजानमिहभक्षयामीतिशिवोहवा अस्मा एषवानस्प

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्र्यः शिवेनमनसाभक्षितोभवत्सुगंहास्यराष्ट्रमव्यथ्यंभवतियएवमेतंभक्षंभक्षयतिक्षत्रि
योयजमानः शंनएधिहृदेपीतः प्रणआयुर्जीवसेसोमतारीरित्यात्मनः प्रत्यभिमर्शईश्वरो
हवाएषोप्रत्यभिमृष्टोमनुष्यस्यायुः प्रत्यवहर्तोरनर्हन्माभक्षयतीतितद्यदेतेनात्मानमभि
मृशत्यायुरेवास्मिन्प्रतिरतआप्यायस्वसमेतुतेसंतेपयांसिसमुयंतुवाजाइतिचमसमाप्याय
यत्यभिरूपाभ्यांयद्यज्ञेभिरूपंतत्समृद्धं॥३॥तद्यत्रैतांश्चमसान्त्सादयेयुस्तदेतंयजमा
नचमसंसादयेत्तान्यच्चप्रकंपयेयुस्तदेनमनुप्रकंपयेदथैनमाहृतंभक्षयेन्नराशंसपीतस्य
देवसोमतेमतिविदऊमैः पितृभिर्भक्षितस्यभक्षयामीतिप्रातःसवनेनाराशंसोभक्षऊमैरिति
माध्यंदिनेकाव्यैरितितृतीयसवनऊमावैपितरः प्रातःसवनऊर्वामाध्यंदिनेकाव्यास्तृतीयस र्म
वनेतदेतत्पितॄनेवामृतान्त्सवनभाजःकरोतिसर्वोहैवसोमस्तद्यन्निर्हृत्यपिबन्नतःसोमापोयःक हस्मा
स्यसवनभागित्यमृताहवाअस्यपितरःसवनभाजोभवंत्सुगंहास्यराष्ट्रमव्यथ्यंभवतियए

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भक्षं वमेतँ भक्षयति क्षत्रियो यजमानः समानं आत्मनः प्रत्यभिमर्शः समानमाप्यायनंचमसस्य
प्रातःसवनंस्येवाहृताप्रातःसवने चरेयुंमाध्यंदिनस्यमाध्यंदिने तृतीयसवनस्य तृती
यसवने तंमे वमेतंभक्षंप्रोवाचरामोमार्गवेयोविश्वंतराय सौषद्मनाय तस्मिन्होवाच प्रो
क्ते सहस्रमुह ब्राह्मण तुभ्यं दद्मः स श्यापर्णाउमेय न्तेद्द्वे तमु हैव प्रोवाच तुरः कावषे
यो जनमेजयाय पारिक्षिताये तमु हैव प्रोचतुः पर्वतनारदौ सोमकाय सहदेवाय सार्ञ्जे साहदेव्याय
याय बभ्रवे दैवावृधाय भीमाय वैदर्भाय नग्नजिते गांधाराये तमु हैव प्रोवाचाग्निः सनश्रु
य ताया रिंदमाय क्रतुविदे जानकय एतमु हैव प्रोवाच वसिष्ठः सुदासे पैजवनाय ते ह ते सर्व एवम य
हज्जग्मुरेतं भक्षं भक्षयित्वा सर्वे हैव महाराजा आसुरादित्य इव ह स्म श्रियां प्रतिष्ठितास्तपं
ति सर्वाभ्यो दिग्भ्यो बलिमावहंत आदित्य इव ह वै श्रियां प्रतिष्ठितस्तपति सर्वाभ्यो दिग्भ्यो
बलिमावहत्युग्रं हास्य राष्ट्रमव्यथ्यं भवति य एवमेतं भक्षंय ति क्षत्रियो यजमानो यज भक्ष
मानः ॥३४॥ इति सप्तमपंचिकायां पंचमोऽध्यायः ॥ श्रीगुरुचरणारविंदार्पणमस्तु ॥ श्री

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ज्ञा॰स॰
१९

19

राम
१९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्लो
४५०

॥ अथअष्टमपंचिकाप्रारंभः ॥ हेरंबू ॥ ॥ श्री ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ अ॰ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ ॥ अथातस्तुतशस्त्रयोरेवैकाहिकं प्रातःसवनमेकाहिकं तृतीयस
॥३॥ वनमेते वै शान्ते क्लृप्ते प्रतिष्ठिते सवने यदैकाहिके शांत्यै क्लृप्त्यै प्रतिष्ठित्या अप्रच्युत्या उक्तो मा
ध्यंदिनः पवमानो य उभयसाम्नो रहस्पृष्ठस्योभे हि सामनी क्रियेते आ त्वा रथं यथोतय इदं व
सो सुतमंध इति राथंतरी प्रतिपद्राथंतरो नुचरः पवमानोक्थं वा एतत्पन्मरुत्वतीयं पवमा
ने वा अत्र रथंतरं कुर्वंति रहस्पृष्ठं सवीवधतायै तदिदं रथंतरं स्तुतमाभ्यां प्रतिपदनुचराभ्या
मनुशंसत्यथो ब्रह्म वै रथंतरं क्षत्रं वै बृहद्ब्रह्म खलु वै क्षत्रात्पूर्वं ब्रह्म पुरस्तान्म उग्रं राष्ट्रमव्यथ्य
मसदिति यथान्वै रथंतरमन्नमेवास्मै तत्पुरस्तात्कल्पयन्नथो इयं वै पृथिवी रथंतरमियं खलु वै
प्रतिष्ठा प्रतिष्ठामेवास्मै तत्पुरस्तात्कल्पयति समानइंद्र निहवो विभक्तिः सोन्हामुदात्ब्राह्मण तूष्णा
स्परूपं उभयसाम्नो रूपमुभे हि सामनी क्रियेते समान्यो धाय्या अविभक्तास्ता अन्हामेका ॥ २ ॥
हिको मरुत्वतीयः प्रगाथः ॥ १ ॥ जनिष्ठा उग्रः सहसे तुरायेति सूक्तमुग्रवत्सहस्वत्तत्क्षात्रस्य रू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यंमंद्रओजिष्ठइत्योजस्वत्तत्क्षत्रस्यरूपंबृहद्भिमानइत्यभिवदभिभूत्यैरूपंतदेकादशर्चंभवत्ये
कादशाक्षरावैत्रिष्टुप्त्रैष्टुभोवैराजन्यओजोवाइंद्रियंवीर्यंत्रिष्टुबोजःक्षत्रंवीर्यंराजन्य
स्तदेनमोजसाक्षत्रेणवीर्येणसमर्धयतितद्गोरिवीतंभवत्येतद्वैमरुत्वतीयंसमृद्धंयद्गो
रिवीतंतस्योक्तंब्राह्मणंत्वामिद्धिहवामहइतिबृहत्पृष्ठंभवतिक्षत्रंवैबृहत्क्षत्रेणैवतत्क्षत्रंसम
र्धयत्यथोक्षत्रंवैबृहदात्मायजमानस्यनिष्केवल्यंतद्यद्बृहत्पृष्ठंभवतिक्षत्रंवैबृहत्क्षत्रेणैवै
नंतत्समर्धयत्यथोज्यैष्ठ्यंवैबृहज्ज्यैष्ठ्येनैवैनंतत्समर्धयत्यथोश्रैष्ठ्यंवैबृहच्छ्रैष्ठ्येनैवैनंतत्स
मर्धयत्यभित्वाशूरनोनुमइतिरथंतरमनुरूपंकुर्वंत्ययंवैलोकोरथंतरमसौलोकोबृह
दस्यवैलोकस्यासौलोकोनुरूपोमुष्यलोकस्यायंलोकोनुरूपस्तद्यद्रथंतरमनुरूपं
कुर्वंत्युभावेवतंलोकौयजमानायसंभोगिनोकुर्वंत्युभावेवतंलोकौयजमानायसंभ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रा०अ० गमैकर्ष्यथोब्रह्मवैरथंतरंक्षत्रंबृहद्ब्रह्मणिखलुवैक्षत्रंप्रतिष्ठितंक्षत्रेब्रह्माथोसा
२ म्नएवंसयोनितायैयद्वावानेतिधाय्यातस्याउक्तंब्राह्मणमुभयंश्रणवच्चनइतिसाम
त्रगाथंउभयसाम्नोरूपमुभेहिसामनीक्रियेते॥२॥तमुष्टुहियोअभिभूत्योजाइतिसूक्त
मभिवदभिभूत्यैरूपमषाळ्हमुग्रंसहमानमाभिरित्युग्रवत्सहमानवत्क्षात्रस्यरूपं
2 तसंचदशार्चंभवत्योजोवाइंद्रियंवीर्यंपंचदशओजःक्षत्रंवीर्यंराजन्यस्तदेनमोजसा
क्षत्रेणवीर्येणसमर्धयतितद्भारद्वाजंभवतिभारद्वाजंवैबृहदार्षेयेणासलोमे
षहवावक्षत्रियस्ययशःसमृद्धोयोबृहत्पृष्ठस्तस्माद्यत्रक्वचक्षत्रियोयजेतबृहदेवतत्र
पृष्ठंस्यात्तत्समृद्धं॥३॥एकाहिकाहोत्रा एतावैशान्ताःकॢप्ताःप्रतिष्ठिताहोत्रायदैका पिह
हिकाःशंस्येत्कॢप्त्यैप्रतिष्ठित्याअप्रच्युत्यैएताःसर्वरूपाभवंतिसर्वरूपाभिर्होत्राभिःस ॥२॥
र्वसमृद्धाभिःसर्वान्कामानवाप्नवामेतितस्माद्यत्रक्वचैकाहाअसर्वस्तोमाअ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२ सर्वसमृद्धाःसर्वरूपतायैसर्वसमृद्ध्यै

सर्वपृष्ठा एकाहिकाश्चैव तत्र होत्रास्युस्तत्समृद्धमुक्थ्य एवायं पंचदशस्यादित्याहुरोजो

वा इंद्रियं वीर्यं पंचदश ओजः क्षत्रं वीर्यं राजन्यस्तदेनमोजसा क्षत्रेण वीर्येण समर्धयति

तस्य त्रिंशत्स्तुतशस्त्राणि भवंति त्रिंशदक्षरा वै विराड्विराळन्नाद्यं विराज्यैवैनं तदन्नाद्ये प्रति

ष्ठापयति तस्मात्तदुक्थ्यः पंचदशस्यादित्याहुर्ज्योतिष्टोम एवाग्निष्टोमः स्याद्धुस्ते वै स्तोमा

नां त्रिवृत्तेजः पंचदशो ब्रह्म खलु वै क्षत्रात्पूर्वं ब्रह्म पुरस्तान्म उग्रं राष्ट्रमव्यथ्यमसदिति

विराः सप्तदशः शौद्रो वर्ण एकविंशो विशं चैवास्मै तच्छौद्रं च वर्णमनुवर्त्मानौ कुर्वंस्यथो तेजो

वै स्तोमानां त्रिवृद्वीर्यं पंचदशः प्रजातिः सप्तदशः प्रतिष्ठैकविंशस्तदेनं तेजसा वीर्येण प्रजा

त्या प्रतिष्ठया तंत्तः समर्धयति तस्माज्ज्योतिष्टोमः स्यात्तस्य चतुर्विंशतिस्तुतशस्त्राणि भवंति च

तुर्विंशत्यर्धमासो वै संवत्सरः संवत्सरे कृत्स्नमन्नाद्यं कृत्स्न एवैनं तदन्नाद्ये प्रतिष्ठापयति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्माज्ज्योतिष्टोम एवाग्निष्टोमस्यादग्निष्टोमस्यात् ॥ ६ ॥ प्रथमोध्यायः ॥ ॥ अथातः पुनरभिषे
कस्यैव संभृतेष्वा अस्य क्षत्रं यो दीक्षते क्षत्रियः सन्त्सयदावभृथादुदेत्यानूबंध्ययेष्ट्वोदवस्यस्यथैन
मुदवसानीयायां संस्थितायां पुनरभिषिंचंति तस्यैते पुरस्तादेव संभरा उपक्लृप्ता भवंत्यौदुंबर्यासं
दी तस्यै प्रादेशमात्राः पादाः स्युररत्निमात्राणि शीर्षण्यानूच्यानि मौंजं विवयनं व्याघ्रचर्मास्तरणमौ
दुंबरश्चमस उदुंबरशाखा तस्मिन्नेतस्मिंश्चमसेष्टातयानि निषुतानि भवंति दधि मधु सर्पिरातपव
र्ष्या आपः शष्पाणि चतोक्मानि च सुरा दूर्वा इति येषा दक्षिणा स्फ्यवर्तीनिर्वेदेर्भवति तत्रैतां प्राचीमासं
दीं प्रतिष्ठापयंति तस्या अंतर्वेदि द्वौ पादौ भवतो बहिर्वेदि द्वाविय वै श्रीस्तस्या एतत्परिमितं
रूपं यदंतर्वेद्यथैष भूमा परिमितो यो बहिर्वेदि तद्यदस्या अंतर्वेदि द्वौ पादौ भवतो बहिर्वेदि
द्वा उभयोः कामयोरुपाप्त्यै यश्चांतर्वेदि यश्च बहिर्वेदि ॥ ५ ॥ व्याघ्रचर्मणास्तृणात्युत्तरलोम्ना ॥३॥
प्राचीनग्रीवेण क्षत्रं वा एतदारण्यानां पशूनां यद्व्याघ्रः क्षत्रं राजन्यः क्षत्रेणैव तत्क्षत्रं समर्धय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तितांपश्चात्प्राङुपविश्यासव्येनानुदक्षिणमभिमंत्रयतउभाभ्यांपाणिभ्यामालभ्याग्निष्ट्वा
गायत्र्यासयुक्छंदसारोहतुसवितोष्णिहासोमोनुष्टुभाबृहस्पतिर्बृहत्यामित्रावरुणौपंक्त्ये
न्द्रस्त्रिष्टुभाविश्वेदेवाजगत्यातानहमनुराज्यायसाम्राज्यायभौज्यायस्वाराज्यायवैराज्या
यपारमेष्ठ्यायराज्यायमाहाराज्यायाधिपत्यायस्वावश्यायातिष्ठायारोहामीत्येतामासं
दीमारोहेद्दक्षिणेनाग्रेजानुनाथसव्येनतत्तदितीति॥३॥चतुरुत्तरैर्वैदेवाश्छंदोभिःसयुग्भूत्वैतां
श्रियमारोहन्यस्यामेतएतर्हिप्रतिष्ठिताअग्निर्गायत्र्यासवितोष्णिहासोमोनुष्टुभाबृहस्प
तिर्बृहत्यामित्रावरुणौपंक्त्येन्द्रस्त्रिष्टुभाविश्वेदेवाजगत्यातानेतानभ्यनूक्तएतेअग्नेगायत्र्य
मवत्सयुग्वेतिकल्पतेहवाअस्मैयोगक्षेमउत्तरोत्तरिणींहश्रियमश्नुतेश्नुतेहप्रजानामैश्वर्य
माधिपत्यंयएवमेताअनुदेवताएतामासंदीमारोहतिक्षत्रियःसन्नथेनमभिषेक्ष्यन्नेपां

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रौ० प्र० शांतिं वाचयति शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तन्वोपस्पृशत त्वचं मे ॥ सर्वाँ अग्नीं
॥४॥ रप्सुषदो हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो नि धत्तेति नेतस्याभिषिंचानस्याशांता आपो वि
र्यन्निर्हपान्निति ॥ ६ ॥ अथैनमुदुंबरशाखामंतर्धायाभिषिंचति ॥ आपः शिवतमा इ
माः सर्वस्य भेषजीः ॥ इमा राष्ट्रस्य वर्धनीरिमा राष्ट्रभृतोमृताः ॥ याभिरिंद्रमभ्यषिंचत्प्र
जापतिः सोमं राजानं वरुणं यमं मनुं ॥ ताभिरद्भिरभिषिंचामि त्वामहं राज्ञां त्वमधिराजो
भवेह ॥ महांतं त्वा महीनां सम्राजं चर्षणीनां देवी जनित्र्यजीजनद्भद्रा जनित्र्यजीजनद्दे
वस्य त्वा सवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसेंद्रस्येंद्रि शिवो
येणाभिषिंचामि ॥ बलाय श्रियै यशसेन्नाद्याय भूरिति यइच्छेद्दिममेव प्रत्यंनमद्यादिय ॥४॥
थ यइच्छेद्द्विपुरुषं भूर्भुव इत्यथ यइच्छेत्त्रिपुरुषं वाप्रतिमं वा भूर्भुवः स्वरिति तद्धैक आहुः स

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वाग्निर्वा एषा यदेता व्याहृतयो ऽग्निसवेण हास्य परस्मै कृतं भवतीति नमेतेनाभिषिंचेद्देवस्य त्वास
वितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेणाभिषिंचामि।
बलाय श्रियै यशसेन्नाद्यायेति तद्धु पुनः परिचक्षते यदसर्वेण वाचोऽभिषिक्तो भवतीश्वरो ह तु पुरा
युषः प्रैतोरिति ह स्माह सत्यकामो जाबालो यमेताभिर्व्याहृतिभिर्नाभिषिंचंतीतीश्वरो ह सर्वमायुरे
ह्रो५ तोः सर्वमाप्नोद्विजये नेत्युह स्माहोद्दालक आरुणिर्यमेताभिर्व्याहृतिभिरभिषिंचंतीति नमेतेनैवा
भिषिंचेद्देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसेन्द्र
स्येन्द्रियेणाभिषिंचामि। बलाय श्रियै यशसेन्नाद्याय भूर्भुवः स्वरिति सर्वैतानिह वै क्षत्रियादीजा
नाद्युत्क्रांतानि भवंति ब्रह्मक्षत्रे ऊर्गन्नाद्यमपामोषधीनां रसो ब्रह्मवर्चसमिरा पुष्टिः प्रजातिः क्षत्र
रूपं तदथो अन्नस्य रस ओषधीनां सर्वं प्रतिष्ठां तद्यदेवाम पुरस्ताद्धुती जुहोति तदस्मिन्नेतत्क्ष
त्रे दधाति।।७।। अथ यद्यदौदुंबर्यासंदी भवत्यौदुंबरश्चमस उदुम्बरः शाखोर्ग्वा अन्नाद्यमुदुंबर ऊर्जे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०अ० मेवास्मिंस्तदंनाद्यंदधात्यथयद्दधिमधुघृतंभवत्यपांस ओषधीनांरसोपामेवास्मिं
॥५॥ स्तदोषधीनांरसंदधात्यथयेदातपवर्ष्या आपोभवंतितेजश्चहवैब्रह्मवर्चसंचा
तपवर्ष्या आपस्तेज एवास्मिंस्तद्ब्रह्मवर्चसंचदधात्यथयच्छष्पाणिचतोक्मानिच
व भवंतीरायैतत्पुष्ट्यैरूपमथोप्रजात्याइरामेवास्मिंस्तत्पुष्टिंदधात्यथोप्रजातिमथयत्फ
लंभवंतिक्षत्त्ररूपंतद्यथोअंनस्यरसःक्षत्त्ररूपमेवास्मिंस्तद्दधात्यथोअंनस्यरसमथ
यद्दूर्वाभवंतिक्षत्त्रंवाएतदोषधीनांयद्दूर्वाक्षत्त्रंराजन्योनिततइवहीहक्षत्त्रियोराष्ट्रे
वसन्भवतिप्रतिष्ठितइवनिततेनद्दूर्वावरोधैर्भूम्यांप्रतिष्ठितेवतद्यद्दूर्वाभवत्योषधी
नामेवास्मिंस्तत्क्षत्त्रंदधात्यथोप्रतिष्ठामेतानिहवैयान्यस्मादीजानाद्व्युत्क्रांतानि
भवंतितान्येवास्मिंस्तद्दधातितैरेवैनंतत्समर्धयति अथास्मैसुराकंसंहस्तआदधा ॥५॥
तिस्वादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसोमधारया।इंद्रायपातवेसुतइत्याधायपशांतिंवा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

चयन्ति नानाहि वां देवहितं यदस्कृतं मा सं सृक्षाथां परमे व्योमनि । सुरा त्वमसि शुष्मि
णी सोम एष राजा मैनं हिंसिष्टं स्वां योनिमाविशन्ताविति सोमपीथस्य चैषा सुरापी
थस्य च व्यावृत्तिः पीत्वा यं रातिं मन्येत तस्मात् एनां प्रयच्छेत् तद्धि मित्रस्य रूपं मित्र ए
वैनां तरं ततः प्रतिष्ठापयति तथा हि मित्रे प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति य एवं वेद ॥ ८ ॥
अथौदुम्बरं शाखामभिप्रत्यवरोह स्रुग्वा अन्नाद्यमुदुम्बर ऊर्जमेव तदन्नाद्यमभिप्रत्यव
रोह सुपर्ये वासीनो भूमौ पादौ प्रतिष्ठाप्यै प्रतितिष्ठामि द्यावापृथिव्योः प्रतितिष्ठामि प्रा
णापानयोः प्रतितिष्ठाम्यहोरात्रयोः प्रतितिष्ठाम्यन्नयोः प्रति ब्रह्मन् प्रतिक्षत्रे प्रत्येषु
त्रिषु लोकेषु तिष्ठामीत्यंततः सर्वेणात्मना प्रतितिष्ठति सर्वस्मिन्ह वा एतस्मिन् प्रतितिष्ठति
ष्ठं स्युत्तरो नारि पीह श्रियमश्नुते अश्नुते ह प्रजानामैश्वर्यमाधिपत्यं य एवं मे पान २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

× प्रत्यहराहमाहं ४

४ नघन्नवैब्रह्मणः क्षत्रंवशमेति ४

ब्रा·अ· तेनपुनराभिषेकेणाभिषिक्तः क्षत्रिय ऽआसंद्या अवरोहेत्सप्रत्यङ्ङ्वरोहेणाप्रत्यङ्ङ्स्योप
॥६॥ स्थंकृत्वाप्राङासीनोनमोब्रह्मणेनमोब्रह्मणेनमोब्रह्मणइतित्रिष्कृत्वोब्रह्मणेनमस्कृ
त्यवरंददामिजित्याअभिजित्यैविजित्यैसंजित्याइतिवाचंविसृजतेसयन्नमोब्रह्मणेनमो
ब्रह्मणेनमोब्रह्मणइतित्रिष्कृत्वोब्रह्मणेनमस्करोतिब्रह्मणएवतत्क्षत्रंवशमेतितद्यत्र
समृद्धंतद्वीरवदाहास्मिन्वीरोजायतेथयद्वरंददामिजित्याअभिजित्यैविजित्यैसंजित्याइ
तिवाचंविसृजतएतद्वैवाचोजितंयद्वरंददामीत्याहयदेववाचोजितंतदेव॥तन्मइदमनुकर्मसंति
ष्ठाताइतिविसृज्यवाचमुत्थायाहवनीयेसमिधमभ्यादधातिसमिदसिसमिन्धेइंद्रियेणवी
र्येणस्वाहेतीन्द्रियेणैवतद्वीर्येणात्मानमंततःसमर्धयन्नाधायसमिधंत्रीणिपदानिप्रा
ङुदङभ्युत्क्रामतिकृष्णिरसिदिशांमयिदेवेभ्यःकल्पतांकल्पतांमेयोगक्षेमोभयंमेस्त्व ॥९॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्पराजितां दिशमुपतिष्ठते जितस्यैवापुनःपराजयाय तन्नदिती ॥३॥ २॥ देवासुरावा एषु
लोकेषु संयेतिरे त एतस्यां प्राच्यां दिशि येतिरे तांस्ततोसुरा अजयंस्ते दक्षिणस्यां दिशि ये
तिरे तांस्ततोसुरा अजयंस्ते प्रतीच्यां दिशि येतिरे तांस्ततोसुरा अजयंस्त उदीच्यां दिशि येति
रे तांस्ततोसुरा अजयंस्त एतस्मिन्नवांतरदेशे येतिरे य एष प्राङुदङ् ते ह ततो जिग्युस्तं यदि
क्षत्रिय उपधावेत्सेनयोः समायत्योस्तथा मे कुरु यथाहमिमां सेनां जयानीति स यदि तथेति
ब्रूयाद्धनस्पते वीड्वंगो हि भूया इत्यस्य रथोपस्थमभिमृश्याथैनं ब्रूयादातिष्ठस्वेतां ते दिशमभि
मुखः संनद्धो रथोभिप्रवर्त तां समुदङ् स प्रत्यङ् स दक्षिणा स प्राङ् सोभ्यमित्रमित्यमीवर्तेन हविषे
त्येवैनमावर्तयेदथैनमन्वीक्षेताप्रतिरथेन शासेन सौपर्णेनेति जयति ह तां सेनां य एवमु
पधावेत्संग्रामं संयतिष्यमाणस्तथा मे कुरु यथाहमिमं संग्रामं संजयानीत्येतस्यामेवैनं दिशि या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा·अ·
७
7

तयेज्जयति हतं संग्रामं युयुध्वा हननमुपधावेद्य श्वाद् पहध्यमानस्तथा मे कुरु यथाह
मिदं राष्ट्रं पुनरवगच्छानीत्येतामेवैनं दिशमुपनिष्क्रमयेत्तथाहराष्ट्रं पुनरवगच्छसुप
स्थायामित्राणां व्यपनुत्तिं भुवनं रहानन्ध्येत्यपशा चइंद्र विश्वां अमित्रानितिसर्वेतो हा
स्मा अनामित्रमसमयं भवत्सुत्तरोत्तरिणीं हास्त्रियमश्नुते श्नुते ह प्रजानामैश्वर्यमाधिप
त्यं य एवमेतामामित्राणां व्यपनुत्तिं भुवनं रहानन्ध्येत्येत्यागहान्वश्वाद्भूयस्यास्याग्नेरुपवि
ष्टायान्वारब्धाय ऋत्विगं ततः कंसेन चतुर्गृहीतास्तिस्रआंकुतीरिंद्रीः प्रपदंजुहोत्य ज्या+
नासांअरिष्या अज्यान्या अभयायं॥१०॥ पर्यूषु प्रधन्ववाजसातये परिवृत्रा भूर्व
स्मप्राणममतं प्रपद्यतेषमसौशर्मवर्माभयं स्वस्तये॥ सहप्रजया सहपशुभिर्निसक्षे ॥७॥
णिर्द्विषस्तरध्या ऋणयानईयसे स्वाहा॥ अनुहितोसुतं सोममदाम स्मिमहे समभुवो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भृमप्राणोममतंप्रपद्येतैयमसोशर्मवर्माभयंस्वस्तये॥सहप्रजयासहपशुभिर्वैरा
ज्यैवाजो अभिपवमानप्रगाहसेस्वाहा॥अजीजनोहिपवमानसूर्यौविधारेरास्वर्ज्ञम
प्राणेममतंप्रपद्येतैयमसोशर्मवर्माभयंस्वस्तये॥सहप्रजयासहपशुभिः॥कमनापये
गोजीरयारंहमापाःपुरंध्यास्वाहेस्मिनात्तौहवाअरिशोजीतःसर्वतोयुमस्त्रयेविध्याये
स्रूपेणासर्वादिशोनुसंचरस्यैइस्त्रोकेप्रतिष्ठितोयस्मारलाकृत्तिगंततः॥कंसेनचतुर्ग
हीतास्त्रिस्त्रआज्याकुतीरैद्वीःप्रपदंजुहोत्यथांततःप्रजातिमाशास्तेगवामश्वानांपुरु
षाणामिहगोवःप्रजायध्वमिहाश्वाइहपूरुषाः॥इहोसहस्त्रदक्षिणोवीरस्त्रातानि
षीदत्विति॥वक्रुहवैप्रजयापशुभिर्भवतियएवमेतामंततःप्रजातिमाशास्तेगवामश्वानां
पुरुषाणामिवहवावस्त्रियोविरूपोयमेवंविदोयाजयंत्यथहतंव्येवकर्षतेयथाहवा

२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ अ॰ ८ इदं निषादा वा सेलगा वा पापकृतो वा वित्तवंतं पुरुषमरण्ये गृहीत्वा कर्त्तमन्वस्य वित्तमादा
य द्रवंत्येवमेवैत ऋत्विजो यजमानं कर्त्तमन्वस्य वित्तमादाय द्रवंति यमनेवंविदो याजयंति
तद्धस्मैतद्विद्वानाह जनमेजयः पारिक्षित एवंविदं हि वै मामेवंविदो याजयंति तस्मादहं
जयाम्यभीत्वरीं सेनां जयाम्यभीत्वर्या सेनया न मा दिव्या न मानुष्य इषव ऋच्छंत्येष्यामि
सर्वमायुः सर्वभूमिर्भविष्यामीति न ह वा एतं दिव्या न मानुष्या इषव ऋच्छंत्येति सर्वमायुः स
र्वभूमिर्भवति यमेवंविदो याजयंति याजयंति॥११॥ इति अष्टमपंचिकायां द्वितीयोध्यायः॥
अथात ऐंद्रो महाभिषेकस्ते देवा अब्रुवन्त्सप्रजापतिका अयं वै देवानामोजिष्ठो बलिष्ठः स
हिष्ठः सत्तमः पारयिष्णुतम इममेवाभिषिंचामहा इति तथेति तद्वै तदिंद्रमेव तस्मा एतामासं ८
दीं समभरन्नृचं नाम तस्यै बृहच्च रथंतरं च पूर्वौ पादावकुर्वन्वैरूपं च वैराजं चापरौ शीर्याकरे

8

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वतेशीर्षण्योनो धूसं च कालेयं चान्तर्ध्येरुचः प्राचीनातानान्नसामामिनिरश्वीनवाया
का न्यजन्तूं पतीशान्यशा आस्तरणं अग्निमुपबर्हणं तस्योसविता चरहस्पतिश्च पूर्वौपादा
ध वपारयतां वायुश्च पूषा चापरौ मित्रावरुणौ शीर्षण्ये अश्विनावनूच्ये सरलोमासं
दीमारोह गायत्रस्त्वा गायत्रेण छंदसा त्रिवृता स्तोमेन रथंतरेण साम्नारोहं तुलानन्वारोहा
मि साम्राज्याय दक्षिणा त्वा त्रैष्टुभेन छंदसा पंचदशेन स्तोमेन बृहता साम्नारोहं तुलानन्वा
रोहामि भौज्याय प्रतीच्यास्त्वा जागतेन छंदसा सप्तदशेन स्तोमेन वैरूपेण साम्नारोहं तु
लानन्वारोहामि स्वाराज्याय विश्वे देवास्त्वा आनुष्टुभेन छंदसैकविंशेन स्तोमेन वैराजेन सा न४
म्नारोहं तुलानन्वारोहामि वैराज्याय साध्याश्च त्वाप्त्याश्च देवाः पांक्तेन छंदसा त्रिणवेन
स्तोमेन शाक्वरेण साम्नारोहं तुलानन्वारोहामि राज्याय मरुतश्च त्वांगिरसश्च देवा अतिछं
दसा छंदसा त्रयस्त्रिंशेन स्तोमेन रैवतेन साम्नारोहं तुलानन्वारोहामि पारमेष्ठ्याय माहारा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰अ॰ ज्यायाधिपत्यायस्वावश्यायातिष्ठायारोहामीत्येतामासंदीमारोहेत्तमेतस्या
२ मासंद्यामासीनंविश्वेदेवाअब्रुवन्नवाअनभ्युत्कृष्ट इंद्रोवीर्यंकर्तुमर्हत्यभ्येनमु
त्क्रोशामेतितथेतितंविश्वेदेवाअभ्युदक्रोशंनिमंदेवाअभ्युत्क्रोशतसम्राजंसा ३२
म्राज्यंभोजंभोजपितरंस्वराजंस्वाराज्यंविराजंवैराज्यंराजानंराजपितरंपरमेष्ठि
नंपारमेष्ठ्यंक्षत्रमजनिक्षत्रियोजनिविश्वस्यभूतस्याधिपतिरजनिविशामत्ता
१ जनिपुरांभेत्ताजन्यसुराणांहंताजनिब्रह्मणोगोप्ताजनिधर्मस्यगोप्ताजनीति
तमभ्युत्कृष्टंप्रजापतिरभिषेक्ष्यन्नेतयर्चाभ्यमंत्रयत॥१२॥निषसादधृतव्रतोव
रुणःपस्त्यास्वा॥साम्राज्यायभोज्यायस्वाराज्यायवैराज्यायपारमेष्ठ्यायराज्या
यमाहाराज्यायाधिपत्यायस्वावश्यायातिष्ठायसुक्रतुरितितमेतस्यामासंद्यामासीनं ९
प्रजापतिःपुरस्तात्तिष्ठन्प्रत्यङ्मुखऔदुंबर्यार्द्रयापलाशशाखयाजातरू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पमयेन च पवित्रेणांतर्धायाभ्यषिंचद् इमा आपः शिवतमा इत्येतेन तृचेनं देवस्य त्वे
ति च यजुषा भूर्भुवः स्वरित्येताभिश्च व्याहृतिभिः ॥ ९३ ॥ अथैनं प्राच्यां दिशि व
सवो देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभ्यषिंचंनेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैता
भिश्च व्याहृतिभिः साम्राज्याय तस्मादेतस्यां प्राच्यां दिशि ये के च प्राच्यानां राजानः
साम्राज्यायैव तेभिषिच्यंते सम्राळित्येनानभिषिक्तानाचक्षत एतामेव देवानां वि
हितिमन्वथैनं दक्षिणस्यां दिशि रुद्रा देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभ्यषिंचंनेतेन
तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिर्भौज्याय तस्मादेतस्यां दक्षिणस्यां दिशि
ये के च सत्वतां राजानो भौज्यायैव तेभिषिच्यंते भोजेत्येनानभिषिक्तानाचक्षत एतामे
व देवानां विहितिमन्वथैनं प्रतीच्यां दिश्यादित्या देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभ्यषि
चंनेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिः स्वाराज्याय तस्मादेतस्यां प्रतीच्यां

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्चव्याहतिभि ३

ग्रा॰अ॰ दिशियेकेचनीच्यानांराजानोयेपाच्यानांस्वाराज्यायैवतेभिषिच्यंतेस्वराडित्येनानभि
१०॥ षिक्तानाचक्षतएतामेवदेवानांविहितिमन्वथैनमुदीच्यांदिशिविश्वेदेवाःषड्भिश्चैव
पंचविंशैरहोभिरभ्यषिंचन्नेतेनचतृचेनैतेनचयजुषैताभिर्वैराज्यायतस्मादेतस्यामु
दीच्यांदिशियेकेचपरेणहिमवंतंजनपदाउत्तरकुरवउत्तरमद्राइतिवैराज्यायैवते
भिषिच्यंतेविराडित्येनानभिषिक्तानाचक्षतएतामेवदेवानांविहितिमन्वथैनमस्यां
ध्रुवायांमध्यमायांप्रतिष्ठायांदिशिसाध्याश्चाप्त्याश्चदेवाःषड्भिश्चैवपंचविंशैरहो
भिरभ्यषिंचन्नेतेनचतृचेनैतेनचयजुषैताभिश्चव्याहृतिभीराज्यायतस्मादस्यांध्रु
वायांमध्यमायांप्रतिष्ठायांदिशियेकेचकुरुपंचालानांराजानःसवशोशीनराणांरा
ज्यायैवतेभिषिच्यंतेराजेत्येनानभिषिक्तानाचक्षतएतामेवदेवानांविहितिमन्वथैनमूर्ध्वा १०
यांदिशिमरुतश्चांगिरसश्चदेवाःषड्भिश्चैवपंचविंशैरहोभिरभ्यषिंचन्नेतेनचतृचेनैतेन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

चयस्मैताभिर्व्याहृतिभिः पारमेष्ठ्याय माहाराज्यायाधिपत्याय स्वावश्याया
तिष्ठायेति स परमेष्ठी प्राजापत्योऽभवत्स एतेन महाभिषेकेणाभिषिक्त इंद्रः सर्वा जिती
रजयत्सर्वांल्लोकानविंदत्सर्वेषां देवानां श्रैष्ठ्यमतिष्ठां परमतामगच्छत्साम्राज्यं भौज्यं
स्वाराज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं माहाराज्यमाधिपत्यं जित्वास्मिंल्लोके स्वयंभूः स्वराळमृ
तोऽमुष्मिंस्वर्गे लोके सर्वान्कामानाप्त्वामृतः समभवत्समभवत् ॥ ३४ ॥ इति अष्टमपं
चिकायां तृतीयोऽध्यायः ॥ ॥ स य इच्छेदेवंवित्क्षत्रियमयं सर्वा जितीर्जयेतायं सर्वांल्लो
कान्विंदेतायं सर्वेषां राज्ञां श्रैष्ठ्यमतिष्ठां परमतां गच्छेत साम्राज्यं भौज्यं स्वाराज्यं वैरा
ज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं माहाराज्यमाधिपत्यमयं समंतपर्यायी स्यात्सार्वभौमः सार्वायुष आं
तादापरार्धात्पृथिव्यै समुद्रपर्यंताया एकराळिति तमेतेनैंद्रेण महाभिषेकेण क्षत्रियं शा
पयित्वाभिषिंचेद्यां च रात्रीमजायथा यां च प्रेतासि तदुभयमंतरेणेष्टापूर्तं ते लोकं सुकृत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री·अ·
३३

मायुः प्रजां वृंजीय यदि ते द्रुह्येयमिति स य इछेदेवंवित्क्षत्रियमयं सर्वा जितीर्जयेयमहं सर्वान्लोका
न्विंदेयमहं सर्वेषां राज्ञां श्रैष्ठ्यमतिष्ठां परमतां गछेयं साम्राज्यं भौज्यं स्वाराज्यं वैराज्यं पा
रमेष्ठ्यं राज्यं माहाराज्यमाधिपत्यमहं समंतपर्यायी स्यां सार्वभौमः सार्वायुष आंतादाप
रार्धात्पृथिव्यै समुद्रपर्यंताया एकराडिति तस्मिन्न विचिकित्सेत्स ब्रूयात्सह श्रद्धया यां च रात्री
मजायेहं यां च प्रेतास्मि तदुभयमंतरेणेष्टापूर्तं मे लोकं सुकृतमायुः प्रजां वृंजीथा यदि ते द्रुह्ये
यमिति ॥ १५ ॥ अथ ततो ब्रूयाच्चतुष्टयानि वानस्पत्यानि संभरेत नैयग्रोधान्यौदुंबराण्या
श्वत्थानि प्लाक्षाणीति क्षत्रं वा एतद्वनस्पतीनां यन्न्यग्रोधो यन्नैयग्रोधानि संभरंति क्षत्र
मेवास्मिंस्तद्दधाति भौज्यं वा एतद्वनस्पतीनां यदुदुंबरो यदौदुंबराणि संभरंति भौज्यमेवास्मिं
स्तद्दधाति साम्राज्यं वा एतद्वनस्पतीनां यदश्वत्थो यदाश्वत्थानि संभरंति साम्राज्यमेवा
स्मिंस्तद्दधाति स्वाराज्यं च ह वा एतद्वैराज्यं च वनस्पतीनां यत्प्लक्षो यत्प्लाक्षाणि संभरंति स्वारा
ज्यवैराज्ये एवास्मिंस्तद्दधात्यथ ततो ब्रूयाच्चतुष्टयान्यौषधानि संभरेत तोक्मकृतानि व्रीहीणां ११

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

महाव्रीहीणां मिवमं गृह्णाय वा नाममिमिलिसवं वा एत दोषधीनां य ह्रीहयो य ह्रीहीणां लोकम संभ
रंति स्स नमे वास्मिंस्तद् धाति साम्राज्यं वा एत दोषधीनां यन्महाव्रीहयो यन्महाव्रीहीणां
लोकम संभरंति साम्राज्यमे वास्मिंस्तद् धाति भौज्यं वा एत दोषधीनां यत्प्रियंगवो यत्प्रियंगूनां
लोकम संभरंति भौज्यमे वास्मिंस्तद् धाति सैनान्यं वा एत दोषधीनां यद्यवा मयवानां लोकम सं
भरंति सैनान्यमे वास्मिंस्तद् धाति ॥ ३६ ॥ अथास्मा औदुंबरीमासंदीं संभरंति तस्या उक्तो ब्रा
ह्मण मौदुंबरश्चमसो वा पात्री वोदुंबरशाखा तो तां नेतान्त्संभारान्त्संभृत्यौदुंबर्यां पात्र्यां
वा च मसे वा समावपेयुस्तेषु समोप्तेषु दधिमधु सर्पिरातपवर्ष्या आपो ऽभ्यानीय प्रति
छाय्यानामासंदीमभिमंत्रयेत रहच्चन्तेरथंतरं च पूर्वौ पादौ भवतां वैरूपं च वैराजं चापरौ
करे रेवतश्च शाक्वरं चैनो धसं च कालेयं चानूच्यौ प्राचीनानानासामानि तिरश्चीन वायाय
रूपं तीकाश आस्तरणं श्रीरूपं बर्हणं सविता च तेनक्रस्यानि श्चपूर्वौ पादौ धारयतां वा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·अ· युङ्क्ष्वपूषाचापरौमित्रावरुणौशीर्षण्येअश्विनावनूच्येइत्यथैनमेतामासंदीमारोह
१२ येद्वसवस्त्वागायत्रेणछंदसात्रिवृतास्तोमेनरथंतरेणसाम्नारोहंतुतानन्वारोहसा
म्राज्यायरुद्रास्त्वात्रैष्टुभेनछंदसापंचदशेनस्तोमेनबृहतासाम्नारोहंतुतानन्वारोहभौ
न ज्यायादित्यास्त्वाजागतेछंदसासप्तदशेनस्तोमेनवैरूपेणसाम्नारोहंतुतानन्वारोहस्वा नं४
राज्यायविश्वेत्वादेवाआनुष्टुभेनछंदसैकविंशेनस्तोमेनवैराजेनसाम्नारोहंतुतानन्वा
रोहवैराज्यायमरुतश्चत्वांगिरसश्चदेवाअतिछंदसाछंदसात्रयस्त्रिंशेनस्तोमेनरैवते
नसाम्नारोहंतुतानन्वारोहपारमेष्ठ्यायसाध्याश्चत्वाप्त्याश्चदेवाःपांक्तेनछंदसात्रिण
वेनस्तोमेनशाक्वरेणसाम्नारोहंतुतान्वारोहराज्यायमाहाराज्यायाधिपत्यायस्वावश्या
यातिष्ठायारोहेत्येतामासंदीमारोहयेत्तमेतस्यामासंद्यामासीनंराजकर्त्तारोब्रूयुर्नवाअन १२
भ्युत्क्रुष्टःक्षत्रियोवीर्यंकर्तुमर्हत्यभ्येनमुत्क्रोशामेतितथेतितंराजकर्तारोभ्युत्क्रोशंतीमंजना

नं२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अभ्युक्षेशतंसम्राजंसाम्राज्यंभोजंभोजपितरंस्वराजंस्वाराज्यंविराजंवैराज्यंपरमेष्ठि
नंपारमेष्ठ्यंराजानंराजपितरंक्षत्रमजनिक्षत्रियोजनिविश्वस्यभूतस्याधिपतिरज
निविशामत्ताजन्यमित्राणांहंताजनिब्राह्मणानांगोप्ताजनिधर्मस्यगोप्ताजनीति
तमभ्युत्क्रुष्टमेवंविद्भिषेक्ष्यन्नेतयर्चाभिमंत्रयेत॥ १८ ॥निषसादधृतव्रतोवरुणः
पस्त्यास्वा॥साम्राज्यायभोज्यायस्वाराज्यायवैराज्यायपारमेष्ठ्यायराज्यायमाहा
राज्यायाधिपत्यायस्वावश्यायातिष्ठायसुक्रतुरितितमेतस्यामासंद्यामासीनंमेवंवि
त्पुरस्तात्तिष्ठन्प्रत्यङ्मुखऔदुंबर्यार्द्रयाशाखयासपलाशमार्द्रशाखंसपलाशयाजा ते १२
तरूपमयेनचपवित्रेणांतर्धायाभिषिंचतीमाआपःशिवतमाइत्यनेनतृचेनदेवस्यत्वेतिचयजु
षाभूर्भुवःस्वरित्येताभिश्चव्याहृतिभिः॥१९॥अथास्यांवाचिदिशिवसवोदेवाःषड्भिश्चैवपंचविंशै
रहोभिरभिषिंचंतितेननचतुर्चेनैतेनचयजुषैताभिश्चव्याहृतिभिःसाम्राज्यायदक्षिणस्यांता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा॰ अ॰ दिशि रुद्रा देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभिषिंचन्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभि
३३ र्भौज्याय प्रतीच्यां तस्यां दिश्यादित्या देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभिषिंचन्नेतेन च तृचेनैतेन च यजु रामि
षैताभिश्च व्याहृतिभिः स्वाराज्यायोदीच्यां तस्यां दिशि विश्वेदेवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभिषिंच
तै न्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिर्वैराज्यायोर्ध्वायां तस्यां दिशि मरुतश्चांगिरसश्च दे
४ वाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभिरभिषिंचन्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभिः पारमेष्ठ्या
यास्यां तस्यां ध्रुवायां मध्यमायां प्रतिष्ठायां दिशि साध्याश्चाप्त्याश्च देवाः षड्भिश्चैव पंचविंशैरहोभि
13 रभिषिंचन्नेतेन च तृचेनैतेन च यजुषैताभिश्च व्याहृतिभी राज्याय माहाराज्यायाधिपत्याय स्वा
वश्यायातिष्ठायेति स परमेष्ठी प्राजापत्योऽभवत्स एतेनैंद्रेण महाभिषेकेणाभिषिक्तः क्षत्रियः स
र्वा जितीर्जयति सर्वांल्लोकान्विंदति सर्वेषां राज्ञां श्रैष्ठ्यमतिष्ठां परमतां गच्छति साम्राज्यं भौज्यं स्वा
राज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं माहाराज्यमाधिपत्यं जित्वास्मिंल्लोके स्वयंभूः स्वराळमृतोमुष्मिन्त्स्वर्गे लो १२

ख३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

केसर्वान्कामानाप्त्वामृतःसंभवतियएवमेतेनैंद्रेणमहाभिषेकेणक्षत्रियंशापयित्वाभिषिंचति ॥ १९ ॥ इं
द्रियंवाएतदस्मिंलोकेयद्दधियद्दध्नाभिषिंचतींद्रियमेवास्मिंस्तद्दधातिरसोवाएषओषधिवनस्प
तिषुयन्मधुयन्मध्वाभिषिंचतिरसमेवास्मिंस्तद्दधातितेजोवाएतत्पशूनांयद्घृतंयद्घृतेनाभिषिंचत्यमृतत्व
मेवास्मिंस्तद्दधातिसोभिषिक्तोभिषेक्त्रेब्राह्मणायहिरण्यंदद्यात्सहस्रंदद्यात्क्षेत्रंचतुष्पाद्दद्यादथाप्या
हुरसंख्यातमेवापरिमितंदद्यादपरिमितोवैक्षत्रियोपरिमितस्यावरुद्ध्याइत्यथास्मैसुराकंसंहस्तआदधाति
स्वादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसोमधारया ॥ इंद्रायपातवेसुतइतितांपिबेद्यदत्रशिष्टंरसिनःसुतस्ययदिंद्रो
अपिबच्छचीभिः ॥ इदंतदस्यमनसाशिवेनसोमंराजानमिहभक्षयामि ॥ अभित्वावृषभासुतेसुतंसृजामिपी
तये ॥ तृंपाव्यश्नुहीमदमितियोहवावसोमपीथःसुरायांप्रविष्टःसहैवैतेनैंद्रेणमहाभिषेकेणाभिषिक्तस्यक्ष
त्रियस्यभक्षितोभवतिनसुरातांपीत्वाभिमंत्रयेतापामसोमंशंनोभवेतितद्यथैवादःप्रियःपुत्रःपितरंप्रिया
वाजायापतिंसुखंशिवमुपस्पर्शत्याविशत्सएवंहवैतेनैंद्रेणमहाभिषेकेणाभिषिक्तस्यक्षत्रियस्यसुरावासो
मोवान्यद्वान्नाद्यंसुखंशिवमुपस्पर्शत्याविशति ॥ २० ॥ एतेनहवाऐंद्रेणमहाभिषेकेणतुरःकावषेयोजनमे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तेजएवास्मिंस्तद्दधात्यमृतंवाएतदस्मिंलोकेयदापोयदद्भिरभि॰षिंच स्य

ब्रा॰अ॰ कसर्वान्कामानाप्त्वामृतःसंभवतियमेतेनैन्द्रेणमहाभिषेकेणक्षत्रियंशापयित्वाभिषिंचति॥३॥

३४ इंद्रियंवाएतदस्मिंलोकेयद्दधियद्दध्नाभिषिंचतींद्रियमेवास्मिंस्तद्दधातिरसोवाएषओषधिवन

स्पतिषुयन्मधुयन्मध्वाभिषिंचतिरसमेवास्मिंस्तद्दधातितेजोवाएतत्पशूनांयद्घृतंयद्घृतेनाभिषि

चतिमृतत्वमेवास्मिंस्तद्दधातिसोभिषिक्तोभिषेक्त्रेब्राह्मणायहिरण्यंदद्यात्सहस्रंदद्यात्क्षेत्रंच

तुष्पाद्दद्यादथाप्याहुरसंख्यातमेवापरिमितंदद्यादपरिमितोवैक्षत्रियोऽपरिमितस्यावरुध्या

14 इत्यथास्मैसुराकंसंहस्तआदधातिस्वादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसोमधारया॥इंद्रायपातवेसुतइतितांपि

बेयदत्रशिष्टंरसिनःसुतस्ययदिंद्रोअपिबच्छचीभिः॥इदंतदस्यमनसाशिवेनसोमंराजानमिहभक्षया

मि॥अभित्वावृषभासुतेसुतंसृजामिपीतये॥तंपाव्यश्नुहीमदमितियोहवावसोमपीथःसुरायांप्रविष्टः

सहैवतेनैन्द्रेणमहाभिषेकेणाभिषिक्तस्यक्षत्रियस्यभक्षितोभवतिनसुरातांपीत्वाभिमंत्रयेतापामसोमं ३४

शंनोभवेतितद्यथैवादःप्रियःपुत्रःपितरंप्रियावाजायापतिंसुखंशिवमुपस्पृशत्याविस्त्रंसएवंहैवैते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नैंद्रेणमहाभिषेकेणाभिषिक्तस्यक्षत्रियस्यसुरावासोमोवान्यद्वान्नाद्यंसुखंशिवमुपस्थःशश्चावि
स्रवः॥२०॥एतेनहवाऐंद्रेणमहाभिषेकेणतुरःकावषेयोजनमेजयंपारिक्षितमभिषिषेच
तस्मादुजनमेजयःपारिक्षितःसमंतंसर्वतःपृथिवींजयन्परीयायाश्वेनचमेध्येनेजेतदेषाभि
यज्ञगाथागीयते॥आसंदीवतिधान्यादंरुक्मिणंहरितस्रजं॥अश्वंबबंधसारंगंदेवेभ्योजन
मेजयइति॥एतेनहवाऐंद्रेणमहाभिषेकेणच्यवनोभार्गवःशार्यातंमानवमभिषिषेचतस्मा
दुशार्यातोमानवःसमंतंसर्वतःपृथिवींजयन्परीयायाश्वेनचमेध्येनेजेदेवानांहापिसत्रे
गृहपतिरासैतेनहवाऐंद्रेणमहाभिषेकेणसोमशुष्मावाजरत्नायनःशतानीकंसात्राजितमभि
षिषेचतस्मादुशतानीकःसात्राजितःसमंतंसर्वतःपृथिवींजयन्परीयायाश्वेनचमेध्येनेजेए
तेनहवाऐंद्रेणमहाभिषेकेणपर्वतनारदावांबाष्ठ्यमभिषिषिचतुस्तस्मादांबाष्ठ्यःसमंतंसर्व
तःपृथिवींजयन्परीयायाश्वेनचमेध्येनेजेएतेनहवाऐंद्रेणमहाभिषेकेणपर्वतनारदौयु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा·अ· धांश्रोष्ठिमौग्रसैन्यमभिषिषिच तस्मादु युधांश्रौष्टिरौग्रसैन्यः समंतं सर्वतः पृथिवीं ज
३५ यन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण कश्यपो विश्वकर्माणं भौवन
मभिषिषेच तस्मादु विश्वकर्मा भौवनः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे
भूमिर्ह जगाविति उदाहरंति न मा मर्त्यः कश्चन दातुमर्हति विश्वकर्मन्भौवन मां दिदासिथ। नि
मंक्ष्येहं सलिलस्य मध्ये मोघस्त एष कश्यपायास संगर इति एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण
वसिष्ठः सुदासं पैजवनमभिषिषेच तस्मादु सुदाः पैजवनः समंतं सर्वतः पृथिवीं जय
न्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण संवर्त आंगिरसो मरुत्तमाविक्षित
मभिषिषेच तस्मादु मरुत्त आविक्षितः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे
तदप्येष श्लोको भिगीतो मरुतः परिवेष्टारो मरुत्तस्यावसन्गृहे। आविक्षितस्य कामप्रेर्विश्वेदे ३५
वाः सभासद इति॥२३॥ एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेणोदमय आत्रेयोंगमभिषिषेच तस्मा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ङ्गः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेन च मेध्येनेजे स होवाचालोपांगो दशना
ग सहस्राणि दशदासीसहस्राणि ददामि ते ब्राह्मणोप मास्मिन्यज्ञे ह्वयस्वेति तदप्येते श्लो
का अभिगीताः ॥ यान्मि गोभिरुद्मयं प्रेध्यमेधा अयाजयन् ॥ द्वे द्वे सहस्रे बद्धानामात्रेयोम
ध्यतो ददातु ॥ अष्टाशीतिः सहस्राणि श्वेतान्वैरोचनो हयान् ॥ प्रष्टीन्निश्चक्य प्रायच्छद्यज
माने पुरोहिते ॥ देशाद्देशात्समोळ्हानां सर्वासामाढ्यदुहितॄणां ॥ दशाददात्सहस्राण्यात्रेयो
निष्ककंठ्यः ॥ दशनागसहस्राणि दत्वात्रेयोव चत्नुके ॥ श्रांतः पारिकुटान्प्रैष्यद्दानेनांगस्य
ब्राह्मणः ॥ शतं तुभ्यं शतं तुभ्यमिति स्मैव प्रतांम्यति ॥ सहस्रं तुभ्यमित्युक्त्वा प्राणान्स्म प्रति
पद्यत इति ॥ २२ ॥ एतेन ह वा ऐंद्रेण महाभिषेकेण दीर्घतमा मामतेयो भरतं दौष्षंतिमभिषिषे
च तस्मादु भरतो दौष्षंतिः समंतं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वैश्च मेध्यैरीजे तदप्येते श्लोका अ या २
भिगीताः ॥ हिरण्येन परीवृतान्कृष्णाञ्छुक्लदतो मृगान् ॥ मष्णारे भरतो ददाच्छतं बद्धानि सप्त च ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०अ० भरतस्य दौष्षन्तेरग्निः साचीगुणे चितः ।। यस्मिन्त्सहस्रं ब्राह्मणा बद्धशो गा विभेजिरे ।। अष्टासप्त
१६ तिं भरतो दौष्षन्तिर्यमुनामनु ।। गंगायां वृत्रघ्नेबध्नात्पंचपंचाशतं हयान् ।। त्रयस्त्रिंशच्छतं राजाश्वा
न्बध्वाय मेध्यान् ।। दौष्षंतिरत्यगाद्राज्ञो मायां मायवत्तरः ।। महाकर्म भरतस्य न पूर्वे नापरे जनाः ।। दिवं
मर्त्य इव हस्ताभ्यां नोदापुः पंच मानवा इत्येतेन ह वा ऐन्द्रेण महाभिषेकेण बृहदुक्थ ऋषिर्दुर्मुखाय पां
चालायाभिषिषेच तस्मादु दुर्मुखः पांचालो राजा सन्विद्यया समन्तं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीया
16 यैतेन ह वा ऐन्द्रेण महाभिषेकेण वासिष्ठः सात्यहव्योऽत्यरातये जानंतपयेऽभिषिषेच तस्मादत्यराति
र्जानंतपिरराजा सन्विद्यया समन्तं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयाय स होवाच वासिष्ठः सात्य
हव्योऽजैषीर्वै समन्तं सर्वतः पृथिवीं महन्मा गमयेति स होवाचात्यरातिर्जानंतपिर्यदा ब्राह्मणो
त्तरकुरूञ्जयेयमथ त्वमु हैव पृथिव्यै राजा स्याः सेनापतिरेव तेऽहं स्यामिति स होवाच वासिष्ठः १६
सात्यहव्यो देवक्षेत्रं वै तन्न वै तन्मर्त्यो जेतुमर्हत्यद्रुक्षो वै म आददे इदमिति ततो हात्यरातिं जानं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ओतं ३

तपिमात्तवीर्यंनिःश्रुक्रममित्रतपनःशुष्मिणःशैब्योराजाजघानतस्मादेवंविदुषेब्राह्मणायै
वंचक्रुषेनक्षत्रियोद्रुह्येन्नेद्राष्ट्रादवपद्येयंन्नेद्वामाप्राणोजहदितिजहदिति॥२३॥ ॥चतुर्थोध्यायः॥
अथातःपुरोधायाएवनहवाअपुरोहितस्यराज्ञोदेवाअन्नमदंतितस्माद्राजायक्ष्यमाणोब्राह्म
णंपुरोदधीतदेवामेन्नमदंन्नित्यग्नीन्वाएषस्वर्ग्यान्राजोद्धरतेयत्पुरोहितंतस्यपुरोहितए
वाहवनीयोभवतिजायागार्हपत्यःपुत्रोन्वाहार्यपचनःसयत्पुरोहितायकरोत्याहवनीयएवतज्जु
होत्यथयज्जायायैकरोतिगार्हपत्यएवतज्जुहोत्यथयत्पुत्रायकरोत्यन्वाहार्यपचनएवतज्जुहोति
तएनंशांततनवोभिहुताअभिप्रीताःस्वर्गंलोकमभिवहंतिक्षत्रंचबलंचराष्ट्रंचविशंचतएवैनम
शांततनवोनभिहुताअनभिप्रीताःस्वर्गाल्लोकान्नुदंतेक्षत्राच्चबलाच्चराष्ट्राच्चविशश्चाग्निर्वाए
षवैश्वानरःपंचमेनिर्यत्पुरोहितस्तस्यवाच्येवैकामेनिर्भवतिपादयोरेकात्वच्येकाहृदयएकोपस्थ
एकातामिर्ज्वलंतीभिर्दीप्यमानाभिरुपोदेतिराजानंसयदाहक्वभगवोवात्सीस्तृणान्यस्माआह

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रा०अ०
१८

रतेतितेनास्यतां शमयतियास्यवाचिमेनिर्भवत्यथयदस्माउदकमानयंतिपाद्यंतेनास्यतांशम
यतियास्यपादयोर्मेनिर्भवत्यथयदेनमलंकुर्वंतितेनास्यतांशमयतियास्यत्वचिमेनिर्भवत्य
थयदेनंतर्पयंतितेनास्यतांशमयतियास्यहृदयेमेनिर्भवत्यथयदस्यानारुद्धोवेश्मसुवसति
तेनास्यतांशमयतियास्योपस्थेमेनिर्भवतिसएनंशांततनुरभिहुतोभिप्रीतःस्वर्गंलोकमभि
वहतिक्षत्रंचबलंचराष्ट्रंचविशंचसएवेनमशांततनुरनभिहुतोनभिप्रीतःस्वर्गाल्लोकान्नुदतेक्ष
त्राच्चबलाच्चराष्ट्राच्चविशश्च॥२४॥अग्निर्वाएषवैश्वानरःपंचमेनिर्यत्पुरोहितस्ताभीराजा
नंपरिगृह्यतिष्ठतिसमुद्रइवभूमिमप्रतिमार्थस्यराष्ट्रंभवतिनैनंपुरायुषःप्राणोजहात्याजर
संजीवतिसर्वमायुरेतिनपुनर्म्रियतेयस्यैवंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितःक्षत्रेणक्षत्रंज
यतिबलेनबलमश्नुतेयस्यैवंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितःस्तस्मैविशःसंजानतेसंमुखा १८
एकमनसोयस्यैवंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितः॥२५॥तदप्येतदृषिणोक्तंसइद्राजाप्रति

17

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible] तांपुरोहितस्तमन्वन्ये

तिजन्यानिविश्वाशुष्मेणतस्थावभिवीर्येणेतिसपत्नावैद्विषंतोभ्रातृव्याजन्यानितान्येवतच्छुष्मेण
वीर्येणाधितिष्ठतिबृहस्पतिंयःसुभृतंबिभर्तीतियदाहपुरोहितंयःसुभृतंबिभर्तीत्येवतदाहवल्गूयति
वंदतेपूर्वभाजमित्यपचितिमेवास्माएतदाहसइत्क्षेतिसुधितओकसिस्वइतिगृहावाओकःस्व
एवतद्गृहेषुसुहितोवसतितस्माइळापिन्वतेविश्वदानीमित्यन्नंवाइळान्नमेवास्माऊर्जस्वच्छ
वतितस्मैविशःस्वयमेवानमंतइतिराष्ट्राणिवैविशोराष्ट्राण्येवैनंतत्स्वयमुपनमंतियस्मिन्ब्रह्मा
राजनिपूर्वएतीतिपुरोहितमेवैतदाहाप्रतीतोजयतिसंधनानीतिराष्ट्राणिवैधनानितान्यप्रती
तोजयतिप्रतिजन्यान्युतयासजन्येतिसपत्नावैद्विषंतोभ्रातृव्याजन्यानितानप्रतीतोजयत्यवस्य
वेयोवरिवःकृणोतीतियदाहावसीयसेयोवसीयःकरोतीत्येवतदाहब्रह्मणेराजातमवंतिदेवाइ
तिपुरोहितमेवैतदभिवदति॥२६॥योहवैत्रीन्पुरोहितांस्त्रीन्पुरोधातॄन्वेदसब्राह्मणःपुरोहितःसवदेतपु

स्मी १ तीति

२ ब्रहस्पतिहँवैदेवानांपुरोहितस्तमन्वन्यमनुष्यराज्ञांपुरोहिताब्रहस्पतिंयःसुभ्रतंबिभ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नं२

भो०अ० रोधायांअग्निर्वावपुरोहितःपृथिवीपुरोधातावायुर्वावपुरोहितोंतरिक्षंपुरोधातादित्योवावपुरो
३८ हितोद्यौःपुरोधातैषहवैपुरोहितोयएवंवेदाथसतिरोहितोयएवंवेदतस्यराजामित्रंभवतिद्वि
षंतमपबाधतेयस्यैवंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितःक्षत्रेणक्षत्रंजयतिबलेनबलमश्नुतेय
स्यैवंविद्वान्ब्राह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितःतस्मैविशःसंजानतेसंमुखाएकमनसोयस्यैवंविद्वान्ब्रा
ह्मणोराष्ट्रगोपःपुरोहितोभूर्भुवःस्वरोममोहमस्मिसत्वंसत्वमस्यमोहंद्यौरहंपृथिवीत्वंसामाह
18 मृक्त्वंतावेहसंवहावहै॥पुराण्यस्मान्महाभयात्तनू॥तनूरसितन्वंमेपाहि॥याओषधीःसोमराज्ञी
र्बह्वीःशतविचक्षणाः॥तामह्यमस्मिन्नासनेछिद्रंशर्मयछत॥याओषधीःसोमराज्ञीर्विष्ठिताःपृ
थिवीमनु॥तामह्यमस्मिन्नासनेछिद्रंशर्मयछत॥अस्मिन्राष्ट्रेश्रियमावेशयाम्यतोदेवीःप्रतिप
श्यांम्यापः॥दक्षिणंपादमवनेनिजेस्मिन्राष्ट्रइंद्रियंदधामि॥सव्यंपादमवनेनिजेस्मिंन्राष्ट्रइंद्रियंवर्ध ३८
यामि॥पूर्वमन्यमपरमन्यंपादाववनेनिजे॥देवाराष्ट्रस्यगुप्त्याअभयस्यावरुध्यै॥आपःपादावने

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जनां द्विषंतं निर्दहं लुमे॥ २७॥ अथातो ब्रह्मणः परिमरो यो ह वै ब्रह्मणः परिमरं वेद पर्येनं द्वि
षंतो भ्रातृव्याः परिम्रियंते यं वै ब्रह्म यो यं पवते तमेताः पंच देवताः परिम्रियंते वि
द्युद्वृष्टिश्चंद्रमा आदित्यो ग्निर्विद्युद्वै विद्युत्य वृष्टिमनुप्रविशति सांतर्द्धीयते तां न निर्जानंति
यदा वै म्रियते थांतर्द्धीयते थैनं न निर्जानंति स ब्रूयाद्विद्युतो मरणे द्विषन्मे म्रियतां सो तर्द्धी
यतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति क्षिप्रं हैवैनं न निर्जानंति वृष्टिर्वै वृष्ट्वा चंद्रमसमनुप्रविशति सांतर्द्धी
यते तां न निर्जानंति यदा वै म्रियते थांतर्द्धीयते थैनं न निर्जानंति स ब्रूयाद्वृष्टेर्मरणे द्विषन्मे
म्रियतां सो तर्द्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति क्षिप्रं हैवैनं न निर्जानंति चंद्रमा वा अमावास्याया
मादित्यमनुप्रविशति सो तर्द्धीयते तं न निर्जानंति यदा वै म्रियते थांतर्द्धीयते थैनं न निर्जानंति
स ब्रूयाच्चंद्रमसो मरणे द्विषन्मे म्रियतां सो तर्द्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति क्षिप्रं हैवैनं न निर्जानं
त्यादित्यो वा अस्तं यन्नग्निमनुप्रविशति सो तर्द्धीयते तं न निर्जानंति यदा वै म्रियते थांतर्द्धीयते थै

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गी॰अ॰ नं न निर्जानंतीति स ब्रूयादादित्यस्य मरणेऽद्विषन्तो म्रियतां सो न तद्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति क्षिप्रं है वै
१६ नं न निर्जानंत्यग्निर्वा उद्वान्वायुमनुप्रविशति सो न तद्धीयते तं न निर्जानंति यदा वै म्रियते थो न तद्धी
यते थैतं न निर्जानंतीति स ब्रूयादग्नेर्मरणेऽद्विषन्तो म्रियतां सो न तद्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति क्षिप्रं है
वैनं न निर्जानंतीत्येता वा एता देवता अतएव पुनर्जायंते वायोरग्निर्जायते प्राणाद्धि बलान्मथ्य
मानोधिजायते तं दृष्ट्वा ब्रूयादग्निर्जायतां मा मेद्विषं जन्यत एव पराङ्प्रजिघ्यत्विति यतो है व परा
17 ङ्प्रजिघ्यस्यादित्योनेर्वा आदित्यो जायते तं दृष्ट्वा ब्रूयादादित्यो जायतां मा मेद्विषं जन्यत एव पराङ्
प्रजिघ्यत्विति यतो है व पराङ्प्रजिघ्यस्यादित्साद्वै चंद्रमा जायते तं दृष्ट्वा ब्रूयाच्चंद्रमा जायतां मा मेद्वि
षं जन्यत एव पराङ्प्रजिघ्यत्विति यतो है व पराङ्प्रजिघ्यति चंद्रमसो वै विद्युज्जायते तां दृष्ट्वा ब्रूयाद्वि
द्युज्जायतां मा मेद्विषं जन्यत एव पराङ्प्रजिघ्यत्विति यतो है व पराङ्प्रजिघ्यति विद्युतो वै स्तनयित्नुर्जायते १६
तं दृष्ट्वा ब्रूयात्स्तनयित्नुर्जायतां मा मेद्विषं जन्यत एव पराङ्प्रजिघ्यत्विति यतो है व पराङ्प्रजिघ्यति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री०अ० सएषब्रह्मणःपरिमरस्तमेतंब्रह्मणःपरिमरंमैत्रेयःकौषारवःसुत्वनेकैरिशयेभार्गायणायराज्ञेप्रो
२० वाचतंहपंचराजानःपरिमम्रुस्ततःसुत्वामहज्जगामतस्यव्रतंनद्विषतःपूर्वउपविशेद्यदिति
ष्ठंतंमन्येततिष्ठेदेवनद्विषतःपूर्वःसंविशेद्यद्यासीनंमन्येतासीतैवनद्विषतःपूर्वःप्रस्वप्याद्यदि
जाग्रतंमन्येतजाग्रियादेवापिहयद्यस्याश्ममूर्धाद्विषन्भवतिक्षिप्रंहैवैनंस्तृणुतेस्तृणुते॥२८॥
इतिअष्टमपंचिकायांपंचमोध्यायःसमाप्तः॥ ॥श्रीगुरुचरणारविंदाभ्योनमः॥शुभंभवतु॥
॥८॥ श्री ग
॥श्री॥

20

२
२०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ इति अष्टमपंचिका समाप्तः ॥ ॥छ॥छ॥छ॥छ॥

इस [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri